ISSUE №32

Part №3

International periodic scientific journal

ONLINE

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 84.86)

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Issue №32
Part 3
April 2024

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

ISSN 2567-5273
DOI 10.30890/2567-5273

The International Scientific Periodical Journal **"Modern engineering and innovative technologies"** has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.
Periodicity of publication: Quarterly
The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.
Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.
Each article in the journal includes general information in English.
The journal is registered in IndexCopernicus, GoogleScholar.

UDC 08
LBC 94

Published by:
Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe, Germany
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-002
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-002

УДК 373.5.091.32:54]:159.955-028.43-027.1](045)

APPLICATION OF TECHNOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS IN CHEMISTRY LESSONS

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Sovhira S.V./ Совгіра С.В.
d.p.s., prof. / д.п.н., проф.
ORCID: 0000-0002-8742-7773
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 2, 20300
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань,

Анотація. *У статті розкрито проблему застосування технології розвитку критичного мислення учнів на уроках хімії. Встановлено, що у процесі вивчення основ хімічної науки у закладах загальної середньої освіти можна розвинути навички дослідницької діяльності школярів та цілеспрямовано та систематично формувати в учнів відповідні уміння. Доведено, що технологія розвитку критичного мислення формує мотивацію навчальної діяльності; сприяє розвитку умінь та навичок щодо отримання, аналізу та використання інформації; як універсальна технологія, може бути використана в процесі викладання різних шкільних предметів, зокрема хімії. Розглянуто психологічні особливості дітей підліткового періоду (13-15 років) і періоду ранньої юності (15-18 років). Подано ряд практичних пропозицій з метою вибудовування освітніх стратегій під час навчання хімії у 8-9 класах, у період, коли закладаються основи нової для школярів науки та ряд практичних висновків для вибудовування освітніх стратегій при навчанні хімії в 10-11 класах. Доведено, що використання технології розвитку критичного мислення у процесі навчання хімії не руйнує структуру вивчення предмету, а сприяє вирішенню існуючих протиріч у системі освіти, що необхідно для ефективного викладання хімії.*

Ключові слова: *технологія, розвиток, критичне мислення, учні, уроки хімії, навчальна діяльність, шкільні предмети*

Вступ.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вирішення нових проблем, що виникають у системі освіти в період інтенсивного розвитку інформаційного суспільства.

Сьогоднішні школярі працюватимуть у різних соціальних сферах, на виробництві через 10-15 років і передбачити, з яким обсягом інформації вони матимуть справу, яка буде затребуваною у житті кожного з них, немає можливості. Необхідно врахувати, що потік інформації, що різко збільшується, крім позитивного впливу на наше життя, ставить безліч нових питань, що вимагають негайного вирішення.

Значний обсяг інформації, доступний дитині, створює нову ситуацію виховного впливу, у якій авторитет закладу освіти завжди є головним орієнтиром. Причому інформація, яку отримує дитина з електронних засобів, не має структурно-змістового логічного зв'язку, не зовсім правдиво вписується в життя дитини, у процес її розвитку [2, с. 98].

У тексті Державного стандарту базової середньої освіти (2020) вказано на необхідність формування та розвитку компетентності учнів з використання інформаційно-комунікаційних технологій, а також на необхідність оволодіння школярами основами інформаційної безпеки, вмінням безпечного використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій, мережі Інтернет та на необхідність формування здатності протистояти негативним впливам соціального середовища [3].

Проте захистити молоде покоління від негативного впливу небажаної інформації в сучасних умовах неможливо. Вихід із цієї ситуації полягає у навчанні школярів жити в цих соціальних умовах з урахуванням критичного осмислення будь-якої наданої інформації.

Як зазначає Н. Гнедко, на перший план перед педагогами та психологами виходить проблема пошуку шляхів, можливостей використання Інтернету та телебачення, формування ставлення до них, оскільки Інтернет насправді є новим культурним простором з особливою мовою, особливим змістом, який неможливо проконтролювати, зі своїми способами навчання, навіювання, переваги [2, с.132].

Вміння критично сприймати інформацію ЗМІ стає необхідною умовою захисту людини від несприятливого психологічного впливу інформації, спрямованої на маніпуляцію особистістю. Здоровий спосіб життя сьогодні визначається не лише режимом харчування, праці та відпочинку, а й захищеністю людини від негативного психологічного тиску. Тому серед здоров'язбережувальних технологій значущості набувають ті технології, які сприяють розвитку дитячого мислення, вмінню формувати власну думку та формуванню навичок роботи з великими обсягами різноманітної інформації.

Сьогодні у закладах освіти здійснюється перехід до системно-діяльнісного (компетентнісного) підходу. Про роль та значущість компетентнісного підходу написано безліч статей та монографій, наголошено на необхідності розвитку критичного мислення школярів як основи для формування ключових компетентностей [6; 9].

Державний стандарт базової середньої освіти містить низку метапредметних результатів, досягнення яких можливе лише на основі розвитку критичного мислення школярів.

Для викладання хімії на рівні середньої освіти розроблено методики та рекомендації з проблем розвитку критичного мислення школярів. Але задум запропонованого нами дослідження полягає у використанні Інтернет-ресурсів як засобу розвитку критичного мислення учнів у процесі навчання хімії.

Основою реалізації цього задуму є ідея інтеграції Інтернет-ресурсів та особистісно-орієнтованої освітньої технології – технології розвитку критичного мислення у курс хімії закладів загальної середньої освіти.

Для реалізації задуму основними є такі положення: характерні риси психології підліткового віку та ранньої юності (вік школярів, які вивчають основи хімічної науки) сприяють впровадженню Інтернет-ресурсів у процес навчання школярів як середньої, так і старшої ланок; особливості та темпи розвитку інформаційного суспільства на сучасному етапі зумовлюють зростання ролі Інтернет-ресурсів; Інтернет-ресурси надають можливості вивчення хімічної науки для формування наукової картини світу та розвитку інтелектуальних здібностей учнів.

Основний текст.

О. Пометун встановлено, що зміст предметів природничого напряму представляє можливість для формування в учнів критичного мислення [6, с. 39]. У зв'язку з цим виникає необхідність оцінки актуальності застосування технології розвитку критичного мислення на уроках природничого напряму, зокрема на уроках хімії.

Численними дослідженнями встановлено, що найбільше значення для успішного життя людини в соціумі мають такі ключові компетентності, як компетентність у вирішенні проблем, комунікативна та інформаційна [7, с. 35]. Адже саме природничі науки, і хімія зокрема, мають суттєвий освітній потенціал для навчання школярів виявленню та вирішенню проблем.

Саме на основі вивчення основ хімічної науки можлива реалізація проблемно-ситуативного підходу, який передбачає аналіз ситуацій, виявлення проблеми, розробку альтернативних підходів до її вирішення, навчання способам вибору рішення на основі логічних міркувань та експериментальних даних, проведення оцінки ефективності прийнятого рішення.

Хімія має значний потенціал для формування світогляду учнів на основі науково-обґрунтованого розуміння навколишнього світу. Л. Величко стверджує, що хімічний зміст є основою для формування наукового світогляду [5, с. 118].

При вивченні основ хімічної науки у ЗЗСО можна найповніше розвинути навички дослідницької діяльності школярів. Дидактичні можливості предмета дозволяють вчителю цілеспрямовано та систематично формувати в учнів уміння:

- будувати логічний ланцюг міркувань. Наприклад, обговорення плану проведення експерименту, підбір реактивів щодо його здійснення, оформлення результатів експерименту, формулювання висновків;
- здійснювати дії за планом. Наприклад, складання рівнянь реакцій на основі схем перетворення речовин;
- систематизувати матеріал, що вивчається. Наприклад, систематизація навчального матеріалу як схем, таблиць, графіків;
- контролювати свої міркування та доводити правильність припущень. Наприклад, під час вирішення експериментальних завдань.

Однак, незважаючи на розвивальний потенціал та значущість для розуміння навколишнього світу цього навчального предмету, існує низка протиріч, вирішення яких необхідне для успішного викладання хімії: зниження інтересу до предмета, незважаючи на появу нових матеріалів та технологій та розвиток хімічної науки; зміна освітньої парадигми, за якою знання – лише інструмент розвитку; збільшення обсягу інформації та, як наслідок, перевантаження учнів.

Вважаємо, що для зниження гостроти зазначених протиріч ефективною є реалізація інтегративного підходу до використання електронних засобів освіти (Інтернет-ресурсів) у межах особистісно-орієнтованої технології розвитку критичного мислення, оскільки означена технологія формує мотивацію навчальної діяльності; сприяє розвитку умінь та навичок щодо отримання, аналізу та використання інформації; як універсальна технологія, може бути використана в процесі викладання різних шкільних предметів, зокрема хімії.

П. Самойленко обґрунтовує ще одну суперечність: між рівнем суспільної свідомості індустріального суспільства та рівнем хімізації сучасного світу [7, с. 33]. Дослідник стверджує, що зміни щодо цінності наукового знання, які виявилися в недовірі до науки, виникнення хемофобії, засновані на традиції шкільної хімічної освіти, основою якої виступає перетворююча сила науки без належного врахування людського чинника. Ця ситуація сприяє прогресуючій хімічній безграмотності, подолати яку можна лише змінивши підхід до хімічної освіти на основі гуманізації та посилення її практичної спрямованості. Вчений вважає, що в цій ситуації розвиток критичного мислення особливо значущий [7, с. 34]. Саме на основі здатності критично мислити виробляється почуття екологічної відповідальності, здатність передбачати наслідки діяльності, виробляється критичне ставлення до інформаційних потоків.

Отже, вирішення зазначеного протиріччя, можливе з урахуванням запровадження у педагогічну практику викладання хімії технології розвитку критичного мислення. Однак проблеми у викладанні хімії виникають не лише на основі методологічних труднощів, а й на основі психолого-педагогічних проблем.

Вивчення хімії за програмою середньої освіти припадає на різні за психологічною характеристикою, складні і одночасно значущі періоди життя: підлітковий період (13-15 років) і період ранньої юності (15-18 років). Відповідно, підлітковий період – 8-9 класи, у яких реалізується базова програма з можливим включенням передпрофільних курсів; період ранньої юності – 10-11 класи, в яких можлива, крім реалізації базового курсу, також реалізація профільного навчання. Обидві вікові групи дітей, які вивчають хімію в середній школі, вимагають особливих підходів у навчанні, заснованих на врахуванні їх психологічних особливостей [8, с. 124]. Тому вважаємо важливим розгляд у контексті нашого дослідження психологічних особливостей дітей означених вікових груп.

Підлітковий період зазвичай характеризується як складний перехідний вік, коли людина вже не хоче належати до дитячої культури, але ще не може увійти до спільноти дорослих, зустрічаючи опір реальної дійсності, і це викликає стан «когнітивного дисбалансу», невизначеність орієнтирів, планів та цілей у період зміни «життєвих просторів» [1, с. 52]. Особливості підліткового віку, зумовлені фізіологічними та психологічними змінами, викликають труднощі як для підлітка, так і для оточуючих. Зменшити гостроту критичних явищ можна, змінивши тактику навчання на основі врахування нових потреб та нових здібностей підлітка.

Крім проблемності цього періоду життя людини, психологи відзначають ще одну важливу його особливість: це період найбільш інтенсивного особистісного розвитку [4, с. 33]. Виникає протиріччя: з одного боку – період кризового дорослішання, з другого – період можливостей. Отже, виникає необхідність використання можливостей цього періоду для розвитку особистості за одночасного зменшення тиску кризових явищ.

Для вибудовування стратегій навчання підлітків вчитель має розуміти психологічні потреби дітей цього віку. Існує єдність думок фахівців, що основна потреба періоду – знайти своє місце у суспільстві, бути «значущим» – реалізується у співтоваристві однолітків [1, с. 50]. Проте спосіб задоволення цієї потреби є предметом дискусії.

На думку О. Тягло, провідною діяльністю дітей цього віку стає спілкування з однолітками [9, с. 73], а на думку Л. Величко, головне значення в психічному розвитку підлітків має суспільно корисна, соціально визнана та схвалена неоплачувана діяльність [5, с.97]. Спільним є твердження, що навчальній діяльності підліток не надає провідного значення.

У результаті виникає протиріччя: мотивація до навчальної діяльності знижена, а віковий період відповідає тому, у якому відбувається розвиток мислення лише на рівні утворення понять. О. Пометун зазначає, що прагнення бути особистістю проявляється у підлітка, перш за все, «у критицизмі і великій вимогливості до того, щоб висловлюване було доведено. Підліток посилено потребує доказів [6, с. 42].

Саме в цей період життя дитина знайомиться із основами хімічної науки. На думку Л. Величко, розвиток мислення здійснюється разом з процесом формування та розвитку понять про речовину, хімічний елемент, хімічну реакцію та хімічне виробництво в шкільному курсі хімії [5, с. 44].

Для вирішення зазначених вище протиріч можна висунути ряд практичних пропозицій з метою вибудовування освітніх стратегій під час навчання хімії у 8-9 класах, у період, коли закладаються основи нової для школярів науки:

- ✓ необхідне використання прийомів, що сприяють формуванню мотивації навчальної діяльності та підтримці інтересу до вивчення предмету (прийом «Виклик» (у процесі реалізації технології розвитку критичного мислення) з використанням актуальної інформації з Інтернету);
- ✓ необхідне використання групових форм навчання (прийом «Осмислення» (у процесі реалізації технології розвитку критичного мислення) для вирішення значних проблем, взятих з Інтернет-ресурсів);
- ✓ необхідне використання прийомів рефлексії власної діяльності (прийом «Рефлексія» (у процесі реалізації технології розвитку критичного мислення) з обґрунтуванням власної думки про матеріали мережі Інтернет, що обговорюються).

Таким чином, на основі аналізу особливостей підліткового періоду приходимо висновку про можливість ефективного навчання дітей 8-9 класів з використанням технології розвитку критичного мислення.

Період ранньої юності не відрізняється суперечливістю, характерною для підліткового періоду. Дослідження психологів підтверджують, що особливістю ранньої юності є спрямованість у майбутнє, тому пізнавальна діяльність має бути орієнтованою на майбутнє [4, с. 32].

На основі досліджень О. Сергєєнкової можна виділити основні особливості, характерні для цього періоду становлення особистості, які мають стати основою для формування навчальних стратегій: підвищення інтересу до навчання у старшокласників, порівняно з підлітками, пов’язане з розумінням потреби, з майбутнім; виникнення інтересу до різних джерел інформації; посилення потреби у самостійному набутті знань; розвиток психічних процесів передусім пам’яті; формування метакогнітивних умінь (самоконтроль і саморегуляція, аналіз та синтез, теоретичне узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв’язків, систематичність, стійкість та критичність мислення, самостійна творча діяльність) [9, с. 54].

Аналізуючи наведені вище особливості, приходимо до висновку про можливість ефективного використання технології розвитку критичного мислення до роботи з учнями під час ранньої юності. З урахуванням психологічної потреби, що змінилася, можна зробити ряд практичних висновків для вибудовування освітніх стратегій при навчанні хімії в 10-11 класах:

- необхідне використання прийомів, що сприяють розвитку навичок систематизації матеріалу (прийом «Виклик» на основі інформації навчальних сайтів мережі Інтернет для школярів);
- поряд з використанням групових форм навчання, високу значущість набувають індивідуальні завдання, творчі та дослідницькі роботи (прийом «Осмислення» на основі науково-популярної інформації сайтів мережі Інтернет);
- необхідне використання прийомів на рефлексію власної діяльності (прийом «Рефлексія» із залученням матеріалів авторських сайтів мережі Інтернет, а також створення власних матеріалів);
- необхідне використання прийомів розвитку метакогнітивних умінь (прийоми технології розвитку критичного мислення, які б сприяли розвитку навичок роботи з великими блоками інформації (систематизація, добір, інтерпретація) з урахуванням її критичного осмислення).

Висновки.

Отже, можна зробити висновок про можливість і необхідність використання технології розвитку критичного мислення під час навчання учнів підліткового віку та віку ранньої юності, які вивчають основи хімічної науки. Використання технології розвитку критичного мислення у процесі навчання хімії не руйнує структуру курсу, а сприяє вирішенню існуючих протиріч у системі освіти, що необхідно для ефективного викладання хімії.

Виконане нами дослідження робить певний внесок у вирішення наукової проблеми використання цифрових засобів навчання, поява яких обумовлена інформатизацією процесу освіти в сучасних умовах, а також у розробку інноваційних форм розвитку критичного мислення школярів. Ми усвідомлюємо, що не всі поставлені нами завдання вирішені глибоко і ґрунтовно, водночас дослідження показало можливий шлях використання нових засобів навчання в межах існуючих педагогічних технологій.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні можливостей розвитку предметних та ключових компетентностей учнів за допомогою www-ресурсів, освітніх Інтернет-ресурсів, визначення їх місця та ролі у педагогічному процесі.

Література:

1. Бедлінський О. І. Проблема періодизації підліткового віку у сучасному суспільстві. *Практична психологія та соціальна робота.* 2011. № 2 (143). С. 49–54.

2. Гнедко Н. М. Формування готовності майбутніх учителів до застосування засобів віртуальної наочності у професійній діяльності : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2015. 292 с.

3. Державний стандарт базової середньої освіти. *Постанова КМУ № 898 від 30 вересня 2020 року.* https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

4. Короход Я. Д. Психічний розвиток: проблематика періодизації в поглядах зарубіжних та вітчизняних теоретиків. *Нуковий вісник Херсонського державного університету.* Вип. 2. 2021. С. 30–37.

5. Навчання хімії у старшій школі на академічному рівні: монографія / Величко Л. П., Буринська Н. М., Вороненко Т. І., Лашевська Г. А., Титаренко Н. В. К.: Педагогічна думка, 2013. 248 с.

6. Пометун О. І. Основи критичного мислення : навч. посіб. для учнів старших класів загальноосвітньої школи. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 216 с.

7. Самойленко П. В. Формування професійно-методичних компетенцій бакалаврів хімії в педагогічному університеті. *Вісник ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* Вип. 120. Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка, 2014. С. 32−37.

8. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.

9. Тягло О. В. Критичне мислення: навч. посіб. Харків: Основа, 2008. 189 с.

References.

1. Bedlinsky O. I. (2011). The problem of periodization of adolescence in modern society. *Practical Psychology and Social Work.* 2 (143). 49–54. [in Ukrainian].

2. Hnedko N. M. (2015). Formation of readiness of future teachers to use virtual visualization tools in professional activity: *dissertation. ... candidate ped. Sciences.* Rivne. [in Ukrainian].

3. State standard of basic secondary education (2020*). CMU Resolution No. 898 of September 30,* https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [in Ukrainian].

4. Korohod Y. D. (2021). Mental development: the problem of periodization in the views of foreign and domestic theorists. *Academic bulletin of Kherson State University.* 2. 30–37. [in Ukrainian].

5. Teaching chemistry in high school at the academic level: a monograph / Velichko L. P., Burynska N. M., Voronenko T. I., Lashevska G. A., Tytarenko N. V. (2013). Kyiv. [in Ukrainian].

6. Pometun O. I. (2010). Fundamentals of critical thinking: teaching. manual for high school students. Ternopil. [in Ukrainian].

7. Samoilenko P. V. (2014). Formation of professional and methodical competences of bachelors of chemistry at a pedagogical university. *Bulletin of the ChNPU named after T.G. Shevchenko. Series: Pedagogical sciences.* 120. 32−37. [in Ukrainian].

8. Sergeenkova O. P., Stolyarchuk O. A., Kokhanova O. P., Pasieka O. V. (2012). Age psychology: education. manual. [in Ukrainian].

9. Tyaglo O. V. (2008). Critical thinking. Kharkiv. [in Ukrainian].

Abstract. *The article reveals the problem of using the technology of developing students' critical thinking in chemistry lessons. It has been established that in the process of studying the basics of chemical science in institutions of general secondary education, it is possible to develop students' research skills and purposefully and systematically form the appropriate skills in students. It has been proven that the technology of developing critical thinking forms the motivation of educational activities; promotes the development of skills and abilities in obtaining, analyzing and using information; as a universal technology, it can be used in the process of teaching various school subjects, in particular chemistry. The psychological features of children in the adolescent period (13-15 years) and the period of early youth (15-18 years) are considered. A number of practical suggestions for the development of educational strategies during the study of chemistry in grades 8-9, in the period when the foundations of a new science for schoolchildren are being laid, and a number of practical conclusions for the development of educational strategies during the study of chemistry in grades 10-11 are presented. It has been proven that the use of technology for the development of critical thinking in the process of teaching chemistry does not destroy the structure of studying the subject, but contributes to the resolution of existing contradictions in the education system, which is necessary for the effective teaching of chemistry.*

Key words: *technology, development, critical thinking, students, chemistry lessons, educational activity, school subjects.*

Стаття відправлена 28.02.2024 р.
Совгіра С. В.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-007
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-007

УДК 376.017:17.022.1](045)

FORMATION OF TOLERANCE IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАТНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Vakhotska I.O. / Вахоцька І.О.
c.p.s., associate prof. / к.психол.н., доц.
ORCID: 0000-0002-1611-4059
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. *У роботі проаналізовано поняття «толерантність» та його зміст. Розглянуто функції толерантності. Виокремлено соціально-педагогічні умови, які сприятимуть ефективному формуванню толерантного ставлення учнів до дітей з особливими освітніми потребами. Визначено, що однією з ознак високого рівня розвитку толерантності є створення комфортного психологічного клімату в умовах інклюзії, а також результат здатності педагогів, нормотипових дітей та їх батьків позитивно сприймати феномен інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.*

Ключові слова: *інклюзія, освітнє середовище, толерантність, діти з ООП, психолог, педагог.*

Вступ.

В інклюзивному освітньому середовищі має бути створена атмосфера, що сприятиме рівності, повазі до різноманітності та включеності кожного учня, незалежно від їхніх особливостей. Розвиток толерантності допомагає створити таке середовище, де всі учасники освітнього процесу відчувають себе захищеними та повагу до себе. Наявність толерантності в інклюзивному середовищі сприяє зменшенню конфліктів між учнями та вчителями, а також запобігає випадкам дискримінації на основі особистих характеристик. Сучасне суспільство є диверсифікованим та багатоманітним, тому важливо формувати толерантне ставлення учнів іще з раннього віку, щоб вони були готові до взаємодії з різними людьми та культурами в майбутньому. Процес формування толерантності сприяє розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, співпереживання, вміння працювати в команді та розв’язувати конфлікти конструктивним шляхом. Також участь у вихованні толерантності сприяє особистісному зростанню учнів, їхньому більш свідомому ставленню до себе та інших, розвитку критичного мислення та умінню адаптуватися до змін. Отже, тема формування толерантності в інклюзивному освітньому середовищі є надзвичайно актуальною, оскільки вона сприяє побудові більш справедливого, гуманного та гармонійного суспільства.

Основний текст.

Сучасна школа – полікультурний освітній простір, яка повинна сприяти розумінню та прийняттю усіх дітей, незалежно від їх національних, культурних, релігійних, фізичних, фізіологічних та інших особливостей, а це можливо лише за умов формування в учнів толерантного ставлення.

Найбільш негативно на інтеграцію та розвиток інклюзивного навчання впливає психологічна неготовність суспільства що до прийняття людей з певними порушеннями. В основі негативізму лежать соціальні установки, страхи, інтолерантність, низький рівень поінформованості про особливості розвитку та навчання дітей з порушеннями розвитку. Дуже часто батьки нормотипових однолітків виступають проти навчання в класі дитини з особливими освітніми потребами. В результаті чого діти з особливими освітніми потребами стають «вигнанцями» в учнівському колективі, що негативно впливає на самооцінку та адаптацію учня з ООП в шкільній системі [4].

На нашу думку, під толерантним ставленням до дітей з ООП слід розуміти моральну якість особистості, що проявляється у прийнятті та пошані до кожної людини, незалежно від її стану здоров'я; бажанні і готовності до спілкування з кожним, незалежно від їх відмінностей, без підкреслення зовнішніх особливостей; нахилі до надання допомоги дитині з особливими потребами; обираючи спосіб взаємодії, дбати про її гідність, акцентуючи можливості та визнаючи самодостатність особистості.

Розглядаючи поняття «толерантність» психологи вирізняють такі функції:

мотиваційна – спонукає прийняти багатоманітність дійсності, сприйняти індивідуальність іншої людини, включає інтерес до позицій інших людей, прагнення до розширення контактів, діалогів, до конструктивної взаємодії з оточуючими;

інформаційна – дозволяє отримати повноцінну інформацію про думки, позиції, ставлення інших людей, про ситуацію у різних ракурсах;

регулятивна – впливає на встановлення і підтримання взаємин з оточуючими, дозволяє їх поглибити та стабілізувати;

адаптивна – дозволяє пристосуватись до нових умов діяльності, до своїх партнерів, сформувати стійке позитивне ставлення до співпраці [1, с. 10–14].

Котелянець Ю. С. вважає, що формування толерантності слід починати з виховання у школярів стійкого прояву дружелюбності до однокласників і однолітків, ввічливості у відносинах з людьми, стриманості у прояві негативних почуттів, нетерпимого ставлення до насильства, зла, брехливості, ліні тощо [3, с. 118].

На нашу думку, щоб досягти ефективності педагогічної діяльності з дітьми, які мають особливі освітні потреби, перш за все необхідна наявність таких цінних якостей як толерантність, доброзичливість, справедливість і повага до кожної людини. Вчителі повинні бути прикладом позитивної соціальної поведінки для дітей. Шляхом свого власного прикладу вони мають демонструвати повагу та сприйняття дітей з особливими освітніми потребами як особистість, що допомагає сформувати аналогічне ставлення у дітей. Ефективність педагогічних заходів визначається не лише словами, а й вчинками вчителя, які впливають на дітей у різних аспектах. Одним із завдань освітян є виховання у дітей співчуття та усвідомлення соціальної справедливості.

Як психологічні передумови формування толерантного ставлення школярів до дітей з особливими потребами ми розглядаємо психологічний супровід, що допоможе зробити учнів свідомими та ціннісно насиченими особистісними виборами. Як наслідок, учень, маючи власну думку та позицію, навчиться поважати та визнавати права людей навколо нього, приймати та розглядати різноманітні погляди, бачити цінність різності, а також буде готовим будувати взаємовідносини з дітьми з особливими освітніми потребами на основі розуміння та підтримки. Під психологічним супроводом ми маємо на увазі впровадження в практику роботи психологічної служби школи годин психолога, факультативів, курсів, спрямованих на розширення уявлень учнів про толерантність, її різновиди та шляхи розвитку, а також проведення розвивально-корекційних вправ, тренінгів, спрямованих на формування толерантності як стійкої якості особистості учня та оцінку кінцевих результатів.

Розвиток толерантних рис дитини започатковується в родині та закріплюється в учнівському колективі як першому значущому позасімейному соціальному середовищі в житті підлітка. Суперечності, пов'язані зі становленням толерантності в підлітковому віці, зумовлені активним і нерівномірним формуванням особистості підлітка, швидким темпом змін у фізичному й психічному станах, мінливістю емоційної сфери, нетерпимістю до повчань та прямого виховного впливу дорослих. Залежність індивідуальних установок від установок референтних груп, загострене відчуття ідентичності в підлітковому віці передбачають розгляд толерантних та інтолерантних установок особистості в дискурсі «індивідуальне-соціальне» [2, с. 75].

Наступні соціально-педагогічні умови сприятимуть ефективному формуванню толерантного ставлення учнів до дітей з особливими освітніми потребами: організоване педагогом спільне перебування учнів і їх однолітків з ООП в одному колективі; підтримка педагогом активної співпраці сім'ї та школи у вихованні толерантності на основі взаємодопомоги; «розвінчання» стереотипів сприйняття людей з інвалідністю і розширення уявлень про категорії таких людей, способи взаємодії з ними і надання допомоги, а також розширення знань учнів про основні складові толерантності; включення в освітній процес системи нестандартних занять з виховання толерантності до людей з інвалідністю і набуття досвіду толерантної поведінки (класні години, загальношкільні заходи, акції, волонтерські рухи, флешмоби, педагогічні тренінгові вправи тощо); соціальна корекція проблем у взаємовідносинах; однією з ознак високого рівня розвитку толерантності є створення комфортного психологічного клімату в умовах інклюзії.

Висновки.

Сучасна система освіти переживає період значних трансформацій, пов'язаних із включенням дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище. Інклюзивне навчання передбачає існування позитивних міжособистісних стосунків у класі. Важливою умовою налагодження сприятливих міжособистісних стосунків у інклюзивних класах є наявність сформованого толерантного середовища. Толерантне середовище виникає як результат здатності педагогів, нормотипових дітей та їх батьків позитивно сприймати феномен інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Толерантність характеризується готовністю приймати інших людей такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах безумовного прийняття і розуміння, поважати багатогранність проявів у міжособистісній взаємодії, запобігати ескалації конфліктів, шукати порозуміння. Створити умови для формування толерантності можна різними способами, зокрема через застосування тренінгових технологій.

Література.

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа.* 2011. № 3. С. 10–14.
2. Карпюк Ю. Я. Толерантність як детермінанта моральної поведінки підлітків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2017. Вип. 1(2). С. 72–76.
3. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібник. Одеса: Фенікс, 2006. 288 с.
4. Фроленкова Л. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2021. № 1(13). С. 433–438.

References.

1. Bondar, V. (2011). Inkliuzyvne navchannia yak sotsialno-pedahohichnyi fenomen [Inclusive education as a socio-pedagogical phenomenon]. *Ridna shkola – Native school,* 3, 10–14 [in Ukrainian].
2. Karpiuk, Yu. Ya. (2017). Tolerantnist yak determinanta moralnoi povedinky pidlitkiv [Tolerance as a determinant of moral behavior of teenagers]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia : Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological sciences,* 1(2), 72–76 [in Ukrainian].
3. Osypova, T. Yu. (2006). Vykhovna robota zi studentskoiu molodditu [Educational work with student youth]. Odesa: Feniks [in Ukrainian].
4. Frolenkova, L. (2021). Formuvannia tolerantnoho stavlennia do ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [Formation of a tolerant attitude towards children with special educational needs in the conditions of inclusive education]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy – Education of persons with special needs: ways of development,* 1 (13), 433–438 [in Ukrainian].

Abstract. *The work analyzes the concept of "tolerance" and its meaning. Tolerance functions are considered. The socio-pedagogical conditions that will contribute to the effective formation of a tolerant attitude of students towards children with special educational needs are highlighted. It was determined that one of the signs of a high level of tolerance development is the creation of a comfortable psychological climate in the conditions of inclusion, as well as the result of the ability of teachers, normative children and their parents to positively perceive the phenomenon of inclusive education of children with special educational needs.*

Key words: *inclusion, educational environment, tolerance, children with special needs, psychologist, teacher.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-008
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-008

УДК 37.091.12:005.963]:37:005.6](045)

SUPERVISION: PROFESSIONAL SUPPORT AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS

СУПЕРВІЗІЯ: ПРОФЕСІЙНА ПІДТРИМКА І ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ

Kudla M.V./ Кудла М.В.
c.p.s., associate prof. / к.пед.н., доц.
ORCID: 0000-0002-1868-9892
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. *У роботі проаналізовано поняття «супервізія» та «супервізор». Розглядаємо супервізію як форму підтримки педагога, його взаємодію з більш досвідченим фахівцем із метою ефективного подолання труднощів, попередження професійного вигорання та подальшого процесу самооцінювання власної діяльності. Розкрито сутнісні характеристики супервізії як інструменту професійного розвитку працівників. Окреслено класифікацію методів проведення супервізії: за джерелом інформації, за логікою передавання та сприймання навчальної інформації, за ступенем самостійності мислення. Ключові функції супервізора: консультативна; наставницька; функція фасилітатора (модератора).*

Ключові слова: *супервізія, супервізор, педагог, професійна підтримка, професійний розвиток.*

Вступ.

Швидкі технологічні та соціокультурні зміни ставлять перед педагогами нові вимоги та завдання. Супервізія надає можливість адаптуватися до цих змін, підвищує професійну компетентність та допомагає вирішувати виникаючі проблеми. Також сприяє підвищенню ефективності навчального процесу через аналіз та вдосконалення методів та стратегій навчання, а також стимулює вдосконалення професійних навичок педагогів; сприяє формуванню сприятливого професійного середовища, де педагоги можуть обмінюватися досвідом, вирішувати професійні проблеми та підтримувати один одного; допомагає уникати професійного вигорання, стресу та втоми, забезпечуючи педагогам можливість рефлексії, підтримки та саморозвитку. Отже, в контексті постійних змін у сучасній освіті, супервізія виявляється надзвичайно важливою для забезпечення якості навчання та підтримки професійного розвитку педагогів.

Основний текст.

Супервізія – як інструмент професійної підтримки та професійного розвитку, що передбачає комплекс заходів із навчально-методичного супроводу педагогічних працівників в умовах реалізації завдань Нової української школи [3].

Однією з функцій супервізора є підтримка професійного розвитку фахівця, який володіє не лише сталістю, а й готовністю постійно вдосконалювати свої навички, усвідомлює перспективи й готовий до використання різних стратегій і стилів професійної поведінки, що відповідають конкретній ситуації, а також має готовність до експериментування з альтернативними методами розв'язання проблемних завдань. Відтак, виникає необхідність обґрунтування необхідності застосування підходів до розвитку компетентності педагога в процесі підготовки до супервізії.

Супервізія – це особливе втручання, і тому до супервізора пред'являються особливі вимоги: багаторічний досвід практичної діяльності, знання всіх напрямів соціально-психологічного консультування, вміння досліджувати свою автентичність, уміння вибудовувати відносини довіри, відкритості та безпеки, дотримання етичних норм і правил. Останнє є особливо важливим, тому що дотримання етичних норм не тільки підвищує професійний рівень, підтримує професійний престиж і корпоративну культуру, а й, без сумніву, сприяє формуванню позитивної громадської думки про соціальну установу [2].

Супервізія – це можливість переглянути складну ситуацію в своїй роботі з іншого ракурсу, щоб розподілити думки, сумніви, турботи та отримати іншу перспективу, а також взяти на себе спільну відповідальність. Цей вид супервізії служить для відображення і розуміння особистих реакцій і патернів поведінки, які можуть перешкоджати ефективній роботі та співпраці. У цьому контексті супервізор створює безпечну атмосферу для відкритого обговорення, забезпечуючи конфіденційність та визначення місця і часу; допомагає сформулювати запит і розкрити проблему; допомагає розібратися з емоційним впливом та розвивати навички управління почуттями; забезпечує підтримку та емпатійний зворотній зв'язок; стимулює на пошук нових ідей та підходів до розуміння ситуації або проблеми; надає підтримку в пошуках ресурсів та піклується про самопідтримку; надає конструктивний зворотній зв'язок та надихає до професійного зростання і пошуку нових рішень [5].

Методи проведення супервізії класифіковано за групами: *за джерелом інформації* – словесні (індивідуальна бесіда (бесіда з осмислення, бесіда з планування), діалог, дискусія, інтерактивна лекція, семінар, пояснення, аналіз педагогічної ситуації), наочні (спостереження, самоспостереження, демонстрація, презентація із застосування комп'ютерних технологій), практичні (інтерактивні вправи, тренінги, ділові ігри, ігри-стратегії, моделювання); *за логікою передавання та сприймання навчальної інформації* – індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні; *за ступенем самостійності мислення* – репродуктивні, пошукові, дослідницькі [4].

Ефективні наставники допомагають педагогам розширити свій репертуар методів і доповнити його новими навичками, стратегіями і знаннями, які можна використати в різних ситуаціях. Залежно від інформації, яка потрібна вчителю, наставник може виконувати чотири основні ролі – фасилітатора, лідера, консультанта і тренера. Як наставник, ви зрозумієте, яку роль ви маєте виконувати в тій чи іншій ситуації – через які «окуляри» вам потрібно подивитися на потреби вчителя, з яким ви працюєте [1, с. 9].

Супервізія актуалізується в разі необхідності отримати зворотній зв'язок та оцінку стосовно ефективності своєї роботи від колег чи наставників, коли важливо знайти шляхи для вирішення складних професійних завдань, намітити вектори розвитку та в стислі терміни набути необхідні знання та навички, провести критичну «інвентаризацію» свого професійного інструментарію (і, в разі потреби, почати вдосконалюватися), усвідомити власні так звані «точки росту», що у майбутньому уможливлять професійний розвиток і задоволення потреб у кар'єрному зростанні й забезпечать кращу якість надаваних клієнтам послуг. Ключові функції супервізора: консультативна; наставницька; функція фасилітатора (модератора). Здійснювати супервізію можуть підготовлені спеціалісти, фахівці з числа вчителів, тренерів, тренерів-педагогів, працівників закладів післядипломної педагогічної освіти, методистів, експертів, залучених до проведення сертифікації, а також директорів шкіл та їх заступників з навчально-виховної роботи.

Висновки.

Супервізія – це ще один інструмент, який дозволить педагогам розвивати свої професійні навички та особистісні якості. Важливо розуміти, що супервізія – це не перевірка чи контроль. Супервізор – це наставник і консультант, який допоможе, підтримає, навчить новому та поділиться досвідом. Супервізорами будуть також педагоги, і подібна взаємодопомога – це те, чого потребує така масштабна і важлива реформа, як Нова українська школа. Супервізія – це специфічна форма підтримки, яка допомагає вчителю: бачити більш широкий контекст взаємостосунків з учнями, колегами, адміністрацією, рефлексувати; розуміти емоційний вплив на процес взаємодії та навчання мотивувати піклуватись про себе; стимулювати професійне навчання та пошук нових знань.

Література.

1. Богданов С. О., Залеська О. В., Федорець О. В., Клюзко К. Є., Флярковська О. В. Професійне зростання та емоційна підтримка педагогів: методичний посібник. Київ : ПУЛЬСАРИ. 2021. 56 с.

2. Жуков А. С. Підготовка професійних супервізорів. *Association of supervisors and consultants.* URL: http://www.supervis.com/content/1779286024-publikacii-o-superviziia.

3. Клокар Н. І. Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа». Київ. 2018. URL : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/SUPERVIZIYA-POLOZHENN-2.pdf

4. Наказ МОНУ «Деякі питання організації та проведення супервізії». № 1313 від 18 жовтня 2019 р. URL : https://imzo.gov.ua/2019/10/21/nakaz-mon-vid-18-10-2019-1313-deiaki-pytannia-orhanizatsii-ta-provedennia-supervizii/

5. Супервізія: професійна підтримка і професійний розвиток педагогів: навчально-методичний посібник. *Тренінг для супервізорів Нової української школи.* 2018. 60 с.

References.

1. Bohdanov, S. O., Zaleska, O. V., Fedorets, O. V., Kliuzko, K. Ye., Fliarkovska, O. V. (2021). *Profesiine zrostannia ta emotsiina pidtrymka pedahohiv [Professional growth and emotional support of teachers].* Kyiv : PULSARY [in Ukrainian].

2. Zhukov, A. S. Pidhotovka profesiinykh supervizoriv [Training of professional supervisors]. *Association of supervisors and consultants* [in Ukrainian].

3. Klokar, N. I. (2018). *Typove polozhennia pro provedennia supervizii vprovadzhennia Kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Standard regulations on the supervision of the implementation of the «New Ukrainian School» Concept]*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Nakaz MONU «Deiaki pytannia orhanizatsii ta provedennia supervizii». № 1313 vid 18 zhovtnia 2019 r. [Order of the Ministry of Education and Culture «Some issues of organization and supervision". No. 1313 of October 18, 2019] [in Ukrainian].

5. Superviziia: profesiina pidtrymka i profesiinyi rozvytok pedahohiv: navchalno-metodychnyi posibnyk [Supervision: professional support and professional development of teachers: educational and methodological manual]. *Treninh dlia supervizoriv Novoi ukrainskoi shkoly – Training for supervisors of the New Ukrainian School,* 60 [in Ukrainian].

Abstract. *The work analyzes the concepts of «supervision» and «supervisor». We consider supervision as a form of support for the teacher, his interaction with a more experienced specialist in order to effectively overcome difficulties, prevent professional burnout and further process of self-evaluation of one's own activity. The essential characteristics of supervision as a tool for professional development of employees are revealed. The classification of supervision methods is outlined: according to the source of information, according to the logic of transmitting and receiving educational information, according to the degree of independent thinking. Key functions of the supervisor: consultative; mentoring; function of a facilitator (moderator).*

Keywords: *supervision, supervisor, teacher, professional support, professional development.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-009
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-009

УДК 316.613-056.26](045)

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE CULTURE IN SOCIETY
РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СУСПІЛЬСТВІ

Mishchenko M.S./ Міщенко М.С.
c.p.s., associate prof. / к.пед.н., доц.
ORCID: 0000-0003-0739-0497
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. *У статті розкрито актуальність дослідження проблеми формування інклюзивної культури в суспільстві. Проаналізовано наукові підходи до поняття «інклюзія». Обґрунтовано, що інклюзивна комунікація є інструмент формування інклюзивної культури. Виокремлено базові принципи інклюзивної комунікації (рівноцінна важливість інформаційної та фізичної доступності послуг для людей з потребою підтримки комунікації; різноманітність видів підтримки комунікації, що вимагає диференційованого та індивідуального підходу; двосторонній характер процесу комунікації; гнучкість інклюзивної комунікації; ефективність інклюзивної комунікації на основі охоплення якнайбільшої кількості людей з різними потребами підтримки комунікації; залежність результату від поступових, а не радикальних змін).*

Ключові слова: *інклюзія, інклюзивна культура, суспільство, інклюзивна комунікація.*

Вступ.

Сьогоднішнє суспільство стикається з необхідністю забезпечення повноцінного та рівного доступу до освіти, послуг та можливостей для всіх його членів, включаючи з особливими освітніми потребами. Розвиток інклюзивної культури сприяє створенню більш справедливого суспільства, де кожна людина, незалежно від її фізичних, психологічних чи інших особливостей, має можливість реалізувати свій потенціал; сприяє подоланню стереотипів і упереджень щодо людей з інвалідністю, а також зменшенню випадків дискримінації на основі інвалідності чи інших характеристик. Створення інклюзивного середовища в освітніх установах сприяє підвищенню якості освіти для всіх учнів, оскільки воно сприяє розвитку різних форм навчання та враховує індивідуальні потреби кожного учня. Також інклюзивна культура сприятиме більш ефективній соціальній інтеграції людей з інвалідністю у різні сфери життя, включаючи робоче середовище, громадські заходи та інші аспекти та розбудові креативного та інноваційного суспільства, оскільки інклюзивна культура стимулює різносторонність думок, підходів та рішень. Отже, розвиток інклюзивної культури в суспільстві має велике значення для побудови справедливого, рівного та солідарного суспільства.

Основний текст.

Інклюзія відноситься до поняття, яке варто описати за допомогою декількох значень. Перш за все, це організаційні зусилля та практики, де групи чи особи приймаються і вітаються в культурному та соціальному плані. Можна також зазначити, що ці відмінності можуть бути очевидними, такі як національне походження, вік, раса та етнічна приналежність, релігія /

переконання, стать, сімейний стан та соціально-економічний статус. До усіх них ставляться однаково. Крім того, серед відмінностей будуть також: освіта, підготовка, досвід роботи в секторі, або ж як організаційний термін. Інклюзивні культури дають можливість людям почуватись поважними та цінними за те, ким вони є. Населення відчуває рівень підтримуючої енергії та відданості з боку інших. Це допомагає їм робити все на роботі та в побуті. Включення часто означає зміну в світогляді та культурі організації, що, в свою чергу, має видимі наслідки.

Інклюзія – це також шляхи комунікації, які допомагають нам залучити якомога більше людей до взаємодії. Також поняття інклюзії можна прирівняти до поваги до людської гідності. Оскільки вона і є основою концепції прав людини.

Інклюзія відноситься до системи заходів, які спрямовуються на залучення людей в усі сфери життя. Інклюзії потребують не лише люди з інвалідністю, а також люди зі слабким зором та слухом, які інвалідності не мають. Оскільки саме вони нерідко відчувають себе вилученими із соціального життя.

Наразі немає однозначного трактування поняття «інклюзивна культура». Узагальнивши теоретичні напрацювання в даному напрямку, констатуємо, що інклюзивна культура – це:

- особлива філософія, згідно з якою цінності, знання про інклюзивну освіту і відповідальність приймаються і розділяються всіма учасниками інклюзивного процесу;
- частина загальної культури закладу освіти, установи, організації, спрямованої на забезпечення підтримки спільних цінностей інклюзії, високий рівень якої сприяє підвищенню ефективності процесу інклюзії в цілому;
- доброзичливий мікроклімат довіри, який сприяє розвитку взаємозалежних відносин учня, сім'ї та навчального закладу, які дозволяють уникнути ситуацій, котрі можуть завдати шкоди кожному учаснику процесу;
- особлива інклюзивна атмосфера, в якій впроваджуються модифікації, адаптовані до потреб певного закладу й органічно вплетені в його загальну структуру, яка надає можливість усім учасникам інклюзивного процесу отримувати різноманітну підтримку;
- фундаментальна основа для створення культури інклюзивного суспільства, в якому різноманіття людських потреб вітається, підтримується, акумулюється суспільством, забезпечуючи можливість досягнення високих результатів відповідно до цілей інклюзивної освіти, збереження, прийняття, співпрацю і стимулювання безперервного вдосконалення конкретного колективу і суспільства в цілому [2, с. 367].

Інклюзивна культура – найважливіша складова інклюзивної освіти. Її несформованість негативно позначається на освітньому процесі в цілому й не дає високих результатів. Звісно, можна створити ідеальні умови навчання здорових дітей і дітей з особливими освітніми потребами, але вибракувати людський фактор неможливо. ЗМІ повинні нині об'єднати свої зусилля для виховання у населення шанобливого ставлення до всіх людей, які опинилися через фізичний чи психічний дефект у скрутному становищі.

Якщо сучасне суспільство навчиться «приймати кожного свого члена таким, яким він є «долати» в собі почуття роздратування від несхожості інших», то проблеми виховання терпимості до людей з обмеженими можливостями здоров'я, до чужих культур, пробудження інтересу і поваги до них можна буде вважати розв'язаними. Очевидно, що тільки засобами масової, стандартизованої системи освіти можна найефективніше популяризувати і поширювати цінності єднання, багатоманітності й гуманізму [1].

Усвідомлена українським суспільством потреба в імплементації ідей інклюзії як актуальної вимоги часу вже дає певні результати: зростає рівень обізнаності суспільства щодо даного питання, збільшується охоплення дітей з особливими освітніми потребами інклюзивним навчанням, український соціум стає все більш толерантним та уважним до тематики інвалідності, потреб та труднощів людей з інвалідністю, особливостей їхньої соціалізації тощо. Інклюзію цілком можна вважати суспільною ідеологією, яка визначає гуманістичний потенціал соціуму та ціннісні стратегії його розвитку. Важливим завданням при цьому стає формування у громадян відповідної культури – інклюзивної, окреслення шляхів її підвищення, підбір відповідного інструментарію, в якому провідне місце займає інклюзивна комунікація.

Для розвитку інклюзивної культури в суспільстві потрібно впроваджувати різноманітні заходи на різних рівнях, а саме розширення мережі інклюзивних освітніх закладів та впровадження інклюзивних педагогічних підходів у всіх навчальних закладах, що сприятиме розвитку толерантності та розумінню різноманітності; проведення соціальних кампаній та заходів з підвищення свідомості громадськості про проблеми та потреби людей з інвалідністю, а також про важливість інклюзивності в суспільстві; підвищення кваліфікації педагогічний та інших спеціалістів, які працюють з людьми з інвалідністю, з метою забезпечення якісної та ефективної підтримки; розробка та впровадження інфраструктурних змін, спрямованих на забезпечення доступності для всіх, включаючи будівлі, транспорт, інформаційні технології та інші сфери; підтримка та розвиток громадських організацій та ініціатив, які сприяють інклюзивності та розвитку дружнього середовища для всіх членів суспільства. Ці заходи можуть сприяти створенню більш інклюзивного та толерантного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та брати участь у всіх аспектах життя.

Висновки.

Отже, варто підкреслити важливість розвитку інклюзивної культури в суспільстві для створення більш справедливого, рівного та гуманного суспільства. Інклюзивність не тільки сприяє соціальній справедливості та рівним можливостям для всіх людей, але й збагачує культурний, освітній і економічній потенціал суспільства. Зазначимо, що для ефективного розвитку інклюзивної культури в суспільстві потрібні зусилля всіх його членів, включаючи урядові структури, неприбуткові організації, освітні установа, бізнес та громадськість. Необхідно впроваджувати програми, які спрямовані на підвищення свідомості, підтримку та заохочення інклюзивних практик у всіх сферах життя. Тільки шляхом спільної праці та взаєморозуміння ми зможемо побудувати справедливе та гуманне суспільство, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та внести свій внесок у загальний розвиток.

Література.

1. Груць Г. Інклюзивна культура як фактор розвитку полікультурної освіти в Україні. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*: збірник матеріалів I Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції. 2021. С. 63–66.

2. Лещук Г. Інклюзивна комунікація як інструмент формування інклюзивної культури: термінологічний аналіз. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, № 3. pp. 364–372.

References.

1. Hruts, H. (2021). Inkliuzyvna kultura yak faktor rozvytku polikulturnoi osvity v Ukraini [Inclusive culture as a factor in the development of multicultural education in Ukraine]. *Inkliuzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat – Inclusive education: idea, strategy, result,* 63–66 [in Ukrainian].

2. Leshchuk, H. (2021). Inkliuzyvna komunikatsiia yak instrument formuvannia inkliuzyvnoi kultury:terminolohichnyi analiz [Inclusive communication as a tool for the formation of an inclusive culture: terminological analysis]. *Sotsialna robota ta osvita – Social Work and Education*, 8, № 3, 364–372.

Abstract. *The article reveals the relevance of the study of the problem of the formation of an inclusive culture in society. Scientific approaches to the concept of «inclusion» are analyzed. It is substantiated that inclusive communication is a tool for forming an inclusive culture. The basic principles of inclusive communication are highlighted (equal importance of informational and physical accessibility of services for people with a need for communication support; variety of types of communication support, which requires a differentiated and individual approach; two-way nature of the communication process; flexibility of inclusive communication; effectiveness of inclusive communication based on reaching as many people as possible with different needs for communication support; dependence of the result on gradual rather than radical changes).*

Keywords: *inclusion, inclusive culture, society, inclusive communication.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-010
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-010

УДК 378.013:174.7]:[378.016:159.9](045)

ISSUES OF THE CULTURE OF OBSERVING ACADEMIC BENEVOLENCE DURING THE TEACHING OF PSYCHOLOGICAL DISCIPLINES

ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Polishchuk O. R. / Поліщук О. Р.
PhD (Doctor of Philosophy), Department of Psychology / доктор філософії, старший викладач
ORCID: 0000-0003-4617-8245
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. *У статті розглядається питання культури дотримання академічної доброчесності під час викладання психологічних дисциплін. Було розглянуто різноманітні аспекти культури академічної доброчесності, зокрема вказуючи на важливість її збереження в процесі викладання. Проаналізовано принципи, особливості, окремі питання, що впливають на культуру дотримання доброчесності в академічному середовищі та надано рекомендації для вдосконалення цього аспекту в педагогічній діяльності. Здійснено аналіз впливу культури доброчесності на освітній процес та розвиток здобувачів вищої освіти, а також пропонуються конкретні стратегії та підходи до її зміцнення серед академічної спільноти. Результати дослідження можуть бути корисними для викладачів та науково-педагогічних працівників, які цікавляться питаннями викладання психологічних навчальних дисциплін та підвищення якості навчання.*

Ключові слова: *академічна доброчесність, культура дотримання, викладання, психологічні дисципліни, вища освіта, етичні правила.*

Вступ.

Складовою модернізації вищої освіти в Україні є формування політики забезпечення академічної доброчесності в університетському середовищі. Про це свідчить низка положень, зокрема Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2016 р.), «Етичний кодекс ученого України» тощо.

Заклади вищої освіти в Україні проводять системну та комплексну роботу щодо підвищення якості освітнього та наукового процесів та отримання авторитету серед роботодавців. Якість залежить від багатьох факторів, проте левова частка успіху залежить від того, як доброчесно ставляться всі учасники освітнього процесу до своїх обов’язків [4].

Для успішної імплементації принципів академічної доброчесності недостатньо проводити заходи лише на рівні кожної окремої установи. Робота має бути системною на рівні країни в цілому. Необхідно виявити та усунути причини та фактори, які сприяють збільшенню кількості випадків недоброчесних практик.

Зауважимо, що академічна доброчесність стосується не лише якості освіти – вона безпосередньо впливає на те, яких громадян система вищої освіти виховує в країні, які цінності закладаються під час навчання у ЗВО та яким є «секрет успіху» в суспільстві. Це може бути як важка і наполеглива праця, яка допомагає досягти успіхів як окремій людині, так і країні в цілому, або ж це обман, шахрайство та сумнівна спритність, які потім стають нормами суспільних відносин і тягнуть країну донизу.

Молоді представники наукового середовища, молоді вчені мають бут авангардом впровадження етичних ідеалів та моральних стандартів в українському освітньому та науковому просторі. Оскільки, саме на молодих учених покладається надія щодо утвердження і поширення високих етичних і моральних ідеалів та належних стандартів академічної доброчесності і у процесі здійснення наукової діяльності, і у процесі навчання й виховання майбутніх поколінь та сьогоднішніх молодих людей як справжніх громадян своєї держави [1].

Аналіз наукових досліджень дозволив виокремити основні види порушень академічної доброчесності в освітній діяльності, а саме: плагіат (подолання результатів досліджень інших осіб як власних здобутків без посилань на їх першоджерела), самоплагіат (оприлюднення раніше опублікованих праць автора як нових), фабрикація (неправдиве зазначення результатів), фальсифікація (навмисна заміна існуючих фактів); академічне шахрайство (списування; використання заборонених допоміжних або технічних засобів під час складання іспитів, заліків; придбання академічних текстів; внесення до списку колективної діяльності переліку авторів, які не брали участі у створенні наукового продукту та ін.), необ'єктивне оцінювання (свідоме заниження оцінки з метою отримання вигоди) та академічне хабарництво (написання на замовлення та продаж наукової продукції), службова недбалість (невиконання своїх обов'язків), зловживання впливом та ін. Також, можемо виокремити наступні засоби плагіату, які використовуються найчастіше: застосування прихованих символів, надмірне внесення латиниці замість звичайних літер, некоректне запозичення цитат без посилання на першоджерела, двомовний переклад, неоднорідність стилю загального тексту та ін.

Отже, питання академічної доброчесності сьогодні має дуже велике значення в освітньому процесі. Кожен, хто має відношення до освітнього закладу, повинен пам'ятати про моральні норми та доброчесність.

Основний текст.

Академічна доброчесність є основоположним принципом будь-якої наукової та освітньої діяльності. Вона ґрунтується на чесності, справедливості. Повазі до інтелектуальної власності інших людей та відповідальності за свої дії. Дотримання принципів академічної доброчесності є особливо важливим під час викладання психологічних дисциплін, адже психологія – це наука про людську поведінку, і будь-які порушення академічної доброчесності можуть мати серйозні наслідки.

До основних принципів академічної доброчесності належать:

1) Чесність – це означає, що здобувачі освіти повинні самостійно виконувати всі завдання та не використовувати плагіат.
2) Справедливість – означає, що всі здобувачі освіти повинні мати рівні можливості для навчання та оцінювання.

3) Повага до інтелектуальної власності – йде мова про те, що здобувачі освіти повинні поважати авторські права інших людей та не використовувати їхні ідеї без посилань.
4) Відповідальність за свої дії – здобувачі освіти повинні нести відповідальність за свої дії та бути готовими відповісти за будь-які порушення академічної доброчесності [2].

Під час викладання психологічних дисциплін важливо звертати увагу на такі особливості дотримання академічної доброчесності:

Плагіат. Питання плагіату є особливо актуальним для психології, адже в цій науці використовується багато запозичень з інших дисциплін.

Фабрикація даних. Фабрикація даних – це серйозне порушення академічної доброчесності, яке може мати серйозні наслідки для наукових досліджень.

Обман. Обман під час тестування або інших форм оцінювання також є порушенням академічної доброчесності.

Існує ряд викликів, з якими стикаються викладачі та здобувачі освіти при дотриманні академічної доброчесності:

Незнання. Деякі здобувачі можуть не знати про принципи академічної доброчесності або не розуміти їх важливості.

Відсутність чітких правил. У деяких закладах освіти можуть бути відсутні чіткі правила щодо питань академічної доброчесності.

Недостатня увага з боку викладачів. Деякі викладачі можуть не звертати достатньої уваги на питання академічної доброчесності.

Для вирішення проблем, пов'язаних з дотриманням академічної доброчесності, необхідно:

Розробити чіткі правила. У всіх закладах освіти повинні бути розроблені чіткі правила щодо академічної доброчесності.

Проводити інформаційну просвіту. Слід проводити інформаційні кампанії серед здобувачів та викладачів щодо принципів академічної доброчесності.

Створити атмосферу довіри. Викладачі повинні створити атмосферу довіри, аби не виникало страху серед студентства звернутися за допомогою.

Ми переконані, що культура дотриманні академічної доброчесності викладання психологічних дисциплін є важливою для забезпечення якісної освіти та розвитку науки. Пропонуємо розглянути деякі питання, які можуть виникати в цьому контексті. Ці питання спрямовані на те, щоб врахувати важливі аспекти, які пов'язані з культурою дотримання академічної доброчесності під час викладання психологічних дисциплін [3].

1. Правдивість та об'єктивність. Як викладач, як Ви гарантуєте, що Ваше викладання базується на достовірних та об'єктивних даних? Як Ви уникаєте приховування важливої інформації або чималих зусиль зробити матеріал цікавішим?

2. Використання джерел. Як Ви дотримуєтеся правил цитування та використання джерел у Вашому викладанні? Як Ви попереджуєте плагіат серед своїх студентів?

3. Етика дослідження. Як Ви вирішуєте етичні питання у викладання психологічних дисциплін, особливо тих, які пов'язані з дослідницькою

діяльністю? Як Ви стимулюєте студентів до дотримання етичних стандартів?

4. Уникання дискримінації та стереотипів. Як Ви вберігаєте від стереотипів та дискримінації у викладанні психології? Як Ви стимулюєте розуміння та повагу до різних культур та індивідуальних різниць?

5. Залучення студентів. Як Ви сприяєте активному залученню студентів до вивчення та розуміння психологічних концепцій? Як Ви підтримуєте розвиток критичного мислення серед своїх студентів?

6. Взаємодія зі спільнотою. Як Ви взаємодієте зі студентами щодо Вашого підходу до викладання та оцінювання? Як Ви стимулюєте відкритий обмін думками та поглядами?

7. Прозорість та відкритість. Як Ви взаємодієте зі студентами щодо Вашого підходу до викладання та оцінювання? Як Ви стимулюєте відкритий обмін думками та поглядами?

Висновки

Підсумовуючи вищезазначене зауважимо, дослідження підкреслило важливість академічної доброчесності в освітньому процесі, особливо в контексті викладання психологічних дисциплін. Розглянуті різноманітні аспекти культури академічної доброчесності, вказано на їх важливість для збереження етичних стандартів в освітньому середовищі. Проаналізовано вплив культури доброчесності на якість освітнього процесу та розвиток студентів, що надає нові підходи до його оптимізації. Надано рекомендації для підвищення культури дотримання академічної доброчесності у закладах вищої освіти, зокрема конкретні стратегії та підходи.

Література.

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: колективна монографія / Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.

2. До питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності. URL: http://surl.li/bvhvg (дата звернення 24.02.2024).

3. Доценко І. О. Академічна доброчесність у системі забезпечення якості вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2022. №32. С. 31–42.

4. Закон України «Про освіту». Стаття 42. «Академічна доброчесність». URL: http://surl.li/dstdm (дата звернення 24.02.2024).

References.

1. Sorokinoi, N. H., Artiukhova, A. Ye., Dehtiarovoi, I. O. (2017). Akademichna dobrochesnist: problemy dotrymannia ta priorytety poshyrennia sered molodykh vchenykh [Academic Integrity: Compliance Challenges and Dissemination Priorities Among Young Scholars]. Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].

2. Do pytannia unyknennia problem i pomylok u praktykakh zabezpechennia akademichnoi dobrochesnosti [To the issue of avoiding problems and errors in the practices of ensuring academic integrity]. URL: http://surl.li/bvhvg [in Ukrainian].

3. Dotsenko, I. O. (2022). Akademichna dobrochesnist u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [Academic integrity in the system of quality assurance of higher education]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical education: theory and practice*, 32, 31–42 [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». Stattia 42. «Akademichna dobrochesnist» [Law of Ukraine «On Education». Article 42. «Academic integrity»]. URL: http://surl.li/dstdm [in Ukrainian].

Abstract. *The article addresses the issue of adherence to academic integrity culture in the teaching of psychological disciplines. Various aspects of academic integrity culture are examined, emphasizing its importance in the teaching process. Principles, features, and specific issues influencing the culture of integrity in the academic environment are analyzed, and recommendations are provided to enhance this aspect in pedagogical activities. The impact of integrity culture on the educational process and the development of higher education seekers is discussed, along with specific strategies and approaches to strengthen it within the academic community. The research findings may be valuable for educators and academic professionals interested in the teaching of psychological disciplines and improving the quality of education.*

Key words: *academic integrity, adherence culture, teaching, psychological disciplines, higher education, ethical rules.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-011
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-011
УДК 376.091:378](045)

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Yakymchuk B. A. / Якимчук Б. А.
prof., associate prof. / к.психол.н., проф.
ORCID: 0000-0002-3303-6478
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. *У статті проаналізовано головні виклики, що постають перед закладами вищої освіти під час здійснення інклюзивного навчання. Впровадження інклюзивного навчання, безумовно, є позитивною тенденцією розвитку української системи освіти, оскільки з кожним роком дедалі більша кількість осіб з особливими освітніми потребами має змогу здобувати знання та соціалізуватися. Окреслено сутність понять інклюзії та інклюзивного навчання; обґрунтовано сутність сучасних форм навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів; розкрито сутність та принципи процесів інклюзії в освіті.*

Ключові слова: *інклюзивна освіта, вища школа, студент, особливі освітні потреби, безбар'єрне середовище, адаптація, навчання.*

Вступ.

Освітні заклади вищої освіти в Україні стикаються з викликами створення доступного та справедливого освітнього середовища для всіх студентів, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб. Забезпечення інклюзивної освіти у вищій школі вимагає уваги до різноманітних аспектів, таких як адаптація навчальних програм і методик, створення додаткових освітніх послуг і ресурсів для студентів з особливими освітніми потребами, професійна підготовка педагогічних кадрів, а також розробка адекватної системи оцінювання успішності студентів. Крім того, важливо враховувати особливості студентів з різними порушеннями: розвитку, ментальні, фізичні та ін. Необхідно впроваджувати гнучкі підходи до навчання, які б враховували потреби та можливості кожного студента.

Основний текст.

Стратегія Європейського союзу в галузі освіти 2021-2030 рр. наголошує на важливості створення доступної та інклюзивної освіти для всіх груп населення. Розширення можливостей для вищої освіти стає одним із ключових завдань української освітньої політики, а інклюзивна освіта в цьому контексті виступає інструментом забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Україна зобов'язалася досягти цілей сталого розвитку до 2030 року, серед яких забезпечення доступної, справедливої та якісної освіти для всіх, включаючи інклюзивні практики. Зростаюча увага громадськості до прав людини та соціальної справедливості вимагає впровадження заходів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей у доступі до освіти для всіх. Враховуючи ці тенденції та вимоги, дослідження особливостей інклюзивної освіти у вищій школі є важливим для забезпечення соціальної справедливості, сталого розвитку та підвищення якості освіти.

Ідея інклюзії, що виникла внаслідок усвідомлення цінності людської багатоманітності і відмінностей між людьми, виключає будь-яку дискримінацію та відображає одну з головних ознак демократичного суспільства: усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку [2, с.10].

Однією з ключових умов успішного навчання студентів з особливими освітніми потребами є створення безбар'єрного середовища та належне технічне забезпечення. Для досягнення цієї мети використовуються спеціальні засоби та обладнання, які забезпечують доступність аудиторій та вільне пересування по території навчального закладу. Серед них можна виділити пандуси, перила, поручні, сходові підйомники, автоматичні розсувні двері, спеціалізоване обладнання для санітарних кімнат, а також адаптовані меблі для навчальних приміщень. Наприклад, для студентів із порушеннями зору або слуху – технічні пристрої, які покращують навчальний процес. Особливо важливим є врахування психологічних особливостей студентів з особливими освітніми потребами та бар'єрів, що можуть виникати під час навчання та взаємодії з викладачами та одногрупниками.

На початку навчання важливим є процес адаптації, під час якого можна використовувати різноманітні форми: екскурсії, адаптаційні тренінги, відпочинок на природі, різноманітні ігри на спілкування та ін. Але досить часто це є не ефективним, через закритість та не бажання студентів з особливими освітніми потребами брати в цьому участь. Студент з особливими освітніми потребами має самостійно адаптуватися до нових умов, навантаження, студентського колективу та викладачів. Також важливим є питання психологічно та соціального сприйняття студентів з особливими освітніми потребами серед інших студентів та викладачів.

Запорукою успішного навчання студентів із ООП є організація супроводу, який в університеті здійснюється за такими напрямами: соціальний, технічний, психологічний, педагогічний, фізкультурно-спортивний, медико-реабілітаційний, професійна адаптація та реабілітація. Супровід розпочинається з моменту, коли абітурієнт із ООП звернувся до вишу, та охоплює стадії підготовки до вступу, самого вступу і протягом усього періоду навчання у ЗВО, а також передбачає налагоджений зв'язок із випускниками [3, с. 154].

Супровід студентів з особливими освітніми потребами повинен бути тривалим і неперервним протягом усього терміну їх навчання в університеті. Найважливішими характеристиками цього процесу є: керований характер, пов'язаний з оптимальною індивідуальною траєкторією навчання кожного студента; його діяльнісна природа; індивідуальний характер (змістовна адресність); функціонування у спеціальному інформаційному середовищі; безперервність реалізації; потужна спеціалізована технічна підтримка;

проміжний моніторинг якості супроводу для коригування його змісту та форм реалізації; виховний вплив – виховання у студентів з інвалідністю навичок самостійного прийняття рішень, необхідних для персонального та професійного розвитку [1, с. 15].

Інклюзівний підхід в освіті висуває підвищені вимоги до всіх учасників освітнього процесу: від студентів з особливими освітніми потребами він вимагає надзвичайного напруження сил – психологічних та інтелектуальних ресурсів особистості; від умовно здорових студентів – розуміння, толерантності, готовності надавати допомогу, від викладачів, які працюють в групах, де є студенти з обмеженими можливостями здоров'я, – професіоналізму, спеціальних знань, особливих особистісних якостей. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність забезпечення всіх учасників навчального процесу необхідною психологічною, медичною та соціальною підтримкою. Важливою складовою інклюзивного та середовищного підходів виступає психолого-педагогічне забезпечення інклюзивної освіти в ЗВО як організована система, спрямована на розвиток усіх компонентів особистісного потенціалу суб'єктів освітнього процесу, незалежно від їх можливостей: рефлексивних, когнітивних, діяльнісних, афективно-вольових.

Психологічний супровід – комплекс заходів, спрямованих на: вивчення та з'ясування їх індивідуально-психологічних особливостей; адаптацію здобувачів до інклюзивного освітнього середовища; закріплення, збереження психічного здоров'я; надання консультативної допомоги при наявності відхилень особистісного розвитку різних категорій студентів. Супровід здійснюється фахівцями психологічних служб.

Формування і розвиток інклюзивного освітнього середовища в закладі вищої освіти потребує значних як фінансових, так і організаційних умінь. Інклюзивне навчання студентів з інвалідністю не може обмежуватися лише їх присутністю в навчальних групах, оскільки інклюзія – це всебічне включення, співжиття, співтворчість. Вона передбачає високу професійну підготовку науково-педагогічних працівників, становлення та розвиток студентської спільноти в напрямі гармонізації її внутрішньо-групових зв'язків, набуття та поширення волонтерського руху.

Висновки.

Впровадження ефективної системи інклюзивної освіти в Україні можливе за умови взаємодії різних чинників, зокрема покращення кадрового та методичного забезпечення, збільшення фінансування, вдосконалення нормативно-правового регулювання інклюзивної освіти, удосконалення доступності навчальних закладів та їх приміщень, та інших аспектів. Важливим є формування позитивної громадської думки щодо інклюзивної освіти. Особлива увага повинна бути приділена підготовці суспільства до толерантного сприйняття дітей з особливими освітніми потребами, їх взаємодії з такими дітьми та їхнім оточенням.

Література.

1. Волошко Л. Б. Організаційні аспекти інклюзивного навчання студентів з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції ООН про права інвалідів*. Київ. 2013. С. 14–15.

2. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агенство «Україна». 2019. 300 с.

3. Шевчук Г. Й. Інклюзвина освіта у вищій школи: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка».* 2021. Вип. 3, Ч. 2. С. 151–157.

References.

1. Voloshko, L. B. (2013). Orhanizatsiini aspekty inkliuzyvnoho navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy [Organizational aspects of inclusive education of students with special needs]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei v intehrovanomu osvitnomu seredovyshchi u svitli realizatsii Konventsii OON pro prava invalidiv – Actual problems of teaching and educating people in an integrated educational environment in the light of the implementation of the UN Convention on the Rights of the Disabled,* 14–15 [in Ukrainian].

2. Poroshenko, M. A. (2019). *Inkliuzyvna osvita [Inclusive education].* Kyiv : TOV «Ahenstvo «Ukraina» [in Ukrainian].

3. Shevchuk, H. Y. (2021). Inkliuzvyna osvita u vyshchii shkoly: vyklyky ta perspektyvy [Inclusive education in higher education: challenges and prospects]. *Akademichni studii. Seriia «Pedahohika» – Academic studies. «Pedagogy» series, 3, 151–157* [in Ukrainian].

Abstract. *The article analyzes the main challenges facing higher education institutions when implementing inclusive education. The implementation of inclusive education is certainly a positive trend in the development of the Ukrainian education system, since every year an increasing number of people with special educational needs have the opportunity to acquire knowledge and socialize. The essence of the concepts of inclusion and inclusive education is outlined; the essence of modern forms of education of children with special educational needs in the conditions of general educational institutions is substantiated; the essence and principles of inclusion processes in education are revealed.*

Key words: *inclusive education, higher school, student, special educational needs, barrier-free environment, adaptation, training.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-012
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-012

УДК 37.015.3:37.011.3-051]:376.091](045)

PROFESSIONAL AND PSYCHOLOGICAL READINESS OF A TEACHER TO TEACH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

ПРОФЕСІЙНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Yakymchuk I.P. / Якимчук І.П.
c.p.s., associate prof. / к.психол.н., доц.
ORCID: 0000-0002-3303-6478
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. *У статті розглянуті теоретичні аспекти професійної та психологічної готовності педагогів до професійної діяльності в умовах запровадження інклюзивного підходу в сучасну систему освіти. Проаналізовано сутність і структурні компоненти готовності педагогів до професійної діяльності в інклюзивному класі. Висвітлено проблеми професійної та психологічної готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Встановлено роль професійної діяльності вчителя в умовах такої освіти, особлива увага приділяється питанням розвитку системи комплексної підтримки педагогів.*

Ключові слова: *інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, педагог, психологічна готовність, професійна готовність, навчання.*

Вступ.

Зростання уваги до інклюзивної освіти і потреби у забезпеченні рівних можливостей для всіх учнів відкриває нові виклики для вчителів. Професійна готовність педагога охоплює розуміння особливостей розвитку дітей з різними видами особливих освітніх потреб, володіння методиками і підходами до їхньої навчальної діяльності, а також уміння працювати в команді з іншими спеціалістами для забезпечення повного розвитку кожної дитини. Психологічна готовність педагога передбачає розуміння і емпатію до потреб дітей з особливими освітніми потребами, вміння підтримувати їхню самооцінку та позитивне ставлення до навчання, а також уміння працювати з різними емоційними та психологічними викликами, які можуть виникати в процесі взаємодії з такими дітьми. Враховуючи постійний розвиток суспільства і зміни в потребах, ця тема залишається важливою для подальших досліджень, а також для практичного застосування.

Основний текст.

Освіта в сучасних умовах вимагає підготовки конкурентоспроможних фахівців, що володіють високим рівнем знань умінь і навичок в області інклюзивної освіти, а також творчим потенціалом. Педагог повинен не тільки залучити учнів до творчої діяльності, а й навчити розвивати їх власний творчий потенціал. Прагнення педагога знайти діалог з кожним учнем є основою професійного успіху.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [1].

Різні аспекти проблеми готовності педагогів до здійснення професійної діяльності і формуванні професійних компетенцій в рамках інклюзивної освіти були розглянуті вченими: питання тенденцій в розвитку інклюзивної освіти (С. В. Альохіна); визначення елементів інклюзивної компетентності педагога (К. П. Бовкуш, Л. О. Савчук); чинники готовності педагога до інклюзивного навчання (Г. С. Пивоварова), готовність до роботи в рамках інклюзивного навчання в закладах вищої освіти (Т. С. Острянко), готовність до роботи в рамках інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (О. В. Мартинчук); створення прийнятного психологічного клімату для дітей із особливими освітніми потребами (Л. Г. Астахова), засоби для моніторингу інклюзії (І. В. Юхимець) (Підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання) та інші.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних закладах освіти є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства в цілому.

Забезпечення якісного інклюзивного навчання є процесом складним і тривалим. Він потребує інноваційних підходів у побудові педагогічного процесу, орієнтованого на реалізацію індивідуальних можливостей розвитку кожної дитини та формування її компетентностей, які стануть підґрунтям для формування навичок практичної життєдіяльності та соціально-трудової самореалізації [2].

Готовність вчителя до виконання своїх обов’язків у навчально-виховному процесі є складним явищем, що включає не лише психолого-педагогічну ерудицію, педагогічні здібності та вміння, але й психологічну готовність.

Проблема психологічної готовності виникає з необхідності наукового обґрунтування специфічних ситуацій, які виникають через психологічний стрес. Найбільш типовими з таких ситуацій є небезпека, ризик, несподівані обставини, підвищена від повільність, невпевненість і недостатність професійних якостей та досвіду. Стрес впливає негативно на увагу, пам’ять, рухи та волю вчителя, порушуючи інтелектуальні процеси та складні професійні дії.

Для забезпечення якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами педагоги мають уміти здійснювати індивідуалізацію й диференціацію освітнього процесу щодо навчальних стилів, здібностей і додаткових потреб дитини в освіті. Для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу педагогам потрібна допомога асистентів педагогів та інших фахівців [3, с. 87].

Готовність фахівців розглядається через два основні показники: професійна готовність та психологічна готовність. Складовими професійної готовності є: інформаційна обізнаність про законодавство в галузі інклюзивної освіти; знання основ спеціальної психології та корекційної педагогіки; знання індивідуальних відмінностей дітей; володіння педагогічними технологіями в роботі з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами; застосування варіативності у процесі навчання. Складові психологічної готовності: емоційне прийняття дітей з різними типами особливих освітніх потреб; готовність до залучення дітей з особливими освітніми потребами до діяльності на уроці; задоволеність власною педагогічною діяльністю.

Забезпечення сприятливого соціального середовища є однією з ключових передумов для успішної реалізації інклюзивної освіти. Тому створення такого середовища виступає одним із завдань психолого-педагогічного супроводу дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку. Вчителі повинні активно сприяти формуванню позитивного ставлення здорових учнів до своїх однокласників з психофізичними вадами, розвивати в них емпатію та навички адекватної взаємодії. Цю роботу можна проводити за допомогою різних методів, таких як бесіда, аналіз проблемних ситуацій, перегляд спеціально відібраних відеоматеріалів. Оскільки діти є віддзеркаленням своїх сімей, важливо також проводити відповідну роботу з батьками нормотипових дітей, сприяючи у них формуванню позитивного ставлення до участі своїх дітей у класі разом з однолітками, які мають певні психофізичні порушення. Інклюзивна освіта необхідна складова нашого життя, але ефективність цієї освітньої моделі залежить від багатьох умов, серед яких ключове значення має професійна та психологічна готовність вчителів.

Важливим фактором у підготовці вчителів до роботи в умовах інклюзивної освіти є відповідність їх особистісних якостей вимогам, що пред’являються цією роботою з учнями.

Висновки.

Отже, професійна готовність педагога до інклюзії визначає рівень його знань та компетенцій, що дозволяють ефективно здійснювати педагогічну діяльність. Готовність педагогів до роботи у сфері освітньої інклюзії є метою та результатом підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які відповідають сучасним запитам суспільства. Психологічна готовність як особлива форма спрямованості, що виражається у готовності суб’єкта до діяльності у певних умовах, є складним особистісним утворенням, яке потребує тривалого формування під час цілеспрямованого навчання. Психологічна готовність до інклюзивної діяльності визначається особливостями цієї діяльності і включає важливі якості, які спонукають, стимулюють, координують дану діяльність. Психологічна готовність регулює стійкість діяльності суб’єкта, виходячи з минулого досвіду, усвідомлення сенсу та важливості діяльності. Психологічна готовність до професійної діяльності формується у процесі професійного навчання.

Література.

1. Засенко В. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні. К.: ФОП Придатченко П. М. 2007. 22 с.

2. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади :

монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 350 с.

3. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.

References.

1. Zasenko, V. (2007). *Inkliuzyvna osvita: stan i perspektyvy rozvytku v Ukraini [Inclusive education: state and prospects of development in Ukraine].* Kyiv : Prydatchenko P. M. [in Ukrainian].

2. Kolupaieva, A. A. (2007). *Pedahohichni osnovy intehruvannia shkoliariv z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku v zahalnoosvitni navchalni zaklady [Pedagogical foundations of integration of schoolchildren with special psychophysical development in general educational institutions]*. Kyiv : Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

3. Bondar, K. M. (2019). *Teoriia i praktyka inkliuzyvnoi osvity [Theory and practice of inclusive education].* Kryvyi Rih : Proekt «Pidtrymka inkliuzyvnoi osvity» [in Ukrainian].

Abstract. *The article examines the theoretical aspects of the professional and psychological readiness of teachers for professional activity in the context of the introduction of an inclusive approach in the modern education system. The essence and structural components of teachers' readiness for professional activity in an inclusive classroom are analyzed. The problems of professional and psychological readiness of teachers to work with children with special educational needs are highlighted. The role of the teacher's professional activity in the conditions of such education is established, special attention is paid to the development of a system of comprehensive support for teachers.*

Key words: *inclusion, children with special educational needs, teacher, psychological readiness, professional readiness, training.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-014
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-014

УДК 159.938

HIGHER EDUCATION APPLICANTS' EMOTIONAL STATES IN WAR CONDITIONS

ЕМОЦІЙНІ СТАНИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Shuldyk A.V. / Шулдик А.В.
Ph.D. in Psychology, Assistant Professor of the Department of Psychology/ кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6223-1838
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical Universitythe, Uman, Sadova, 28, 20308
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Садова,28, 20308

Анотація. *У статті проаналізовано психологічну літературу про емоційні стани здобувачів вищої освіти, розглянуто динаміку їх змін протягом першого року повномасштабного вторгнення РФ в Україну.*

Мета статті – діагностувати емоційні стани здобувачів вищої освіти та показати динаміку їх змін на початку російсько-української війни та через рік. Для діагностики домінуючих емоцій було використано опитування.

Ключові слова: *війна, емоції, емоційні стани, здобувачі вищої освіти.*

Вступ.

Нажаль, війна в Україні має негативний вплив на кожного. Підтримка належного емоційного стану під час війни не менш важлива, ніж потужні зброя і техніка. Що відбувається з молоддю, як змінюються їх емоційні стани під час війни? Вкрай важливо вплинути на їх стабілізацію, зменшити негативні наслідки? Емоційні стани – це психічні стани, що протікають у формі переживань та відображають особистісну значущість та оцінку ситуацій, важливих для життєдіяльності особистості.

Війна завдала суттєвого негативного впливу на ідентичність кожної особистості, адже вона шукає відповіді на екзистенційні питання: «хто я?», «яка моя роль?», «яке моє місце у всьому, що відбувається?», «що я маю та можу зробити?». Неможливість знайти опору, відчуття провини за безпечне життя далеко від бойових дій – все це руйнує звичну ідентичність, змушуючи будувати нову. 24 лютого 2022 р. всі відчули, що ми єдине ціле. Всі повстали на допомогу ЗСУ. Волонтерство, участь в територіальній обороні, матеріальна допомога, психологічна підтримка, допомога словом, патріотичною піснею, успішним навчанням, влучними мемами, жартом, підбадьоруванням, м'яким переконуванням, турботою про переселенців тощо. Зараз немає неважливої роботи, немає неважливих людей. Кожен може докластися по крихті у загальну справу боротьби з ворогом. Це і є єдність духу.

Тому для нас стає актуальним досліджувати зміни емоційних станів молоді на початку війни та через один рік.

Основний текст.

Експериментальною базою досліджень стали здобувачі вищої освіти першого курсу факультету іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (40 респондентів). На початку війни 8 здобувачів (20%) виїхали за кордон, інші – поїхали за місцем проживання, адже навчання в університеті припинилось, а з 14 березня продовжилося в онлайн-режимі. Нами було проведене опитування здобувачів на початку війни (лютий, березень 2022 р.), а потім через один рік (на початку лютого 2023 р.) і співставлено результати.

У процесі дослідження було проаналізовано відповіді здобувачів на запитання: «Опишіть свої емоційні стани, які у вас виникли на початку повномасштабного вторгнення російських окупантів». Наведемо приклади опису емоційних станів, які виникли на початку війни у здобувачів вищої освіти першого курсу навчання.

Оксана М.: «З 24 по 28 лютого 2022 року. Відразу були незрозумілі емоції, не вірилось що це все правда. Весь інтернет гудів від цього, та в новинах по телевізору з'явилися жахливі фото з Харкова після попадання ракет». «Сильний страх та переживання за себе, своїх рідних та близьких, страх незнання майбутнього, афект. Після цього почалася паніка, адже знайомі почали телефонувати та писати в чатах про це. У них була паніка сильніша, ніж в мене. Були перші сльози, адже здавалось, що цього не може бути насправді. Після, хотілось щоб це все закінчилось, як найшвидше». «Ненависть, гнів, злість, смуток, страх, агресія, шок, песимізм, роздратування, відчай».

З 1 по 14 березня 2022 р. «Весь час здавалось, що ще трішки і все обійдеться. З'явилися перші тривоги, і не лише повітряні. Не дивлячись на складну ситуацію, вдавалось частково контролювати свої емоції. Не покидали думки про минуле та майбутнє». «Занепокоєння, тривога, сум, спустошеність, побоювання, хвилювання, збентеженість, пригніченість».

З 15 по 31 березня 2022 р. «Ситуація в окремих регіонах погіршувалась. Почала намагатись жити як раніше та боротися з психічним недомаганням».

«Моїй родині прийшлося виїхати з України: довга дорога, переїзди, дискомфорт. Хотілося плакати, тому що я зовсім не хотіла їхати зі своєї рідної домівки, друзів, рідних, близьких, покидати навчання. Далі відчуття невідомого, страху, жалю, суму». «Почуття безпеки. Але все-одно є переживання за своїх рідних та близьких, які залишилися в Україні, а також за майбутнє своєї країни, а також своє майбутнє, адже невідомо, де залишиться моя сім'я : в Польщі чи все-таки повернеться в Україну».

«Співпереживання та співчуття людям, які знаходяться в Харкові, Бучі, Ізюмі, Гостомелі, Ірпіні, Маріуполі, Києві та інших містах та селах, яких дуже сильно торкнулася війна. Появилась гордість, довіра та захоплення ЗСУ, віра в те, що скоро настане мир. Все буде Україна! Але й залишився страх, тривога, хвилювання.

«З першого дня війни, у мене були часті перепади емоцій. Спочатку мені було сумно, потім тривожно, потім я відчувала злість.

Надія К.: 24-28 лютого, я не могла повірити, що це все реальність і в перший день я відчувала тривогу, паніку, відчай, я відганяла всі позитивні емоції. Через деякий час виникла розгубленість, я не знала, що робити, як допомогти рідним, переживала відчай .

«Я пережила змішані емоції. Спочатку домінували негативні емоції, але інколи виникала ейфорія, і емоції змінювалися на позитивні, я відчувала гордість, радість, що українці всі об’єдналися і допомагають один одному. Після ейфорії виникав оптимізм, але потім знову домінували страх, тривога, заперечення.

З 15-31 березня я вже не так панікувала, і відчувала більше позитивні емоції. Я почала нормально займатися щоденними справами, менше читати погані новин, та підбадьорювала інших. Але з негативних емоцій все ще залишилися злість, страх.

Олена Г.: З 24 по 28 лютого 2022 року мені було дуже погано, я не вірила в це, все, думала якийсь жарт, але на жаль ні. Відчувала безнадійність, боялась, що ж буде з нами, не уявляла, що нас чекає. Було холодно, голодно і дуже погано.

З 1 по 14 березня 2022 р. ще й досі залишався страх, хвилювання, неспокій, тривога.

З 15 по 31 березня 2022 р. читаючи новини, лякалась всього. З часом відчувала полегшення, гордість за наших захисників, завдяки яким я можу спати спокійно, але страх як і залишався, так і залишається. Ще досі моторошно, що робиться у світі, але вже не так. Я вірю, що все буде добре. Все буде Україна!!!»

Наталія Ч. З 24 по 28 лютого 2022 року. Відчуття в тілі і емоційний стан в перші тижні війни: тремтіння тіла, холодний піт, біль в шлунку, ніби тиски стискають живіт, безсоння. Заціпеніння, яке змінилося активністю. Постійні емоційні «качелі»: надія змінювалась розпачем, оптимізм – гнівом. Постійний перегляд новин.

З 15 по 31 березня 2022 р. Відчуття в тілі зникли, ще буває заціпеніння, *особливо після поганих новин.* Емоційні «качелі» продовжуються. Сльози радості, коли уявляю день Перемоги. Сльози болю, суму і розпачу, коли бачу новини про загиблих, читаю історії про них. Після прочитаних новин та побачених світлин про м. Бучу в мене сталася істерика. Під час тривоги я почала плакати та кричати, це вже була не злість а агресія до ворогів. Це була ненависть. Страшна ненависть до ворога.

Висновки.

Узагальнюючи відповіді здобувачів, нами встановлено, що у них найчастіше проявлялись такі емоційні стани на початку війни: паніка та шок, жах, велика істерика, полярність емоцій, ненависть, потужній гнів, злість, агресія, песимізм, роздратування, тривога, сум, спустошеність, безнадійність, збентеженість, пригніченість, песимізм, боязкість всього. Різка зміна настрою проявлялась так: спочатку паніка, відчай, страх, а потім гнів і навіть сміх, смуток і розпач, невпевненість в своїх силах. Моментами здавалось, ніби ці емоційні стани залишаться назавжди.

На тлі цих переживань появились зміни в тілі: тремтіння тіла (трясло не від температури), заціпеніння, оніміння (відключення емоцій), підвищення тиску, температури тіла, сльози і плач, слабкість у тілі, відсутність апетиту, поганий сон, відчуття того, що зараз серце просто вистрибне з тіла, навіть втрата свідомості від нічних тривог. Відчуття відсутності енергії, небажання працювати, виконувати будь-яку роботу. Дії виконувались автоматично, плани обмежувались до декількох годин.

При повторному опитуванні через рік, на початку лютого 2023 року, наступила такі зміни емоційних станів у здобувачів: появилось прагнення не зациклюватись та не думати про найгірше, не «накручувати» себе. Появилось відчуття полегшення від зайнятості чимось (виконання навчально-професійних завдань, заняття домашніми справами, спілкування з рідними на різні позитивні теми тощо).

Страх та почуття безвихідності замінили надія та віра в наших людей, в серцях яких палає справжнє відчуття справедливості, в наших солдат, в нашого президента.

З’явилась сильна віра в свою країну та наших захисників, сильний патріотизм та гордість за свою рідну Україну, сильна віра в те, що Україна переможе.

Появилось почуття гордості за наших захисників, завдяки яким можна спати спокійно, віра в те, що все буде добре. Появилась сила духу, що Україна вистояла у перший рік війни. Гордість та віра в ЗСУ та ТРО надзвичайно допомагає моральному стану.

95% опитаних здобувачів відчувають тепер до агресорів тільки злобу й гнів. Проте, у 20% респондентів залишався страх, зросли злість, роздратування, ненависть, гнів; а також появились байдужість, пригнічення, смуток, моральне і фізичне виснаження від постійних сирен, не пройшли тривога, відчай, поганий сон. Залишились слухові флешбеки тих вибухів, які були 24 лютого 2022 р., а саме грім, удари дверцями машини чи холодильника сприймались як реальні звуки вибухів. Залишився смуток і плач за Україну, що з нею вороги роблять віками. У них залишились часті перепади, коливання емоцій.

Література:

1. Борисенко К. Сутність поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2021. № 1(1). С. 83–90.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.

3. Кулик Н., Гільова Л. Емоційний інтелект : аналіз сучасних західних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 79–90.

4. Сенн Л. Ліфт настрою : як керувати своїми почуттями та емоціями / пер. з англ. О. Дятел. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 216 с.

5. Скрипник Т., Аль-Хамісі Д., Мартинчук О., Бірюкова К. Розвиток емоційного інтелекту учнів інклюзивних класів: ресурси технології «класний менеджмент». *Освітологія*. 2020. № 9. С. 61–74.

6. Філліпс К. Майбутнє почуттів: Розвиток емпатії в світі, одержимому технологіями / пер з англ. Н. Хаєцька. Київ : РІДНА МОВА, 2020. 208 с.

7. Чебикін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта.* 2020. № 1. С. 19–28.

8. Шулдик А.В., Шулдик Г.О. Динаміка змін емоцій у здобувачів вищої

освіти на початку війни 2022 року в Україні. *Габітус*. 2022, № 40. С. 99–105.

Abstract. *The article analyzes psychological literature on the emotional states of young people during difficult stressful situations and examines the dynamics of their changes during the first four months of the war. The objective of the article is to reveal the manifestations of various types of emotions among higher education students and to show the dynamics of their changes at the beginning of the Russian-Ukrainian war and four one year later.*

Key words: *war, emotions, emotional states, higher education students.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-021
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-021

УДК 796.015:51]:796.4.071.2](045)

MATHEMATICAL AND TECHNICAL TRAINING OF ATHLETES IN COMPLEX COORDINATION SPORTS (GYMNASTIC GYMNASTICS, ACROBATICS, TRAMPOLINE JUMPING)

МАТЕМАТИЧНО ТЕХНІЧНА ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНІВ СКЛАДНО КООРДИНАЦІЙНИХ ВИДІВ СПОРТУ(СПОРТИВНА ГІМНАСТИКА, АКРОБАТИКА, СТРИБКИ НА БАТУТІ)

Mayevcki M. I / Маєвський М. І
ORCID: 0000-0001-5167-9699
Candidate of Ph.D. docent /к.п.н. доцент
S. S. Ilchenko / Ільченко С. С
ORCID: 0000-0001-6212-0217
Candidate of Ph.D. docent / к.п.н. доцент
Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna
Кафедра теорії і методики спорту,
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Анотація. *У статті за результатами вивчення й аналізу антропометричних показників виділено три основних типи тілобудови спортсменів складнокоординованих видів спорту. На прикладі виконання вправ великим махом на поперечині розглянуто зміну розташування ЗЦВ тіла спортсмена з різними типами будови тіла під час переміщення рук і ніг відносно тулуба як складовими згинально-розгинальних рухів у плечових і кульшових суглобах, що лежать в основі руху гімнаста. Показано, що ЗЦВ тіла в спортсменів однакового зросту змінюється по- різному при одному і тому самому положенні рук і ніг залежно від конституції. Розглянуто вплив зміни ЗЦВ тіла спортсмена на такі основні біомеханічні характеристики, як момент інерції й кінетичний момент, що є основними показниками зміни механічної енергії при обертових рухах гімнаста на поперечині за рахунок рухів у кульшових і плечових суглобах у підготовчій та основній стадіях.*

Ключові слова: *спортивні досягнення, інтенсивність, числа повторень, інтервали відпочинку, оптимальний,спортсмен, морфологічні особливості, будова спортсмена, вправи.*

Вступ.

Високі спортивні досягнення вимагають правильного вибору найбільш раціональної техніки й, відповідно, підбору підготовчих вправ, зміну їх інтенсивності, числа повторень, інтервалів відпочинку. Варіантів безліч, а потрібно обрати один, найоптимальніший для цього спортсмена. Оволодіння раціональною технікою [1–9] з найменшими затратами м'язових зусиль, технікою, яка найкраще відповідає морфологічним особливостям будови спортсмена – дуже важлива умова раціональності виконання вправ.

Математичне моделювання в спорті – метод дослідження процесів або явищ за допомогою створення їхніх математичних моделей і їх дослідження. В основу методу покладено ідентичність форми рівнянь й однозначність співвідношень між змінними в рівняннях оригіналу та моделі, тобто їх аналогію. Математичні моделі досліджуються, як правило, із допомогою цифрових обчислю- вальних машин, комп'ютерів. Математичне моделюва ння дає змогу замінити реальний об'єкт його моделлю й потім вивчати останню. Як і в разі будь-якого моделювання, математична модель не описує явище абсолютно адекватно, що залишає актуальним питання про застосовність отриманих таким чином даних. Формальна класифікація моделей ґрунтується на математичних засобах, що використовуються для розв'язання поставлений завдань. Розрізняють лінійні нелінійні моделі; зосереджені або розподілені системи; детерміновані чи стохастичні; статичні чи динамічні.

Основний текст. Дослідження дало змогу встановити серед спортсменів три типи тіло будови:

тип А – спортсмени з пропорційним співвідношенням тулуба, верхніх і нижніх кінцівок;

тип Б – спортсмени з відносно коротким тулубом, довгими нижніми та короткими верхніми кінцівками;

тип В – спортсмени з відносно довгим тулубом, короткими нижніми й довгими верхніми кінцівками. Виявлені типи будови тіла спортсменів лягли в основу наших розрахунків.

При виконанні вправ великим махом на поперечині потужний вплив здійснює зміна загального центру ваги (ЗЦВ) тіла спортсмена, яка впливає на момент інерції й кінетичний момент. Зміна механічної енергії тіла спортсмена можлива лише шляхом згинально-розгинальних рухів у плечових і кульшових суглобах, завдяки чому змінюється положення ЗЦВ тіла. У зв'язку з цим розглянемо зміни розміщення ЗЦВ тіла спортсмена з різними типами будови під час переміщення рук і ніг відносно тулуба. Для цього на основі отриманих під час дослідження даних про конституцію тіла нами побудовано схеми трьох типів будови гімнастів (А, Б, В) із чітким збереженням довжини всіх ознак відносно зросту. Розглянуто чотири різноманітні положення спортсмена, що трапляються під час виконання вправ великим махом на поперечині. Дослідження засвідчили, що ЗЦВ тіла в спортсменів одного й того ж росту змінюється по-різному, при одному й тому самому положенні рук і ніг залежно від конституції.

Розглянемо перше положення – вис на поперечині. Під час вису все тіло розташоване верти- кально. У цій же площині розміщено і ЗЦВ, який коливається в межах 10 см залежно від типу будови тіла гімнаста. Ближче за всіх до поперечини він розташований у спортсменів із коротким тулубом (тип Б) і найбільш віддалений – у спортсменів із довгим тулубом (тип В).

У наступному положенні, при якому у висі на поперечині кут між плечами й тулубом дорівнює 45º, ЗЦВ наближується до грифа поперечини на 7 см у спортсменів типу А і на 6 см – у спортсменів типів Б і В. З'являється момент сили з плечем 34 см у спортсменів типу Б, 38 см – у спортсменів типу А та 42 см – у спортсменів типу В.

При подальшому збільшенні кута між плечима й тулубом, коли кут складає 90º, ЗЦВ ще більше наближається до поперечини. У всіх спортсменів він наближається до грифа поперечини ще на 19–20 см. Незважаючи на те, що ЗЦВ наближається до поперечини на однакову відстань, плече моменту сили тяжіння змінюється по-різному. У всіх спортсменів воно збільшується на 4 см, досягаючи найбільшої величини в спортсменів типу В. Зміна розташування ЗЦВ при виконанні обертових вправ на поперечині відбувається не лише за рахунок рухів рук, але й також за рахунок згинально-розгинальних рухів у кульшових суглобах. Коли кут між ногами й тулубом дорівнює 45°, ЗЦВ наближається до поперечини на 4 см, 3 см і 2 см, відповідно, у спортсменів типу Б, А та В. Отже, у спортсменів конституції В рухи ніг вносять менший вплив на зміну розташування ЗЦВ, ніж у спортсменів типу А.

Перейдемо до розгляду оберту спортсменів довкола закріпленої осі. Для більшої наочності й доступності уявімо собі, що маса (m) спортсмена зосереджена в одній точці, що дорівнює m, і з’єднана з віссю обертання за допомогою нитки довжиною (l), вагою якої можна знехтувати. Таким чином, обертання спортсмена буде схоже на коливання математичного маятника. Уявімо собі, що маятник займає найбільш високе положення над точкою опори й тому володіє максимальним запасом потенціальної енергії. Рухаючись униз без початкової швидкості, під дією сили тяжіння потенціальна енергія поступово переходить у кінетичну енергію обертального руху:

$$\left(\frac{I\omega 2}{2}\right).$$

Далі після проходження нижньої вертикалі відбувається зворотне явище, оскільки спортсмен із нижнього положення переходить у верхнє. Але він не досягає вертикального положення через значне розсіювання механічної енергії. Тіло досягає певної висоти, утворюючи між вертикаллю та ниткою маятника кут φ. Якщо ж у початковому положенні довжину маятника скоротити й зробити її рівною l1 чи l2 і зберігати її постійною протягом усього періоду коливання маятника, то, згідно із законами механіки, амплітуда коливань маятника не зміниться. Отже, досягнувши своєї максимальної висоти, нитка маятника з вертикаллю поперечини складає той самий кут φ. Це свідчить про те, що амплітуда коливань у спортсменів різних типів будови (із різним розташуванням ЗЦВ) змінюватися не буде. У результаті розгляду відеограм ми помітили, що амплітуда коливань у спортсменів все ж змінюється. Простежено залежності:

- між амплітудою коливання спортсмена та зростом. При цьому коефіцієнт кореляції: $\frac{\sum XY}{\sqrt{\sum X^2 \cdot \sum Y^2}} = 0{,}81$;
- помилка коефіцієнта кореляції: mr = ± $\frac{1-r}{\sqrt{n}}$ = 0,03;
- достовірність коефіцієнта кореляції: $\frac{r}{m_r}$ = 27>4;
- між амплітудою коливання та рівнем спортивної майстерності, де коефіцієнт кореляції r = 0,92;
- помилка коефіцієнта кореляції mr = 0,02.

У спортсменів більш високого зросту амплітуда коливань зменшується на M=7°, порівняно зі спортсменами нижчого зросту. У спортсменів-майстрів амплітуда коливань на M=11° вища, ніж у спортсменів II розряду. Чим це пояснюється? Для підняття маятника до початкового рівня потрібно мати приріст енергії, який можна отримати, якщо скоротити довжину маятника на величину Δl. Для піднімання скороченого маятника потрібна кінетична енергія вже не 2mgl (якою володіє тіло в крайньому нижньому положенні), а 2mg(l-Δl). Згідно з літературними даними [4], приріст механічної енергії відбувається за рахунок зменшення моменту сили тяжіння, що відбувається в результаті скорочення довжини маятника.

При виконанні спортсменом обертових вправ на поперечині приріст механічної енергії відбувається аналогічним чином. Проходячи кут 45º від вертикальної площини поперечини позаду, спортсмен активним рухом рук притягує себе до поперечини й скорочує радіус обертання, а отже, зменшує момент сили тяжіння, збільшуючи приріст механічної енергії. Зменшення радіуса обертання в спортсменів під час виконання обертових вправ і першої підфази підготовчих дій має відбуватися лише за рахунок зменшення кута між руками й тулубом. Дослідження показало, що зменшення кута між руками та тулубом на 45º, по-різному змінює розташування ЗЦВ тіла від грифа поперечини. Зменшення кута між плечами й тулубом на 45º у спортсменів типу А, Б і В викличе зменшення радіуса обертання на одну й ту саму величину Δl = 6 см. Однак це по-різному впливає на збільшення кутової швидкості. Якщо зменшити радіус обертання на величину Δl, то це викличе зменшення радіуса обертання в спортсменів типу Б в 1,1 раза, а в спортсменів типу В радіус обертання, порівняно з вихідною довжиною, зменшується в 1,5 раза. Це по-різному вплине на зміну моменту інерції тіла спортсменів. У кожен момент його переміщення момент інерції I дорівнюватиме масі тіла (m), помноженій на квадрат радіуса (r2) : ΔI = mr2 .

Із формули видно, що момент інерції (I) змінюється пропорційно квадрату радіуса. Отже, навіть незначні зміни радіуса обертання будуть суттєво змінювати момент інерції тіла, згідно із законом збереження моменту кількості руху I1w1 в одній точці переміщення спортсменів дорівнюватиме I2w2 у другій точці:

I1w1 = I2w2.

Оскільки момент інерції дорівнює масі тіла, помноженій на квадрат радіуса, то можна написати: m1l12w1 = m2l22w2/.

Оскільки маса тіла постійна, а величина l2 = l1- w2, то для збереження рівності відбудеться збільшення кутової швидкості. Отже, при зміні кута між плечами й тулубом на одну й ту саму величину кутова швидкість спортсменів типу В збільшиться переважно за рахунок зменшення моменту інерції (I) й моменту сили тяжіння. Ще одним важливим моментом у техніці обертальних рухів є згинання та розгинання ніг під час обертання. Своєчасною правильною роботою ніг можна в основній і завершальній частинах руху надолужити допущені помилки під час фази підготовчих дій, урахувавши, що спортсменам із довгим тулубом і короткими ногами під час переміщення біля нижньої вертикалі площини поперечини легше зігнутися, а потім розігнутися, а також зупинити рух ніг чи повернути їх назад у фазу завершальних дій (при однакових м’язових зусиллях). Одна з причин цього – те, що маса більш коротких ніг робить менший опір при кутовому прискоренні. Тому при однаковій швидкості обертання гімнаста з більш довгим тулубом і короткими ногами згинання й розгинання слід починати пізніше.

Методи математичної статистики дають змогу розробити ефективні засоби контролю підготовки кваліфікованих спортсменів. Методи моделювання – це засоби дослідження спортивних явищ. Наприклад, модельні характеристики технічної підготовленості визначаються як оптимальні по- казники біомеханічної структури техніки виконання класичних вправ. Отже, у моделюванні технічної й спеціально-фізичної підготовленості найбільш використовуються математичні моделі на основі біомеханіки спорту та спортивної статистики. Для прогнозування модельних характеристик застосовують метод експертних оцінок; метод екстраполяції. Метод експертних оцінок ґрунтується на опитуванні й урахуванні думок експертів. Метод екстраполяції застосовують при прогнозуванні ево- люційних ситуацій, що змінюються в часі. Основне завдання – аналіз зв'язку між головною ознакою та фактором часу. Математична залежність матиме вигляд:

Y=a0+a1t1+a2t2+a3t3+…+antn, де y – головна ознака прогнозування; t – параметр часу прогнозування, a0, a1, ..., an – коефіцієнти, які потрібно визначити.

Висновки.

Установлено три основних типи будови тіла серед дорослих спортсменів, які слід ураховувати, обираючи варіант техніки виконання вправ.

Під час виконання вправ великим махом на поперечині великий вплив має зміна ЗЦВ тіла спорт- смена, яка впливає на момент інерції й кінетичний момент. Зміна механічної енергії тіла спортсмена можлива лише за допомогою згинально-розгинальних рухів у плечових і кульшових суглобах.

Помічено залежності: між амплітудою коливання спортсмена та зростом. При цьому коефіцієнт кореляції – 0,81; у спортсменів більш високого зросту амплітуда коливань зменшується, порівняно зі спортсме- нами нижчого зросту.

Згинання в кульшових суглобах наближує ЗЦВ до осі обертання на 4, 3 і 2 см, відповідно, у спортсменів типів Б, А і В і тому це впливає на збільшення швидкості обертання під час переміщення спортсменів угору, полегшує виконання обертової частини руху.

Важливий момент у техніці обертальних рухів – згинання й розгинання в кульшових суглобах під час обертання. Своєчасною правильною роботою ніг можна в основній та завершальній частинах руху надолужити допущені помилки під час фази підготовчих дій, урахувавши, що спортсменам із довгим тулубом і короткими ногами під час переміщення біля нижньої вертикальної площини по- перечини легше зігнутися, а потім розігнутися, а також зупинити рух ніг чи повернути їх назад у фазу завершальних дій (при однакових м'язових зусиллях).

Перспективи подальших досліджень. Високі спортивні досягнення вимагають правильного вибору найбільш раціональної техніки. Ураховуючи це, подальші наші дослідження повинні сприяти побудові найбільш раціональної техніки з найменшими затратами м'язових зусиль, прикладених в основній і завершальній стадіях, і відповідного підбору підготовчих вправ, зміні їх інтенсивності, числа повторень, інтервалів відпочинку.

Abstract. *In the article, based on the results of the study and analysis of anthropometric indicators, three main body types of athletes of complex coordinated sports are distinguished. On* *the example of performing exercises with a big swing on the crossbar, the change in the location of the ZCV of the body of an athlete with different types of body structure during the movement of arms and legs relative to the body as components of flexion-extension movements in the shoulder and hip joints, which are the basis of the gymnast's movement, is considered. It has been shown that the body mass index in athletes of the same height changes differently with the same position of the arms and legs, depending on the constitution. The effect of the change in the athlete's body center of gravity on such basic biomechanical characteristics as the moment of inertia and the kinetic moment, which are the main indicators of the change in mechanical energy during the rotational movements of the gymnast on the crossbar due to movements in the hip and shoulder joints in the preparatory and main stages, is considered.*

Key words: *sports achievements, intensity, number of repetitions, rest intervals, optimal, athlete, morphological features, structure of the athlete, exercises***.**

Стаття відправленна: 17.03.2024 г.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-023
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-023

UDC 796.012

THE INFLUENCE OF PARENTS ON THE FORMATION OF PHYSICAL EDUCATION IN SCHOOL- AGE CHILDREN

SharipovaG.K.
SeniorLecturer
Makarova E.A.
Senior Lecturer
Kramorov V.
Student
Taraz Regional University named after. M. H. Dulati, street Tole bi, 60, 080000

***Abstract**: The article reveals the role and influence of parents on the formation of physical education and a healthy lifestyle in school-age children*

***Key words**: physical education, physical education, culture of family relationships, school, physical education teacher.*

For thousands of years, there has been a moral and spiritual exhaustion of the citizens of Kazakhstan. The black trace stretches from the past and grows, affecting the most precious thing for every family - children. The problems of the family and the child require a lot of attention, since the problems of the child are, first of all, problems of the family, and then of the state, while they are inextricably linked and no state can, and in most cases should not, replace the family. The moral and mental degradation of a person and the lack of a legislative framework to ensure the protection of the interests of the family and the child entail very sad consequences for society as a whole.

The observed ecological state of the environment and the extremely low standard of living of the country's population have led to a decrease in the protective and adaptive capabilities of the child's body. Studies conducted in many cities of the country and rural schools have shown that only less than half of primary school students can be classified as practically healthy. The current situation requires urgent measures, including strengthening control over the health and physical development of schoolchildren. And now, more than ever, the role of parents is increasing. [2].

The progressive public must unite their efforts in solving such a serious problem and step by step help the family raise a child.

Physical education teachers cannot successfully solve all the problems that arise without the active and competent assistance of students’ parents. Most parents show a keen interest in the school life of their children, but at the same time, many do not realize the importance of proper routine and rest for children, being in the fresh air, and doing physical exercise. The correct orientation of parents in matters of physical education of schoolchildren in the family is the first task of a physical education teacher.

Unfortunately, many (if not the most) parents have little to no idea about the physical fitness of their children, which certainly does not help the teacher's job. The need for special conversations to help parents understand the role of an active and healthy lifestyle in the child’s fate is an obvious fact for physical education teachers of any grade.

Now it is in primary school that the most significant changes are taking place, the revision of educational values and academic disciplines, the creation of a new generation of textbooks, technologically advanced workbooks, computer and video programs. There is a pedagogical development of psychological and cultural concepts, a search for ways of specialized, gymnastic or pragmatic organization of the school, forms of interested participation in the affairs of the school, family, and public. [1]

As you know, the main channel for introducing everyone to physical education and one of the most important components of the system of human upbringing in society is physical education. Physical education as one of the types of education is an educational process characterized by all the common features inherent in the pedagogical process.

Physical education is a long-term process that extends to all subsequent periods of ontogenesis (individual development) of the individual after birth. The content and forms of this process naturally change in different periods depending on the patterns of age development of students, the dynamics of living conditions and activities, as well as the logic of the unfolding of the process itself. At the first multi-year stage, this is mainly a general basic course of physical education for the younger generation, conducted in preschool institutions and schools, in the family, in physical education, sports and other organizations.

Physical education is the process of teaching motor actions and nurturing the physical qualities inherent to a person, guaranteeing the directed development of abilities based on them.

In the process of physical education, not only problems that are limited to the peculiarities of individual education are solved, but also general tasks pursued in the social system of education as a whole. [3]

Mastering the process of human upbringing is accompanied by mental and physical education with the main goal of forming a general human culture.

The most important component of a person’s general culture is, or at least should be, physical culture. Physical culture of a person’s personality is becoming increasingly popular as a concept and relevance as a phenomenon. This concept and phenomenon is largely determined by a person’s physical education education.

Physical education is the process or result of acquiring knowledge, skills and abilities associated with the use of special means and methods of directed physical development of a person, as well as acquiring the ability to convey what has been learned to others.

The experience of the physical education movement in the country and in the world shows that only education and sophistication in any field of activity will determine progress. In this sense, the sphere of physical education is no exception. Attempts to resolve issues of the physical health of the nation through one-time, ill-founded campaigns have not brought and will not bring the desired result. Only physical education of the nation can count on the conscious physical, general and professional health of the population, and therefore on leading world positions in the 21st century in all spheres of human activity.

The culture of family relations and physical culture represent an inextricable unity, links of one chain. Joint physical education and sports strengthen the forces of "internal attraction" and increase the "trust potential" of the family. Physical education and sports are an area that liberates parents and children, reduces their communication deficits, and instills immunity against bad habits.

Physical education and sports play a very significant, but, unfortunately, often underestimated role in the stabilization and harmonization of the family.

Joint family physical education classes open up enormous opportunities for increasing the educational potential of the family and improving the relationship between parents and children.

Physical education and sports liberate parents and children and increase the "trust potential" of the family. At the same time, natural differences in outlook on life due to age disappear and become invisible.

Children often experience a lack of communication with their parents. Physical education and sports are the area where, firstly, this deficit is reduced for mutual benefit. Secondly, it is here that parents (especially the father, whose traditional authority in the modern family has been shaken) will always be a model for the child. By drawing the "heir" or "heiress" into the world of physical education, parents "instill" in him immunity against nicotine, alcohol and other bad habits, arousing a valuable reaction that will lead to the appearance of healthy grandchildren in the future.

An invigorating walk or jog, a country hike or a "ski landing" are the best opportunities for "all family leisure." Often a wife who complains about the lack of attention from her husband and the lack of time to communicate with the children says: "...Well, you go for a run, while I cook lunch for you." But it's better to do it differently: everyone go for a run together, and then everyone also does household chores together. The emotional charge received from joint physical education and sports is always spent positively. The feeling of camaraderie and mutual sympathy is well known to athletes who are members of a common team or section. Something similar, only at a higher level, occurs in sports families. Joint physical education leisure to a large extent "removes" the problem of distribution of family divisions; the family, as it were, turns into a team, the principle of which is "work together - relax together." [6]

Family and physical culture are an indissoluble dialectical unity. Physical culture is an integral part of the family. Permeating all areas of relationships, physical education and sports raise them to a higher level.

Due to difficulties, parents devote less and less time to their children, and those who find this time often lack the knowledge and experience to properly raise a child. Parents make a big mistake if they try to protect their child from physical activity, hide it from environmental influences, thereby slowing down the child's adaptation to living conditions, which slows down both physical and mental development. At any, even the slightest manifestation of the disease, they often run to the doctor, try to "defeat" the disease with medicine, forgetting that the best remedy against the disease is movement and hardening, a healthy lifestyle. Of course, in case of illness, medical supervision and care are necessary, but, as a rule, doctors fight the manifestations of the disease, and not the cause of its occurrence. Restricting a child's movement and the desire to eliminate physical activity is a direct path to deterioration of his health, as the development of the body is inhibited. The concept of physical inactivity (lack of effort) in our time is associated not so much with representatives of the older generation, but with children, even of a very young age. Parents and grandparents, in constant communication with their children, can significantly increase the child's physical activity without much time and effort. You just need to remember about this important task and show creativity and patience. You should not miss the time allotted by nature itself for the formation of certain physical qualities. It is necessary to help the child in a timely manner [7]

Practice shows that parents must have pedagogical and technical control over the physical condition of the child in the subsequent stages of life after birth. They must be understandable to parents and reliably reflect the appropriate levels of child development, achievable at home. Parents must have the necessary knowledge to promote the health of their child through the most effective means of the environment, the forces of nature, hygiene factors and exercise. This is all the more important because a significant factor ensuring profound transformations in a child's body from various periods of his age development is muscle activity.[5]

Parents should realize the importance of knowing insurance techniques and child safety measures. Exercises designed for homework are usually not difficult, but injuries are still possible, especially for younger students. They do not yet have sufficient dexterity and coordination. Knowledge of belay techniques is all the more necessary if the training area is clean and you can hit objects in your home.

Parents should be aware of insurance methods. Although children receive such knowledge in physical education lessons, it is advisable that they are reminded of its necessity at home [4]

The development of science and technology has led to a decrease in people's physical activity, which began to negatively affect their health. These days, this problem is especially acute: according to the latest data, only 3 students who graduated from school are healthy. The ecological situation is on the verge of disaster, and this is one of the reasons for congenital and acquired diseases in children.

Physiologists consider movement to be an innate, vital human need. Its complete satisfaction is especially important at primary school age, when all the basic systems and functions of the body begin and form.

Hygienists and doctors say: without movement, a child cannot grow up healthy. Movement is a prevention of various kinds of diseases. Therefore, movement is the most effective therapeutic agent.

According to psychologists, a small child is an active person. And his activity is expressed primarily in movements.

In preschool and primary school age (5 - 9 years), all exercises that develop coordination, flexibility, strength (moderately) and less endurance are useful.

All parents want their child to grow up healthy, strong and strong, but they often forget that good physical data is determined primarily by the child's physical activity, that in addition to achieving a certain height and weight, he must be dexterous, agile and resilient.

In order for a student to develop physically, parents need to know how to organize physical exercise classes.

With age, the time for physical education classes should be increased, so in the lower grades 30-35 minutes are allotted for physical education tasks, but with subsequent grades the time increases by 5 minutes.

There is an important event in the family: the child goes to school. Research shows that a student's success in physical development is largely determined by strict adherence to the regimen.

In order to correctly choose the necessary motor mode for a schoolchild and organize physical education and sports classes, parents must be well aware of the developmental characteristics and capabilities of their children.

And, of course, the first task is to accustom children to a new daily routine. Before school, the child's life followed a certain schedule - naturally developed or established by parents.

In high school, schoolchildren need to pay attention to targeted motor activity for at least 1 hour every day. Communication between the physical education teacher and parents is carried out through a "health diary", since at a parent meeting the physical education teacher can only make a brief analysis of the students' activities, so it is necessary to regularly conduct individual consultations with parents of schoolchildren of different age groups.

And who, if not parents, are called upon to take an active part in solving the problem of children's physical education. As a rule, parents know the principles of raising a healthy schoolchild. If questions arise, answers can be found in popular literature. The readiness for a healthy lifestyle does not arise by itself, but is formed from an early age, primarily within the family.

Many people, especially adults, do not get involved in sports because they think there is nowhere for them to practice. There is no stadium or sports ground in the yard, and it is awkward to warm up in front of the entrance, in front of the neighbors. But let's ask ourselves: who is stopping us from rectifying the situation - getting together, calling the children and together, together, with our own hands, building a sports ground in the yard, where there would be enough space for the elders to practice, and children of primary school age could play in the summer football, basketball, pioneer ball, and in winter go downhill and skate? This example could encourage schoolchildren to take up physical education. But even if they don't exist yet, this is not an obstacle to introducing children to sports. Many exercises can be easily performed in an apartment; you can even run at home, naturally with the window open. The time for classes must be indicated in the student's schedule.

Of course, accustoming yourself to daily physical activity is not easy, even for an adult. Even more so for a schoolboy.

Parents need to help their children choose the exercises or sports equipment that they like best to begin with. And when a person likes to do something, then no obstacles will stop him, he will easily overcome more and more new milestones.

If parents see that a student's interest in doing physical exercises is increasing and he regularly engages in physical education, then he should be encouraged. In equipping the "home stadium" you need to use all your imagination and imagination, since the main goal will be achieved in the future, and this is improving the health of children, increasing their performance and academic performance.

There are methods of family education as ways in which parents influence the formation of the physical qualities of a student.

Persuasion is the most important method of education. Forms of using persuasion in the physical education of schoolchildren: ethical conversation, story, instruction. Rewards and punishments, their psychological impact and educational influence. Types of rewards and punishments: the inadmissibility of using physical punishment and measures that humiliate the dignity of a child in education.

More complete physical development of children is possible by using the equipment of a sports ground in the yard, if it is possible to install a “stadium” at home. The child develops an interest in physical exercise and this interest often remains for life. Parents of first-graders are recommended to keep a diary, which must be checked by the physical education teacher.

And yet, in order to go out onto the sports field with the guys, you need to make a considerable effort, first of all on yourself.

After all, not only children’s eyes, which notice everything, will look at us. Everything is important here: a smart appearance and how you treat the guys. And of course physical training and knowledge of games. You don’t even have to know all the intricacies of these games, you just need to try to get on the same level as the children.

Unfortunately, in modern apartments there are no conditions for the full motor development of a child, so parents should create all the necessary conditions, buy a variety of toys that would directly encourage children to move. Often families tend to buy toys that are expensive, but completely useless for the healthy growth of the child. In this regard, parents must remember: the better they teach their child to enjoy movement and being in nature, and the less they spoil him with comfort, which only breeds inactivity and laziness, the better they will prepare him for independent life.

The issues of comprehensive physical development of children and raising them healthy can only be resolved through the joint efforts of parents and school employees. Coordination of educational work carried out in the family and school is one of the most important tasks of the teaching staff.

To do this you need:

- improve educational work with children based on the “Program and Education”.
- introduce new forms and methods of working with families;
- establish uniform requirements for the process of physical education of a child in the family;
- strengthen the connection between everyday educational work with children at school and raising a child in the family, especially various assignments and tasks that children must complete at home with their parents;
- strengthen the personal example of adult family members in the physical education of schoolchildren;
- study the positive experience of family education and promote it among parents;

➢ build all work on the basis of mutual assistance between teachers and parents.

The correct orientation of parents in matters of physical education of schoolchildren in the family is the task of the physical education teacher. Working with parents is one of the most difficult parts of a teacher's job. The teacher needs to ensure that physical education is included in every family. The task of teachers is to convince parents of the need to spend energy and time on ensuring that the child pays daily attention to personal hygiene, the formation of correct posture, and physical improvement.

References:

1. Aminov S.N. Invite your parents to the holiday. Physical education at school 1989 - II - 28 p.

2. TV cabin. Children will be happy. Physical education at school 1999 - V - 72 p

3. Korotkov I.M. Play with the children. Physical education at school 1980 -VIII -49 p

4. Nikolsky B. Parents' meeting - first acquaintance. Physical education at school 1998 - I -28 p

5. Usachev V.I. Social and pedagogical effectiveness of health-improving physical culture in school and family. Physical culture, 199 - I.

6. Khairova Yu. A. Urbanova N. B. Organization of active recreation for schoolchildren in the family. Physical education at school, 1982 - XI - 53 p.

7. Cheredov Primary school is the foundation. Physical education at school 1997 – VII.

Article sent: 12.03.2024

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-024
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-024

UDC 372:796

COMMUNICATION STYLE OF PHYSICAL EDUCATION TEACHER WITH STUDENTS

SharipovaG.K.
SeniorLecturer
Makarova E.A.
Senior Lecturer
Kramorov V.
Student
Taraz Regional University named after. M. H. Dulati, street Tole bi, 60, 080000

Abstract: *The article examines the role of communication in human development: in mastering the norms of social behavior, emotional development, in acquiring individual social experience, in realizing and establishing oneself as an individual.*

Key words*: pedagogical communication, style, teacher, specialist, attitude, conflict.*

One of the factors influencing the development of a child's personality is the communication style inherent in the teacher. The style of pedagogical leadership can be defined as methods of educational influence, manifested in a typical set of requirements and expectations for the appropriate behavior of students. It is embodied in characteristic forms of organizing the activities and communication of students and has appropriate ways of implementing the teacher's attitude towards the student's personality, associated with the achieved level of professional and pedagogical activity.

Communication is the most important component of human existence, present in all types of human activity.

Communication is a way of interaction between people, determined by socio-economic and cultural relations in society.

A person's perception of a person is usually the beginning of communication. In the process of communication, there is an exchange of thoughts, ideas expressed in speech (verbal communication), as well as moods, feelings, which, in addition to speech, can be conveyed by gestures, facial expressions, pantomime, gaze, etc. (non-verbal communication).

Traditionally, three interrelated functions are distinguished in communication: communicative (exchange of information), perceptual (people's perception and knowledge of each other), interactive (organization and regulation of joint activities).

In many activities, communication is not only an ordinary function of interaction, but also a functional category. Functional, professional, and significant is communication in pedagogical activities, where it acts as an instrument of influence, while the usual conditions and functions of communication receive additional stress.

In purposeful pedagogical activity, communication acquires special tasks. The teacher must know the patterns of pedagogical communication, possess communicative methods and a culture of communication.

Pedagogical communication is the interaction of a teacher with students in the educational process, aimed at creating a favorable psychological climate that promotes fuller personal development.

The teacher must be a fairly sociable, emotionally contact person, ready to cooperate and participate. The teacher must be distinguished by high plasticity of behavior, be emotionally responsive, capable of empathy and at the same time have a high level of emotional stability of behavior and resistance to conflict situations.

The style of pedagogical communication is a certain system of interaction between a teacher and students. It determines his entire pedagogical activity, his culture as a teacher. This is a very important definition in the work of a teacher; the effectiveness of his work depends on the teacher's communication style.

The style of pedagogical communication includes the teacher's communication technique (manner of communication), his creative characteristics, his attitude towards students, as well as the attitude of students towards the teacher. Thus, a teacher's communication style is a very broad concept. They vary from teacher to teacher.

Pedagogical communication must be considered in two aspects: firstly, the communicative activity of the teacher is aimed at organizing his relationships with students, this is managing his communication. And the second aspect is managing communication among students. These aspects are interconnected: the correct organization of communication between a physical education teacher and students determines favorable relationships in the team. And therefore, we will consider the communication process from two sides: the ability of a physical education teacher to establish relationships with students and the influence of those means and methods that make up the communication process on the relationships of students in the class.

The concept of pedagogical communication style. As a rule, communication is carried out in a manner and means typical for a given person, since in relationships between people life values, ideological and ethical principles of his personality are realized.

We call a set of relatively stable and individual-specific techniques and methods for organizing communication aimed at solving communicative problems a communication style.

By analogy with the activities of management, leadership of people, a team, where democratic, authoritarian and liberal styles are distinguished, many authors identify the same three styles in the professional communication of teachers. This is quite reasonable, since management activities are an important component of education: the teacher manages the student body. Therefore, in our opinion, it is permissible to consider the style of pedagogical communication and the style of leadership and management of a teaching group as synonyms.

There is a known classification of the main styles of pedagogical communication, according to which three types are distinguished - authoritarian, democratic and liberal.

Experts who study the problems of managing teams characterize leadership styles as follows: 1) authoritarian (also called autocratic), when rigor and harsh leadership methods predominate in the relationship between the leader and his subordinates; 2) liberal (non-mixing, permissive); 3) democratic, a feature of which is the participation of each member of the team in discussing the tasks facing the team and jointly making any decisions. The leader's actions combine persuasion with demands on his subordinates.

Autocratic style.

1. Features of relationships and general characteristics of communicative activities. Relationships with students are built on the basis of suppressing independence and initiative. Loves "iron" discipline and unquestioning obedience. Almost does not allow freedom to discuss tasks and assignments. Poorly listens to the opinions of the team. More often he has business authority, less often personal authority. Actively organizes business relationships between those involved and does not delve enough into their interpersonal relationships. I am sure that I understand my students, but do not adequately imagine the structure of relationships in the team. Conflict situations often arise.

2. Features of speech communication. Addresses individual students more often than the group as a whole. Identifies mainly those who are technically weak. Often uses harsh and ironic intonation. Questions and disapproval predominate among the forms of address. The manner of treatment is inappropriate to the situation of treatment

3. Features of personal qualities. Self-confident, principled, demanding of people, not restrained, lacking good nature, noisy. The characteristics of a particular physical education teacher with an autocratic style are confident, looking down on students somewhat. Keeps the entire group in sight, sees all the mistakes and inaccuracies, successful and unsuccessful actions. Among the evaluation methods, disapproval with some ridicule predominates.

Sometimes the comments are not tactful. The physical education teacher does not skimp in his choice of expressions in relation to the student who has performed the actions incorrectly:

Students are hurt by insensitive remarks, but they do not dare to object to the physical education teacher. Basically, these are the weakest in the class, not seeing the support of their comrades, they do not come into conflict with the teacher, because they do not want to get a bad mark.

Sometimes a teacher, having acquired a taste for contemptuous remarks, chooses a strong student who has made a mistake as a target for his witticisms. In such situations, conflict is inevitable and ends with the teacher removing the dissatisfied student from the lesson. Atthenextlesson, thestudentapologizes, andoutwardlypeaceisrestored.

Students value professional qualities in a physical education teacher, the ability to explain, and demonstrate movement. In addition, the teacher himself is a master of sports and has excellent physical properties.

However, the personal qualities of a physical education teacher are rated low by students.

At the same time, the teacher gives a negative assessment to the class: "They are lazy, they only work when you shout." Students do not like to contact such a teacher; students try not to communicate with him on any issues outside of class.

Liberal style.

1. Features of relationships and general characteristics of communicative activities. To a large extent allows freedom in choosing exercises and load. Tries to

provide students with maximum independence; often follows their lead. Poor understanding of interpersonal relationships. Listens to the opinions of authoritative practitioners.

2. Features of speech communication. In classes, the object of communication is choosing those who are technically strong. Compared to other styles, there is almost twice as much organizational information. Approvals and comments predominate among the forms of communication. Likes to use a friendly intonation.

H. Features of personal qualities. This style is characterized by: compassion, restraint, innocence, tact, good nature, and ease of use. Characteristics of a specific teacher of physical culture, liberal style.

He is outwardly confident and very friendly. Monitors the class, corrects mistakes, addresses with diminutives (for example: “Honey”, “Dear”, “Pull up your toe”, “Head straight”, etc.),

Emotionality is manifested in endless shades of friendly and calm intonation, and passion is shown in the demonstration of exercises and in openly admiring the good performance of an exercise by someone involved. Very balanced and tactful. However, conflicts arise. Conflicts most often with strong practitioners who know their impunity.

Remarks are made in a soft, calm voice when discipline is violated or conflict is brewing; the intonations remain disarmingly friendly in any conflict situation, only the voice takes on a somewhat ringing tone, tears can be heard in the helpless voice, but outwardly the teacher remains just as unperturbed.

From the profiles of those involved: “I. O. is very kind, she never yells at us”; “She is not very demanding, she forgives everything, especially for those who do the exercises well. No matter what I tell her, she endures everything, because I do better than others”; “Unfair, gives preference to those who are doing well.”

Democratic style.

1. Features of relationships and general characteristics of communicative activities. Relationships are built on the basis of respect for the individual. Allows sufficient freedom to discuss assignments and assignments. To a large extent, it allows for freedom of opinion of individual practitioners. Delves into the interpersonal relationships of those involved. Organizes joint work on the principle of “whoever wants with whom,” taking into account, first of all, personal likes and dislikes. Addresses the entire class evenly, without singling out anyone.

2. Features of speech communication. Compared to other styles, educational information predominates. Guides in the form of requests, advice, instructions. The intonation is most often even, but irony, jokes, and friendly intonation are used for educational purposes.

3. Features of personal qualities. Personal qualities are characterized by integrity, demands on oneself and other people, directness, and tact. Characteristics of a specific physical education teacher of a democratic style.

He is confident but friendly. He watches the whole class, notices everyone’s mistakes. Corrects more often in the form of specific instructions, for example, “Hands up!” The intonation is calm, businesslike, friendly.

Emotionality and passion for one’s work is manifested in live conversations with students, which are held in between exercises and after classes. Once at a class meeting, the question was clarified as to why such and such a girl did not come to the competition. The girl explained that her parents did not let her in because she had done something wrong. The physical education teacher convincingly began to prove that if they love basketball, then they need to make their parents love it too. “Bring your mother to the competition, show her that by your absence you can let down many people, your comrades, the teacher who, sparing no time, worked with you. You need to instill in your parents such an attitude towards training so that they consider attending classes as your responsibility, and not as entertainment that can be deprived of you.”

In the arsenal of forms of address, a physical education teacher has many techniques and specific tactical instructions (for example, “Straighten your back!”), and approval (“Well done, Lida”), and disapproval (“I’m dissatisfied with you today”), and comments, etc. P.

The teacher is balanced, calm, tactful, and students willingly fulfill all his requirements. The teacher enjoys great authority professionally (the team won the title of regional champion), and personally, students go to the teacher with all their troubles, hopes, and experiences).

The teacher evaluates the class well, he worries about its future: “Wonderful girls. Smart, diligent."

Students pay the physical education teacher with the same love. From the questionnaires: “For her, everyone is equal, and this is the main thing”; “I don’t think I can love and respect another teacher like this one” “He treats “everyone” well, etc.

In addition, the dependencies of the style of a specific situation were revealed, which allows us to talk about the situational manifestation of the communication style. To the most significant; Situations that influence style include specific characteristics of the team, in particular, the level of its development. A class can be very different in its level of socio-psychological development. The highest level of development as a team is characterized by each member’s sufficiently developed ability to self-govern. The most effective leadership style for such a group can be considered a democratic style with liberal elements.

The style of pedagogical communication, as a fairly stable personality characteristic, develops mainly in the first years of direct professional activity. The lack of basic pedagogical communication skills leads to the fact that at first the teacher, as a rule, adheres to authoritarian methods in organizing relationships with students. The process of developing a more optimal style of pedagogical communication proceeds favorably without disruptions if the teaching staff in which the young teacher begins his activity is truly creative, if there is a good mentor and an experienced teacher next to the beginner. An important condition is that the teacher has communication skills and mastery of pedagogical communication techniques.

One of the main factors determining the individual uniqueness of a teacher’s communication style is attitude. The attitude is understood as a unique program of actions and behavior of the teacher as a whole, his readiness to perceive significant situations, adaptive actions. The attitude expresses the value orientations of the physical education teacher and determines his attitude towards the student and the team.

Considering the process of pedagogical communication, psychologists talk about the teacher's positive or negative attitude towards students.

In order for there to be a good emotional climate in the class, relationships of goodwill, mutual respect, camaraderie, support, students must see and understand that the teacher in his actions and judgments is based on their interests, must feel the objectivity and fairness of his assessments.

Of course, the teacher must implement an individual, differentiated approach to communication. It's bad when there are no differentiated attitudes at all, but unfair negative and unrealistic positive attitudes are also dangerous. The teacher should strive to be realistic and objective in his attitudes and assessments.

The study of a teacher's communicative activity shows that the nature and content of pedagogical communication is determined by many factors, among which the individual communication style and the teacher's attitude are decisive. However, the teacher must consciously communicate with students. A necessary condition for the formation of the ability to self-manage pedagogical communication is that the teacher has knowledge about the laws of the communication process and the development of communication skills.

Analyzing his style of working with students, the teacher must choose the most optimal one, taking into account the personal characteristics of the students, specific situations that arise in the educational and competitive processes, the level of development of the team, etc.

The success of such a choice depends on the presence of a realistic attitude, as close as possible to an objective assessment of the activities and behavior of students. The attitude is developed in the process of communicative activity, and at the same time it affects the effectiveness of communication. An essential factor in the formation of a realistic attitude, and, consequently, the most optimal communication style, is the presence of skills in the teacher that ensure professional communication.

In conclusion, I will give several recommendations for a physical education teacher on the development of the emotional and sensory sphere of the student.

Listen to wise advice that will help you improve your relationships with others and students today and in the future.

1. Relationships with people are the main thing in any activity, especially teaching. All your knowledge and ideas will remain unclaimed if children do not reach out to you with their soul and heart. Think about your relationships with people around you, build them on mutual understanding and trust.

2. When communicating with a person, never focus on achieving your specific goals and objectives. Build communication not from yourself, but from them. As a teacher, do not turn into an official for whom the lesson plan is the main thing; do not forget that the child, his interests, aspirations, his present and future - this is the meaning of your work.

3. Learn to see in every person, child, what distinguishes him from others, that "zest" that makes him unique, inimitable. Remember that each of us is unique, and each of us needs our own approach. Help your student see his capabilities and develop them in himself; demonstrate your respect for his strengths more often.

4. When you come to a person, leave your problems, ambitions, and existing stereotypes. Communicate with him, and not with his official status, age, or your ideas about him. The need for equality is inherent in everyone, and even more so in children. When coming into contact with children, do not build communication with them "vertically", from top to bottom.

5. Learn to see yourself as if from the outside, through the eyes of other people. Analyze how you behaved while communicating with them, try to put yourself in the place of the person you are communicating with, to feel it.

6. Develop your communicative memory, this will help you quickly restore the previous communication situation, reproduce its emotional atmosphere, place the right emphasis, and accurately determine certain psychological moves. Try to immediately remember the external characteristics of people, their names. Remember the words of D. Carnegie: "A person's name is the sweetest sound for him."

7. Smile at people more often. A smile attracts people around you, creates a favorable emotional mood, and makes others want to communicate with you.

References:

1. Communicative competence of a physical education teacher in professional activities: Monograph / I.H. Kober - Taraz: 2016. – 164p.

2. Psychology of physical culture and sports: workshop /. - Komsomolsk-on-Amur, Saratov: Amur Humanitarian and Pedagogical State University, IP Ar Media, 201 - 91 p.

3. Kober, I.H. Pedagogical skills of a physical education teacher [Text] / I.Kh. Kober, P.S. Dzhekenov. - Taraz: TarGPI RIO, 2012. - 159 p. - Authors: Kober, I.Kh., Dzhekenov, P.S.

4. Belova Yu.V. Fundamentals of pedagogical skills and the development of professional competence of a teacher: educational and methodological manual / Belova Yu.V. - Saratov: University Education, 2018. - 123 p.

Article sent: 18.03.2024

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-026
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-026

УДК 37.091.32:811.111]:373.2/.3.091.2.014.3](045)

PECULIARITIES OF ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS AT NUS DURING ENGLISH LANGUAGE LESSONS

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У НУШ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Kapeliushna T.V. / Капелюшна Т.В.
PhD, Associate Professor / канд.пед.наук,доцент
ORCID: 0000-0001-5339-7118
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Abstract. *The article analyzes the peculiarities of organizing the educational process within the New Ukrainian School (NUS) framework in English language lessons. The author examines the reasons for initiating the NUS reform, its concept and main components, the professional training of English language teachers, the stages of reform implementation, and the national standards and regulatory documents governing the educational process. The article emphasizes the attention given to the material and technical support of schools for the new generation, the availability of online resources to support all participants in the educational process, and the collaboration between the Ministry of Education and Science of Ukraine and the British Council in the field of reforming the national education system.*

Keywords: *NUS, secondary school, educational process, English, peculiarities, reform, standards.*

Introduction.

In 2015, Ukraine ranked 38th out of 76 countries in the largest-ever ranking of secondary schools worldwide. According to the Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (2016), 75.6% of Ukrainians (90.1% of teachers and 81.5% of students) supported reforming national education.

The modern education system has faced a global problem: Ukrainian schools do not adequately prepare students for successful self-realization despite receiving comprehensive knowledge in subjects covered by educational standards and the curriculum. The concept of the New Ukrainian School is based on national standards, which state that “the purpose of complete general secondary education is the comprehensive development, upbringing, and socialization of a personality capable of living in society and civilized interaction with nature, with a desire for self-improvement and lifelong learning, ready for conscious life choices, self-realization, responsibility, work, and civic engagement” [3]. As a result, the fundamental reform of the Ministry of Education and Science was the NUS reform.

Main text.

Reform implementation schedule includes:

Phase I (2016-2018). The primary schools start to work according to the new competency-based educational standards (as envisaged by the Draft Law of Ukraine “About Education” – 2018.

Phase II (2019-2022). Basic school starts to work according to the new competency-based educational standards (as envisaged by the Draft Law of Ukraine “About Education”) – 2022.

Phase III (2023-2029) The profession-oriented school starts to operate according to the new competency-based educational standards (as envisaged by the Draft Law of Ukraine “About Education”) not later than 2027.

The formula of the New Ukrainian School includes:

- child-centeredness;
- competency-based content of education;
- motivated and qualified teacher;
- partnership pedagogy;
- modern educational environment, inclusive education;
- fair funding, equal access;
- autonomy of schools, quality assurance;
- new school structure (including a 3-year specialized school);
- a cross-cutting process of education based on values [4].

According to the Law “About Education”, complete general secondary education has three levels: primary, basic, and specialized secondary education. Therefore, within the framework of general secondary education reform, the following standards are being developed:

- National Standards of Primary Education (2018),
- National Standards of Basic Secondary Education (2020),
- National Standards of Specialized Secondary Education (in progress).

The NUS formula consists of nine key elements:

1. *Key competencies* for successful self-realization in life, learning, and work:
   - Communication in the national language (and mother tongue, if different).
   - Communication in foreign languages.
   - Mathematical literacy.
   - Competencies Science and Technologies.
   - ICT and digital competencies.
   - Lifelong learning skills.
   - Sense of entrepreneurship.
   - Social and civic competencies.
   - Cultural awareness.
   - Environmental awareness and healthy lifestyle.

The competency of “communication in foreign languages” includes “the ability to properly understand spoken and written content in a foreign language, to express and interpret concepts, thoughts, feelings, facts, and opinions orally and in writing (through listening, speaking, reading, and writing) across a wide range of social and cultural contexts – the ability to mediate and engage in intercultural communication” [4, p.11].

2. *Partnership pedagogy* is based on communication, interaction, and cooperation between teachers, students, and parents; shared goals, engaged participants in the educational process, and responsibility for outcomes.

3. *Motivated teacher*s with new roles: coach, facilitator, tutor, and moderator in the child’s educational trajectory.

4. *Focus on the pupil*, i.e., a personalized learning model; consideration of age-specific characteristics, physical, mental, and cognitive development of children, etc.

5. *The Ukrainian identity.* The educational process is an integral part of the entire educational process, oriented towards the development of universal values and contributes to the awareness of Ukrainian identity, etc.

6. *The new structure* is a Primary education (four years), Basic secondary education at secondary schools (five years), and Specialized secondary education at focused high schools or vocational education and training centers (three years).

7. *School autonomy and quality of education.* Schools can independently develop educational programs, create curricula and syllabi for subjects (including English), choose textbooks and teaching methods, develop educational material bases, etc., but they are also responsible for providing educational services.

8. *Equitable funding and equal access* (transparency of funding, equalizing access to quality education in different regions and settlements).

9. *Contemporary educational environment.* The proportion of project, teamwork, and group activities in the pedagogical process is increasing, the options for organizing educational space are diversified, and new IT technologies, multimedia tools, etc., are used.

A distinctive feature of organizing the educational process in English language lessons in the NUS is that the British Council in Ukraine, in partnership with the Ministry of Education and Science, participated in training English language teachers initially for primary and later for secondary classes in the NUS.

In the initial stage of the reform, which began in 2018 with primary classes, an educational program called "Teaching English in 1-2 Grades" was developed for foreign language teachers across Ukraine. The program was created by an organizational committee composed of the British Council in Ukraine, the Goethe Institute, and the French Embassy in Ukraine. A pilot project was launched in 100 schools in Ukraine involving 200 English language teachers. Intensive training involved 25 methodologists from various educational institutions with postgraduate pedagogical education. This training aimed to develop professional skills and support all English language teachers starting to work in primary classes under the reform in their region. The online component of this training was the Cambridge online course "Communicative Language Teaching in Primary School". As a result of the first phase of the project, 195 English language teachers were trained as change agents, who became trainers for around 18,000 English language teachers (out of a total of 33,000) across the country. These teachers began teaching English to first graders as part of the NUS in 2018 [5]. Subsequently, a program for English language teachers of grades 5-9 was launched, offering a seven-week course on the British Council platform using synchronous and asynchronous methods (access to self-paced online courses and participation in forum discussions).

In the summer of 2023, English teachers of grades 7-9 had the opportunity to take the course "Teaching English in a New Context" on the online platform Future English Online Teacher Community [1]. This course combines synchronous and asynchronous online interaction. It aims to develop skills for distance English language teaching, deepen understanding of digital literacy and new technologies, and simultaneously make learning exciting and interactive for students.

The Ministry of Education and Science of Ukraine's website provides free online resources for English Language teachers and students from leading publishers such as MM Publications, National Geographic Learning, Oxford University Press, Pearson, Express Publishing, and Macmillan Life Skills [2].

Another feature of English language lessons in the NUS is a communicative approach to teaching. In the communicative approach, which involves learning a language not as just another subject but as a means of communication, vocabulary and grammar become tools that students must master to achieve a certain level of language development and competencies. British Council experts in Ukraine recommend using the following tools of the communicative approach:

- Active use of pair and group work.
- Achieving specific expected results, which are reflected in the lesson plan.
- Involving children in material selection, assessment, material explanation, etc.
- Extensive use of visual aids and authentic additional materials.
- Use of modern digital tools [6].

Conclusion.

So, organizing the educational process in English language lessons in the New Ukrainian School has its specifics. In 2023, secondary education institutions' sixth-grade students began studying under the NUS program. The primary regulatory documents for NUS teachers include the Law "About Education", National Education Standards, the Concept of the New Ukrainian School, and documents based on them. It is worth noting that secondary education institutions independently determine the course of the educational process, focusing on forming key and subject competencies of education recipients. Importantly, all NUS English language teachers have undergone training programs developed by the British Council in Ukraine with the support of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

The electronic platform "New Ukrainian School" provides necessary informational, methodological, and advisory support for parents, teachers, and students and serves as a virtual space for communication. The Ministry of Education and Science of Ukraine's website offers free access to online resources from leading international publishers.

Additionally, among the specifics of organizing English language lessons in the NUS, one can mention the use of a communicative approach in learning a foreign language; active use of modern digital tools, authentic textual, audio, and video materials; access to online resources; the opportunity to work with textbooks of the new generation provided to all participants in the educational process; the use by teachers of various forms and methods of work in the classroom; mandatory feedback; increasing students' motivation for independent work and critical analysis of material; preparing education recipients for successful self-realization in life, and so on.

References

1. «Англійська майбутнього» онлайн спільнота вчителів англійської мови. *British Council Ukraine* : веб-сайт. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/english/schools/online-teacher-community (дата звернення: 20.03.2024).

2. Безкоштовні онлайн-ресурси. *МОН України* : веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vivchennya-inozemnih-mov/bezkoshtovni-onlajn-resursi (дата звернення: 20.03.2024).

3. Державний стандарт базової середньої освіти. *Osvita.ua* : веб-сайт. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 12.05.2023)

4. Концепція НУШ. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення 20.03.2024).

5. Навчання англійської у початковій школі. *British Council Ukraine* : веб-сайт. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/english/schools/teaching-english-in-primary-and-basic-school/primary-school (дата звернення: 20.03.2024).

6. Чи змінилось викладання англійської мови в класах НУШ – результати дослідження. *НУШ* : веб-сайт. URL: https://nus.org.ua/articles/chy-zminylosya-vykladannya-anglijskoyi-v-klasah-nush-rezultaty-doslidzhennya/ (дата звернення: 20.03.2024).

***Анотація**. У статті проаналізовано особливості організації навчального процесу в рамках Нової української школи (НУШ) на уроках англійської мови. Автор розглядає причини започаткування реформи НУШ, її концепцію та ключові складові, професійну підготовку вчителів англійської мови, етапи впровадження реформи, а також державні стандарти та нормативні документи, що регулюють освітній процес. У статті акцентується увага на матеріально-технічному забезпеченні шкіл нового покоління, наявності онлайн ресурсів для підтримки всіх учасників освітнього процесу, а також співпраці Міністерства освіти і науки України з Британською Радою у сфері реформування вітчизняної освіти.*

***Ключові слова**: НУШ, заклад загальної середньої освіти, освітній процес, англійська мова, особливості, реформа, стандарти.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-028
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-028

УДК 159.922.7:801.7

RESEARCH OF COMMUNICATIVE PROPERTIES OF ADOLESCENTS
ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

Teslyuk V.M./ Теслюк В.М.
c.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.
ORCID: 0000-0003-1112-428x
SPIN: 6504-4894
Samoilenko O.M./ Самойленко О.М.
master/магістр
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Київ, Героїв Оборони 15, 03041

Анотація. *У статті наголошується, що в основі успішного спілкування підлітків знаходяться комунікативні властивості, розвиваючі які можна забезпечити високий рівень реалізації особистості у комунікативній діяльності. Відображено перший етап емпіричного дослідження, в ході якого виявлено рівень розвитку комунікативних властивостей підлітків. Для констатації рівня розвитку комунікативних властивостей підлітків використано методику «Комунікативні та організаторські схильності» В. В. Синявский, В.О.Федоришин (КОС). Підтверджено, що більшість старших підлітків мають середній рівень комунікативних та організаторських схильностей.*

Ключові слова: *спілкування, комунікативні властивості, рівень розвитку, емпіричне дослідження, підлітки, комунікативні схильності, організаторські схильності.*

Вступ.

Спілкування було і залишається основним засобом взаємодії людей, але в підлітковому віці його важливість значно підвищуєься. Це пов’язано з переходом до нового етапу розвитку, коли починає формуватись відчуття дорослості, відбувається формування ідеалу особистості та виникає інтерес до протилежної статі. Саме спілкування допомагає підлітку зрозуміти свою роль у колективі, визначити, які б якості він хотів у собі розвинути, а також навчитись взаємодіяти з оточуючими.

В основі успішного спілкування знаходяться комунікативні властивості, розвиваючі які можна забезпечити високий рівень реалізації особистості у комунікативній діяльності [2; 3; 4; 5].

Вивченням комунікативних властивостей підлітків займалися Л.С.Виготський, А. М. Гельбак, І. В. Дубровіна, Є. В. Емельянова та ін., які наголошують на тому, що ці властивості є найважливішим чинником самореалізації особистості в підлітковому віці.

Комунікативні властивості утворюють систему якостей особистості, які сприяють досягненню високих результатів у взаємодії з людьми. Комунікативні властивості є індивідуально-психологічними особливостями людини, які є умовою ефективного спілкування, та не зводяться лише до комунікативних умінь і навичок, хоча можуть полегшувати їх формування та використання.

Слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги науковців. Проблемою спілкування займались українські вчені О. М. Корніяка, Л. О. Калмикова, А. Б. Коваленко. Вивченню комунікативних властивостей підлітків присвячені дослідження Л. С. Виготського, А.М.Гельбака, І. В. Дубровіної та ін., які наголошують на тому, що комунікативні навички є найважливішим чинником самореалізації особистості в підлітковому віці. Також досліджено різні підходи до трактування сутності комунікативних властивостей (Г. М. Андрєєва, Л. Е. Орбан-Лембрик, О.О.Грейліх та ін.).

Основний текст.

Емпіричне дослідження проводилось на протязі 2023-2024 років і передбачало діагностично-підготовчий, пошуково-констатувальний та корекційно-формувальний етапи. У дослідженні взяло участь 50 учнів 9-10 класів (вік 14-16 років), середньої загальноосвітньої школи № 30 м. Львова.

На першому етапі емпіричного дослідження ми виявляли рівень розвитку комунікативних властивостей підлітків. Для цього було обрано методику «Комунікативні та організаторські схильності» В. В. Синявский, В.О.Федоришин (КОС) [1].

Тест призначений для визначення комунікативних і організаційних здібностей людини, які є основою в реалізації особистості в спілкуванні з іншими людьми. До таких здібностей відносяться вміння легко встановлювати ділові та товариські контакти з іншими, впливати на людей, участь у групових заходах, та вміння їх організовувати, намагання виявляти ініціативу та інші. Анкетна частина тесту КОС містить питання, відповіді на які можуть бути лише позитивними або негативними, тобто «так» чи «ні». Відповіді досліджуваного базуються на основі самоаналізу досвіду своєї поведінки в тій чи іншій ситуації. Опитувальник включає 40 питань, 20 з яких направлені на вивчення комунікативних схильностей, а 20 характеризують організаторські. Рівень комунікативних і організаційних здібностей визначається окремо за ключем. В таблицях представлені ідеальні відповіді, які в максимальному ступені відображають комунікативні та організаторські схильності [2; 4].

Для полегшення обробки результатів, підліткам можна надати пустий ключ (без заповнений відповідей) в якості бланка, яв якому вони будуть ставити власні «+» і «-». Під час перевірки залишається лише звірити відповіді діагностованих з оригінальним варіантом.

Відповідно до ключів підраховується кількість співпадінь з правильними відповідями по кожному розділу методики. Для визначення рівня комунікативних схильностей, потрібно порахувати коефіцієнт. Коефіцієнт комунікативних схильностей являє собою відношення. Отримані результати співвідносяться зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських схильностей [6; 7].

З допомогою дешифратора підрахувати кількість співпадаючих із ним відповідей. Оціночний критерій К виражається відношенням кількості співпадаючих відповідей по кожному розділу до максимально можливого числа збігів (до 20). Показники будуть варіюватися від 0 до 1 (це кількісна характеристика). Для якісної стандартизації використовуються шкали оцінок.

У результаті проведення дослідження ми отримали такі результати:

Рівень комунікативних схильностей:
1. Низький (коефіцієнт 0,10-0,45): 5% респондентів.
2. Нижче середнього (коефіцієнт 0,46-0,55): 15% респондентів.
3. Середній (коефіцієнт 0,56-0,65): 50% респондентів.
4. Високий (коефіцієнт 0,66-0,75): 20% респондентів.
5. Дуже високий (коефіцієнт 0,76-1,00): 10% респондентів.

Результати дослідження також відображені на рис.1.

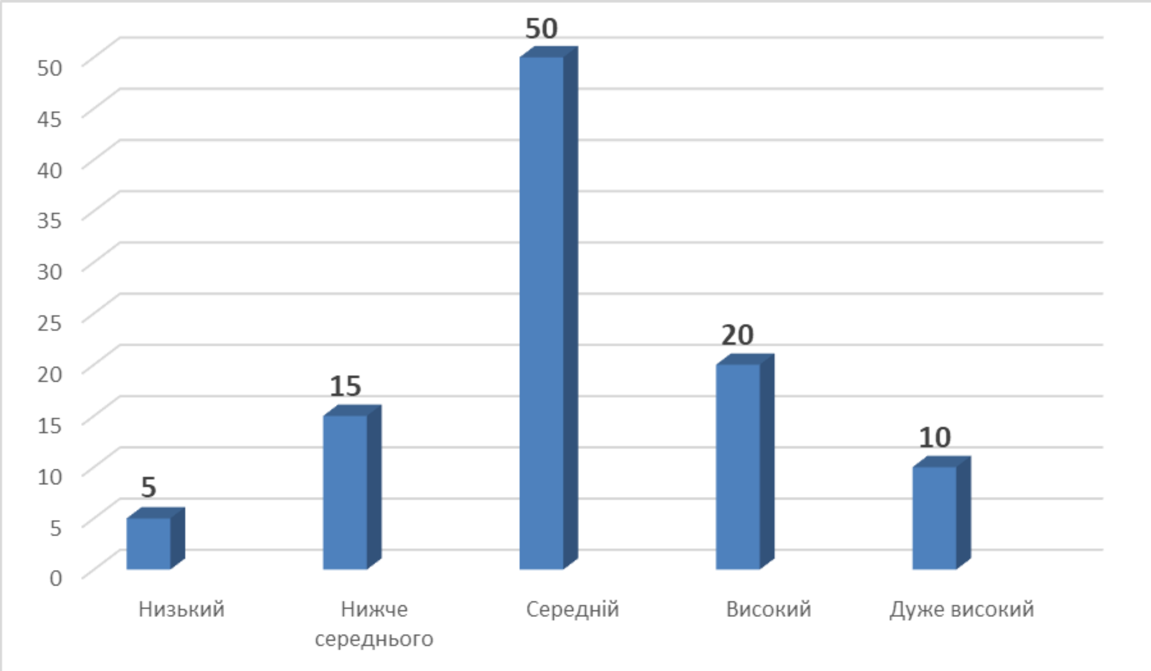

Рис.1. Рівень комунікативних схильностей підлітків (у %)

Рівень організаторських схильностей:
1. Низький (коефіцієнт 0,20-0,55): 10% респондентів.
2. Нижче середнього (коефіцієнт 0,56-0,65): 20% респондентів.
3. Середній (коефіцієнт 0,66-0,70): 40% респондентів.
4. Високий (коефіцієнт 0,71-0,80): 25% респондентів.
5. Дуже високий (коефіцієнт 0,81-1,00): 5% респондентів.

Результати дослідження відображені на рисунку 2.

Таким чином, результати дослідження показали, що більшість старших підлітків (50%) мають середній рівень комунікативних схильностей. Це свідчить про те, що вони володіють базовими навичками спілкування, але їм може не вистачати впевненості або досвіду для ефективного спілкування в складних ситуаціях.

Що стосується організаторських схильностей, то тут спостерігається більш різноманітна картина. 40% респондентів мають середній рівень, 25% – високий, а 20% – нижче середнього. Це свідчить про те, що деякі старші підлітки вже мають схильність до лідерства та вміння організовувати діяльність інших людей.

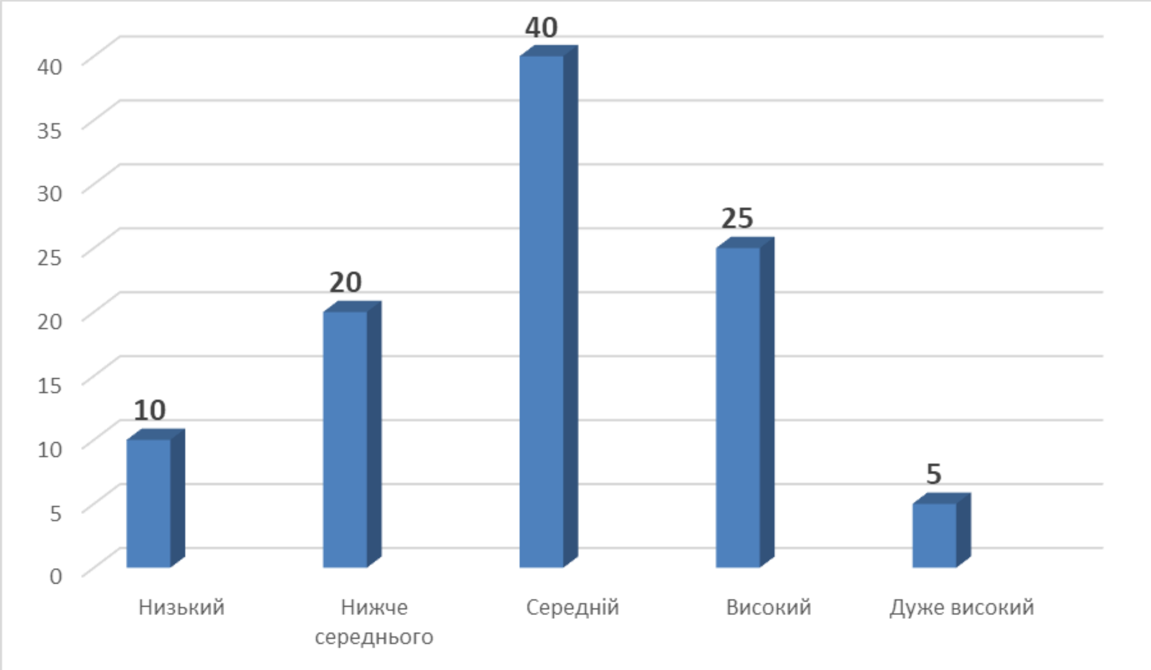

Рис. 2. Рівень організаторських схильностей підлітків (у %)

Висновки.

Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що більшість старших підлітків мають середній рівень комунікативних та організаторських схильностей. Перспективою подальших досліджень із даної проблеми є вивчення особистісних якостей, які мають вагомий вплив на розвиток комунікативних властивостей підлітка.

Література:

1. Методика «Оцінка комунікативних і організаторських здібностей особистості» (КОС) (автори В. В. Синявський та В. А. Федоришин) URL : http://ni.biz.ua/8/8_16/8_167670_test-metodika-otsenki-kommunikativnih-i-organizatorskih-sklonnostey-kos-.html (дата звернення : 21.12.2023).

2. Теслюк В.М. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування викладача : теоретико-методичний аспект : монографія. Київ : Видавництов Ліра-К, 2015. 250 с.

3. Теслюк В.М. Психологічні засади формування індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування у майбутніх викладачів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2007. 20 с.

4. Теслюк В. М. Основи красномовства: навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2019. 525 с.

5. Теслюк В.М. Зміст та структура комунікативної компетентності майбутнього викладача ВНЗ. *Вісник Національного університету оборони України : зб-к наук. пр.* Вип. №2 (39). С.110-114.

6. Теслюк В.М., Теслюк В.В., Чеберяко А.В. Гумор у психічному житті людини. *Вісник Національного університету оборони України*. 1 (54), 2020. С.

167-172.

7. Теслюк В.М., Якимовська А.В. Напрямки вдосконалення викладання економічних дисциплін. *Научные труды SWorld*. Иваново : Научный мир. Том 4. Вып. 2 (43). 2016. С. 15-20.

Abstract. *The article emphasizes that at the basis of successful communication of teenagers are communicative properties, which can be developed to ensure a high level of personality realization in communicative activity. The first stage of the empirical research, during which the level of development of the communicative properties of teenagers was revealed, is reflected. To determine the level of development of the communicative properties of adolescents, the method «Communicative and organizational tendencies» V. V. Sinyavskyi, V. O. Fedoryshyn (KOS) was used. It has been confirmed that the majority of older teenagers have an average level of communicative and organizational tendencies.*

Key words: *communication, communicative properties, level of development, empirical research, teenagers, communicative tendencies, organizational tendencies.*

Стаття відправлена: 29.03.2024 р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-034
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-034

УДК 159.9

COMMUNICATION CONFLICTS: CAUSES AND SOLUTIONS

КОНФЛІКТИ В СПІЛКУВАННІ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Shutiak I. A./ Шутяк І. А.
Заслужений вчитель України/Zasluzhenyy vchytel Ukrainy
ORCID: 0009-0008-0513-8101
Kubina A. P./ Кубіна А. П.,
Kaminna O.V./ Камінна О. В.
3rd year student majoring in / студентка 3 курсу за спеціальністю
Finance, banking and insurance, Department of Management and Economy/
Фінанси, банківська справа та страхування факультету управління та економіки
Khmelnytsky University of Management and Law/
Khmelnytskyi, Heroes of the Maidan, 8, 29013
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Героїв Майдану, 8, 29013

Анотація. *Ця стаття присвячена аналізу причин, типів та методів подолання комунікаційних конфліктів. Спираючись на наукові джерела та опитування, автори визначають поняття конфлікту та досліджують фактори, що його провокують, як об'єктивного (розбіжність інтересів), так і суб'єктивного (риси особистості) характеру. Зазначається, що найбільш поширеним видом є міжособистісні конфлікти. Дослідження також виявляє ефективні методи подолання конфліктних ситуацій, включаючи вміння вибачатися, відкритий діалог та компроміс.*

Ключові слова: *конфлікт, причини, асоціації, вирішення, активне слухання, "Я-висловлювання", спільне «знаменник», конструктивна критика.*

Вступ.

В сучасному світі, де спілкування стало не лише засобом передачі інформації, але й важливим елементом соціального взаємодії, конфлікти в спілкуванні набули особливого значення. Вони можуть виникати між колегами на роботі, в сім’ї, в сфері громадського життя або навіть в онлайн-середовищі. Причини таких конфліктів досить різноманітні, але їх наслідки можуть бути серйозними як для взаємин між людьми, так і для психічного стану окремих осіб. У цій статті ми розглянемо основні причини конфліктів в спілкуванні, а також вивчимо шляхи їх вирішення, спираючись на сучасні теорії та практичні досвід.

Основний текст.

Слово "конфлікт" походить від латинського "conflictio", що означає "зіткнення". Проте, різні наукові школи та течії мають власні теорії та концепції щодо природи конфлікту, що ускладнює його однозначне визначення і створює перешкоди як у теоретичному, так і практичному застосуванні цього поняття.

О. А. Біловодська, трактує поняття "конфлікт" як ситуацію протиборства двох або більше сторін, які мають несумісні цілі, цінності, інтереси або потреби [1, с. 178].

Її трактування поняття "конфлікт" надає глибоке осмислення цього явища. Згідно з такими поглядами, конфлікт представляє собою ситуацію протистояння двох або більше сторін, які мають несумісні цілі, цінності, інтереси або потреби. Вона підкреслює кілька ключових аспектів цього поняття, а саме, спершу, вказує на те, що конфлікт може виникати між будь-якою кількістю сторін, включаючи групи людей, організації чи держави. Другий аспект полягає у тому, що конфлікт виникає через суперечності між сторонами, які виявляють активну взаємодію у спробах досягти своїх цілей. Також, враховується, що конфлікт є динамічним явищем, яке постійно змінюється, і може мати негативні наслідки, такі як шкода для учасників та руйнування відносин чи ресурсів.

Н. П. Краснова, українська дослідниця в галузі психології, трактує поняття "конфлікт" як ситуацію протиборства двох або більше сторін, які мають несумісні цілі, цінності, інтереси або потреби [2, с. 109-111].

Погляди авторки на конфлікт відображають глибоке розуміння психологічних аспектів цього явища. Згідно з її дослідженнями, конфлікт може виникати між двома або більшою кількістю сторін, але вона підкреслює, що у всіх випадках сторонами є особистості. Підкреслення внутрішньоособистісного конфлікту, що виникає у внутрішньому світі людини, є однією з ключових особливостей її підходу.

Основною ідеєю трактування Н. П. Краснової є роль емоцій у конфлікті, саме, вона наголошує, що емоції, такі як гнів, страх чи образа, можуть посилювати конфлікт і створювати емоційну напруженість, що ускладнює його вирішення. Важливо зазначити, що трактування поняття "конфлікт" Н. П. Красновою фокусується на психологічних аспектах конфлікту. Її підхід допомагає зрозуміти, як емоції та особистісні особливості людей впливають на виникнення та розвиток конфлікту.

Важливо зазначити, що не існує єдиного універсального визначення конфлікту, яке б задовольняло всі наукові школи та течії, а вибір того чи іншого підходу до дефініювання конфлікту залежить від мети дослідження, а також конкретної ситуації [3, с. 80-81].

На нашу думку, конфлікт - стан протиріч між індивідами, групами або організаціями, який супроводжується негативними емоціями та може виникнути через різниці у цінностях, інтересах чи переконаннях.

Конфлікти в спілкуванні виникають з різних об'єктивних та суб'єктивних причин, які взаємодіють між собою, ускладнюючи комунікацію та взаєморозуміння між людьми (рис. 1). Об'єктивні причини, такі як розбіжність інтересів і обмеженість ресурсів, нерідко виходять за межі контролю окремих осіб і виникають з натуральної конкуренції та потреб спільної взаємодії. Наприклад, коли дві сторони мають різні цілі чи борються за обмежені ресурси, конфлікт стає майже неминучим. Нечітка комунікація, також, стає ґрунтом для конфліктів, коли люди не можуть точно висловити свої думки чи не можуть правильно сприйняти інформацію, що надходить від партнера зв'язку, що може призвести до непорозумінь та роздратування, що, у свою чергу, загострює конфліктну ситуацію. Навіть несприятливі умови, такі як шум або втома, можуть поглиблювати конфлікт, роблячи людей менш терплячими та більш схильними до конфліктів [4, с. 188].

Суб'єктивні причини, такі як особистісні особливості та негативні установки, також можуть впливати на виникнення конфліктів. Особистості людей, їх темперамент і стиль спілкування можуть робити їх більш схильними до конфліктів, особливо в ситуаціях, де вони почуваються некомфортно. Негативні аспекти, такі як підозрілість та недовіра, можуть також збільшувати імовірність конфліктних ситуацій, роблячи людей менш схильними до компромісів та співпраці [5, с. 373-375].

Отже, конфлікти в спілкуванні мають комплексну природу, що включає як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Розуміння цих причин може допомогти вирішувати конфлікти та зберігати позитивні взаємини між людьми [6, с. 95].

З метою розкриття та розуміння теми конфліктів у спілкуванні, їх причин та можливих шляхів вирішення, в рамках даної статті було проведено анонімне анкетування серед групи респондентів. Аналіз отриманих даних має на меті виявлення ключових факторів, що впливають на виникнення та подальший розвиток конфліктних ситуацій у спілкуванні. Пропонуємо розглянути дані показники (рис. 2), що відображають різноманітні аспекти взаємодії між людьми у контексті конфліктів, що базуються на відгуках та досвіді учасників даної комунікації.

Рисунок 1 – Причини виникнення конфліктів в спілкуванні*

**Примітка. Складено авторками на основі [7, с. 80]*

З отриманих даних можна зробити висновок, що конфлікти у середовищі респондентів переважно не є поширеним явищем. Більшість людей, а саме 80% зазначили, що конфлікти у їхньому житті виникають рідко або ж іноді. Водночас 13,3% опитуваних стверджують, що конфлікти у їхньому середовищі майже не виникають, проте, конфлікти як часте явище виникають у 6,7% респондентів, і жоден з опитуваних не обрав варіант дуже частого виникнення конфлікту. Наведені дані свідчать про те, що в цілому середовище респондентів можна охарактеризувати як досить мирне й таке, де конфлікти не є типовою складовою щоденного спілкування. Однак, важливо звернути увагу на те, що невелика частина опитуваних все ж стикаються з конфліктами часто, тобто, в певному аспекті або в певній групі людей існують причини, які провокують виникнення конфліктних ситуацій.

Стосовно особистого ставлення до конфліктів як вища в спілкуванні, то більшість опитуваних (66,7%) вважають конфлікти нормальною частиною життя, що свідчить про те, що вони сприймають конфлікти як необхідний елемент взаємодії і розвитку у спілкуванні. Також, у одній з прописних відповідей опитуваною особою зазначено: «Вважаю, що іноді конфлікти є необхідною частиною спілкування для владнання тієї чи тієї ситуації», що не можливо заперечити

.

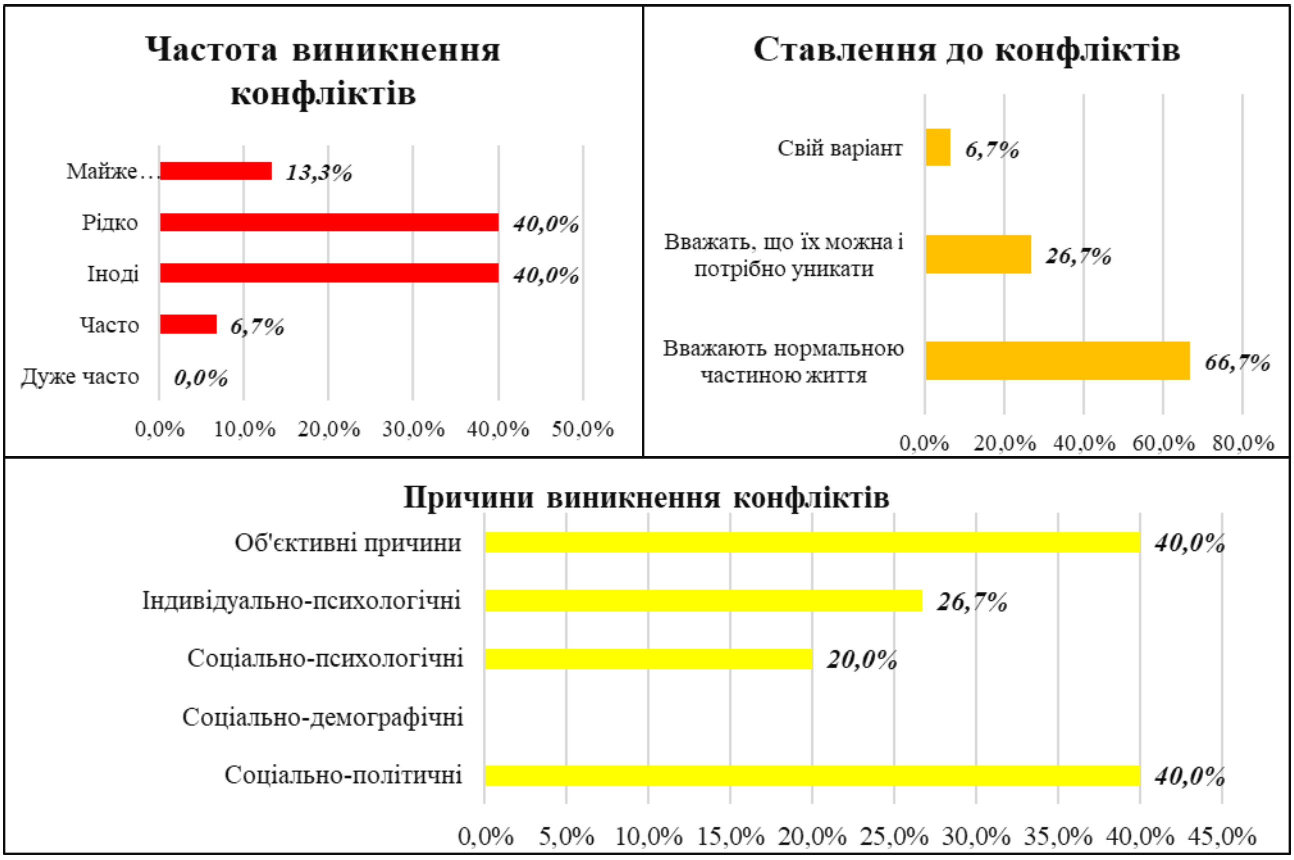

Рисунок 2 – Зведені дані за результатами опитування на тему «Конфлікти у спілкування: їх причини та шляхи вирішення»*

**Примітка. Складено авторками за результатами дослідження.*

Із відповідей на запитання про найчастіші причини, що стимулюють виникнення конфліктів бачимо, що значну роль відіграють соціально-політичні та об'єктивні причини, які займають близько по 40% відповідей, а це свідчить про те, що суспільно-політичні контексти та об'єктивні фактори, такі як обмеженість ресурсів та розбіжності в меті, цінностях та уявленнях, відіграють ключову роль у виникненні конфліктів. Щодо інших варіантів відповідей, то індивідуально-психологічні чинники, також, мають значний вплив (26,7%), вказуючи на те, що особистість кожного учасника впливає на його сприйняття та реакцію на конфліктні ситуації. Соціально-психологічні ж аспекти, які включають взаємовідносини в групах та інші групові мотиви, виявилися менш важливими (20%) у порівнянні з іншими факторами. Значення соціально-демографічних факторів виявилося найнижчим (0%), що може свідчити про те, що такі риси, як вік, стать чи національна приналежність, мають менш значущий вплив на виникнення конфліктів, принаймні у контексті дослідження, проведеного серед даної групи. У контексті даних результатів важливо, також, розуміти, які саме види конфліктів найчастіше виникають у спілкуванні серед опитуваних (рис. 3).

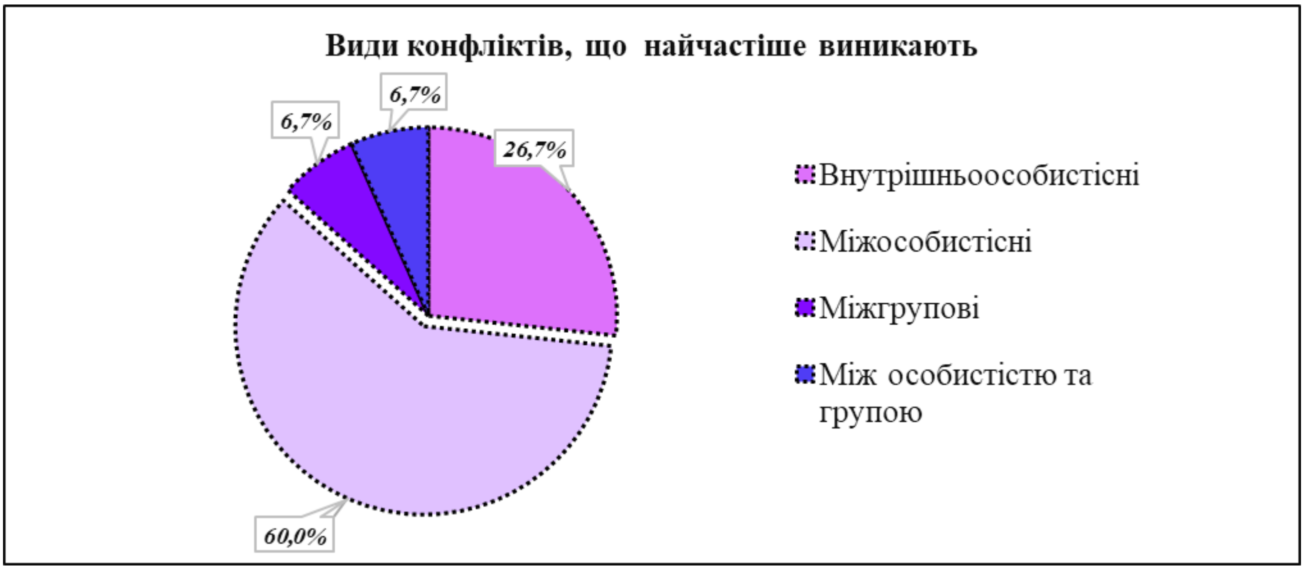

Рисунок 3 – Зведені дані за результатами опитування про види конфліктів, що найчастіше виникають у спілкуванні респондентів*

**Примітка. Складено авторками за результатами дослідження.*

Результати анкетування показують, що найчастіше респонденти стикаються з міжособистісними конфліктами, які становлять 60% відповідей, а це означає, що конфлікти між двома або більше особами є досить поширеним явищем у спілкуванні. Також, зазначимо, що внутрішньоособистісні конфлікти, які виникають внаслідок боротьби протилежних мотивів, цінностей, потреб або прагнень в одній особистості, є значущими, але менш поширеними (26,7%). Міжгрупові конфлікти, також конфлікти між особистістю і групою відображаються на відносно невеликій частці відповідей (по 6,7%), що вказує на меншу поширеність таких видів конфліктів у порівнянні з міжособистісними.

Для розуміння загальних асоціацій щодо конфліктів у середовищі опитуваних, було також запропоновано запитання з відкритою відповіддю. Кожна та кожний з респондентів мали вписати по три слова, що першими їм спадають на думку при чутті дефініції «конфлікт». Загальний результат свідчить про те, що респонденти асоціюють конфлікт з різноманітними емоційними та соціальними аспектами. Серед найчастіших асоціацій виявлені такі слова як "непорозуміння", "злість", "агресія", "образа", "сварка", "бійка", а це свідчить про те, що конфлікти сприймаються як складні ситуації, які можуть бути пов'язані зі стресом та емоційною напруженістю. Однак, також присутні й більш конструктивні асоціації, такі як "діалог", "проблема", "компроміс", "вирішення". А це говорить про те, що деякі респонденти, також, розглядають конфлікти як можливість досягнення розв'язання проблем та покращення взаємин. Отже, можна зробити висновок, що конфлікти у спілкуванні сприймаються переважно як складні ситуації, але при цьому з вірою в можливість їх вирішення через відкритий діалог, пошук компромісів тощо.

Рисунок 4 – Зведені дані за результатами опитування про найефективніші шляхи вирішення конфліктів на думку опитуваних*

**Примітка. Складено авторками за результатами дослідження.*

Важливим та необхідним етапом у будь-якій конфліктній ситуації є її вирішення (рис. 4). Адже це допомагає не лише вирішити саму ситуацію та знайти оптимальне рішення, а й є стимулом до розвитку стосунків між сторонами. З опитування бачимо, що найефективнішими шляхами вирішення конфліктів у спілкуванні опитувані вважають вміння вибачати (73,3%), відкритий діалог (66,7%) і компроміс (66,7%). Тобто, більшість опитуваних осіб вважають розв'язання конфліктів через спілкування та здатність до вибачення як найбільш ефективними. За цими методами слідують вміння прощати (33,3%) і звернення по допомогу до третьої сторони (26,7%), які, хоч і менш популярні, та все ж займають вагому частку і, також, вважаються ефективними способами вирішення конфліктів. В цілому, можемо бачити тенденцію, де відносно активно респондентами був обраний кожен з запропонованих варіантів.

Отже, у рамках даного дослідження та анкетування серед групи людей виявлено, що більшість стикаються з конфліктами у їхньому спілкуванні рідко або ж іноді. Встановлено, що соціально-політичні та об'єктивні причини є переважно головними стимулами конфліктів, а найпоширенішим видом є міжособистісні конфлікти. Більшість схиляється до думки, що найефективнішими методами вирішення конфліктів є вміння вибачати, відкритий діалог і компроміс. Також, респонденти асоціюють конфлікти зі неприємними ситуаціями, але при цьому також розглядають їх як можливість досягнення розв'язання проблем та розвитку у стосунках.

Як показують результати опитування, представлені вище, більшість людей визнають, що конфлікти є невід'ємною частиною життя, і стикаються з ними рідко або іноді. Однак, навіть за таких умов, важливо володіти знаннями та навичками, щоб ефективно вирішувати конфлікти, коли вони виникають. Нижче наведено декілька шляхів, які можуть допомогти у цій справі.

Першим важливим кроком є активне слухання, що означає не лише фізично присутній у розмові, але й по-справжньому розуміти позицію іншої сторони. Підтверджуйте своє розуміння, перефразовуючи те, що ви почули, та задавайте уточнюючі питання, щоб уникнути непорозумінь. Другим важливим аспектом є вираження власних емоцій та почуттів з використанням "Я-висловлювання". Замість того, щоб звинувачувати або критикувати, важливо говорити про свої почуття та потреби відкрито та щиро, що допомагає створити атмосферу взаєморозуміння та сприяє знаходженню спільного рішення.

Ще одним, кроком є пошук спільного «знаменника» та фокус на вирішенні проблеми, а не на особистих переконаннях. Знаходження компромісних рішень, які враховують потреби обох сторін, допоможе побудувати конструктивні відносини та запобігти подальшим конфліктам. Крім того, використання конструктивної критики є важливим елементом у вирішенні конфліктів. Зосередження на конкретній поведінці та запропонування альтернативних способів можуть сприяти полегшенню напруги та покращенню взаєморозуміння. Якщо конфлікт не вдається вирішити самостійно, важливо не боятися звернутися за допомогою до третьої нейтральної сторони.

Важливо пам'ятати, що не існує універсального шляху для вирішення конфліктів. Кожна ситуація є унікальною, і тому важливо підбирати відповідні методи й підходи.

Висновки.

У статті було досліджено природу конфліктів в спілкуванні, їх причини та можливі шляхи вирішення. Встановлено, що конфлікти є невід'ємною частиною життя, але більшість людей стикаються з ними рідко або ж іноді. Серед причин конфліктів переважають соціально-політичні та об'єктивні фактори, а найпоширенішим видом конфліктів є міжособистісні.

Дослідження показало, що найефективнішими методами вирішення конфліктів є вміння вибачати, вести відкритий діалог і йти на компроміс. Важливо пам'ятати, що не існує універсального способу вирішення конфліктів, і кожна ситуація потребує індивідуального підходу. Використання методів активного слухання, "Я-висловлювань", пошуку спільного "знаменника" та конструктивної критики може допомогти у подоланні конфліктних ситуацій та налагодженні конструктивних взаємовідносин.

Література.

1. Біловодська О. А. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств. *Економіка та суспільство.* 2017.№ 10. С. 177-182. URL:http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/63840

2. Краснова Н. П. Види конфліктів у діловому спілкуванні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Вип. 26. С. 108–111.

3. Новікова Н. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. *Галицький економічний вісник.* 2013. № 2. С. 79-83. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/3054

4. Мостенська Т. Л. Основні причини виникнення конфліктів в організаціях та шляхи к подолання. *Теоретичні та прикладні питання*

економіки. 2010. № 21. С. 188-189. URL:http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8819/1/Zb21_25.pdf

5. Максименко Ю. В. Шляхи подолання конфліктних ситуацій на підприємстві. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2015. С. 372-376.

6. Цісецький О., Островерхов В., Нагорян Г. Кадрова політика як інструмент профілактики конфліктів на підприємстві. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України.* Тернопіль: Економічна думка, 2011. С. 94–97.

7. Новікова Н. Управління конфліктами в організації під час пандемії. *Галицький економічний вісник.* 2020. № 2 (41). С. 79-83.

Abstract. *This article explores the causes, types, and solutions for communication conflicts. Based on scientific sources and surveys, the authors define conflict and examine the factors that provoke it, both objective (divergence of interests) and subjective (personality traits). Interpersonal conflicts are identified as the most common type. The study also reveals effective methods for overcoming conflict situations, including the ability to apologize, open dialogue, and compromise.*

Key words: *conflict, causes, associations, solutions, active listening, "I-expression", common "denominator", constructive criticism.*

Науковий керівник: *Заслужений вчитель України, Шутяк І.А.*

Стаття відправлена: 08.04.2024р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-035
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-035

УДК 159.9

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PLANNING AND DECISION-MAKING
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Shutiak I.A. / Шутяк І.А.
Zasluzhenyy vchytel Ukrainy/ Заслужений вчитель України
ORCID: 0009-0008-0513-8101
Patyk V. R. / Патик В.Р.
student / студентка.
Semenchuk D.R. / Семенчук Д.Р.
student / студентка
Bevziuk J.O. / Бевзюк Ю.О.
student / студентка
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law ,
Khmelnytskyi,Heroyiv Maidanu Street, 8, 29013
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Героїв Майдану, 8, 29013

Анотація. *Сучасний процес управління фактично не можна уявити без аналізування і розуміння психологічних факторів, які мають вплив на дані процеси.*
Ключові слова: *психологічні процеси,психологічні стани, управлінські рішення, темперамент, психічні властивості.*

Вступ.

У сучасному світі, що постійно змінюється та еволюціонує, управління є ключовим елементом успішності організацій у всіх сферах діяльності. Проте, процеси планування та прийняття управлінських рішень не завжди можуть бути описані лише за допомогою економічних та стратегічних моделей. Вони також значно залежать від психологічних особливостей керівників та менеджерів, їхнього мислення, рівня стресостійкості, ступеня впевненості у собі та багатьох інших аспектів особистості.

Психологічні особливості планування та прийняття управлінських рішень стає все більш актуальною в контексті сучасних викликів управління та лідерства. Психологічні аспекти впливають на процеси розробки стратегій, організації робочого часу, взаємодії з колегами та підлеглими, а також на оцінку ризиків та прийняття рішень у складних умовах невизначеності.

Однак, незважаючи на важливість цієї теми, психологічні аспекти управління часто залишаються недостатньо дослідженими та розумієміми. Тому наукове дослідження, спрямоване на розкриття та аналіз цих психологічних особливостей, має велике значення як для наукового співтовариства, так і для практичного менеджменту.

Основний текст

Процес прийняття керівником управлінських рішень є надзвичайно складним процесом, у порівнянні з іншими видами психічних процесів. Не існує двох людей, щоб поводилися чи мислили повністю однаково, кожна людина приймає рішення по-різному. Такі відмінності можна пояснити широким різноманіттям індивідуальних факторів, які безпосередньо впливатимуть на процес прийняття керівником управлінських рішень.

До особистісних факторів належать: психічні процеси, психічні стани та психічні властивості, що впливають на процес прийняття рішень [4].

Психічні процеси – являють собою суб'єктивне відображення об'єктивної дійсності. Психічні процеси можна поділити на три основні групи:

1) пізнавальні процеси (до них відносяться: пам'ять, мислення, мовлення, уява, увага, сприймання та відчуття);
2) емоційні (до них відносяться: емоції та почуття);
3) вольові (сюди належить воля).

Серед усіх психічних процесів найважливіше значення у прийнятті управлінських рішень мають саме пізнавальні (когнітивні) процеси, тобто сприйняття, інтуїція, мислення, пам'ять, уява та увага.

Психічні стани. Психічні стани є основою реакції особистості на внутрішні та зовнішні стимули, спрямовані на досягнення певного корисного результату. Вони є дуже мінливими та можуть залежати, як від конкретної ситуації, так і від особистих психологічних особливостей людини (наприклад психічними станами є: бадьорість, втома, інформаційне перевантаження, депресія, стрес тощо).

Психічні властивості. Психічні властивості можна розділити на два класи:

- ***загальні*** - це фундаментальні та найтиповіші особливості психіки що притаманні усім людям. Сюди належить обмежена швидкість переробки людиною інформації. Одна з причин цього явища полягає в тому, що короткочасна пам'ять людини має обмежений обсяг, а це впливає на прийняття рішень. Як показали експерименти, людина одночасно може тримати в короткочасній пам'яті не більше 7±2 змістових одиниць інформації, що призводить до явища "діагностичного збіднення" [...].
- ***індивідуальні*** - прикладом індивідуальних властивостей можуть слугувати: пам'ять, мислення, індивідуальні пороги відчуттів, особливості сприйняття, емоційну реактивність, вольові якості, темперамент, характер тощо.

Виокремлюють дві важливі закономірності впливу індивідуальних якостей людини на процес прийняття нею управлінських рішень:

1. Індивідуальні якості людини мають сильніший вплив саме на процес розробки, аніж на результат прийняття управлінського рішення. Якість прийнятих рішень керівника залежить не лише від окремих психічних процесів, а й від багатьох інших факторів. Вчені вважають, що інтелект лише на 15 % визначає якість управлінських рішень.

2. Абсолютно всі індивідуальні якості людини є взаємозалежними та невіддільними одна від одної.

Безперечно, людська поведінка не завжди має логічний характер. Почуття та емоції "конкурують" з логікою та розумом. Саме тому є зрозумілим "амплітудне" прийняття рішень людиною, зокрема рішення коливаються від несподіваних та спонтанних до розрахованих та логічних. Процес прийняття управлінських рішень – це одночасне поєднання розрахунку, інтуїції та почуттів на даний момент часу.

Приймаючи рішення інтуїтивного характеру, управлінці надають перевагу відчуттю правильного вибору. При цьому вони використовують власну інтуїцію. Проте дуже важливо не переоцінити фактор інтуїції та не зловживати ним при прийнятті управлінських рішень.

Рішення, які базуються на судженнях, певною мірою схожі з інтуїтивним методами. Вони ґрунтуються на знаннях та минулому досвіді, проте цей спосіб також не дає "гарантій".

Оскільки управлінські рішення приймаються людьми, має місце "людський фактор" у значенні особистісних рис.

Досвід менеджера є певним бар'єром для зайвого виявлення в управлінській роботі "інтуїтивного", "емоційного" та інших підходів, водночас будь-який досвід моделює ситуацію в параметрах минулого. Питання в тому, чи здатний управлінець об'єктивно й точно виявити ступінь "збігу ситуацій" – минулої та теперішньої, і на цій основі визначити доцільність використання фактора досвіду [5].

При розгляді впливу індивідуальних якостей керівника на процес розробки управлінських рішень необхідно враховувати склад і ступінь прояву певних індивідуальних якостей.

Ще однією важливою складовою моделі успішного керівника є його темперамент, який має специфічний вплив на якість його управлінських рішень:

1. Холеричний тип. Такий тип темпераменту вирізняється оперативністю, швидкістю та індивідуалізмом у процесі розробки управлінських рішень. Управлінські рішення керівника такого типу темпераменту іноді мають спонтанний характер, вирізняється високим рівнем ризику, безкомпромісністю та рішучістю.

2. Сангвінічний тип. Такий тип темпераменту вирізняється оперативністю, швидкістю та колективним обговоренням проблем у процесі розроблення управлінських рішень.

3. Флегматичний тип. Такий тип темпераменту виокремлюється бажанням отримати дуже великий обсяг інформації та думок відносно проблеми. Управлінські рішення керівника з таким типом темпераменту характеризується високим рівнем обдуманості та безпеки.

4. Меланхолійний тип. Такий тип темпераменту виокремлюється високим ступенем відповідальності відносно процесу розроблення управлінських рішень. Управлінські рішення, що приймаються керівником такого типу темпераменту характеризується детальними опрацюванням та ретельним виконанням. Такі керівники приймають досить ефективні управлінські рішення у сферах стратегічного планування, конструювання тощо. Проте, таким керівникам протипоказана робота у дуже напружених ситуаціях

Саме під час прийняття рішень про зміни на рівні організації керівник повинен виконати низку важливих завдань: визначити місію організації та розробити стратегічну концепцію її діяльності; ретельно осмислити сутність майбутніх змін; аргументовано пропонувати моделі та програми для їх реалізації; чітко сформулювати проблеми та новаторські ідеї, оцінити їх рівень і складність, а також проаналізувати сили, які можуть сприяти або завадити їхньому втіленню - це перший етап процесу прийняття рішень. Однак однією з ключових проблем є здатність менеджера майстерно використовувати методи прийняття ефективних рішень, його психологічна готовність, а також рівень знань, вмінь і навичок для успішної реалізації цих рішень, включаючи розуміння наукових основ управління організацією [2].

У літературі розглядаються різноманітні підходи до проблеми змін у організаціях. Наприклад, К. Фрайлінгер та І. Фішер зауважують, що при цілісному (системному) розгляді змін у організації не можна обійтися без розрізнення на зміни першого та другого порядку. Зміни першого порядку описуються як зміни, що стосуються зміни стану системи без суттєвого переосмислення її сутності. Тоді як зміни другого порядку означають перетворення, коли система не лише змінює свій стан, але й усвідомлює себе і виконує свої функції зовсім новим способом. Зміни другого порядку можна порівняти з квантовими стрибками або захопливими відкриттями [3].

Говорячи про психологічні трансформації, З. Миколайчик зазначає, що перехід до нового способу мислення або діяльності часто викликає спротив, який важко подолати за короткий період часу, особливо коли цей перехід обумовлений необхідністю значних змін в організації.

Аналізуючи різноманітні ситуації та особливості змін, автор пропонує таку класифікацію:

З точки зору широкого спектру змін в організації можна виділити три групи:

I. Зміни, які є відносно невеликими, і характеризуються тим, що їхні результати не мають тривалих наслідків або стосуються лише обмеженої кількості людей.
II. Зміни, що охоплюють ширший спектр та інтенсивність, вони впливають на певні структурні елементи організації і мають тривалі наслідки, що впливають на проведення змін в інших елементах організації.
III. Складні зміни, що виникають внаслідок комплексних дій, спрямованих на тривалий період часу, і зазвичай становлять основу стратегічного планування.

З точки зору характеру змін в організаціях можна розрізнити:

- Інноваційні зміни, спрямовані на розвиток потенціалу організації для швидкої, гнучкої та ефективної діяльності.
- Адаптаційні зміни, що полягають у вдосконаленні системи управління, але не змінюють його суті, близькі за значенням до модифікації [1].

Висновки.

Було розглянуто, що психологічні особливості грають ключову роль у процесі планування та прийняття управлінських рішень. Людський фактор впливає на спосіб, яким керівники аналізують інформацію, вагають альтернативи та оцінюють ризики. Наприклад, індивідуальні риси особистості, такі як темперамент, стиль мислення, ставлення до ризику та емоційний стан, можуть впливати на якість ухвалених рішень.

Було отримано, що розуміння психологічних аспектів планування та прийняття управлінських рішень дозволяє керівникам покращити процес управління та досягти кращих результатів. Наприклад, свідоме врахування індивідуальних особливостей свого колективу може допомогти керівникам забезпечити ефективну комунікацію та мотивацію співробітників. Також, урахування психологічних факторів допомагає уникнути спонтанних рішень, які можуть бути недоцільними для організації.

Література:

1. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту. 2004. – 424 с.
2. Ковальчук О.С. Ефективне прийняття управлінських рішень щодо введення змін у системі вищої та середньої освіти як умова забезпечення конкурентоздатності освітніх організацій / О.С. Ковальчук // Психологічні умови розвитку конкурентоздатності організації : тези VI міжнародної наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології (м. Керч, 25–27 червня 2009 р.) / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, О.А. Філь. – К. : Інтерлінк, 2009. – С. 72–74.
3. Ковальчук О.С. Особливості прийняття управлінських рішень в умовах змін в організації / О.С. Ковальчук // Актуальні проблеми психології. – Том 1: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2006, частина 17. – С. 20–25.
4. Ковальчук О.С. Особливості прийняття управлінських рішень щодо введення змін в системі вищої та середньої освіти / О.С. Ковальчук // Психологічні та соціально-економічні основи забезпечення організаційного розвитку освітніх організацій : тези науково-практичної конференції (22–23 травня 2008 р., м. Біла Церква)* за науковою редакцією С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Н.І. Клокар. – К. : Наук. світ, 2008. – С. 54–55.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління : посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.
6. Петруня Ю. Є., Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін. Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник. 3-тє видан., переробл. і доп. Дніпропетровськ: Університет митної справи та фінансів, 2015. С. 24–30.
7. Тополенко О. О. Психологічні особливості прийняття інноваційних управлінських рішень керівниками закладів середньої освіти в о умовах організаційного розвитку. Психологічні та економічні основи забезпечення організаційного розвитку освітніх організацій: тези науково-практичної конференції (22-23 травня 2008 р., м. Біла Церква). Київ: Наук. світ, 2008. С. 62–63.

Annotation. *Introduction to the research topic: The modern management process is virtually impossible to imagine without analyzing and understanding the psychological factors that influence these processes.*

Keywords: *psychological processes, psychological states, managerial decisions, temperament, mental properties.*

<u>*Науковий керівник*</u>*: Заслужений вчитель України Шутяк І.А.,*
Стаття відправлена : 08.04.2024р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-036
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-036
Modern engineering and innovative technologies № 32
УДК 159.9

SIGNIFICANCE OF CORPORATE CULTURE FOR THE ORGANIZATION
ЗНАЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

Shutiak I.A. / Шутяк І.А.
Honored teacher of Ukraine / Заслужений вчитель України,
Associate Professor of the Department of Philosophy, Social and Humanities and Physical Sciences
Education / доцент кафедри філософії,соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
ORCID: 0009-0008-0513-8101
Kotsman P.I./ Коцман П.І.
Graduate of the Faculty of Management and Economics / здобувач вищої освіти факультету управління та економіки
Pidvysotska O.V/Підвисоцька О.В.
Graduate of the Faculty of Management and Economics / здобувач вищої освіти факультету управління та економіки
Nikipchuk N.M./Нікіпчук Н.М.
Graduate of the Faculty of Management and Economics / здобувач вищої освіти факультету управління та економіки
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law,
Khmelnytskyi, Heroes of the Maidan, 8, 29013
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Героїв Майдану, 8, 29013

Анотація. *В роботі розглядається суть поняття "корпоративна культура" через порівняльний аналіз його визначень вітчизняними та іноземними дослідниками. Описано складові корпоративної культури, висвітлено її основні аспекти та представлено ключові типології корпоративних культур.*

Зазначено практичну важливість цих типологій для бізнесу при формуванні та оцінці впливу на розвиток компанії. Розглянуто роль корпоративної культури у здійсненні управлінських функцій, таких як планування, організування, мотивація, контроль та регулювання. Особливу увагу зосереджено на її впливі на цільові групи, такі як працівники, споживачі, державні органи та ділові партнери.

Наведено ключові критерії, що впливають на рівень впливу корпоративної культури на управлінські процеси та цільові групи, включаючи тип культури, її прояв, прийняття працівниками, формальності та розмір організації.

Ключові слова: *корпоративна культура, організація, значення, управління, вплив, типологія, адаптація, цінності, аспекти, управлінські функції, цільові групи, аналіз, порівняння.*

Вступ.

Діяльність кожної організації підпорядковується певній системі формальних та неформальних правил. Формальні правила - це норми внутрішнього робочого розпорядку. Неформальні правила стосуються зовнішнього вигляду співробітників, професійного жаргону, взаємин між підлеглими та керівництвом. Формальна система правил базується на організаційній структурі підприємства, а неформальна система - та, яку ми називаємо «організаційною» або «корпоративною культурою».

Сучасна корпоративна культура виступає ключовим елементом управління, формуючи соціальний фундамент, що впливає на активність та взаємодію працівників всередині підприємства, сприяючи розвитку організації та створюючи сприятливі умови для росту. Однак, незважаючи на важливість корпоративної культури, на жаль, на деяких вітчизняних підприємствах вона має формальний характер. Корпоративні стандарти не лише не використовуються на практиці, але й не всі працівники знайомі з їх змістом. Це свідчить про недооцінку керівниками важливості корпоративної культури, її ролі та можливостей в управлінських процесах.

Мета статті полягає в дослідженні важливості корпоративної культури для успішної діяльності організації, розкритті ключових критеріїв і показників, що визначають рівень впливу корпоративної культури на організаційні процеси та цільові групи.

Основна частина.

Термін «культура» відомий всім, однак його популярність може бути оманливою [2, с. 6]. Безумовно, надати грамотне, чітке та коротке визначення будь-якому широкому поняттю є дуже складним завданням. Багато авторів згодні, що культура організації складається з складної композиції важливих припущень (часто неформалізованих), що приймаються і спільно діляться членами колективу.

Успішне управління діяльністю підприємства залежить від розвиненого рівня корпоративної культури та відповідного виконання працівниками її основних принципів. Важливо мати чітке уявлення про сутність, призначення, види та характеристики корпоративної культури при формуванні останньої [5]. Традиційно культуру розглядають як сукупність духовних і матеріальних витворів людства, а також як вияв соціальних норм і способів регулювання життєдіяльності суспільства.

Термін «корпоративна культура» з'явився в роботах німецького військового стратега Мольтке, який використовував його для опису взаємодій між офіцерами [3, с. 22]. Пізніше, на початку XX століття, французький вчений Анрі Файоль, спираючись на принципи Фредеріка Тейлора, ввів поняття «корпоративний дух» в свої принципи управління. Файоль визначив його як: «Союз - це сила, яка випливає з гармонії серед персоналу» [5 с. 112].

Слід зазначити, що поняття корпоративної культури розглядається науковцями у різних аспектах, проте можна виокремити ключові компоненти, такі як цінності, переконання, символи та правила, які визнаються більшістю працівників організації.

Існує безліч визначень терміна «корпоративна культура». Чернишова Т.О. та Немченко Т.А визначають корпоративну культуру як «своєрідне програмне забезпечення свідомості, як ціннісно-смислове поле, здатне визначати напрямок поведінки та діяльності» [7, с. 9].

За словами Стамбульської Х., Передало Х. С., «корпоративна культура - це комплекс необхідних знань, навичок, переконань, а також спільно визнаних професіоналами цінностей і норм поведінки, які формуються під час спільної діяльності членів організації для досягнення загальних цілей і дозволяють їм діяти взаємоприйнятним чином, виконуючи для них важливі ролі"» [6, с.18]. Зазначені визначення не суперечать одне одному, оскільки корпоративна культура, дійсно, створює контекст взаємодії між людьми, працівниками, визначаючи його характер, атмосферу і вподобані моделі спілкування.

Е. Браун описує корпоративну культуру як «набір переконань, цінностей та розв'язання реальних проблем, які формуються протягом життєвого циклу організації та виявляються у різних матеріальних формах та у поведінці її членів» [8, с. 57].

Елдрідж Д. і Кромбі А. стверджують, що корпоративна культура це «унікальний набір норм, цінностей та переконань, що визначають спосіб об'єднання груп та окремих особистостей в організацію для досягнення встановлених завдань» [9, с. 457].

На думку Жака Є. описує сутність понятття «корпоративна культура» як образ мислення, який стає звичкою та традицією, і спосіб дії, що розділяють працівники підприємства та мають бути прийняті новачками для інтеграції у колектив [2].

Отже, корпоративна культура представляє собою невидимий аспект життєдіяльності кожної компанії, незалежно від того, чи визнає керівництво її наявність та чи використовує її для своїх цілей. Якщо культура є свідомою, то зазвичай її складовими можна ефективно управляти під час діяльності підприємства. У випадку, якщо вона не усвідомлена, її вплив стає несподіваним та непередбачуваним.

Корпоративна культура може бути детально описана в документах, або ж лише декларуватися певними принципами, інколи ж може існувати навіть без письмових правил.

Корпоративна культура охоплює:

- цінності персоналу;
- систему комунікації та мову спілкування;
- ефективне використання часу;
- взаємини між співробітниками;
- розвиток та навчання персоналу;
- зовнішній вигляд та стиль одягу [4].

Організаційна культура - це складний комплекс припущень, які визначають загальні рамки поведінки, прийняті більшістю організації. Вони виявляються у філософії та ідеології управління, ціннісних орієнтирах, переконаннях, очікуваннях, нормах поведінки [3]. Вони регламентують поведінку людини та надають можливість прогнозувати її у критичних ситуаціях. Корпоративна культура існує в кожній організації незалежно від її віку, розмірів та сфери діяльності. Це можна пояснити тим, що в будь-якій спільноті існують свої норми, принципи, правила, порядки та ритуали, за якими керуються члени групи [8]. Корпоративну культуру доцільно розглядати як багаторівневу систему, яка складається з певних елементів: традиції, цінності, звичаї, норми поведінки, символи, філософія, кодекси честі.

Можна сказати, що корпоративна культура схожа на айсберг, у якому одна частина (менша) знаходиться на поверхні, і саме її ми бачимо, оцінюючи ту чи іншу організацію (символіку, етикет, традиції, звичаї, легенди та інше). Проте є ще друга частина - більша й глибша. Її ми не бачимо, але відчуваємо - це цінності, які регулюють і підтримують стосунки працівників до своєї організації, своєї справи та один до одного, а також їх поведінку, взаємовідносини між собою, партнерами по бізнесу та клієнтами.

Зауважимо, при вивченні сутності корпоративної культури варто виділити її типологію. У менеджменті поки що досить складно виділити чіткі типи корпоративної культури, тому багато компаній стверджують, що їх тип корпоративної культури лише починає формуватися, інші компанії вживають термін «змішана культура» або «формуюча» [2, с. 18].

Мета корпоративної культури - забезпечення високої прибутковості фірми шляхом вдосконалення управління людськими ресурсами для забезпечення лояльності співробітників до керівництва та прийнятих ними рішень, виховання у працівників ставлення до підприємства як до свого дому. Стосовно організації культура виконує ряд важливих функцій (таблиця 1) [7, с. 15]. .

Таблиця 1 - Функції корпоративної культури

Функція	Опис
Пізнавальна	Допомагає новим працівникам швидше адаптуватися у житті команди, закріплюючи систему цінностей та цілей.
Регламентуюча	Є індикатором норм поведінки у колективі, встановлює стандарти та правила.
Громадська пам'ять	Накопичення та втілення існуючих цінностей в діях працівників, збереження історії та традицій організації.
Формування змісту	Впливає на світогляд працівника, може перейняти систему цінностей колективу для особистого життя.
Комунікативна	Забезпечує взаємодію працівників за рахунок спільних елементів культури та норм поведінки.
Мотиваційна	Розбуджує в працівника прихований потенціал та мотивує до високих результатів.
Охоронна	Служить перешкодженням для небажаних тенденцій у колективі.
Формування іміджу	Створює у клієнтів та партнерів зовнішнє уявлення про компанію, виходячи з її цінностей та орієнтирів.
Освітня	Передбачає постійне самовдосконалення та навчання працівників, що сприяє покращенню їхньої робочої діяльності.

Серед основних особливостей корпоративної культури А. Русаловський виокремлює наступні:

1. Корпоративна культура існує в будь-якій організації - завжди і скрізь, де є люди, які створюють певне соціальне середовище у процесі взаємодії, незалежно від бажань і думок керівництва. Відсутність уваги до цих питань з боку керівництва компанії не означає відсутності корпоративної культури як такої.

2. Корпоративна культура є нематеріальною. Для багатьох підприємців визнання наявності у їх бізнесі певної нематеріальної, не виміряної (а, отже, важко піддається впливу) складової дуже марно і часто просто неприйнятно.

3. Корпоративна культура не може бути виміряна кількісними показниками, не може бути формалізована та декларативно описана. Спроби керівництва викласти свої погляди та очікування у письмовій формі зазвичай не забезпечують бажаної корпоративної культури, хоча це може виглядати привабливо та переконливо.

4. Корпоративна культура є фактором мотивації. Практично у всіх сучасних теоріях мотивації питання взаємодії людей набувають ключового значення, а поняття корпоративної культури створює контекст такої взаємодії, визначаючи її характер, атмосферу та переважні моделі спілкування. Тут ми вважаємо важливим не стільки тип корпоративної культури, скільки збіг очікувань співробітників, їхніх індивідуальних цінностей, світогляду та переконань.

5. Корпоративна культура є індивідуальною та неповторною. У кожній організації корпоративна культура є унікальною саме тому, що вона складається з різноманітних особливостей, які їй властиві. Це включає в себе тип взаємодії між людьми, внутрішні процеси, прийняті або неприйняті моделі поведінки і т. д. Те, що є прийнятним в одній організації, може бути абсолютно неактуальним в іншій [4, с. 23].

Сьогодні культура організації вважається основним фактором конкурентоспроможності, вона зазвичай формується як в процесі взаємодії членів організації, також під впливом соціального та бізнесового оточення. Вважається, що сьогодні люди частіше самі формують культуру, норми та правила, ніж пасивно їх сприймають. Правила, або так звані фірмові стандарти, є складовою частиною корпоративної культури, їх звичайно виконують, і вони забезпечують вирішення основних завдань (рис. 1) [7].

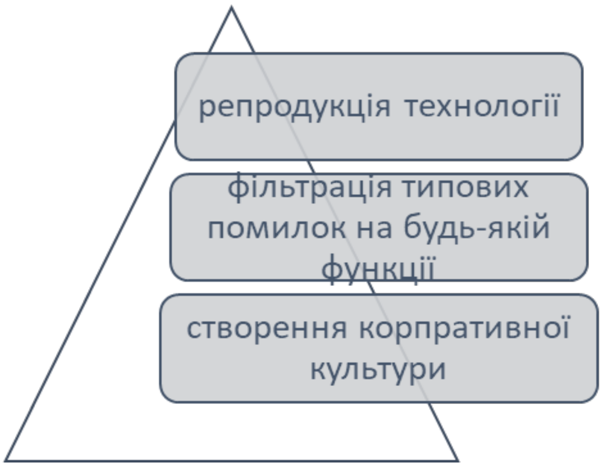

Рисунок 1 – Завдання корпоративної культури

За висновками Синицької О.І., Білецької О.О., управління корпоративною культурою, тобто формування культури, яка була б ефективною з точки зору досягнення цілей організації, передбачає кілька етапів.

- I етап полягає у формуванні (уточненні) місії організації, визначенні основних цілей та цінностей, норм і прикладів поведінки, які бажано було б впровадити у корпоративну культуру.

- II етап - вивчення існуючої організаційної культури - переважаючих в ній цінностей, норм та прикладів поведінки.

- III етап - визначення відповідності сформованої та бажаної культури. Виявлення позитивних та негативних цінностей, норм і прикладів поведінки.

- IV етап - розробка організаційних заходів, спрямованих на формування, розвиток або закріплення бажаних цінностей і прикладів поведінки.

- V етап - цілеспрямоване вплив на корпоративну культуру з метою усунення негативних цінностей і моделей поведінки.

- VI етап - оцінка успішності впливу на корпоративну культуру та внесення змін. Елементи корпоративної культури формують культурну конфігурацію. Через їх зміст корпоративна культура виражає відчуття загального стилю, забезпечує гнучкість, процвітання та стабільність організації [5].

Розглянемо основні складові корпоративної культури.

а) символи - це об'єкти, дії або події, які мають значення для навколишніх; пов'язані з корпоративною культурою, передають людям найважливіші цінності організації;

б) герої - люди, які відображають справи, подвиги, характер або атрибути корпоративної культури, приклади особистості, яким більшість співробітників організації намагається наслідувати.

в) ритуали - це засновані на реальних подіях в компанії часто повторювані оповідання, відомі всім співробітникам організації. Зазвичай вони виражені у неявній формі основних цінностей корпоративної культури;

г) церемонії - особливі заплановані заходи, проведені для всіх присутніх. Церемонії призначені для того, щоб продемонструвати присутнім яскраві приклади вираження корпоративних цінностей. Це особливі заходи, спрямовані на зміцнення віри співробітників у цінності компанії, сприяють їх об'єднанню та надають співробітникам можливість взяти участь у важливій події, вітати корпоративних героїв;

д) церемонія може представляти собою вручення премії або нагороди. Головне - на таких церемоніях підкреслюється думка, що за хорошу роботу людина отримує гідну нагороду [6].

Часто зустрічаються проблеми в колективі, які часто залежать від корпоративної культури та її організації. Зауважимо, що неправильно підібрана корпоративна культура може призвести до погіршення атмосфери в компанії між співробітниками, а також до низької якості виконання трудових обов'язків та навіть до текучості кадрів.

По суті, корпоративна культура ще завжди є досить рухливим терміном для опису всього, що знаходиться під раціональною, вимірювальною поверхнею організації. Однак більшість теоретиків погоджуються з тим чи іншим базовим визначенням: корпоративна культура - це втілення ставлення працівника компанії до ключових цінностей, переконань і традицій у характерних моделях.

Отже, корпоративна культура формується в тісному взаємодії з бізнесом та в процесі вирішення управлінських проблем, спрямованих на досягнення цілей бізнесу. Отже, успіх фірми може залежати від сили корпоративної культури.

Висновки. Було розглянуто значущі аспекти ролі корпоративної культури у діяльності організації. Були досліджені основні риси, функції, складові та принципи формування цієї культури, а також методи її підтримки та вплив на управлінські процеси. Згідно з отриманими даними, корпоративна культура сприяє формуванню відчуття ідентичності серед усіх членів організації та гармонізації їхніх колективних та індивідуальних інтересів. Тому для менеджерів надзвичайно важливо ознайомитися з основними рисами та функціями корпоративної культури та використовувати ці знання для досягнення стратегічних цілей в організації та створення сприятливого робочого середовища.

Також було відзначено, що корпоративна культура зароджується разом із компанією і розвивається разом з нею. Якість атмосфери в компанії відображається на психофізіологічному кліматі її працівників, а також на престижі, успіху та прибутку організації. Отже, можна зробити висновок, що корпоративна культура є невід'ємною та важливою складовою для успішного функціонування організації.

Література:

1. Вараксіна О.В., Шульга В.Ю. Роль корпоративної культури у сучасному бізнес-середовищі / Економіка та суспільство. Випуск # 49 / 2023. - С. 2-9

2. Захарчин Г. М. Корпоративна культура: навч. посібник/ Захарчин Г. М., Любомудрова Н. П., Винничук Р. О., Смолінська Н. В. – Львів, 2011. – 317с.

3. Офіційний сайт платформи Evercar «Види і типи корпоративної культури», URL: https://evercar.pp.ua/vidi-i-tipi-korporativnoi-kulturi/ (дата звернення: 30.03 2024)

4. Русаловський А. Розвиток корпоративної культури підприємства. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-con-tent/uploads/2019/12/376.pdf (дата звернення: 30.03.2024)

5. Синицька О.І., Білецька О.О. Організаційна чи корпоративна культура: теоретичні підходи до тлумачення понять, Економічні науки, 2018. №5, URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_5_1/099- 102.pdf (дата звернення: 30.03.2024.)

6. Стамбульська Х., Передало Х. С. Корпоративна культура: сутність, типи та роль у розвитку організації / Електронне фахове видання «Ефективна економіка». URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/206.pdf

7. Чернишова Т.О. та Немченко Т.А Деякі аспекти корпоративної культури організації, Економічні науки, 2018. №17, URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/49.pdf (дата звернення: 30.03.2024)

8. Brown, A. (1995), “Organisational Culture”, Journal of Management and Organisation, Volume 1, Issue 1, pp.57.

9. Ouchi W.G., Wilkins A.L. (1985), “Organizational culture”, Annul Review of Sociology, vol.1, pp.457-83

Abstract. *The work reveals the essence of the concept of "corporate culture" through a thorough analysis of its significance by both native and foreign descendants. The warehouses of corporate culture are described, the main aspects are highlighted and the key typology of corporate cultures is presented.*

The practical importance of these typologies for business is determined when forming and assessing the development of the company. The role of corporate culture in industrial management functions, such as planning, organization, motivation, control and regulation, is examined. Particular attention is paid to its impact on entire groups, such as doctors, co-workers, government agencies and business partners.

Key words: *identified for infusing corporate culture into management processes and target groups, including the type of culture it manifests, acceptance by employees, formalities and size of the organization.*

Науковий керівник: *Заслужений вчитель України, Шутяк І.А.*
Стаття відправлена: 08.04.2024р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-037
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-037

УДК 373.3.091.3:004.8

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PERCEPTION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS

СПРИЙМАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Tretiak O.P/Третяк О.П.
ph.d., associate professor /к.п.н, доцент
ORCID:0000-0002-1160-055X
Institute of Postgraduate Education Borys Hrinchenko Kyiv University
Kyiv, str. Bulvarno-Kudryavska, building 18/2, 04053
Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка
Київ, вул. *Бульварно-Кудрявська, буд. 18/2,* 04053
Lichmanenko K.O/Лічманенко Х.О.
primary school teacher/вчитель початкових класів
ORCID:0009-0009-3144-6949
School No. 286, Kyiv
Kyiv, Str. Akademika Zabolotny, 6-A, 03187
Школа І-ІІІ ступенів №286 міста Києва
Київ, вул. Академіка Заболотного, 6-А, 03187

Анотація. *Стаття присвячена проблемі сприймання основ штучного інтелекту учителями початкової школи з метою формування сприятливого, результативного, якісного процесу отримання знань у контексті становлення інформаційного суспільства.*

Основна мета статті полягає у здійсненні аналізу сприймання інструментів штучного інтелекту учителями початкової школи. Для досягнення зазначеної мети виокремлено наступні завдання: вивчити думки вчителів, наскільки активно в початковій школі використовують штучний інтелект та його можливості; визначити напрями професійного розвитку педагогів для впровадження інноваційних інструментів штучного інтелекту.

Аналіз результатів опитування підтверджує бажання вчителів початкової школи до професійного розвитку, опанування програм підвищення кваліфікації з використання ШІ.

Штучний інтелект − інноваційна технологія, яка стрімко інтегрується у всі галузі діяльності людини. Теперішні учні початкових класів стикаються з результатами діяльності штучного інтелекту вже сьогодні та будуть взаємодіяти з цією технологією в майбутньому незалежно від напрямку подальшого навчання чи сфери діяльності.

Актуальність наукового дослідження зумовлена високою сьогочасною залежністю вчителів початкової школи від наукоємних технологій, котрі впливають на професійний рівень сучасного педагога. Саме тому подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз існуючих сервісів штучного інтелекту та їх добір для використання в освітньому процесі для професійного зростання вчителів початкової школи.

Ключові слова: *штучний інтелект (ШІ); вчитель початкової школи; інструменти штучного інтелекту, інноваційна технологія, інститут післядипломної освіти.*

Вступ.

Штучний інтелект блискавично швидко увійшов у різні сфери нашого життя. Однак у початковій школі штучний інтелект перебуває на початкових стадіях розвитку. Використання ШІ в професійній діяльності вчителя початкових класів відкриває безліч нових можливостей від підготовки до уроку, до поліпшення процесу навчання та навчання на основі індивідуальних потреб кожного учня, до виконання домашніх завдань. Однак, разом з цими можливостями постають і виклики, які потребують уваги та обґрунтованих рішень. Перед вчителями початкових класів стоїть завдання оволодіти новими навичками та розуміти, як оптимально використовувати штучний інтелект у своїй роботі. Важливо зрозуміти, що штучний інтелект не може повністю замінити вчителя, але не може й ігнорувати потужним інструментом для покращення якості навчання та розвитку учнів. Однією з найвагоміших переваг ШІ в системі освіти є персоналізоване навчання. Системи на основі штучного інтелекту можуть генерувати індивідуальні плани уроків і оцінювання для кожного учня на основі його унікальних здібностей до навчання та потреб.

Крім того, ШІ може забезпечити кращий доступ до навчання для учнів з особливими потребами. Завдяки інтелектуальним системам навчання пристрої на базі штучного інтелекту можуть визначати сфери, де учневі потрібна додаткова підтримка, і відповідним чином надавати індивідуальні вказівки. Це допомагає учням, яким може знадобитися додатковий час або допомога з певних предметів, не відставати від своїх однолітків.

Ще одна перевага ШІ в застосуванні у початкових класах полягає в тому, що він дозволяє оцінювати вирішення проблем у реальному часі. Вчителі можуть використовувати цю технологію, щоб відстежувати, наскільки добре їхні учні розуміють концепції, відстежуючи індивідуальний прогрес протягом уроку. Роблячи це, вони дізнаються про сфери, які потребують більшої уваги, і таким чином пропонують конкретні рішення.

Загалом переваги штучного інтелекту дивовижним чином змінюють те, як вчителі навчають. Він надає різноманітні можливості для учнів у всьому світ і може стати справжнім помічником [1].

Основний текст.

Сучасні наукові дослідження щодо можливостей і перспектив використання ШІ представлені цілою низкою праць. Дослідження в галузі ШІ почалися з 1954 р. У 1956 р. професор в галузі інформатики Дж. Маккарті запропонував поняттєвий кентавр ШІ під час конференції в Дартмутському коледжі, символізувавши народження нової наукової галузі, а пізніше, у 1963 році, розробив мову «LISP» («List Processing») [2].

Основоположниками дослідження штучного інтелекту як науки й засобу трансформації кожного аспекту цивілізації, у тому числі освіти й наукових пошуків, є: математик А. Тюрінг [3], який у 1950 році відзначив, що у машини відсутнє емоційне відчуття, провівши перший тест перевірки системи ШІ на інтелектуальність; А. Ньюелл, Г. Саймон та К. Шоу [4], котрі у 1955 році створили першу програму штучного інтелекту – «Логік-Теоретик». Тест Алана Тьюрінга став знаменитим та визначений одним з загальноприйнятих методів оцінки інтелектуальних здібностей машин. Не дивлячись на рік публікації його й досі вважають важливим еталоном у галузі штучного інтелекту та філософії.

Останні десятиліття є періодом стрімкого розвитку ШІ та його активного використання освітянами, що дає можливість отримувати максимально актуальну інформацію під час роботи з ним.

Штучний інтелект (ШІ) є технологічним досягненням, яке трансформує суспільство і глибоко впливає на різні аспекти життя, включаючи освіту.

Оскільки ШІ продовжує змінювати різні галузі та сектори, для майбутніх професіоналів вкрай важливо володіти необхідними навичками, щоб адаптуватися у сучасному світі [5,18].

Штучний інтелект − інноваційна технологія, яка стрімко інтегрується у всі галузі діяльності людини. Теперішні учні початкових класів стикаються з результатами діяльності штучного інтелекту вже сьогодні та будуть взаємодіяти з цією технологією в майбутньому незалежно від напрямку подальшого навчання чи сфери діяльності. Тому навчати учнів поняттю штучного інтелекту, принципам його роботи та особливостям використання інструментів ШІ є важливою задачею в рамках освітнього процесу [6, 115]. На нашу думку науковці Морзе Н.В. та Воротнікова І.П. мають спільні погляди на розуміння феномену ШІ та акцентують увагу на тотожних важливих результатах, які необхідні освітянам для можливості працювати більш ефективно та економити свій час. Автори звертають увагу і на серйозні проблеми, пов’язані з використанням штучного інтелекту в освіті.

З огляду на швидкий розвиток даної галузі ми вбачаємо актуальність її дослідження та використання.

Метою статті є здійснення аналізу сприймання інструментів штучного інтелекту учителями початкової школи. Для досягнення зазначеної мети виокремлено наступні *завдання*: вивчити думки вчителів, наскільки активно в початковій школі використовують штучний інтелект та його можливості; визначити напрями професійного розвитку педагогів для впровадження інноваційних інструментів штучного інтелекту.

У процесі підготовки статті використано загальноприйняті *методи дослідження* (аналіз, синтез, систематизацію, класифікацію, порівняння та узагальнення) для встановлення ступеня розробленості проблеми, аналізу сфер діяльності вчителя початкової школи, для підкріплення яких може бути ефективно використаний ШІ в освіті; емпіричні методи дослідження щодо застосування штучного інтелекту в діяльності учителів початкової школи, вивчення думки вчителів початкової школи за допомогою проведення опитування, бесіди, інтерв’ювання в якому взяли участь 185 респондентів (вчителів початкової школи міста Києва).

Вчителі початкової школи використовують послуги, що працюють на базі штучного інтелекту, у своєму повсякденному житті: голосові помічники вдома (Siri від Apple, Google Assistant, Amazon Alexa); інструменти, які можуть виправляти граматику (Grammarly), створювати есе; системи автоматичного перекладу тексту (наприклад, Google Translate); автоматизоване планування поїздок на телефонах.

На етапі констатувального експерименту під час опитування нами було з’ясовано, про отримання необхідних знань про штучний інтелект (ШІ). На сьогодні лише мінімальна кількість педагогів не чули про можливості штучного інтелекту. Думки щодо застосування штучного інтелекту серед учителів початкової школи різняться. Педагоги розуміють користь новітньої технології, але бачать і можливі проблеми. *Див. рис. 1.*

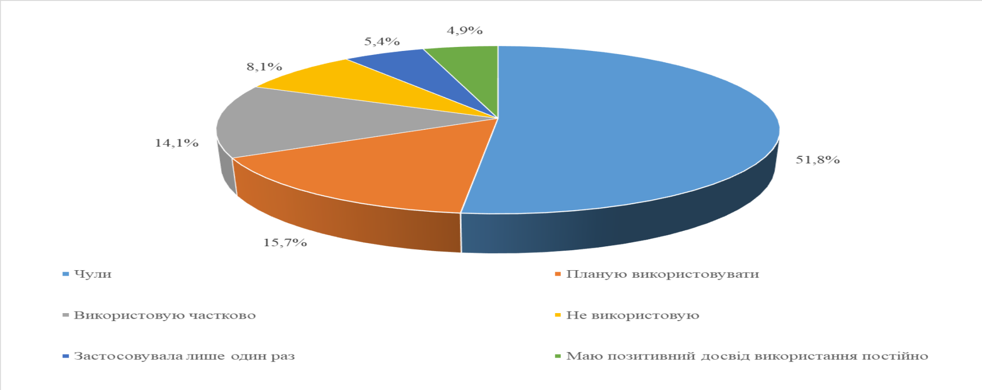

Рис. 1. Сприймання сервісів ШІ вчителями початкової школи

Аналізуючи результати опитування, дійшли висновку, вчителі початкової школи чули про ШІ – 96 осіб (51,9%), застосовували лише один раз – 10 осіб (5,4%), вже використовують ШІ для підготовки до уроків та мають позитивний досвід використання сервісу ШІ постійно – 9 осіб (4,9%), до того ж здебільшого задоволені ним. Використовують частково – 26 осіб (14,1%), планують використовувати – 29 осіб (15,7%), не використовують – 15 осіб (8,1%). Пройшли навчання з використання ШІ у професійній діяльності – 24 особи (13%), мають намір підвищити кваліфікацію з питань використання ШІ – 161 особа (87%), готові рекомендувати ШІ своїм колегам – 130 осіб (70,3%), 92 особи (49,7%) – вважають, що ШІ може стати справжнім помічником вчителя початкових класів, 56 осіб (30,3%) – вважають, що ШІ може покращити спосіб навчання учнів початкових класів, 125 осіб (67,6%) – вважають, що варто рекомендувати інструменти ШІ учням початкових класів, 112 осіб (60,5%) – вважають, що варто іноді рекомендувати інструменти ШІ учням початкових класів.

Результати бесіди, проведених авторами дослідження, засвідчують, що вчителі не до кінця розуміють поняття «штучний інтелект», його ролі та мети використання в освітньому процесі. Існує думка, що вчителі та й учні стикаються із ризиком надмірної залежності від технологій, керованих штучним інтелектом. 60 осіб (32,4%) – вважають, що не варто рекомендувати інструменти ШІ учням початкових класів, тому що існує побоювання щодо того, чи варто рекомендувати подібні інструменти учням. Це є результатом відсутності навчання вчителів поняттю ШІ та його особливостям, наявності великої кількості міфів та упереджень навколо теми штучного інтелекту. Вчителі не знають, чого від них очікують межі, в яких вони повинні діяти. Для того, щоб змінити ставлення вчителів початкової школи до ШІ, необхідно проводити системне навчання з теми штучного інтелекту та шляхів його використання не лише в освіті, а в різних галузях розвитку суспільства, демонструвати шляхи полегшення професійної діяльності вчителя за допомогою інструментів ШІ, ознайомлювати з важливістю розуміння ШІ для навчання сучасних учнів [6, 110]. Освітньому співтовариству необхідно інтегрувати концепції ШІ в різні предметні області. Для оволодіння проектами ШІ вчителям початкової школи потрібен час, мотивація, командна робота та спілкуванню через групову діяльність. Заохочувати вчителів початкової школи ділитися тим, що у них виходить вдало зі ШІ. Партнерська співпраця дозволить їм вчиться на досвіді один одного та створить спільноту підтримки для цієї нової подорожі. Технології з ШІ не замінять вчителів, а дозволять їм приділяти більше часу навчанню учнів.

Суттєвим доповненням нашого дослідницького аналізу сприймання учителями початкових класів ШІ стало у нагоді інтерв'ювання «Про використання ШІ-сервісів у початковій школі». *Див. рис. 2.*

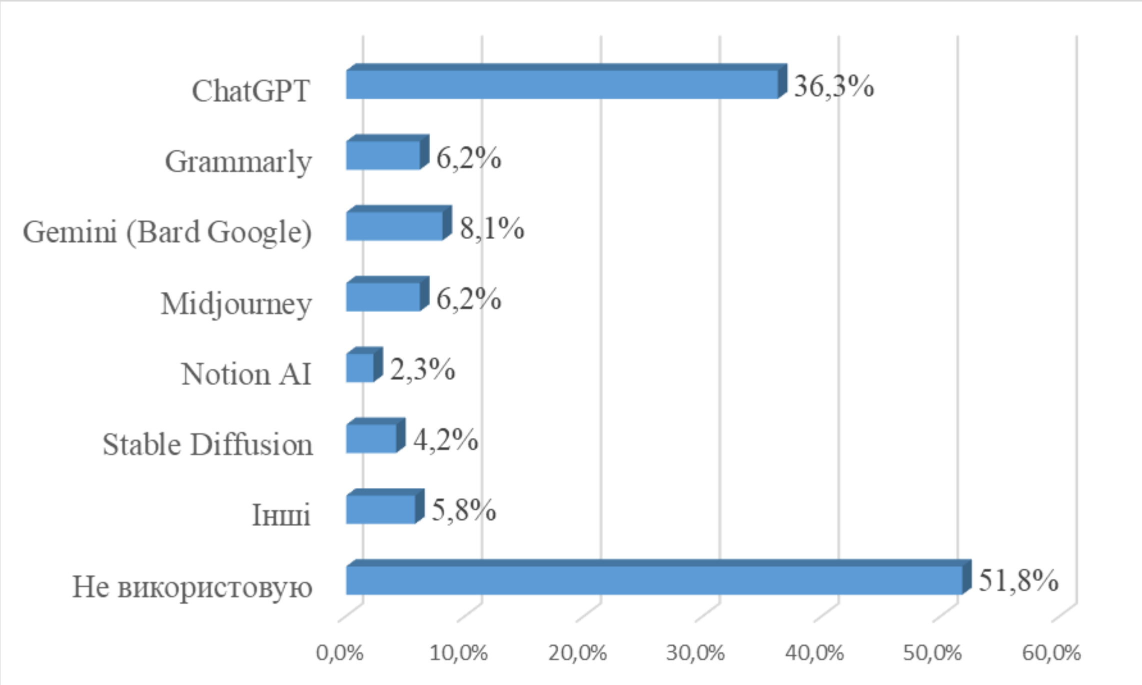

Рис.2. Результати інтерв'ювання вчителів початкової школи, щодо використання ШІ сервісів у професійній діяльності

Виходячи з даних дослідження, найпопулярнішим сервісом ШІ серед вчителів початкової школи став чат-бот, розроблений компанією OpenAI - ChatGPT. ChatGPT користується – 36,3%. Робочий прототип ChatGPT було випущено 30 листопада 2022 року. ChatGPT допомогає педагогам в прописані структури уроку – 43%, оновлювати навчальні програми - 26%, створення персоналізованого наочного матеріалу - 52%, оцінювати учнів - 29%, дозволяє вчителю швидко коригувати процес навчання – 24%, складати цікаві історії - 47%, виконувати завдання з текстами – 21%, переписувати тексти в різних стилях для генерації адаптованого контенту та освітньої траєкторії - 20%, а діти активно використовують ШІ для розваг – 59%. Вчителі для економії часу і ресурсу використовують ChatGPT для генерування зображень та аудіо до творів - 65%, для планування конкретних активностей та контенту – 36%, для виконання спільних завдань та проєктів - 34%, допомогає школярам разом досліджувати та розв'язувати проблеми - 19%. Grammarly – користується 6,2%, Gemini (Bard Google) – 8,1%, Midjourney – 6,2%, Notion AI – 2,3%, Stable Diffusion – 4,2%, інші сервіси використовують – 5,8%, не використовують жодного з перелічених сервісів – 51,8%. Крім того, ШІ може допомогти в розробці та диференціації контенту, дизайні оцінювання та забезпеченні своєчасного, ефективного зворотного зв'язку, налагодженні співпраці, розвитку креативності та різноманітних навичок, в організаційній та адміністративній ефективності [7]. Професійний розвиток вчителів має бути збалансованим: це не лише обговорення можливостей ШІ, але й отримання навичок аналізу ризиків, що дозволить уникнути пасток використання технології [5, 26]. Важливо розвивати культуру, за якої вчителі будуть безпечно експериментувати, випробовували можливості та обмеження інструментів ШІ, робили помилки та вчитися на них.

Наприклад, вчителька інформатики школи І-ІІІ ступенів №286 міста Києва Денисова Наталія Сергіївна при вивчені теми «Алгоритми» у другому клас залучала учнів до використання ШІ, використовуючи інструмент ChatGPT для пояснення учням поняття «команда» та «алгоритм як їх послідовність», наголосивши, що правильний порядок та формулювання можуть сильно впливати на результат. Разом з учнями написали запит на створення алгоритму виготовлення вітальної листівки. Chat GPT склав учням алгоритм, який вони детально обговорили. Важливо, що програма відобразила дії в правильному порядку: 1) вибрати тему, матеріал, формат, колір, розмір, дизайн, зображення або готові шаблони, стікери, малюнки до листівки; 2) додати текст з побажаннями та декоративні елементи, такі як блискітки, малюнки, наклейки для прикраси листівки і надання їй унікального вигляду; 3) перевірити листівку та переконатися, що всі тексти написані без помилок, а дизайн виглядає гармонійно; 4) відправити листівку адресату електронним листом.

Діти були у захваті, адже вони змогли так швидко отримати кінцевий результат і наочно побачили, наскільки важливе вміння чітко формулювати свої запити та розуміти послідовність виконання дій. Наталія Сергіївна впевнена, що спілкування з ChatGPT сьогодні може поліпшити навчання, зробити освітній процес цікавим та захопливим!

На уроках читання, під час роботи над казками, вчитель початкових класів Класичної гімназії міста Кропивницького Стукаленко Ольга Петрівна використовує інструмент Bing для створення зображень на основі слів і тексту. Учитель разом з своїми учнями обрають героя та сюжет, створюють вірші, жарти, історії, ілюстрації та інший вміст. Учням подобається створювати «Казковий мікс», «Стару казка на новий лад», поєднувати українські народні казки з елементами різних казок. Малюнки, згенеровані ШІ, пробуджують уяву, емоції, творче мислення, мотивують до читання і власної творчості, викликають захопленість діяльністю в учнів.

Ольга Петрівна вважає, що робота з ШІ на уроці виховується спостережливість, розвивається фантазія, образне мислення, а ще допомагає учням опановувати особливості казки, виразно розповідати її зміст, прищеплює навички грамотного письма, збагачує словниковий запас.

Використане нами тестування допомогло з'ясувати, як оцінюють учні початкових класів власний досвід використання ШІ. *Див. рис. 3.*

З аналізу діаграми легко переконатися у тому, що переважає думка про те, що 114 (61,6%) учнів початкової школи ще не використовують ШІ, 38 (20,5%) учням – важко казати, 12 (6,5%) учнів використовують – чудово, 12 (6,5%)

використовують – вдало, 1 (0,5%) – зовсім не вдало. Використання дітьми програми ChatGPT для дослідницької роботи демонструє їх готовність до роботи з подібними ресурсами [8].

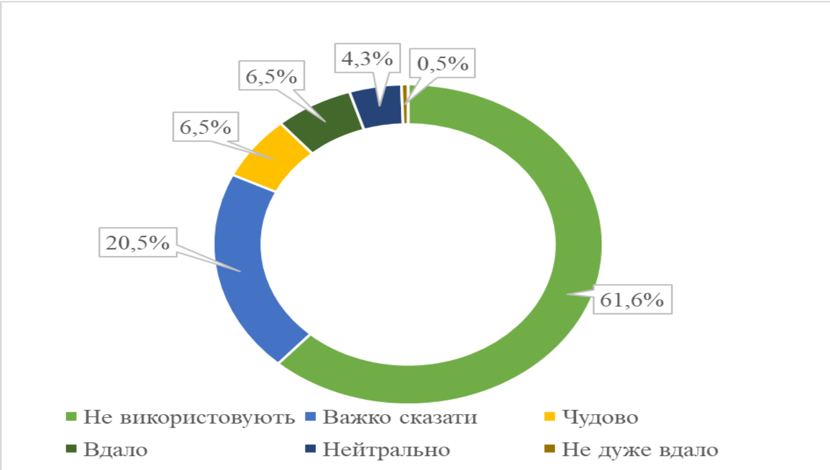

Рис. 3. Оцінка вчителів досвіду використання ШІ учнями початкової школи

Існує багато інструментів штучного інтелекту для допомоги в освітньому процесі, забезпечуючи інноваційні та інтерактивні способи ефективного навчання учнів початкової школи. Вчителі початкової школи активно звертаються до інструментів, що працюють за визначеними алгоритмами, або ж на їх основі, що значно спрощують, урізноманітнюють та пришвидшують створення освітнього контенту. Часто звертаючись до певних ресурсів вчителі не завжди знають, що вже користуємось ШІ. Наводимо приклади таких освітніх платформ та ресурсів:

1. Duolingo – програма для вивчення іноземних мов, що використовує алгоритми штучного інтелекту для індивідуального адаптивного навчання, аналізуючи відповіді користувачів, надає персоналізовані вправи та відгуки для поліпшення навичок мови.
2. Google Classroom - платформа для організації навчання та співпраці між учнями та вчителями. Вона використовує штучний інтелект для автоматизації деяких аспектів управління класом, таких як розподіл завдань та оцінка робіт. Автоматична перевірка робіт, генерування завдань за ключовими словами, або ж запитами, значно спрощують та пришвидшують позакласну діяльність педагога.
3. Інтерактивна онлайн-платформа Quizizz для проведення віртуальних тестів та вікторин. Вона дозволяє вчителям створювати тести, анкети та вікторини для своїх учнів, які можуть брати участь у них через інтернет. Зараз в її інструментарій, в вигляді Beta-тестування, додали можливість створення контенту з використанням штучного інтелекту. За ключовими словами запиту він аналізує наявний на ресурсі контент та генерує нові завдання для вікторини, або ж уроку. Або ж аналізує завантажений вами текст, документ, та створює контент.

4. ChatGPT – підкажчик та асистент у роботі вчителів. Він виконує значну консультативну функцію за визначеними запитами.

Міністерство освіти і науки разом з Міністерством цифрової трансформації розпочало роботу із розроблення інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. Очікується, що до 01 травня фахівці робочої групи розроблять пропозиції рекомендацій із запровадження технологій штучного інтелекту в школах.

Штучний інтелект має бути одним із пріоритетних напрямів реформування освіти. Необхідно не прагнути замінити вчителя на розумного робота, а розширити можливості їх зусиль інтелектуальною системою та зробити її розумним навчальним матеріалом [9, с. 52].

Вкрай важливо регулярно переглядати та оновлювати посібники з ШІ, щоб гарантувати, що вони відповідають мінливим технологіям; заохочувати вчителів початкової школи досліджувати декілька програм ШІ; постійно вдосконалювати зворотний зв'язок від різних зацікавлених сторін, включаючи вчителів, батьків та учнів. Впровадження цих технологій в освітній процес, незважаючи на численні переваги, вимагає подальшого аналізу досліджень по використанню ШІ у початковій школі.

Висновки.

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, незважаючи на занепокоєння, очевидно, що штучний інтелект має величезний потенціал для розкриття продуктивності та потенціалу в галузі освіти. Проблема використання штучного інтелекту є важливою та актуальною складовою сучасної організації освітнього процесу в початковій школі. Оброблені дані констатувального етапу експерименту свідчать про різноманітні думки вчителів щодо використання інструменти штучного інтелекту. Визначили напрями професійного розвитку педагогів для впровадження інноваційних інструментів штучного інтелекту, які сприятимуть кардинальному покращенню наших освітніх систем. Творче мислення, здатність акумулювати оригінальні ідеї та втілювати їх у життя послужить потужним помічником у використанні ШІ у початковій школі та допоможуть учням навчатися ефективніше, а вчителям звільнитись від рутинної роботи [10].

Для того щоб вчителі чітко зрозуміли під час виконання яких завдань, коли і як використовувати ШІ, необхідне вивчення потреб вчителів у підвищенні кваліфікації, пов'язаних зі штучним інтелектом, розробка більш індивідуальних та спеціалізованих програм навчання в післядипломній освіті [5, 28].

Результати проведеного дослідження не вичерпують усіх аспектів означеної проблеми, а лише вказує на проблемні ділянки. Саме тому, подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз існуючих сервісів штучного інтелекту та їх добір для використання в навчальному процесі, спрямованих на професійне зростання вчителів початкової школи.

Література:

1.Arie Zilberman (2024). Як ШІ впливає на систему освіти URL: https://www.facerua.com/iak-shi-vplivaie-na-sistiemu-osviti/ (дата звернення 25.03.2024).

2.Mc Carthy J., Minsky M.L., Rochester N., Shannon C.E. A proposal for the Dartmouth summer research project on Artificial Intelligence, (1955). AI Magazine. 2006. Vol. 27. No. 4. P. 12–14

3.Turing A. M. Computing Machinery and Intelligence. Mind. (1950). Vol. 49. No. 236. P. 433–460. URL: https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433 (дата звернення 26.03.2024).

4.Newell A., Shaw C., Simon H. (1959). Report on a General Problem-Solving Program. Proceedings of the International Conference on Information Processing. P. 256–264.

5.Воротникова, Ірина Павлівна (2023) Професійний розвиток вчителів природничої та математичної галузей з використання штучного інтелекту Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету (15). с. 18-34.URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47741/ (дата звернення 26.03.2024).

6.Морзе Н. В., Варченко-Троценко Л. О., Терлецька Т. С., Смирнова-Трибульська Є. М. (2023) Штучний інтелект у ролі асистента вчителя початкової школи. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету (15). с. 97-115. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47913/ (дата звернення 26.03.2024).

7.Пет Йонгпрадіт (2023). AI Guidance for Schools Toolkit (2023). URL: https://www.teachai.org/toolkit (дата звернення 26.03.2024).

8.Головина О. (2020). Штучний інтелект. Як він вплине на освіту URL: https://nus.org.ua/articles/shtuchnyj-intelekt-yak-vin-vplyne-na-osvitu/ (дата звернення 26.03.2024).

9.Мар'єнко М., Коваленко В. (2023). Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. Фізико-математична освіта. Т. 38, № 1. С. 48–53

10.Візнюк І.М., Буглай Н.М., Куцак Л.В., Поліщук А.С., Киливник В.В., (2021). Використання штучного інтелекту в освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців:методологія, теорія, досвід, проблеми. Вип. 59. С. 14 – 22. URL: https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3031/2458 (дата звернення 26.03.2024).

References:

1.Arie Zilberman (2024). How AI affects the education system URL: https://www.facerua.com/iak-shi-vplivaie-na-sistiemu-osviti/ (date of access 03/25/2024).

2.McCarthy J., Minsky M.L., Rochester N., Shannon C.E. A proposal for the Dartmouth summer research project on Artificial Intelligence, (1955). AI Magazine. 2006. Vol. 27. No. 4. P. 12–14

3.Turing A. M. Computing Machinery and Intelligence. Mind. (1950). Vol. 49. No. 236. P. 433–460. URL: https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433(date of access 03/25/2024).

4.Newell A., Shaw C., Simon H. (1959). Report on a General Problem-Solving Program. Proceedings of the International Conference on Information Processing. P. 256–264.

5.Vorotnikova, Iryna Pavlivna (2023) Professional development of science and mathematics teachers using artificial intelligence Open educational e-environment of a modern university (15). with. 18-34.URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47741/ (access date 03/26/2024).

6.Morze N.V., Varchenko-Trotsenko L.O., Terletska T.S., Smirnova-Trybulska E.M. (2023) Artificial intelligence in the role of an elementary school teacher's assistant. Open educational e-environment of a modern university (15). with. 97-115. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47913/ (access date 03/26/2024).

7.Pat Yongpradit (2023). AI Guidance for Schools Toolkit (2023). URL: https://www.teachai.org/toolkit (access date 03/26/2024).

8.Holovyna O. (2020). Artificial Intelligence. How it will affect education URL: https://nus.org.ua/articles/shtuchnyj-intelekt-yak-vin-vplyne-na-osvitu/ (access date 03/26/2024).

9.Maryenko M., Kovalenko V. (2023). Artificial intelligence and open science in education. Physical and mathematical education. Vol. 38, No. 1. P. 48–53

10.Viznyuk I.M., Buglai N.M., Kutsak L.V., Polishchuk A.S., Kylyvnyk V.V., (2021). Use of artificial intelligence in education. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems. Vol. 59. P. 14 – 22. URL: https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3031/2458 (date of access 03/26/2024).

Abstract. *The article is devoted to the problem of perception of the basics of artificial intelligence by primary school teachers with the aim of forming a favorable, effective, high-quality process of acquiring knowledge in the context of the formation of an information society.*

The main purpose of the article is to analyze the perception of artificial intelligence tools by primary school teachers. To achieve this goal, the following tasks have been identified: to study teachers' opinions on how active artificial intelligence and its capabilities are used in elementary schools; to determine the areas of professional development of teachers for the introduction of innovative tools of artificial intelligence.

The analysis of the survey results confirms the desire of primary school teachers for professional development, mastering advanced training programs for the use of AI.

Artificial intelligence is an innovative technology that is rapidly integrated into all areas of human activity. Today's elementary school students are exposed to the results of artificial intelligence already today and will interact with this technology in the future, regardless of the direction of further education or field of activity.

The relevance of scientific research is determined by the high current dependence of primary school teachers on science-intensive technologies, which affect the professional level of a modern teacher. That is why further research will be aimed at the analysis of existing artificial intelligence services and their selection for use in the educational process for the professional growth of primary school teachers.

Key words: *artificial intelligence (AI); primary school teacher; artificial intelligence tools, innovative technology, institute of postgraduate education.*

Стаття надіслана: 8.04.2023 г.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-038
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-038

УДК 37.02

USE OF COLOR IN MATHEMATICAL TEXT, AS AN AUXILIARY MEANS OF IMPROVEMENT DEMONSTRATION OF LOGICAL TRANSITIONS OF ITS CONTENT

ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ У МАТЕМАТИЧНОМУ ТЕКСТІ, ЯК ДОПОМІЖНОГО ЗАСОБУ ПОКРАЩЕННЯ ДЕМОНСТРАЦІЇ ЛОГІЧНИХ ПЕРЕХОДІВ ЙОГО ЗМІСТУ

Hryhulych S.M./ Григулич С.М.
Cand. of pedagogical sc. assoc. prof. / канд. пед. н., доцент
ORCID: 0000-0001-6223-5604
Shchekan N.P./ Щекань Н.П.
Teacher / викладач
ORCID: 0000-0002-1784-6139
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Beresteysky prospect, 54/1, 03057
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Берестейський проспект, 54/1, 03057

Анотація. *Організовуючи навчання з математики, важливо здійснювати вибір методів та засобів таким чином, щоб максимально можливо реалізувати врахування індивідуальних особливостей кожного учня, або студента.*

Зазвичай у математичних текстах колір (наприклад, червоний), який відмінний від основного (найчастіше чорного) використовується для формул, означень і теорем для того, щоб вони виділялись на загальному фоні цих текстів. Таке оформлення навчальної літератури цілком достатнє для успішного навчання для певної частини тих, хто навчається.

У статті аналізується методика певної реалізації індивідуального підходу до навчання у якій використання кольору у математичному тексті є засобом покращення демонстрації логічних переходів його змісту. Це виконується за допомогою актуалізованого покрокового виділення певним кольором, або декількома кольорами логічних та (або) алгоритмічних кроків пояснення теорії, та (або) розв'язання задач. Доводиться ефективність такої методики. Показується, що її використання сприяє врахуванню особливостей візуального сприйняття студентами математичного тексту.

Описану у статті форму подачі навчального матеріалу доцільно застосовувати у навчальних відео, презентаціях, додаткових та допоміжних навчальних посібниках. Методика пропонується саме для тих тем або задач, які, як показує практика, розуміються учнями чи студентами гірше ніж інші.

Ключові слова: *Навчання з математики, методика навчання математики, індивідуальний підхід, візуальне сприйняття, математичний текст, логічні кроки, колір як допоміжний засіб сприйняття математичного тексту, «група виявлених візуалів», «підсвічування кольором».*

Вступ.

Для студентів вузу, поряд з традиційними за оформленням тексту підручниками та навчальними посібниками, додатково було запропоновано навчальний матеріал у якому для покращення демонстрації логічних переходів математичного тексту були використані різні кольори. Далі фрагменти тексту де це буде використано описуватимуться у статті як «підсвічені кольором».

Метою використання цих допоміжних засобів навчання було підсилення ефекту індивідуального підходу в методиці навчання математики і як наслідок – підвищення рівня сприйняття студентами математичної науки, а отже і їх успішності у її вивченні. Додатково акцент ставився на виявленні групи студентів, для яких такі додаткові методичні матеріали виявляться основними, умовно єдиними у сприйнятті відповідних тем навчання, що довело б доцільність і ефективність їх використання. У статті така група буде називатись «група виявлених візуалів».

Основний текст.

Тексти навчального матеріалу з математики з «підсвічуваннями кольором» логічних переходів використовувались у навчальних презентаціях та відео. На рисунках 1, 2 продемонстровано приклади фрагментів таких текстів для вивчення теорії з математики. На рисунках 3, 4, 5, 6 розглянуто фрагменти розв'язання завдання з використовуванням поетапного «підсвічування кольором». З кожним слайдом презентації на екрані з'являлось нова композиція виділених виразів, яка використовувалась для підсилення демонстрації одного логічного кроку логічного переходу, або одного кроку алгоритму розв'язання математичної задачі.

Обчислення визначників

Визначник 1-го порядку $|a_{11}| = a_{11}$;

Визначник 2-го порядку $\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix} = a_{11}a_{22} - a_{12}a_{21}$

Рисунок 1. [розр. автор.]

Обчислення визначників

Визначник 3-го порядку (правило Саррюса):

$$\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11}a_{22}a_{33} + a_{12}a_{23}a_{31} + a_{21}a_{32}a_{13} - a_{13}a_{22}a_{31} - a_{12}a_{21}a_{33} - a_{23}a_{32}a_{11}$$

Уточнення 1: $\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11}a_{22}a_{33} + a_{12}a_{23}a_{31} + a_{21}a_{32}a_{13} - a_{13}a_{22}a_{31} - a_{12}a_{21}a_{33} - a_{23}a_{32}a_{11}$

Уточнення 2: $\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11}a_{22}a_{33} + a_{12}a_{23}a_{31} + a_{21}a_{32}a_{13} - a_{13}a_{22}a_{31} - a_{12}a_{21}a_{33} - a_{23}a_{32}a_{11}$

Рисунок 2. [розр. автор.]

Кольорове уточнення 1.

$$\int \underbrace{(2x+5)}_{u}\underbrace{\sin 3x dx}_{dv} = \left[\begin{array}{c} u = 2x+5; \\ dv = \sin 3x dx; \\ du = (2x+5)' dx = 2dx; \\ v = \int \sin 3x dx = -\frac{1}{3}\cos 3x. \end{array}\right] = \left[\int u dv = uv - \int v du\right] =$$

$$= (2x+5)\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right) - \int\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right)\cdot 2\,dx = \ldots$$

Рисунок 3. [розр. автор.]

Кольорове уточнення 2.

$$\int \underbrace{(2x+5)}_{u}\underbrace{\sin 3x dx}_{dv} = \left[\begin{array}{c} u = 2x+5; \\ dv = \sin 3x dx; \\ du = (2x+5)' dx = 2dx; \\ v = \int \sin 3x dx = -\frac{1}{3}\cos 3x. \end{array}\right] = \left[\int u dv = uv - \int v du\right] =$$

$$= (2x+5)\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right) - \int\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right)\cdot 2\,dx = \ldots$$

Рисунок 4. [розр. автор.]

Кольорове уточнення 3.

$$\int \underbrace{(2x+5)}_{u}\underbrace{\sin 3x dx}_{dv} = \left[\begin{array}{c} u = 2x+5; \\ dv = \sin 3x dx; \\ du = (2x+5)' dx = 2dx; \\ v = \int \sin 3x dx = -\frac{1}{3}\cos 3x. \end{array}\right] = \left[\int u dv = uv - \int v du\right] =$$

$$= (2x+5)\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right) - \int\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right)\cdot 2\,dx = \ldots$$

Рисунок 5. [розр. автор.]

Кольорове уточнення 4.

$$\int \underbrace{(2x+5)}_{u}\underbrace{\sin 3x dx}_{dv} = \left[\begin{array}{c} u = 2x+5; \\ dv = \sin 3x dx; \\ du = (2x+5)' dx = 2dx; \\ v = \int \sin 3x dx = -\frac{1}{3}\cos 3x. \end{array}\right] = \left[\int u dv = uv - \int v du\right] =$$

$$= (2x+5)\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right) - \int\left(-\frac{1}{3}\cos 3x\right)\cdot 2\,dx = \ldots$$

Рисунок 6. [розр. автор.]

Такі тексти використовувались у методичних розробках як додаткові до традиційних протягом навчального року. На занятті викладач пояснював теми, розв'язував задачі демонструючи презентацію. Слайди презентації показувались у такому порядку: спочатку чорно-білий текст; далі цей же текст, але вже з кольоровим уточненням одного логічного кроку, або кроку алгоритмічного. Таким чином візуально для студентів відбувалось «підсвічування кольором» тієї частини тексту на який у цей момент потрібно звернути увагу. Наступний слайд демонстрував підсвічування наступного кроку, тобто колір ставав орієнтиром концентрації уваги у потрібних місцях математичного тексту протягом всього заняття.

Домашнє завдання студентам на закріплення теоретичного матеріалу, розв'язання задач задавалось за традиційними підручниками та методичними матеріалами. Також, як додаткові методичні ресурси, пропонувались відео, де пояснення до презентації відбувались з ефектом «підсвічування кольором». тобто колір використовувався як засіб покращення демонстрації логічних Студентам пропонували самостійно вибирати методичні матеріали для організації самостійної діяльності у вивченні, або повторенні тем навчальної програми. А також звертати увагу на частоту використання тих чи інших ресурсів; виділяти ті, які найкраще підходять для закріплення знань, умінь та навичок індивідуально для кожного з них.

Після вивчення кожного розділу навчальної програми проводилось опитування, анкетування студентів. Наводимо приклади основних запитань анкети:

- Укажіть назву методичного ресурсу, який ви використовували під час вивчення, або повторювання теоретичного матеріалу (паперову книгу і (або) електронну книгу; презентацію та (або) відео, запропоновані викладачем і (або) інші, наприклад, з інтернет ресурсу). Якщо їх декілька, то запишіть їх у порядку від частішого до менш частого використання.
- Укажіть назву методичного ресурсу, який ви використовували під час розв'язання завдань (паперову книгу і (або) електронну книгу; презентацію та (або) відео, запропоновані викладачем і (або) інші, наприклад, з інтернет ресурсу). Якщо їх декілька, то запишіть їх у порядку від частішого до менш частого використання.
- Продовжте будь-ласка речення: «Для мене зрозумілими є математичні тексти»:
  - Тільки з чорним шрифтом.
  - Я однаково сприймаю тексти і з чорним шрифтом і тексти з кольоровими уточненнями.
  - Тільки ті, які мають кольорові уточнення.
- Дайте відповідь на запитання: «Виділення фрагментів тексту іншим від чорного кольору у пропонованому відео допомагає зрозуміти математичний текст?»
  - суттєво допомагає;

- допомагає;
- не впливає на розуміння тексту;
- більше заважає ніж допомагає;
- суттєво заважає.

Опитування, анкетування після вивчення кожної кожного розділу дало можливість зробити висновки не лише про ефективність такої методики у загальному випадку, а й проаналізувати специфіку вивчення студентами окремих тем розділів, проаналізувати зміни в «групі виявлених візуалів» протягом навчального року.

В результаті анкетування:

- Отримали свідчення про загальне позитивне ставлення студентів до використання «підсвічування кольором» у пропонованих викладачем методичних матеріалах з математики. Відео, де демонструвалось таке «підсвічування» використовувалось студентами у їх самостійній навчальній діяльності з математики найчастіше.
- Виділилась «група виявлених візуалів», тобто студенти які змогли зрозуміти та вивчити теми, використовуючи тільки підсилені кольором тексти, не сприймаючи для навчання тексти переважно з чорним шрифтом.
- «Група виявлених візуалів» змінювалась під час вивчення різних тем, але не суттєво. Зміни мали різні причини, наприклад, пов’язані з рівнем знань, необхідних для розуміння теми, отриманих в школі, а також об’єктивними обставинами навчального процесу.
- Студенти, які могли вивчити певну тему з математики, використовуючи математичні тексти традиційного оформлення (переважно чорний шрифт), підтвердили, що кольорові тексти сприяють швидшому розумінню й запам’ятовуванню необхідних логічних зв’язків теоретичних викладів наукового матеріалу, а також алгоритмічних кроків розв’язання завдань.
- Методика навчання з математики, де використовуються тексти з «підсвічуванням кольором» створюють умови індивідуального підходу, а саме покращеного врахування у навчанні саме візуального сприйняття студентів і як наслідок зростання їх успішності.

Підсумки та висновки.

Урізноманітнюючи візуалізацію навчального наукового тексту, використовуючи поряд з традиційними способами візуалізації навчального матеріалу кольорові уточнення його логічних зв’язків, отримали позитивний ефект: зростання мотиваційної складової навчальної діяльності студентів, покращення умов для візуального сприйняття наукового тексту, підвищення їх рівня успішності.

Використання кольору у математичному тексті, як допоміжного засобу покращення демонстрації логічних переходів його змісту потребує додаткового дослідження, має потенціал підвищення ефективності методики навчання з математики, може стати перспективним напрямком дидактики.

Література:

1. Сучасні освітні технології в перспективі розв'язання проблем якості навчання. Григулич. С.М. Науково-методична конференція КНЕУ: «Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій». Лютий 2008 р. Т.2. С. 136-137

2. Індивідуалізація процесу навчання з математики студентів економічних спеціальностей Григулич С.М., Лісовська В.П. Наукова конференція КНЕУ 21.02.2012 р.

3. Формування системного підходу в організації студентсько-викладацької співпраці щодо удосконалення навчального процесу засвоєння студентами науки «Вища математика». Григулич С.М., Макаренко, О.І.,Лісовська В.П. Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті [*електр.ресурс*]: Зб. Матеріалів. Всеукр.наук.-метод.конф.за міжнар. Участю (Кив, 2-3 бер., 2016р.)-К.: КНЕУ, 2016-434с.(с.171

4. Григулич С.М. Горохова О.М. Щекань Н.П., Онлайн аудиторія. Значення онлайн середовища у навчанні з математики. IX Міжнародна науковопрактична конференція «Questions regarding the problems of higher education», 04-06 березня 2024 р., Бордо, Франція, ст.265-266.

5. Григулич С.М. Горохова О.М. Щекань Н.П., Візуалізація математичних об'єктів навчання. Область визначення та область значень функції двох змінних. XIII Міжнародна науковопрактична конференція «Innovative scientific research: balance of theory and practical application», 06-08 березня 2024р., Брюссель, Бельгія, ст.190-192.

***Abstract**. The authors emphasize the importance of using auxiliary educational materials, where the mathematical logical steps in theoretical explanations or solving problems are additionally highlighted in color. This form of presentation of educational material can be used, for example, in educational videos, presentations, additional to the main educational manuals. It is offered specifically for those topics or tasks that, as practice shows, are mastered by subjects of study worse than others.*

***Keywords:** Mathematics education. Methods of teaching mathematics. Structure and form of educational material in mathematics. Mathematical logical transitions. "Lighting with color".*

Article sent: 10.04.2024

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-044
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-044

PEOPLE'S MENTAL HEALTH IS AN URGENT PROBLEM FOR MODERN UKRAINE

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Andrushko D.O./Андрушко Д.О.
Educator / Здобувачка освіти
Rusin O.R./Русін О.Р.
Educator / Здобувачка освіти
Shutiak I.A./Шутяк І.А.
Docent of the department of philosophy, social and humanitarian disciplines and physical education/
Доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін та фізичного виховання
Leonid Yuzkov University of Management and Law
Khmelnytskyi, Proskurivska Street, 57
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, вулиця Проскурівська, 57

Анотація. *В роботі розглянуто роль психічного здоров'я під час воєнного стану в Україні та адаптацію людей до теперішніх подій, які відбуваються в Україні. Від прифронтової зони до переїздів та економічних труднощів - національне здоров'я потребує уваги. Для запобігання погіршенню стану населення важливо розробляти та впроваджувати програми ментального здоров'я, залучати різні групи інтересів та активно працювати над підтримкою психологічного стану громадян.*

Ключові слова. *Психічне здоров'я, Україна, громадяни, людина, адаптація, волонтерство, соціальна підтримка, програми підтримки, економічні труднощі, громадські організації, ментальне здоров'я, стан, психічні розлади, емоції, обстріли, військові, фізичне здоров'я, війна, прифронтова зона, населення, загальні стереотипи.*

Вступ.

Україна, перебуваючи у воєнному стані, стикається з важливою проблемою - психічне здоров'я свого народу. Це становить серйозний виклик, оскільки різні фактори, від перебування в прифронтовій зоні до економічних труднощів, впливають на психічний стан громадян. У таких умовах підтримка психічного здоров'я стає пріоритетом для держави.

Основний текст.

Україна, яка нині перебуває у воєнному стані, стикається з проблемами психічного здоров'я свого народу.

На це впливають певні фактори, а саме: перебування в прифронтовій зоні, де постійно літають ракети, йдуть артилерійські обстріли та бомбардування, професія військових та причетність до цього розвивають психічні розлади , такі як депресія, є одним з факторів, які впливають на це.

Також до таких наслідків можна віднести: втрату безпеки через ракетні або безпілотні атаки, переїзд в інші міста, області чи країни, побутові проблеми, економічні труднощі, та соціальну ізоляцію.

Психічні розлади впливають на фізичне здоров'я людини, часто пов'язані з різними видами залежності, викликають труднощі адаптації та інтеграції в суспільство, впливають на працездатність людини.

Країни та суспільства стикаються з великими викликами, щоб запобігти цим розладам. Психічне здоров'я людей є одним із пріоритетів держави. Перед обличчям великих загроз боєздатність військових залежить від їх рішучості.

З досвіду таких країн як Ліван та Ірак та інших держав можемо зрозуміти, цитують деякі ЗМІ, а саме вплив війни на психічне здоров’я людей: «Ми живемо в стані постійного страху» (в Іраку); «Війна завдає шкоди психічному здоров'ю іракців»; «Травма війни залишає фізичний слід»; «Війна — це пекло... вона має вплив на людей, які беруть участь, який ніколи не загоїть»; «Війна жахлива і поза розумінням і досвідом більшості людей»; «Виросло покоління, яке знало лише війну».

Війни відіграли важливу роль в історії психіатрії різними способами. Саме психологічний вплив світових війн у формі артилерійського удару підтримав ефективність психологічних втручань у першій половині 20 століття. Саме визнання частки населення, непридатного для призову в армію під час Другої світової війни, стало поштовхом до створення Національного інституту психічного здоров’я США. Відмінності в прояві психологічних симптомів серед офіцерів і солдатів відкрили нові шляхи розуміння психіатричних реакцій на стрес.[28]

Протягом останнього року було видано велику кількість книг і документів, присвячених впливу війни на психічне здоров’я. Серед них книга WPA «Катастрофи та психічне здоров’я» [1]; звіт Світового банку «Психічне здоров’я та конфлікти – Концептуальна основа та підходи»[2]; книга Організації Об’єднаних Націй (ООН) «Травматичні інтервенції під час війни та миру: запобігання, практика та політика»[3]; документ Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Стан дітей у світі – дитинство під загрозою»[4]; книга «Травма та роль психічного здоров’я в постконфліктному відновленні»[5] та розділ «Війна та психічне здоров’я в Африці» в книзі WPA «Основи клінічної психіатрії для Африки на південь від Сахари» [6].

Хоча після Другої світової війни не було жодної світової війни, протягом останніх 60 років були війни та конфлікти. Наприклад, у 22 країнах східно-середземноморського регіону Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ) понад 80% населення перебувають у конфліктній ситуації або пережили таку ситуацію за останню чверть століття [7] .Війна має катастрофічний вплив на здоров’я та добробут націй. Дослідження показали, що конфліктні ситуації спричиняють більше смертності та інвалідності, ніж будь-яка серйозна хвороба. Війна руйнує громади та сім’ї та часто порушує розвиток соціальної та економічної структури націй. Наслідки війни включають довготривалу фізичну та психологічну шкоду дітям і дорослим, а також зменшення матеріального та людського капіталу. Смерть внаслідок воєн – це лише «верхівка айсберга». Інші наслідки, окрім смерті, недостатньо задокументовані. Вони включають ендемічну бідність, недоїдання, інвалідність, економічний/соціальний занепад і психосоціальні захворювання, якщо згадати лише деякі. Лише завдяки більш глибокому розумінню конфліктів і безлічі проблем психічного здоров’я, які виникають через них, можна розробити послідовні та ефективні стратегії вирішення таких проблем.Важливість, яку ВООЗ надає боротьбі з психологічними травмами війни, була підкреслена в резолюції Всесвітньої асамблеї охорони здоров’я в травні 2005 року, яка закликала держави-члени «посилити дії для захисту дітей від збройних конфліктів і в них», а також у резолюції Виконавчий комітет ВООЗ у січні 2005 року закликав «підтримати реалізацію програм відновлення психологічної шкоди війни, конфліктів і стихійних лих» [8].

За оцінками ВООЗ, у ситуаціях збройних конфліктів у всьому світі «10% людей, які пережили травматичні події, матимуть серйозні проблеми з психічним здоров’ям, а ще 10% розвинуть поведінку, яка перешкоджатиме їхній здатності ефективно функціонувати. Найбільш поширені такими станами є депресія, тривога та психосоматичні проблеми, такі як безсоння або болі в спині та животі» [9].

Афганістан

Понад два десятиліття конфлікту призвели до масових людських страждань і переміщення населення в Афганістані. Два дослідження з цієї країни є значущими як за обсягом, так і за результатами.

У першому дослідженні [10] використовувалося національне багатоетапне кластерне опитування населення, яке включало 799 дорослих членів домогосподарства віком від 15 років. Шістдесят два відсотки респондентів повідомили, що пережили щонайменше чотири травми протягом останніх десяти років. Симптоми депресії виявлені у 67,7% респондентів, симптоми тривоги — у 72,2%, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) — у 42%. Інваліди та жінки мали гірший стан психічного здоров’я, і був значний зв’язок між станом психічного здоров’я та травматичними подіями. Стратегії подолання включали релігійні та духовні практики.

Друге дослідження [11] з використанням перехресної багатокластерної вибірки було проведено в провінції Нангархар в Афганістані, щоб оцінити поширеність психічних симптомів, визначити ресурси, що використовуються для емоційної підтримки, і фактори ризику, а також оцінити поточне покриття основних потреб. Вибірку склали близько 1011 респондентів віком від 15 років. Майже половина населення пережила травматичні події. Симптоми депресії спостерігалися у 38,5% респондентів, симптоми тривоги - у 51,8% і посттравматичного стресового розладу - у 20,4%. Високі показники симптомів були пов’язані з більшою кількістю пережитих травматичних подій. Жінки мали вищі показники, ніж чоловіки. Основними джерелами емоційної підтримки були релігія та сім'я.

Балкани

Конфлікт на Балканах , ймовірно , є одним із найбільш досліджених [12-14] за останні роки. Було досліджено психічне здоров’я тих, хто вижив, з обох сторін [15].

Початкове дослідження [16] серед боснійських біженців продемонструвало зв’язок між психічними розладами (депресією та ПТСР) та інвалідністю. Трирічне подальше дослідження на тій же групі дійшло висновку, що колишні боснійські біженці, які залишилися жити в регіоні, продовжували демонструвати психічні розлади та інвалідність після первинної оцінки [17].

Перехресне кластерне вибіркове дослідження серед косовських албанців віком від 15 років показало, що 17,1% (95% ДІ 13,2%-21,0%) повідомили про симптоми посттравматичного стресового розладу [18]. Спостерігалося значне лінійне зниження стану психічного здоров'я та соціального функціонування зі збільшенням кількості травматичних подій у осіб віком 65 років і старше, а також із попередніми психіатричними захворюваннями чи хронічними захворюваннями. Внутрішньо переміщені особи мали підвищений ризик психіатричних захворювань. Чоловіки (89%) і жінки (90%) висловлювали сильне почуття ненависті до сербів, причому 44% чоловіків і 33% жінок заявили, що вони б діяли, керуючись цими почуттями.

У дослідженні психічного здоров'я та статусу харчування серед сербської етнічної меншини в Косово, Опитувальник загального здоров'я (GHQ)-28 у підкатегоріях соціальної дисфункції та важкої депресії був високим, серед жінок і тих, хто живе самотньо або в невеликих сім'ях. одиниці є більш схильними до психіатричної захворюваності [19]. У вибірці з 2796 дітей у віці від 9 до 14 років було зареєстровано високий рівень посттравматичних симптомів і симптомів горя [20]. Це було пов'язано з кількістю та типом впливу. Дівчата повідомили більше, ніж хлопчики.

Ірак

В історії Ірак неодноразово перебував у стані війни: серія державних переворотів у 1960-х роках, ірано-іракська війна (1980-1988), антикурдська кампанія Аль-Анфаль всередині країни (1986-1989), іракське вторгнення Кувейту, що призвело до війни в Перській затоці (1991), і конфлікту, який почався в 2003 році. Економічні санкції, запроваджені ООН після війни в Перській затоці, мали глибокий вплив на здоров'я іракців. Також були зафіксовані порушення прав людини [21].

Існує кілька досліджень про вплив цих конфліктів на психічне здоров'я. Дослідження 45 курдських сімей у двох таборах показало, що ПТСР був присутній у 87% дітей і 60% їхніх опікунів [22]. Дослідження за участю 84 чоловіків-біженців з Іраку виявило, що погана соціальна підтримка є сильнішим провісником депресивних захворювань, ніж травматичні фактори [23]. За останні три роки окупації іноземними силами було багато новин про психічне здоров'я населення, але жодного систематичного дослідження

Ліван

Ліван був спустошений громадянською війною (1975-1990) та ізраїльським вторгненням у 1978 та 1982 роках. Вплив цих конфліктів на психічне здоров'я широко вивчався.

Випадкову вибірку з 658 осіб у віці від 18 до 65 років було випадковим чином відібрано з чотирьох ліванських громад, які постраждали від війни [24]. Поширеність великої депресії DSM-III-R протягом життя коливалася в різних громадах від 16,3% до 41,9%. Вплив на війну та попередню історію великої депресії були головними провісниками поточної депресії.

Кореляція між стражданням матері та психічним здоров'ям дитини була досліджена в дослідженні в Бейруті [25]. Було виявлено, що рівень сприйнятого негативного впливу подій, пов'язаних з війною, тісно пов'язаний із вищими рівнями депресивної симптоматики серед матерів. Виявлено, що рівень депресивної симптоматики у матері є найкращим прогностичним показником захворюваності її дитини. У дослідженні, проведеному за участю 224 ліванських дітей (10-16 років), кількість травматичних переживань, пов'язаних з війною, позитивно корелювала з симптомами посттравматичного стресового розладу, причому різні типи воєнних травм по-різному пов'язані з симптомами [26].

Перехресне дослідження, проведене серед 118 ліванських заручників війни [27], виявило, що психологічний стрес був присутній у 42,1% вибірки порівняно з 27,8% у контрольній групі. Важливими провісниками дистресу були роки навчання та зростання релігійності після звільнення.

З розглянутих досліджень можна виділити деякі широкі фактори ризику та зв'язки.

Жінки мають підвищену вразливість до психологічних наслідків війни. Є докази високої кореляції між стражданнями матерів і дітей під час війни. Зараз відомо, що материнська депресія в пренатальному та постнатальному періодах пророкує гірший ріст у місцевій вибірці немовлят. Соціальна підтримка та традиційні помічники відіграють важливу роль у сприянні психосоціальному благополуччю матерів у регіонах, уражених війною. Зв'язок між насильством за ознакою статі та поширеними психічними розладами добре відомий. Незважаючи на їхню вразливість, визнається стійкість жінок до стресу та його роль у підтримці їхніх сімей.

Пряма кореляція між ступенем травми та обсягом психологічних проблем є послідовною в ряді досліджень. Чим більший вплив травми - як фізичної, так і психологічної - тим виразнішими є симптоми.

Подальші життєві події та їх зв'язок із виникненням психіатричних проблем мають важливе значення для швидкої та повної реабілітації як способу мінімізації негативних наслідків конфліктних ситуацій.

Дослідження послідовно показують цінність як фізичної, так і психологічної підтримки для мінімізації наслідків травм, пов'язаних з війною, а також роль релігії та культурних практик як способів подолання конфліктних ситуацій.[28]

Крім діяльності національних органів влади, спеціалізованих освітніх і наукових закладів, неурядових організацій, що спеціалізуються на психологічній підтримці населення, необхідно координувати залучення іноземних (зокрема міжнародних) організацій, представників громадського сектору.

Дружина президента України, Олена Зеленська пояснила, що існують як суб'єктивні проблеми, так і об'єктивні фактори, які негативно впливають на психічне здоров'я населення.

У суспільстві побутує стереотип, що *«сильні не ходять до психотерапевта чи психолога.., треба тримати в собі емоції і не показувати вигляду»*.[29]

Тому, коли хвороба переходить початкову стадію і вимагає більше часу і зусиль, люди часто звертаються до фахівців.

Та є і такі, що бояться зізнатися самі собі у своїй проблемі, вважаючи її не настільки нагальною допоки стан не погіршиться настільки, що людині важко впоратись навіть спільно з лікарями. Слід зауважити, що існує міцний зв'язок, між психікою та всіма органами та системами організму в цілому тож ще до діагностування психічного розладу можуть проявлятись соматичні захворювання. Тож на на які головні ознаки варто звернути увагу? Основні ознаки порушення психологічної рівноваги та перші прояви ментальних розладів за даними ВООЗ:

- фізичні (порушення сну, больові відчуття у будь-якій частині тіла)
- емоційні (постійне відчуття страху, тривоги, журби)
- когнітивні (труднощі з чітким мисленням, порушення пам'яті, патологічні переконання)
- поведінкові (агресія, зловживання алкоголем, наркотиками та психотропними препаратами, неспроможність виконувати повсякденні функції)
- перцептивні (ілюзії , коли пацієнт бачить не зовсім те що є, або у спотвореному вигляді ,згодом такий стан без лікування може перейти в галюцинації). Насправді ознаки розладів дуже індивідуальні і відрізнити їх може лише лікар. Тому займатися самодіагностикою та самолікуванням не варто ба більше це може призвести до безповоротних змін та призвести до смерті. Психічні розлади на 35% впливають на соматичний стан людини. Порушуючи її роботу, соціалізацію, сприйняття себе та оточення, зниження чи відсутності активності. Така людина не може адекватно оцінити ситуацію (безпечність) під час масованих обстрілів, вона не надасть навіть найпростішу домедичну допомогу, а іноді може й сама стати предметом чиєїсть слабкості чи навіть смерті. Саме тому в такий непростий час для всіх українців існують програми ментального здоров'я. Там навчають усіх охочих справлятися самостійно та допомагати іншим запобігати погіршенню психологічного стану який в подальшому може призвести до серйозних психічних розладів з невиліковними порушеннями.

Саме з таких звичайних фраз:" Як ти?" , "Що тебе тривожить(гнітить)?"... починається спілкування з людьми які живуть в наших реаліях. Адже не завжди одразу можна побачити людину з початковими проявами розладів.Потрібно завжди звертати увагу чи здатна людина отримувати задоволення від життя? Адже це є основною рисою психічного здоров'я . Також не забувати про себе. Ні це не егоїзм!. Неможливо повністю віддавати себе родині, роботі, людям, ставлячи себе на другий план. Так допомога зараз потрібна всім і ми маємо допомагати , але якщо ми повністю спустошимося то не зможемо допомагати ,а самі потребуватимемо допомоги.

Ментально здорова людина легко реалізує себе в житті, в творчості, роблячи свої внески в суспільне життя.

Як все ж таки подбати про своє психічне та соматичне здоров'я? Потрібно максимально наблизити свій режим до такого який був до війни. Він має бути максимально комфортний для вас:

- ➢ повноцінний сон тривалістю не менше 8 год.(без тривог)
- ➢ спрощений побут

- можливість виговоритись (бути почутим)
- збалансоване харчування (з повноцінним набором білків. жирів, вуглеводів та повним комплексом вітамінів). Якщо хочеться якогось смаколика, то не потрібно собі в цьому відмовляти, адже це додатковий стрес для організму
- фізична активність - є одним з основних аспектів покращення ментального здоров'я . при неможливості зайнять в спортзалах чи на спортивних площадках потрібно хоча б ранкова гімнастика з прохолодним душем або піша прогулянка не меньше 30 хв.
- також потрібно намагатися максимально зменшити негативні емоції(запобігання стресових ситуацій, не приємних зустрічей, агресії).
- не варто забувати про відпочинок. Це може бути час присвячений собі(розслаблююча ванна, романтична вечеря, похід в салон краси, зустріч з друзями.
- також гарно покращує емоційний стан волонтерство. Особливо відчуття потрібності, допомоги. Коли ти задонатив, то розумієш що можливо саме твоя пожертва зберегла комусь життя придбаним бронежилетом чи дроном. Твій одяг ,який роками висів в шафці зігрів людину яка після обстрілу залишилася без дому, одягу та їжі, твоя молитва надала людям віри…А ті очі які з любов'ю дивляться на тебе і здається що ти для них весь світ- таке відчуття з'являється , коли в притулку для тварин налякане, голодне собаченя їсть твій бутерброд. Хіба такі емоції можуть зневірити, чи переконати у своїй незначності. Ні, вони піднімають самооцінку, руки, відкривають іншу мету та ціль(тому що змінюються й цінності) яка спонукає до допомоги та швидкої перемоги. Який час- така і мета , така мрія та самореалізація…

В багатьох центрах зайнятості було введено тренінги " Базовий курс самодопомоги та первинної підтримки у кризових ситуаціях". Тому що працездатність в цей період зменшується найшвидше . Психологи ж радять не пригнічувати свої емоції якими вони б не були, а розбиратися з ними проговорювати їх. Адже емоції це переживання людини, їх не можна просто закрити, бо вони вийдуть все одно на волю, але вже більшими. Для таких випадків було розроблено безліч різних фізичних вправ, спеціальна дихальна гімнастика. Було створено різні анімаційні психологічні відео з порадами по збереженню психічного здоров'я для різного віку. Одним із таких розробок став відомий проект HealthLink створений командою "Твій сімейний лікар" та режисеркою Анастасією Фалілеєвою. [30] Ці відеороботи про теперішні проблеми українців, народу який зараз переживає складні часи , допомагають розібратися із собою, справитися з відчуттям провини, страху, безвиході. Є відео які допомагають не втратити самоконтроль , заспокоїти малюка який стресує, як запобігти емоційному вигоранню та постійному виснаженню. …

Також ми повинні пам'ятати що найбільш незахищена психіка це та, що ще не сформована, а тому особливу увагу слід приділити дітям та підліткам перехідного віку. В день ментального здоров'я, 10 жовтня, в багатьох школах стартував проект ментального здоров'я "Як ти?" проведена година спілкування

«Ти як? Ментальне здоров'я», під час якої учні ознайомилися з поняттям «стрес» та його ознаками у дітей молодшого шкільного віку, з простими порадами та практичними рекомендаціями, які стануть у нагоді в несприятливих умовах. Під час цього заходу діти переглянули відео-практики : антистрес – вправи «Ледачий кіт», «Дихання животом», «Тополя на вітрі», «Як себе підтримати? Практика вдячності». [31]

Також на перервах діти мали змогу ознайомитися з іншими вправами для зняття стресу та напруги за допомогою наочних плакатів та практичного застосування. Третім етапом була презентація вправи – антистресу учнями на вибір. Кожний виявив свою творчість, активність, ініціативність та набув навичок як самотужки подолати стрес, розслабитися, зняти напругу. На жаль такі тренінги проводять в прифронтових школах забуваючи ,що в різних школах України є багато переселенців, дітей які попадали під обстріли… Але чомусь ми перестали звертати на це увагу, починаємо звикати. А це не правильно та навіть небезпечно.

Тому коли Україна переживає нелегкі часи, і психічне здоров'я її населення є однією з головних проблем. Військовий конфлікт, економічна скрута, постійні переїзди, соціальна ізоляція викликають важкі психічні розлади.

Необхідно активно залучати національні та міжнародні ресурси для підтримки населення, а також звертати увагу на особисте самопочуття та підтримку спільноти.

Програми психічного здоров'я та освітні заходи грають важливу роль у забезпеченні допомоги та профілактиці психічних розладів. Індивідуальна самопідтримка, фізична активність, а також підтримка оточення також є важливими елементами догляду за психічним та фізичним здоров'ям.

Висновки

1.Воєнний стан в Україні призводить до серйозних проблем психічного здоров'я серед населення, спричинюючи різноманітні психічні розлади.

2.Фактори, такі як перебування в прифронтовій зоні, втрата безпеки, економічні труднощі та соціальна ізоляція, поглиблюють ці проблеми.

3.Налагодження координації між урядовими та неурядовими організаціями є ключовим для надання психологічної підтримки населенню.

4.Залучення до програм ментального здоров'я та підтримка спільноти можуть допомогти у зменшенні негативних наслідків воєнного конфлікту на психічне здоров'я.

5.Важливо піклуватися про своє психічне та фізичне здоров'я, намагаючись зберегти комфортний режим життя та зменшити стресові ситуації.

Література.

1. Lopez-Ibor JJ, Christodoulou G, Maj M, et al., editors. *Disasters and mental health.* Chichester: Wiley; 2005.

2. Baingana F. Fannon I. Thomas R. *Mental health and conflicts - Conceptual framework and approaches.*Washington: World Bank; 2005.

3. Green BL, Friedman MJ, de Jong JTVM, et al., editors. *Trauma interventions*

in war and peace: prevention, practice and policy. New York: Kluwer/Plenum; 2003.

4. United Nations Children's Fund (UNICEF) *The state of the world's children - Childhood under threat.* New York: UNICEF; 2005.

5. Mollica RF. Guerra R. Bhasin R, et al. *Trauma and the role of mental health in the post-conflict recovery. Book of best practices.* Boston: Harvard Programme in Refugee Trauma; 2004.

6. Musisi S. War and mental health in Africa. In: Njenga F, Acuda W, Patel V, editors. *Essentials of clinical psychiatry for sub-Saharan Africa.* Milan: Masson; 2005. pp. 216–220.

7. Ghosh N. Mohit A. Murthy SR. Mental health promotion in post-conflict countries. *J Roy Soc Promot Health.* 2004;124:268–270.

8. World Health Organization. *Resolution on health action in crises and disasters.* Geneva: World Health Organization; 2005.

9. World Health Organization. *World health report 2001 - Mental health: new understanding, new hope.*Geneva: Switzerland; 2001.

10. Cardozo BL. Bilukha OO. Gotway Crawford CA, et al. Mental health, social functioning, and disability in postwar Afghanistan. *JAMA.* 2004;292:575–584.

11. Scholte WF. Olff M. Ventevogel P, et al. Mental health symptoms following war and repression in Eastern Afghanistan. *JAMA.* 2004;292:585–593.

12. Di Giovanni J. *Madness visible: a memoir of war.*London: Bloomsbury; 2004.

13. Rose M. *Fighting for peace: Bosnia.* New York: Time Warner Paperbacks; 1994.

14. Beloff N. *Yugoslavia: an avoidable war.* London: New European Publications; 1997.

15. Westermeyer J. Health of Albanians and Serbians following the war in Kosovo: studying the survivors of both sides of armed conflict. *JAMA.* 2000;284:615–616.

16. Mollica R. McInnes K. Sarajlic N. Disability associated with psychiatric comorbidity and health status in Bosnian refugees living in Croatia. *JAMA.* 1999;282:433–439.

17. Mollica RF. Sarajlic N. Chernoff M, et al. Longitudinal study of psychiatric symptoms, disability, mortality, and emigration among Bosnian refugees. *JAMA.* 2001;286:546–554.

18. Lopes Cardozo B. Vergara A. Agani F, et al. Mental health, social functioning, and attitudes of Kosovar Albanians following the war in Kosovo. *JAMA.* 2000;284:569–577.

19. Salama P. Spiegel P. Van Dyke M, et al. Mental health and nutritional status among the adult Serbian minority in Kosovo. *JAMA.* 2000;284:578–584.

20. Smith P. Perrin S. Yule W, et al. War exposure and children from Bosnia-Herzegovina: psychological adjustment in a community sample. *J Traum Stress.* 2002;15:147–156.

21. Amowitz LL. Kim G. Reis C, et al. Human rights abuses and concerns about women's health and human rights in southern Iraq. *JAMA.* 2004;291:1505–1506.

22.Ahmad A. Sofi MA. Sundelin-Wahlsten V, et al. Posttraumatic stress disorder in children after the military operation "Anfal" in Iraqi Kurdistan. *Eur J Child Adolesc Psychiatry.* 2000;9:235–243.

23.Gorst-Unsworth C. Goldenberg E. Psychological sequelae of torture and organised violence suffered by refugees from Iraq. Trauma-related factors compared with social factors in exile. *Br J Psychiatry.* 1998;172:90–94.

24.Karam EG. Howard DB. Karam AN, et al. Major depression and external stressors: the Lebanon wars. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci.* 1998;248:225–230.

25.Bryce JW. Walker N. Ghorayeb F, et al. Life experiences, response styles and mental health among mothers and children in Beirut, Lebanon. *Soc Sci Med.* 1989;28:685–695.

26.Macksoud MS. Aber JL. The war experiences and psychosocial development of children in Lebanon. *Child Develop.* 1996;67:70–88.

27.Saab BR. Chaaya M. Doumit M, et al. Predictors of psychological distress in Lebanese hostages of war. *Soc Sci Med.* 2003;57:1249–1257.

28.Mental health consequences of war: a brief review of research findings. URL:https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1472271/

Українські джерела:

29.Зеленська про програму ментального здоров’я: Виявилося, що «сильні не ходять до психологів». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-m…

30.ПРОЕКТ HEALTHLINK: https://prozdorovia.in.ua/mentalne-zdorov-ia/

31. Миколаївська гімназія №48. Всеукраїнська програма ментального здоров’я «Ти як?» https://school48.mk.ua/2356/

Abstract.*The work examines the role of mental health during the martial law in Ukraine and the adaptation of people to the current events taking place in Ukraine. From the front-line zone to relocations and economic difficulties - national health needs attention. To prevent the deterioration of the population, it is important to develop and implement mental health programs, involve various interest groups, and actively work to support the psychological state of citizens.*

Keywords. *Mental health, Ukraine, citizens, people, adaptation, volunteering, social support, support programs, economic difficulties, public organizations, mental health, condition, mental disorders, emotions, shelling, military, physical дohealth, front-line zone, population, general stereotypes.*

Shutiak I.A.

Docent of the department of philosophy, social and humanitarian disciplines and physical education, Leonid Yuzkov University of Management and Law, Khmelnytskyi, Proskurivska Street, 57.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-045
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-045

CURIOUSNESS AS A LEADING STAGE IN THE COGNITIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

ДОПИТЛИВІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЕТАП ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТОКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Kurchatova A. / Курчатова А.В.
PhD, Associate Professor / кандидат педагогічних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-1282-837X
Shapochka K. / Шапочка К.А.
PhD, Associate Professor / кандидат педагогічних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-4827-599X
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

Анотація. *У статті визначено теоретико-методичне обґрунтування досліджуваної проблеми, акцентується увага на процесі пізнання, у якому є кілька етапів і починається він з вродженої цікавості дитини. Під керівництвом дорослого формується допитливість, яка подальшому переходить у пізнавальний інтерес. Висвітлено формування і удосконалення пізнавального інтересу, що породжує пізнавальну активність дитини дошкільного віку. З'ясовано, що допитливість є джерелом пізнавального інтересу дошкільника, а також процесів, що лежать в основі пізнавальної активності дитини дошкільного віку. Уточнено структуру розвитку допитливості дитини, яка формується на основі елементарної цікавості та з подальшим керівництвом розвивається на основі природної пізнавальної потреби дітей.*

Ключові слова: *допитливість, дошкільник, інтерес, розвиток, особистість, процес пізнання, цікавість.*

Пізнавальна активність дитини дошкільного віку не є вродженою, а є результатом розвитку і формуванням її дорослими. Теоретико-методичною основою такого твердження є дослідження видатних науковців О. Запорожця, Г. Єльникової, Ю. Приходько, В. Котирло, К. Крутій та інших.

Мета нашої статті полягає у висвітленні особливостей допитливості у дітей старшого дошкільного віку як підґрунтя формування у них пізнавальної активності.

Важливою особливістю розвитку дитини дошкільного віку є набуття знань, умінь та здібностей в процесі активної самостійної діяльності. Задовольняючи природну потребу у пізнанні, дитина розкриває різні сторони своєї особистості: засвоює нову інформацію, запам'ятовує, розв'язує певні завдання, проявляє цікавість до певних видів діяльності, переживає емоції, прагне до самостійності [2, с. 26].

Завдяки удосконаленню пізнавальних психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви), дошкільник поступово накопичує враження, власний досвід пізнання. Відбувається пізнавальний розвиток дитини, його здібності та якості видозмінюються, перебудовуються, набувають досконаліших форм. Важливим засобом пізнання, мислення та розуміння є мова (мовлення). На її основі та за допомогою уяви будуються різноманітні види «дитячої» діяльності (предметна гра, малювання, конструювання та ін.), які дають можливість дитині опанувати зовнішні форми орієнтовних, пошукових дій.

З накопиченням досвіду, активне ставлення до пізнання окремих предметів і явищ підвищується. Під впливом пізнавального інтересу виникають запитання, відповіді на які дитина постійно і активно шукає. У дошкільників відбувається постійне зростання інтересу до самого процесу пізнання від етапу цікавості, допитливості до стійкого пізнавального інтересу [7, с. 120].

Якщо інтерес до діяльності не стимулюється бажанням зрозуміти, розібратись, оволодіти, а полягає лише в прагненні запам'ятати певний зразок, еталон чи факт, то це лише тимчасовий успіх. Стимуляція та укріплення пізнавального інтересу забезпечується тільки за умови, що дитина є суб'єктом у різних видах діяльності [8].

Дитина дошкільного віку проявляє себе у пізнанні як індивідуальна та неповторна особистість, що притаманно усім подальшим періодам розвитку особистості. Вона постійно ставить запитання, розмірковує, порівнює, експериментує, встановлює зв'язки, в тому числі і причинно-наслідкові, вирішує різноманітні завдання, спрямовані на пізнання оточуючих предметів та явищ, їх структури та інших ознак.

Допитливість, характерна для дітей, вона породжує і забезпечує функціонування пізнавального процесу, який є виявом потреб особистості. Він приводить до поновлення, уточнення і поглиблення знань, сприяє кращій організації і розумінню дійсності, ознайомленню з фактами, що набувають для дитини певної значущості. Таким чином, допитливість є, з одного боку, причиною виникнення інтересу, а з другого – формою його існування [4, с. 4].

У дошкільника допитливість переважно спрямована одночасно на велике коло предметів, на протилежні за змістом і функцією об'єкти. Її можна розглядати як показник рухливості пізнавальної діяльності дитини, її динамічності й результативності, в основі якої лежить орієнтувальний дослідницький рефлекс. Нова іграшка, незвичайний предмет все викликає у дитини бажання їх пізнати. Власне з такої первинної орієнтувально-дослідницької активності пізніше розвинеться якісно інша, справжня пізнавальна потреба, пізнавальний інтерес, особливі пізнавальні почуття. Із цікавості у дитини сформується допитливість, яка виступає як стимул, як мотив пізнавальної діяльності й визначає напрям розумових (мисленнєвих) операцій, технологію пошуку, а також є засобом оцінки результатів мислення, засобом постановки нових проблем [4, с. 26].

Пізнавальним мотивом мисленнєвої діяльності дитини дошкільного віку, рушійною силою є допитливість. Розв'язуючи проблему чи завдання дитина виявляє все нові й нові, до того невідомі їй умови і вимоги, які й обумовлюють подальший перебіг процесу мислення. Таким чином, детермінація мислення не дана дитині готовою, вона формується поступово і розвивається в процесі знаходження шляхів розв'язування завдання, У вихідних умовах процесу пізнання наперед не запрограмовано його протікання, в його ході можуть виникнути і розвиватися нові умови, відбуватися корекція, уточнення. Допитливість при цьому може виступати як пусковий механізм кожного етапу мисленнєвого процесу, як своєрідний орієнтир знаходження невідомого, незрозумілого [1, с. 11–12].

Спеціальні дослідження показали, що на цьому етапі в мисленні дошкільника змінюється співвідношення практичних і розумових дій. Разом з переходом мислення у «внутрішній», мовний план змінюються і практичні дії. Діти старшого дошкільного віку вже осмислюють завдання і способи їх розв'язання у процесі своєї діяльності. Мова для них нерідко є опорою у виконанні практичної дії [3, с. 18–20].

У дошкільників змінюється співвідношення між чуттєвим сприйманням, практичними діями і мовою. Лише глянувши на картинку, дитина у думці комбінує фігурки і, не вдаючись до практичних маніпуляцій, розв'язує завдання. Починаючи діяти вона проговорює те, що робить. Таким чином, у дошкільному віці наочно-дійові форми мислення продовжують розвиватися, удосконалюються, досягають вищого рівня: їм передує мисленнєве розв'язання завдань у словесній формі, усвідомлення не лише кінцевого результату, а й тих виконавських дій, завдяки яким дійове мислення стає плануючим, словесним, критичним. Ці зміни в процесі мислення зумовлені розширенням практичної діяльності дитини на основі повнішого засвоєння досвіду дорослих, зростаючими потребами відповідно до можливостей ставити і розв'язувати нові, різноманітніші й складніші завдання. Засвоєння дитиною мови, її словника і граматичної будови дає змогу осмислювати не лише зміст пізнавального завдання, а й способи його виконання, перетворює практичну дію в розумову [5, с. 48].

Пізнавальний досвід дитини збагачується нерівномірно. З певними предметами та їх ознаками вона зустрічається часто, діє багато разів, рано виділяє в них різноманітні якості, сторони, властивості, що приводить до узагальнених уявлень про них, з іншими – зустрічається рідше і пізнає їх однобічно. Про це свідчать і дитячі судження. Дитина, не вміючи вичленити в образі істотних чи основних ознак, починає виділяти будь-які, здебільшого такі, що акцентувалися в її свідомості. За цими ознаками вона й починає впізнавати предмети. Конкретна образність дитячого мислення яскраво виявляється у процесі розвитку словесних його форм і насамперед у процесі оволодіння поняттями [6, с. 20].

Діти рано заучують слова, що позначають предмети, явища, ознаки, дії, вчинки, але поняття, позначені цими словами, вони засвоюють поступово, бо існують надто складні відношення між мисленням і мовою, між словом і образом, між образом і поняттям. В цьому процесі відбувається розвиток активного мовлення дитини, розвивається її словниковий запас, формуються елементарні судження про довкілля та пізнавальне ставлення до навколишнього середовища (бажання вчитися, інтерес до процесу навчання, пізнання нового). Пізнання, відкриття нового в об'єкті неможливе без включення його в нові зв'язки з іншими об'єктами. Пізнавальний інтерес як детермінуюча сторона перебігу процесу мислення стимулює включення об'єкта в нові зв'язки і завдяки цьому виступає в усе нових якостях і властивостях, які потім фіксуються у нових поняттях. Таким чином, об'єкт пізнання щоразу немовби набуває нового змісту, ніби повертається до дитини новою стороною.

Тому, по-перше, пізнавальний інтерес виникає на етапі уже сформованих (можливо, навіть елементарних, як у дошкільника) знань, і, по-друге, при потребі в їх поглибленні на рівні як чуттєвого, так і раціонального пізнання.

З огляду на це, пошук ефективних шляхів розвитку пізнавальної активності, самостійності мислення дітей старшого дошкільного віку набуває особливого значення. Основний акцент при цьому ставиться на такі педагогічні інструменти впливу, які можуть збуджувати і постійно підтримувати зацікавлення явищами навколишнього світу; сприяти творчій активності та цілісному розвиткові дитини [8, с. 28].

Як відомо, пізнавальна активність дитини виявляється у особливому емоційному ставленні до того, що вона пізнає (інтерес, цікавість, захопленість, постійне бажання пізнавати, запитання дитини до оточуючих, висока працездатність, ініціативність). Тобто пізнавальний інтерес, допитливість є своєрідним інтелектуальним почуттям. Це специфічно людське почуття, пов'язане з розв'язанням теоретичних і практичних завдань, набуванням знань та їх застосуванням на практиці. До них відносяться: здивування перед складними і ще не зрозумілими явищами, вчинками; зацікавленість непізнаним; сумнів у правильності знайденого рішення; впевненість у правильності висновку; радість від здійсненого відкриття.

В основі такої пізнавальної діяльності лежать почуття любові до знань. Почуття мають велике значення для формування і самої особистості. Так, глибокі переживання певних подій чи явищ, пізнання стосунків між людьми, яскраві почуття любові, піклування, образи самопожертви, що їх дитина пізнає, не тільки відкривають для неї в навколишньому нові хвилюючі цінності, а й водночас розкривають нове, ще не бувале і в ній самій. Причиною таких переживань можуть стати зміни в розумовому і моральному досвіді людини. Досвід негативних і позитивних переживань нерідко приводить до зрушень і в самосвідомості особистості.

Саморегулювання почуттів займає досить велике місце в психічному житті людини, оскільки емоційна сфера пов'язана з різними сторонами її внутрішнього життя. Шляхи і форми саморегулювання різноманітні. Способи, якими людина регулює свої емоційні процеси, настрої, стани, окремі переживання чи емоційне ставлення до різних життєвих явищ, різні.

Знання, здобуті без пізнавального інтересу дитини, без цікавості в їх результативності, носять формальний характер і не сприяють розвитку пізнавальних здібностей дитини.

Отже, зважаючи на важливість дошкільного дитинства для розвитку особистості, слід взяти до уваги те, що особливості розвитку пізнавальних здібностей дітей набувають певної стійкості та проходять певні етапи становлення. Цей процес носить індивідуальний характер, тому дитині необхідно забезпечити право на неординарність, своєрідність, можливість сформувати власний погляд, індивідуальні захоплення, інтереси, риси характеру, стилю та інше. З огляду на це, обов'язковим видається урахування педагогом суб'єктивних проявів особистості дитини, що забезпечить їй можливість розвинути свої пізнавальні задатки та в майбутньому реалізувати свої творчі здібності.

Література:

1. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. *Завуч.* 2003. № 33. С. 11–12.
2. Ковшар О. Особливості розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в наступності. Вісник Інституту розвитку дитини : Збірник наукових праць. *Серія: Філософія, педагогіка, психологія.* Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 18. С. 25–30.
3. Крутій К. Л. Розвиваємо в дитини мовлення, інтелект і здібності. Запоріжжя: ТОВ «Ліпс», 1999. 60 с.
4. Ладивір С. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2009. № 3. С. 22–28.
5. Суддя З., Пастушенко Н. Системний підхід до формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності. Вісник Інституту розвитку дитини. Збірник наукових праць. *Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 24. С. 48–52.
6. Суржанська В. Теоретичні основи формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку. *Проблеми педагогічних технологій*: зб. наукових праць Волинського державного педагогічного університету ім. Л. Українки. Луцьк: Волинський Академічний Дім, 2002. Вип. 2. С. 19–25.
7. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. Вибрані педагогічні твори : В 2 т. Київ, 1983. Т. 1. С. 11– 43.
8. Шах Т.Г., Лукашук М.І., Шпирковська Л.В., Чегус О.В. Пізнавальний потенціал дошкільника, вивчення та розвиток. *Практична психологія та соціальна робота.* 2008. № 1. С. 42–52; № 2. С. 27–29.

Abstract. *The article defines the theoretical and methodological justification of the researched problem, focuses attention on the process of cognition, which has several stages and begins with the child's innate curiosity. Under the guidance of an adult, curiosity is formed, which later turns into cognitive interest. The formation and improvement of cognitive interest, which generates the cognitive activity of a preschool child, is highlighted. It was found that curiosity is a source of cognitive interest of a preschooler, as well as the processes that underlie the cognitive activity of a preschooler. The structure of the development of the child's curiosity, which is formed on the basis of elementary curiosity and with further guidance, develops on the basis of the natural cognitive needs of children, is specified.*

Key words: *curiosity, preschooler, interest, development, personality, cognitive process, curiosity.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-050
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-050

УДК [37.01:005]:001.895] (477)

THE PHENOMENON OF REDUNDANCY AND THE MAGIC OF PROACTIVITY IN EDUCATION MANAGEMENT

ФЕНОМЕН НАДЛИШКОВОСТІ ТА МАГІЯ ВИПЕРЕДЖАЛЬНОСТІ В МЕНЕДЖМЕНТІ ОСВІТИ

Kryzhko V.V. / Крижко В.В.,
c.p.s., prof., / к.п.н., проф.
ORCID: 0000-0002-7144-7892
Berdyansk State Pedagogical University, 4 Schmidt St., Berdyansk, Zaporizhzhia region (temporarily relocated to 66 Zhukovskoho St., Zaporizhzhia), 71100
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4 (тимчасово переміщений: до м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66), 71100

Анотація. *Охарактеризовано реалії сучасного стану системи національної освіти України. Досліджено феномен надлишковості в управлінні освітою та його антипод – недостатність через категорію «закинутості». Наведено різнопланові, критичні підходи щодо організації випереджального характеру освіти. Проєктна діяльність та сценарне мислення керівників освіти визнано найбільш прогресивною стратегією сучасного менеджменту.*

Ключові слова: *надлишковість, недостатність, закинутість, випереджальність, «слизький схил».*

Вступ.

Філософ Е.Тоффлер в метафору «стріла часу» заклав апокаліптичні характеристики, які свого часу видавалися епатажною фантазією науковця. Однак межа XX та XXI ст., перехід до четвертої промислової революції з видатною дискретністю наповнилася акронімами безперспективності VUCA, BANI, DEST. Соціальні системи оперують жахливими, по суті, поняттями сучасності: нестабільність, невпевненість, тривожність, крихкість, незрозумілість, турбулентність, хаос, непередбачуваність…

Україна переживає надзвичайно складні часи. Агресія північного сусіда спричиняє виклики для економіки, соціальної політики та освіти нашої держави.

Ми не змогли не звернутися до чудових слів письменника, дослідника «Велесової книги» Олексія Шпотя, який вважає, що ми не найкращий народ у світі. Але й не найгірший. Ми не знищували індіанців у преріях, ми не влаштовували «Варфоломіївської ночі» для своїх же співгромадян, ми не захоплювали таким шляхом столиці, як це описано в Біблії і не влаштовували для насолоди видовища у вигляді боїв гладіаторів. Читаючи історію, нам не соромно за свій народ. Єдина наша провина перед Богом і людьми, що ми втрачали свою незалежність.[1].

Наразі Україна теж у великій небезпеці. Тож не маємо права ігнорувати власну спадщину в галузі соціального управління та ще «молодого» менеджменту освіти.

Провідницька проукраїнська місія кожного керівника, педагога є гарантом нашої перемоги та подальшого розуміння наслідків жахливої дійсності 2022-2024 років. Не можна допустити нових освітніх і ресурсних втрат. Тому так гостро актуалізується проблема державного, регіонального управління та самоврядування у закладах освіти. Виклики ХХІ століття, були проголошені у доповіді Жака Делора 1996 р. (фр. *Jacques Lucien Jean Delors*) «Освіта – прихований скарб», Доповіді Римського Клубу 2017 р. «Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети», енцикліці Папи Франциска «Laudato si» 2015 року з питанням «Який світ прагнемо передати тим, які прийдуть після нас, дітям, які тепер зростають?». Однак події 2022 року змінили життя кожного українця. За даними Інституту аналітики і адвокації (АІА) за півтора роки було знищено або пошкоджено 3661 закладів освіти, релоковано 29 університетів. Небувалих масштабів набули міграційні потоки дітей та дорослих. Прямі збитки в освіті становлять понад 10 млрд. доларів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління освітою досліджені у працях В. Маслова, Н. Коломінського, Є. Хрикова, Є. Павлютенкова, Г. Єльникової, О. Боднар, В. Лунячека, Є.Хрикова, В. Лугового, В. Крижка, Г.Луценка, В. Жигірь, Ю. Бех, С.Терепищого, Л.Карамушки, Л. Калініної, О. Мармази, Ю.Кондратенко, Thomas J. Sergiovanni, Jacob Getzels, James Lipham, Gary Yukl, Марк Е. Генсон, Ichak Adizes, James J. Cribbin, Jacob Hessels, Ralph Stogdill, Michael Fullan.

Визначення мети та основних завдань дослідження. Автор, спираючись на багаторічний досвід управлінської діяльності, вбачає такі завдання:

1) відрефлексувати прогнози Е.Тоффлера, концепти VUCA – світу та його варіації – BANI в проєкції національної ситеми освіти;
2) розглянути освітні проєкти з точки зору концепту «слизького схилу»;
3) вперше розглянути концепт «закинутість» стосовно недостатнього і надлишкового в освіті;
4) започаткувати науковий дискурс ідеї випереджальності та проривного характеру освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ми не беремо на себе відповідальність повної рефлексії управління національної освіти. До колег рветься питання: що відбувається?

Основні контаверзи царини сучасної освіти визначила Педагогічна Конституція Європи, а конкретизували їх до рівня нашої ментальності низка Законів України про освіту та філософ С. Клепко [2]. Саме тому актуалізувалася ідея нової Просвіти.

Дивно, наші попередники, науковці, напрацювали унікальні авторські кейси ідей, технологій та рекомендацій, які апріорі мають бути корисними для нас не у вигляді і формі посилання у наукових статтях, дисертаціях, а в організації поступу нашої царини освіти до світових стандартів.

Здається, що нам передали успішні алгоритми. Запроваджуйте, змінюйте, адаптуйте до соціальної ситуації та запитів цивілізації. Чому ж тоді ми тупцяємося на місці, чому наші освітні реформи постійно в паліативі? Так вже повелося, що винними система визнає тих, хто знаходиться в окопах освіти – вчителів та учнів.

Адміністративна система управління освітою України за форматом не має аналогів по обидва береги Атлантики. Немає нам рівних і в дискретності змін очільників Міністерства освіти і науки. Це наша ментальна гірка історія: у період від Івана Стешенка (січень 1917 р.) до Івана Огієнка (квітень 1919 р.) – за вісімнадцять місяців змінилося 10 міністрів.

За п‘ять років з серпня 2019 року до 2024 року ми маємо сім очільників нашого міністерства.

Близько 30 тис. осіб здійснюють управління національною освітою України. Усі з вищою освітою та сертифікатами підвищення кваліфікації, що засвідчують, як правило, високий рівень управлінської компетентності в поліпарадигмальному освітньому просторі. Більшість з них занурилися в Соросівську програму освітнього лідерства. Освітянський істеблішмент отримав вищу освіту у європейських та американських топ-університетах і тепер переконують нас, що наша освіта краща.

Спираємося на думку методолога П. Фейєрабенда *(нім. Paul Karl Feyerabend*), що найуспішніші наукові досліди ніколи не випливали з раціонального методу [3]. Впродовж останніх років окреслені мультидилеми прийняття зразку фінської, шведської, польської моделі освіти та управління нею через програми великої трансформації «Нової української школи», «Візію майбутнього освіти і науки України», «Освіти 4.0: український світанок» тощо. Але ж вони повинні мати верифікацію через механізми попереднього створення «кентавр-ситеми, манекенів та моделі-конфігуратора. Їх Замінила «доцільність».

Чому ж ми, обираючи такі чудові програми, ніяк не спрямуємо національну освіту у режим розвитку. Тому, що обираємо не ми. Ми, за старими зразками, отримуємо ці програми до неухильного виконання.

Стосовно надлишковості в царині освіти, автор вважає доцільним розглянути її антипод – недостатність. Діалектичний аспект цієї проблеми дослідили Б,Коротяєв, В.Курило та В.Третяченко [4]. Категорія «недостатнє» (insufficient) означає «менше, ніж вимагається, ніж потрібно». Недостатнє - це все те, чого потребує людина, суспільство, природа і від отримання чого залежить їх існування та розвиток на тому чи іншому відрізку часу і в тій чи іншій ніші простору. Отримання недостатнього – це стійка життєва потреба. Недостатнє у здобувачів освіти – природні здібності, недостатнє бажання та мотивація вчитися, стійкі пізнавальні інтереси та потреби, достатні знання, уміння та навички, самостійність рішень та дій, воля, характер… Це, нарешті, освітні втрати. Природа їх (не результати та наслідки) ще потребує дослідження на упередження. Наші дослідження свідчать про «винуватість» системи, у якій здобувачам можна зневажати місію освіти, смисл освіти як соціального блага, зневажати зусилля кампусів щодо забезпечення конкурентоспроможності та креативності здобувачів, які оминають, або швидко проходять стадію «закинутості». Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 та ГО «Смарт освіта» у партнерстві з фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва засвідчують провал у реалізації проєкту НУШ. Стосовно «українського світанку» взагалі маємо zero.

Кризова ситуація в українській освіті поглиблюється внаслідок непослідовності, суперечливості підходів до визначення характеру необхідних перетворень у цій галузі. По суті, в Україні відбувається процес некерованого самовідтворення освітньої системи, відставання якої від цивілізаційних і суспільних потреб постійно поглиблюється. А тому вона із «засобу прогресивного розвитку» цього суспільства перетворюється на гальмо, а всі спроби її «реформування» на системному рівні, запроваджені «згори», перетворюються на масштабні імітації, які лише консервують згадані проблеми.

У теорії шах є поняття «цугцванг» – ситуація, за якої всі керівники освіти прекрасно розуміють небезпечність бездіяльності, політичну необхідність щось змінити. При цьому вони розуміють, що кожен крок може бути безглуздим або навіть шкідливим, адже він веде до погіршення власної позиції. Тому ідеї треба надати плакатно-бравурний формат, знаходити агітаторів пропагандистів, які переконають представників всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) у високості проголошеної ідеї . У філософії та соціології ця модель отримала назву концепції «слизького схилу» (*slippery slope*). Людина, що метафорично опинилася на слизькому схилі, втрачає контроль над ситуацією. Найменша випадкова помилка призведе до втрати рівноваги, дезорієнтації та падіння.

Небачена «агентність» МОН України часів останніх очільників нами розуміється як закамуфльоване адміністрування, але не державна політика. Агенти спрямовують свої візії реформ на тих, хто на своїх спинах тримає всю національну систему освіти. Знову панує не знання, а думка посадовця.

Зупинимося на малодослідженій дефініції філософського трактування компоненти недостатнього - «закиненість» (нім. *geworfenheit*). У богословському дискурсі «закинутість» людини у світ (вигнання з раю) - це відчай, розпач, безвихідь, тривожність, приреченість та інші прояви й відчуття людини у світі «без Бога». Наука визначає закинутість як латентний стан, притаманний сучасній людині, і який розкривається в кризових і межових ситуаціях, до яких можна зарахувати й питання професійної діяльності. За теорією «Dasein» М. Гайдеггера – це неминучість покладання (прийняття) відповідальності на самого себе. Людина за Гайдеггером – «закинутий проєкт»: «Людина, швидше, самим буттям «закинута» в істину буття, щоб екзистуючи, берегти істину буття, щоб у світлі буття суще з'явилося б як суще, таким, яким воно є» [6]. Американський соціолог Ірвін Гофман (*Erving Goffman*), назвав цей стан «множинного індивіда» або «публічною самотністю» [7]. Авторство цього терміну приписують також американському кінорежисеру та актору Орсону Веллсу (*George Orson Welles*).

У стані закинутості у особи виникають потреби та мотиви щодо самозбереження, соціальної затребуваності через варіанти проєктної діяльності (ніколи не здавайся; притча про двох жаб в глечику з молоком).

Аналіз саме такої ситуації привів американського соціального психолога Ф. Фідлера до виокремлення феномену НРК (найменш привабливого працівника) в теорії ситуативного менеджменту. НРК став класифікаційною одиницею стилю та ефективності управлінської діяльності [8].

Реальність закинутості бачимо так. Випускник педагогічного університету освітнього рівня «бакалавр» чи «магістр» стає «закинутим» у реалії освітнього ландшафту. Він зустрічається з безліччю деонтологічних вимог і корпоративних фреймів, не таких як в досить безтурботному кампусі альма-матер. Замість очікуваного вивільнення інтелектуальних ресурсів особистість починає ідентифікувати себе в координатах незнання (ignorance), губиться і розчиняється у новому ірраціональному середовищі, демонструє оманливу впевненість, шукає джерело адаптивного успіху, детермінованого новою просвітою наставника, асистента, мудрого керівника закладу освіти. За нашими дослідженнями цей шлях проходять понад 80% педагогів – початківців.

У разі неефективної патронажної допомоги стан закинутості може стати початком професійної маргіналізації педагога. Причина – недостатність…

Нарешті про «молох» надлишковості в управлінні освітою. Психолог Дж. Коттер (*John Kotter*) у 1992 р. запровадив поняття «надлишково організація» *(an over-managed organization*). Ці заклади освіти є занадто слухняними й недостатньо лідерськими, вони є вкрай забюрократизованими з низьким рівнем довіри до персоналу, сильним опором змінам, наростаючим страхом і відчуженням. Надлишковість, на думку автора, це екзогенна флуктуація, яка вже набрала непереборної сили у вигляді тиску на заклади освіти, вона програмується згори і не визнає а ні статусів, а ні авторитетів [9]. У листі до В. Крижка М. Гузик (директор авторської школи, член-кор. НАПН України) пише: «напади і тиск на педагогічний колектив школи і на мене особисто з боку адміністративних органів (особливо місцевих) не припиняється, а все більше і більше підсилюються. На жаль, поки що «світла в кінці тунелю», в якому знаходиться наша сучасна вітчизняна державна освіта, я особисто не бачу» [10].

Управлінський вплив (*management influence*) на професійний розвиток особистості педагога має бути мінімальним (*minimal impact*), узгодженим, резонансним і спрямованим [11]. При цьому від керівника закладу вимагається забезпечення турботливого партисипативного (*participatory*) клімату у колективі [12]. Не забуваймо про сегмент «антименеджменту» у колективі. Філософ М. Шелер (нім. *Max Scheler*), означив таких людей як «Neinsagenkönner», - амбітні асертивні професіонали, що вміють говорити «ні» формальним лідерам.

Ми визначили вісім форматів провідництва в освіті і переконалися про силу «ефекту краю». Поняття «формат» включає спосіб або форми спілкування, пропагування нових ідей та міру їх «прийняття» кожним учасником освітнього проводу [10]. За чисельністю прихильників (кількісний показник) перше місце займають вчителі, викладачі, ті хто проводить лінію освітньої політики держави визначеної в законах, директивах, стандартах і курикулумах. Останній, восьмий формат - мережеві провідники — виклик суспільства знань. Це - не байдужі до долі освіти люди. Ті, хто вже має чи мав досвід проводу. Амбітні працівники, що бажають реальних змін, але не мають доступу до офіційних владних трибун. Долю освіти вони розумно, дещо епатажно, «вирішують» у відкритому інформаційному просторі. До цього формату долучені тисячі освітян.

Прихильники насиченості (інформаційної, функціональної надлишковості як норми) освітнього простору апелюють до корисності збільшення елементів моделі системи. На їх думку це дає змогу, начебто, як у конструкторі ЛЕГО, моделювати інваріантність освітніх ландшафтів та їх менеджменту. За таких умов управлінські рішення стають більш виправданими. Адже рішення на думку Д. Дерлоу (*David Dellow*) – це часовий пункт, у якому робиться мотивований вибір між альтернативними та, як правило, конкуруючими можливостями [13].

Стосовно тієї структури нашої держави, яку майже тисячу років називали теплим словом «школа». Ми дослідили хронологічну насиченість системних, фундаментальних досліджень проблем управління закладами освіти. Висновки невтішні. Відбувається зміна гравців на цьому полі. Зменшилися в кількості і проблематиці наукові дослідження. Причини вбачаються у начебто «достатньому законодавчому забезпеченні» царини повної загальної середньої освіти. Основними щодо нормотворчості і деонтологічної компоненти загальної середньої освіти стають нові гравці – експерти системи Забезпечення якості освіти. Їх «вироки» є незаперечними і довершено досконалими. На ці ролі, на жаль, перекинулися і справжні науковці.

Наші дослідження приводять до висновку, що за реальної невизначеності та надлишковості освітнього простору зростає феномен функціональної управлінської ентропії у закладах освіти, який візуалізується через втрату мотивації, інноваційних прагнень, накопиченню невимовного знання. Зміни набувають манікюрних масштабів (*manicure scale*).

Ми зорієнтувалися на ідеї випереджальності в управлінні розвитком освіти (доповідь *James W. Botkin* на Лімській конференції Римського клубу 1979 р). Встановлено, що **принцип випереджальності в освіті важко піддається як теоретичному концептуальному опрацюванню, так і технологічній реалізації в управлінні.** Реально випереджувальна місія освіти полягає у тому, щоб вона випереджала у своєму розвитку інші форми соціальної активності людей, особливо їх господарську діяльність. Фабула дискусії - «кого, що та як випереджати?» (лат. Ubi is? – куди шлях тримаєте?).

В нашому соціальному філогенезі вже маємо досвід ідеї «догнати і перегнати». Управління розвитком національної освіти повинно мати інноваційний, прогностичний характер, тобто випереджати ті зміни, які відбуваються у світі, створювати динамічні, адаптивні персоніфіковані стандарти розвитку кожної особистості.

Американський психолог Д. Гоулман (*Daniel Goleman*), досліджуючи емоційний інтелект менеджерів освіти, визначив якості випереджального (*pacesetting*) стилю, який, на його думку, генерує високі стандарти організації шкільної освіти [14].

Ідея випереджальності започаткувала упровадження методів проєктивного управління розвитком навчальних закладів (З. Рябова, Л. Ващенко, О. Висоцька, Д. Дзвінчук, О.Пащенко, A. Delhij, R. van Solingen, W. Wijnands). Проєктний менеджмент проголосили новітньою філософією управлінської діяльності. Її місія – формування візії поступу освіти. Вирішальним у візії є не її оригінальність, а те, наскільки добре вона відповідає інтересам важливих клієнтів – зацікавлених сторін, і наскільки легко її можна втілити у реалістичну конкурентну стратегію. Візія передує всім діям, надаючи сенсу спрямованості та послідовності всіх наступних дій [15]. Тут ми заходимо до сфери освітнього форсайту – системи методів експертної оцінки довгострокових перспектив інноваційного розвитку освіти, виявлення технологічних пріоритетів, здатних найбільш позитивно впливати на освіту та запити зацікавлених сторін суспільства. Фундаментальний принцип форсайту виходить з установки, що уявлення про майбутнє керують поточними діями (конструйований хронотоп). Механізмом реалізації освітнього форсайту визначаємо сценарне мислення. Сценування розуміється як вірогіднісна історія, звернена у майбутнє.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Примари та виклики XXI-го століття активні, агресивні та мінливі. Нам треба адаптуватися до цих реалій. А.Ейнштейн вважав, що найбільш важливі проблеми, з якими ми зустрічаємося, не можуть бути вирішені на тому ж рівні мислення, на якому ми були, коли створювали їх. Нам треба змінитися, змінити проєкцію сценаріїв майбутнього. Це треба довірити визнаним провідникам а не людям із уявою старика Хоттабича та гонором всезнаючого науковця, який ніколи не був у окопах системи освіти.

Література:

1. Шпоть О.С. «Велесова книга» – як фрагмент з історії демократії. Київ : ПП«Коронатор», 2006. 62 с.

2. Клепко С. Контроверзи української царини філософії освіти. *Філософія освіти.* 2023. 29 (1) С.153-179.

3. Петінова О. Методологічний анархізм П. Фейєрбенда. *Південноукраїнські наукові студії : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Одеса, 19 грудня, 2019 р.).* Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2020. С. 61-63.

4. Коротяев Б. Диалектика «недостающего» и «избыточного» в образовательном пространстве: монография. Луганск: Альма-матер, 2006. 240 с.

5. Малкович П. Закиненість як культуротворчий аспект людської природи. *Вісник Львів. Ун.-ту. Серія філос.* 2010. Вип. 13. С. 111–117.

6. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. М.: Республика, 1993. 447 с.

7. Goffman Ervin. Frame analisis. Reprint. Originally published. Nev York. Harper&Row, 1974. 562 p.

8. Fiedler F. Personality and situtational determinants of leader behavior. University of Nashington/ Technical Report 71-18 June, 1971. 22p.

9. Kotter John. Leading change. Harvard Business Press, 2012. 208p.

10. Генеза провідництва в освіті: колективна монографія / За заг. ред. проф. І. Богданова. Київ : Освіта України, 2019. 476 с.

11. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально–психологічний аспект): монографія. К. : МАУП, 2000. 286 с.

12. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. К. :

Знання, 2016. 359 с.

13. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішення. К.: Наукова думка, 2001. 26 с.

14. Ґоулман Деніел, МакКі Енні, Бояцис Річард. Емоційний інтелект лідера. К : Наш Формат, 2019. 288с.

15. Рябова З. Менеджмент знань в управлінні розвитком проєктно-орієнтованого закладу освіти. *Імідж сучасного педагога.* 2019. № 5. С. 25-28.

16. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2020. 234 с.

References:

1. Shpot, O.S. (2006). «Velesova knyha» – yak frahment z istorii demokratii. Kyiv : PP«Koronator». 62 p. [in Ukrainian].

2. Klepko, S. (2023). Kontroverzy ukrainskoi tsaryny filosofii osvity. *Filosofiia osvity.* 29 (1) PP.153-179 [in Ukrainian].

3. Petinova, O. (2020). Metodolohichnyi anarkhizm P. Feiierbenda. *Pivdennoukrainski naukovi studii : Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta molodykh vchenykh (m. Odesa, 19 hrudnia, 2019).* Odesa : PNPU im. K. D. Ushynskoho. PP. 61-63 [in Ukrainian].

4. Korotiaev, B. (2006). Dyalektyka «nedostaiushcheho» y «yzbыtochnoho» v obrazovatelnom prostranstve: monohrafyia. Luhansk : Alma-mater. 240 p. [in Russian].

5. Malkovych, P. (2010). Zakynenist yak kulturotvorchyi aspekt liudskoi pryrody. *Visnyk Lviv. Un.-tu. Seriia filos.* Vyp. 13. PP. 111–117 [in Ukrainian].

6. Khaidehher, M. (1993). Pysmo o humanyzme // Khaidehher M. Vremia y bytye: Staty y vyctuplenyia. M.: Respublyka.. 447 p. [in Russian].

7. Goffman, Ervin (1974). Frame analisis. Reprint. Originally published. Nev York. Harper&Row. 562 p.

8. Fiedler, F. (1971). Personality and situtational determinants of leader behavior. *University of Nashington/ Technical Report 71.* 18 June. 22p.

9. Kotter, John (2012). Leading change. Harvard Business Press. 208 p.

10. Bohdanov, I (Ed.) (2019). Heneza providnytstva v osviti: kolektyvna monohrafiia. K. : Osvita Ukrainy 476 p. [in Ukrainian].

11. Kolominskyi, N.L. (2000). Psykholohiia menedzhmentu v osviti (sotsialno–psykholohichnyi aspekt): monohrafiia. K. : MAUP. 286 p. [in Ukrainian].

12. Khrykov, Ye.M. (2016). Upravlinnia navchalnym zakladom : navch. posib. K. : Znannia. 359 p. [in Ukrainian].

13. Derlou, D. (2001). Kliuchovi upravlinski rishennia. Tekhnolohiia pryiniattia rishennia. K.: Naukova dumka. 26 p. [in Ukrainian].

14. Goulman, Deniel, MakKi, Enni, Boiatsys, Richard (2019). Emotsiinyi intelekt lidera. K : Nash Format. 288 p. [in Ukrainian].

15. Riabova, Z. (2019). Menedzhment znan v upravlinni rozvytkom proiektno-oriientovanoho zakladu osvity. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 5. PP. 25-28. [in Ukrainian].

16. Terepyshchyiy, S. (Ed.) (2020). Ukrainska osvita v umovakh viiny : monohrafiia. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. Drahomanova. 234 p. [in Ukrainian].

Abstract. *The realities of the current state of the national education system of Ukraine are characterised. The phenomenon of redundancy in the management of education and its antipode - insufficiency - are investigated through the category of "abandonment". Diverse, critical approaches to the organisation of proactive education are presented. Project activities and scenario thinking of heads of education are recognised as the most progressive strategy of modern management.*

Keywords: *redundancy, insufficiency, abandonment, proactivity, "slippery slope".*

Статтю надіслано: 16.04.2024 р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-051
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-051

UDC 373.5.091.279.7(73)(091)](045)

ASSESSMENT IN AMERICAN HIGH SCHOOLS: BRIEF HISTORY AND MODERN CONDITION

Avchinnikova H.D.
c.p.s., as. prof.
ORCID: 0000-0003-0507-4888
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova, 2, 20300

Abstract. *The article delves into the multifaceted landscape of assessment in American high schools, tracing its evolution from standardized tests to performance-based assessments and digital tools. It explores the historical influences, types of assessments (including standardized tests, state assessments, classroom assessments, and performance-based assessments), and the impact of the COVID-19 pandemic on assessment practices. Additionally, the role of artificial intellect (AI) in assessments is examined, highlighting its potential in personalized learning, adaptive testing, automated grading, data analysis, plagiarism detection, and proctoring solutions. The article underscores the importance of addressing equity issues, ethical considerations, and the need for a holistic approach to assessment to support student learning and success in the modern educational landscape.*

Keywords: *assessment, American high schools, evolution, standardized tests, performance-based assessments, digital tools, COVID-19 pandemic, artificial intellect (AI), personalized learning, adaptive testing, automated grading, equity, ethical considerations, student success, educational landscape.*

Introduction.

Assessment in American high schools is a multifaceted process that serves various purposes, including evaluating student learning, guiding instruction, and informing educational decisions. From standardized tests to classroom assessments, the landscape of assessment in American high schools is diverse and complex. In this article, we will explore history and different types of assessments used in American high schools, their purposes, strengths, weaknesses, and their impact on students and the educational system as a whole. Also the role of artificial intellect (AI) in assessment process will be defined.

Main text.

Assessment in American high schools has undergone significant evolution over the years, reflecting changes in educational philosophy, policy, and technology. A brief analysis of history of assessment in American high schools will help us understand its modern aspects.

Early 20th Century: In the early 1900s, assessment in American high schools was primarily focused on standardized tests designed to measure students' basic skills and knowledge. These tests, often in the form of written exams, were used to determine students' readiness for graduation and college admission (Stake, 1999).

Mid-20th Century: During the mid-20th century, the use of standardized testing expanded in American high schools, driven by the growing emphasis on accountability and educational reform. The SAT (Scholastic Aptitude Test) became widely used for college admissions, while state-level standardized tests were introduced to assess student achievement and school performance.

Late 20th Century: In the latter half of the 20th century, concerns grew about the limitations of standardized testing and its potential to perpetuate inequality. Critics argued that standardized tests were biased and failed to capture the full range of student abilities and knowledge. As a result, alternative forms of assessment, such as performance-based assessments and portfolio assessments, gained popularity.

Late 20th to Early 21st Century: The passage of federal legislation, such as the “No Child Left Behind Act” (NCLB) in 2001 and the “Every Student Succeeds Act” (ESSA) in 2015, further shaped assessment practices in American high schools. These laws mandated annual testing in reading and math for all students in grades 3-8 and once in high school, with the goal of holding schools accountable for student achievement and closing achievement gaps (Fuchs & Woessmann, 2007).

21st Century: Nowadays, technological advancements have transformed assessment practices in high schools in the USA. Computer-based testing, online assessments, and adaptive testing platforms have become increasingly common, offering more flexibility and personalized feedback for students and educators. We would like to look closer at changes in assessment during the pandemic period for it was a great challenge for the assessment system and learning as a whole.

The COVID-19 pandemic period, has had a profound impact on assessment practices in American high schools and it has influenced it in different ways.

First of all, there was a shift to remote learning: with the widespread closure of schools during the pandemic, many high schools transitioned to remote or hybrid learning models. This shift necessitated changes in assessment practices, as traditional in-person exams and assessments were often not feasible in a remote setting. Teachers and schools had to adapt quickly, implementing alternative assessment methods such as online quizzes, projects, essays, and presentations.

Also, emphasis on digital assessment tools was made: the pandemic accelerated the adoption of digital assessment tools and technologies in American high schools. Educators increasingly relied on learning management systems (LMS) and online assessment platforms to administer and grade assessments remotely. These tools provided opportunities for more flexible and efficient assessment practices, allowing students to complete assessments asynchronously and receive timely feedback from teachers.

Unfortunately, some challenges with equity and access had place: the shift to remote learning and assessment during the pandemic highlighted existing inequities in access to technology and resources among students. Not all students had reliable internet access or access to necessary devices, such as computers or tablets, to participate in remote assessments. This disparity in access raised concerns about the fairness and validity of remote assessments and their potential to exacerbate existing achievement gaps.

Of great importance was that the pandemic prompted a reevaluation of standardized testing practices in American high schools. With many standardized tests canceled or postponed due to the pandemic, there was increased scrutiny of the role and utility of standardized tests in education. Advocates argued that the pandemic underscored the limitations of relying solely on standardized tests for accountability and college admissions decisions, while critics called for a more holistic and equitable approach to assessment.

Not underestimated should be the fact that the pandemic highlighted the importance of social and emotional learning (SEL) and the need to assess students' well-being and socio-emotional skills alongside academic achievement. Many high schools incorporated SEL assessments and initiatives to support students' mental health and social-emotional development during the challenging times brought on by the pandemic.

Overall, the pandemic period has led to significant shifts and adaptations in assessment practices in American high schools. While the challenges presented by the pandemic have been considerable, they have also spurred innovation and reflection in how assessment is conducted and how student learning is evaluated in the modern educational landscape.

We should admit that our research would be not complete if we don't analyze the role of AI in assessment in American high schools. Currently AI has started to influence assessment practices in American high schools in several significant ways.

Personalized Learning: AI-powered educational platforms can provide personalized assessments tailored to individual student needs. These platforms use algorithms to analyze student performance data and deliver targeted instruction and assessment, allowing educators to better meet the diverse learning needs of students in high schools.

Adaptive Testing: AI-driven adaptive testing platforms adjust the difficulty of assessment questions based on students' responses, ensuring that each student receives a tailored assessment experience. Adaptive testing can provide more accurate and efficient assessments of student knowledge and skills, allowing educators to identify areas of strength and weakness more effectively.

Automated Grading: AI technology enables automated grading of assessments, including multiple-choice questions, short-answer questions, and essays. Automated grading systems use natural language processing (NLP) algorithms to analyze and evaluate student responses, providing instant feedback to students and freeing up teachers' time for more personalized instruction and support.

Data Analysis and Insights: AI tools can analyze large volumes of assessment data to identify patterns, trends, and insights related to student performance and learning outcomes. Educators can use these insights to inform instructional decisions, identify areas for improvement in curriculum and instruction, and track student progress over time.

Plagiarism Detection: AI-powered plagiarism detection software can identify instances of plagiarism in student work, including essays, reports, and projects. These tools compare student submissions against a database of existing content to identify similarities and potential instances of academic dishonesty, helping educators uphold academic integrity standards in high schools.

Proctoring Solutions: AI-driven proctoring solutions enable remote monitoring and surveillance of students during online assessments. These tools use facial recognition, eye-tracking, and other biometric technologies to deter cheating and ensure the integrity of online assessments, particularly in the context of remote learning environments.

While AI has the potential to enhance assessment practices in American high schools by providing personalized learning experiences, improving efficiency, and offering valuable insights into student performance, it also raises important ethical and privacy considerations. Educators and policymakers must carefully consider the implications of AI-driven assessment tools and ensure that they are used responsibly and ethically to support student learning and success.

Now we can see that throughout its history, assessment in American high schools has been influenced by a variety of factors, including educational theory, social and political movements, technological innovation, and changing conceptions of student learning and achievement. While standardized testing remains a prominent feature of assessment in American high schools, there is ongoing debate and experimentation regarding the most effective and equitable approaches to assessing student learning and progress.

It important to understand that there are different types of assessments in modern American high schools:

1. Standardized Tests: Standardized tests such as the SAT (Scholastic Assessment Test) and ACT (American College Testing) are commonly used in American high schools to measure students' academic proficiency in core subjects like mathematics, reading, and writing. These tests are typically administered on a statewide or national level and are often used for college admissions.
2. State Assessments: Many states require high school students to take standardized assessments in core subjects to measure proficiency and compliance with state educational standards. These assessments may include end-of-course exams, standardized achievement tests, or assessments aligned with state-specific curricula.
3. Classroom Assessments: Classroom assessments, including quizzes, tests, projects, essays, and presentations, are used by teachers to gauge student learning and progress in specific courses. These assessments provide valuable feedback to both teachers and students and help guide instructional decisions.
4. Performance-Based Assessments: Performance-based assessments require students to demonstrate their knowledge and skills through real-world tasks, projects, or simulations. Examples include science experiments, research papers, art portfolios, and oral presentations. These assessments assess higher-order thinking skills and application of knowledge.

Also assessment in American high schools serves several purposes, including:

- Evaluating student learning and academic achievement;
- Guiding instructional planning and curriculum development;
- Identifying areas of strength and weakness in student performance;
- Informing educational policies and decision-making at the school, district, and state levels;
- Providing data for accountability purposes, including teacher and school evaluations.

Standardized tests offer a standardized measure of student achievement and facilitate comparisons across schools and districts. However, they have been criticized for their narrow focus on academic content and their potential to promote teaching to the test. State assessments provide valuable data on student proficiency and help ensure accountability but may vary in rigor and alignment with educational standards.

Classroom assessments offer more immediate and targeted feedback to students and teachers, allowing for personalized instruction and support. However, they may be subject to bias or inconsistency in grading and may not always align with standardized measures of achievement. Performance-based assessments allow students to demonstrate their skills in authentic contexts but can be time-consuming to administer and assess (Tucker, 2010).

In conclusion, some important aspects have been considered. The evolution of assessment in American high schools reflects a dynamic landscape shaped by historical, technological, and educational developments. From early reliance on standardized tests to the emergence of performance-based assessments and digital tools, the assessment practices have evolved to meet the changing needs of students and educators.

The COVID-19 pandemic served as a catalyst for significant shifts in assessment practices, prompting a rapid transition to remote learning and the adoption of digital assessment tools. This period of challenge also highlighted the importance of addressing equity issues in access to technology and resources for all students.

The integration of artificial intellect (AI) in assessment processes has brought about personalized learning experiences, adaptive testing, automated grading, data analysis insights, plagiarism detection, and proctoring solutions. While AI offers numerous benefits in enhancing assessment practices, it also raises ethical considerations that must be carefully navigated by educators and policymakers.

Were received insights into the importance of addressing equity issues, ethical considerations, and the need for a holistic approach to assessment to support student success in the educational system.

Overall, the assessment landscape in American high schools continues to evolve, driven by a commitment to improving student learning outcomes, addressing equity concerns, and leveraging technology to enhance educational practices. By embracing innovation, reflecting on best practices, and prioritizing student well-being, the educational system can continue to adapt and thrive in the ever-changing landscape of assessment.

References:

1. Fuchs, T., & Woessmann, L. (2007). What accounts for International differences in student performance? A re-examination using the PISA data. Empirical Economics, 32(2–3), 433–464.

2. Stake, R. (1999). *Some Comments on Assessment in U.S. Education.* University of Illinois. https://www.researchgate.net/publication/49609934_Some_Comments_on_Assessment_in_US_Education

3. Tucker, M. (2010). An Assessment System for the United States: Why Not Build on the Best? https://www.ets.org/Media/Research/pdf/TuckerSystemModel.pdf

Article sent: 16.04.2024

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-057
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-057

UDC 314.15(477.74)(045)

CHARACTERISTICS OF THE POPULATION OF ODESA REGION

Herasymenko Oksana
c.p.s., as.prof.
ORCID: 0000-0003-0127-0953
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova, 2, 20300

Abstract. *Geodemographic processes are important indicators of the region's development. Analysis of indicators of population movement - natural and mechanical, sex-age structure, load on the able-bodied population by children, pensioners, determine the main indicators of demographic processes of the studied territory. The article analyzes the demographic indicators of the population of the Odesa region during 1990–2022 and makes an attempt to simulate population losses as a result of the Russian-Ukrainian war. The analysis of the scientific and methodological literature, which proved the problematic of the study from the point of view of the regional characteristics of the geodemographic indicators of the Odesa region, is highlighted.*

Key words*: geodemographic processes, birth rate, mortality, migration processes, Odesa region, population, age structure, demographic load.*

Introduction

Demographic indicators are one of the determining factors for ensuring the sustainable development of the region, and the problems of optimal demographic development are important for determining the primary interests of the state, as an indicator and factor of economic functioning. The development of labor potential and, as a result, the size of the aggregate national income of the state depends on the characteristics of the working-age population, indicators of natural and mechanical movements of the population, sex-age structure. We chose Odesa region for the study.

Demographic characteristics of the population are relevant in a practical and theoretical sense and have become the subject of research by many scientists. Monographs have become useful for our research L. M. Cherenko, S. V. Polyakova, V. S. Shishkin, A. G. Reut, O. I. Krikun, Yu. L. Kogatko, V. S. Zayats, Yu. A. Klymenko. «The quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war» (2023) [14], L. B. Martynova «Assessment of human potential: regional analysis and forecast» (2015) [10], A. Kolot's monograph «Social-labor relations: theory and practice» (2003) [8], Institute of Demography and Social Research named after M. V. Ptukh of the National Academy of Sciences of Ukraine»Human development in Ukraine: minimization of social risks» (2010) [9] etc.

Scientific articles in specialized publications on economics and socio-economic geography by G. Volynskyi «On the social differentiation of the population» (2008) [2], I. Gukalova «The status of the category «quality of life of the population» in geography and its modern dynamics have become useful for our research in the regions of Ukraine» (2013) [5], B. Danylyshina, O. Veklych «Ukraine in international rankings of sustainable development» (2008) [6], T. Panasenko «Aspects of sociogeographic research in the context of the humanization of geography» (2008) [11], O. Petrovska «Assessment of the human potential of the

Odesa region» (2019) [12], U. Sadova «Human development in the light of new approaches to measuring the quality of working life» (2013) [13], V. Smachilo «Theoretical and methodological aspects of the assessment of the labor potential of the region» (2010) [15] and others.

For research, we used the websites of the State Statistics Service [7], the Main Department of Statistics in the Odesa Region [4], and others.

The analysis of the scientific and methodological literature proved that little attention was paid to the problems of the study from the point of view of the regional characteristics of the geodemographic indicators of the Odesa region. The works are mostly studies in the field of economics. All of the above determined the choice of the topic of the article, its purpose and content.

The main text

The purpose of the article is to analyze the natural and mechanical movements of the population of the Odesa region (1990-2022), to determine the demographic burden of children and pensioners.

Descriptive, literary, statistical, economic-mathematical, historical, comparative, cartographic research methods were used in the performance of the work.

The demographic situation in the Odesa region for 1990-2022 indicates a decrease in the number of the existing population. From 2,619,469 people in 1990 to 2,340,332 people in 2022. This indicator was influenced by an increase in the volume of natural decline, a decrease in the birth rate of the population, an increase in mortality, and the presence of an increase in migration [4].

Forced migration is the main but not the only source of population decline. In migration, the geographical factor is very influential, namely the distance of the current place of residence from the place of previous residence. With the beginning of a full-scale war, the situation with the factors affecting the demographic state changed fundamentally: the mechanical movement of the population came to the fore.

During 1990-2022, the population decreased by 279,137 people. The gender structure of the population is dominated by women throughout the studied period: 1,146 in 1990 and 1,122 in 2022.

Indicators of migration processes differed. The largest number of arrivals to Odesa region was in 2019. – 38,529 people[7]

The reduction of the population had a negative impact on its distribution by territorial affiliation. During the studied period, there was a decrease in the number of rural residents (788,200 people in 2018, to 769,900 people in 2022) and an increase in urban residents (from 1,594,900 people in 2018 to 1,597,000 people in 2020). At the same time, from 2021 the number of city residents began to decrease - 1,581,500 people in 2022.

Analyzing the data of demographic categories, 1,745,894 people belong to the working population, 418,889 people are children under the age of 15, and 491,721 people are pensioners over the age of 60.

The indicator of the demographic burden of children is 240 persons per 1,000 inhabitants. The indicator of the demographic burden of pensioners is 282 persons per 1,000 inhabitants, the total is 522 persons per 1,000 inhabitants.

With the beginning of a full-scale war, the situation with the factors affecting the demographic state changed fundamentally: the mechanical movement of the population came to the fore. According to the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, more than 6.9 million Ukrainians have left for other countries since the beginning of the Russian invasion. Later, according to forecasts, their number may reach 8.3 million people. It should be noted that the structure of forced migration is significantly different from normal migration processes. First, the lion's share here is occupied by women.

Regarding the age structure, the largest share of refugees among persons aged 18 and older is persons aged 35-59 - 55%. The share of persons of retirement age in this contingent is 16%, and in the entire contingent of refugees (including persons under the age of 18) only 12%.

Conclusions

Geodemographic processes are important indicators of the region's development. Analysis of indicators of population movement – natural and mechanical, sex-age structure determine the main indicators of demographic processes of the studied territory. The article analyzes the demographic indicators of the Odesa region. During 1990-2022, the population of Odesa region decreased by 279,137 people. The gender structure of the population is dominated by women: 1,146 in 1990 and 1,122 in 2022. The indicator of the demographic load of pensioners is 282 persons per 1,000 inhabitants, the total is 522 persons per 1,000 inhabitants. With the beginning of a full-scale war, the situation with the factors affecting the demographic state changed fundamentally: the mechanical movement of the population came to the fore. The article does not cover all aspects of the raised problem. Migration processes in the Odesa region and the impact of the Russian-Ukrainian war on them will be considered in further research.

References

1. 578 dniv povnomasshtabnoi viiny v Odeskii oblasti: uzahalnennia podii. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/578-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-v-odeskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/ [in Ukrainian].

2. Volynskyi, H. (2008). Pro sotsialnu dyferentsiatsiiu naselennia. *Ekonomika Ukrainy*. No. 2, 79–84 [in Ukrainian].

3. Herasymenko, O. V., Drahomyr, L. P. (2023). Yakist zhyttia naselennia yak intehralnyi pokaznyk suspilnoi heohrafii. *Naukovi zapysky ekolohichnoi laboratorii UDPU*. Uman: Vydavets «Sochinskyi», 72–75 [in Ukrainian].

4. Holovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti. URL: http://www. http://od.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].

5. Hukalova, I. V. (2013). Status katehorii «iakist zhyttia naselennia» v heohrafii i suchasna yii dynamika u rehionakh Ukrainy. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*. No. 4, 48–55 [in Ukrainian].

6. Danylyshyn, B., Veklych, O. (2008). Ukraina v mizhnarodnykh reitynhakh staloho rozvytku. *Ekonomika Ukrainy*. No. 2, 79–84 [in Ukrainian].

7. Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].

8. Kolot, A. M. (2003). Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

9. Libanova, E. M., Vlasenko, N. S., Vlasiuk, O.S. ta in. (2002). Liudskyi rozvytok rehioniv Ukrainy: metodyka otsinky ta suchasnyi stan. Rada z vyvchennia produktyvnykh syl Ukrainy NAN Ukrainy; PROON. Kyiv: SPD Savchyna [in Ukrainian].

10. Martynova, L. B. (2015). Sutnisna kharakterystyka liudskoho potentsialu. *Otsinka liudskoho potentsialu: rehionalnyi analiz i prohnoz*. V. M. Nyzhnyka (Ed.). Khmelnytskyi, 143–145 [in Ukrainian].

11. Panasenko, T. V. (2008). Aspekty sotsioheohrafichnykh doslidzhen v konteksti humanizatsii heohrafii. *Heohrafiia v informatsiinomu suspilstvi:* zb. nauk. prats u 4-kh tt., 2008. Vol. IV. 35–36 [in Ukrainian].

12. Petrovska, O. M. (2019). Otsinka liudskoho potentsialu Odeskoho rehionu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. issue 25 (II). 68–71 [in Ukrainian].

13. Sadova, U. (2013). Liudskyi rozvytok u svitli novykh pidkhodiv do vymiriuvannia yakosti trudovoho zhyttia. *Ukraina: aspekty pratsi.* No. 8. 25–32 [in Ukrainian].

14. Semiv, L. K. (2004). Rehionalna polityka: liudskyi vymir. Lviv: IRD NAN Ukrainy [in Ukrainian].

15. Smachylo, V. V. (2016). Teoretyko-metodychni aspekty otsinky trudovoho potentsialu rehionu. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka*: zb. nauk. pr. Kyiv : KNEU. No. 1. 230–239 [in Ukrainian].

16. Cherenko, L. M., Poliakova, S. V., Shyshkin, V. S., Reut, A. H., Krykun, O. I., Kohatko, Yu. L., Zaiats, V. S., Klymenko, Yu. A. (2023). Yakist zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny. Kyiv [in Ukrainian].

Анотація. *Геодемографічні процеси є важливими показниками розвитку регіону. Аналіз показників руху населення – природного та механічного, статево-вікової структури, навантаження на працездатне населення дітьми, пенсіонерами, визначають основні показники демографічних процесів досліджуваної території. У статті проаналізовано демографічні показники населення Одеської області упродовж 1990–2022 р. та зроблено спробу змоделювати втрати чисельності населення у результаті російсько-української війни. Висвітлений аналіз науково-методичної літератури, який засвідчив проблематику дослідження з точки зору регіональних характеристик геодемографічних показників Одеської області.*

Ключові слова: *геодемографічні процеси, народжуваність, смертність, міграційні процеси, Одеська область, населення, віковий склад, демографічне навантаження.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-061
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-061

УДК [37.091.113:005.336.2] (477)

A GUIDING PARADIGM IN THE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ПРОВІДНИЦЬКА ПАРАДИГМА В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ

Kondratenko Y.I./ Кондратенко Ю.І.,
PhD student, / аспірантка
ORCID: 0000-0002-8004-0373
Berdyansk State Pedagogical University, 4 Schmidt St., Berdyansk, Zaporizhzhia region (temporarily relocated to 66 Zhukovskoho St., Zaporizhzhia), 71100
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4 (тимчасово переміщений: до м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66), 71100

Анотація. *У статті представлено чинники, що визначають становлення провідницької парадигми в національному просторі освіти України; її ознаки; визначено характер та особливості поліпарадигмальності освітнього простору України. Розглянуто умови, в яких відбувається сьогочасне управління закладами освіти; досліджено риси провідників – керівників закладів освіти; встановлено феноменальну природу особистості провідника; охарактеризовано роль інноваційних підходів до розвитку провідницьких рис керівників освіти.*

Ключові слова: *провідництво; провідник; риси провідництва; управління розвитком.*

Вступ.

З другої половини XX ст. «наукоємність» освітніх систем визначається їх насиченістю здобутками науки, як педагогічної, так і з інших галузей. Науковість освітнього простору концентрується в певних моделях, з яких виникають конкретні традиції наукового дослідження. Сучасна освіта розвивається в доволі неспокійних швидкоплинних умовах. Відповідно і повномасштабна війна надзвичайним чином вплинули на організацію та управління освітою. Наразі ми маємо дуже багато викликів, які постають перед керівниками закладів освіти – втрата контингенту, онлайн-форма здобуття освіти, міграція представників колективу до інших країн, окупація. Відповідно і апарат управління освітою вимагає більш новітніх рішень. Завдяки методологічному осмисленню проблем та перспектив національної системи освіти, що перебуває у процесі кардинального реформування, ми констатуємо на початку XXI століття активне становлення провідницької парадигми та зростання наукового інтересу до неї [1].

Огляд зовнішнього оточення. Аналіз поліпарадигмальності освітнього простору України засвідчує серйозні дослідження провідницької парадигми на методологічному рівні у працях І. Богданова, М. Елькіна, Н. Калити, С. Клепка, О. Козлової, В. Крижка, Г. ЛуценкаО. Філоненко. Проблему провідництва в освіті досліджують зарубіжні науковці І. Адізес, М. Барлінгейм, Д. Грессо, П. Друкер, У. Каннінгем, Ф. Кумз, Г. Мінцберг, Т. Серджіованні, М. Фуллан, П. Чекланд та інші.

Питання провідництва в освіті досліджують такі відомі науковці, як І. Адізес, М. Барлінгейм, І. Богданов, П. Друкер, У. Каннінгем, В. Крижко, Г. Мінцберг, Т. Серджіованні, М. Фуллан.

Визначення мети та основних завдань дослідження. Мета статті полягає у дослідженні особливостей особистості провідника – керівника закладу освіти; визначенні феномену провідницької парадигми у поліпарадигмальному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Традиційно понятійний апарат управління освітою базувався на концептах «лідер», «менеджер», «управлінець», «новатор». Їх характеризують різними дефініціями – успішний, творчий, креативний, ефективний. Ми ж пропонуємо вийти на новий напрямок наукових досліджень у педагогічній науці й національній освіті, автохтонний та широковживаний українськими філософами. Це провідництво в освіті.

В. Крижко впевнений у тому, що провідництво є більш аксіологічним феноменом у порівнянні з лідерством, особливо в царині української провідницької цивілізації. Адже «провід» та «провідництво» розглядаються як компоненти національної ідеї, а не просто формат управління [2].

Маючи на меті прийти до виокремлення безпосередньо якостей провідника-керівника закладу освіти нами було досліджено наукові праці зарубіжних вчених. Так, наприклад, американський науковець Ф. Тейлор створив форму управління, яку назвав «функціональний керівник», і визначив дев’ять ознак гарного керівника [1]. Анрі Файоль запропонував формалізований опис роботи керуючих в організаціях, виділивши характерні для них види діяльності чи функції [3]. У свою чергу американський дослідник Генрі Мінцберг сформулював 10 ролей керівника - поведінкових правил, які відповідають конкретній установі або конкретній посаді [4]. Американські дослідники Т.Пітерс та Р.Уотермен, за традиціями класичного менеджменту, приписали менеджеру такі найважливіші риси, як орієнтація на досягнення успіху, орієнтованість на споживача, самостійність та винахідливість [5]. Синтезуючи інформацію, отриману з наукових джерел, ми можемо стверджувати, що дослідники сходять на думці, що провідними в управлінців закладами освіти мають бути такі якості, як висока працездатність; перспективне мислення та спрямованість на успіх. Паралельно з цим нами було проведено опитування серед здобувачів ІІ (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент та 011 Освітні, педагогічні науки Бердянського державного педагогічного університету. На основі отриманої інформації з аналізу наукових підходів та думки здобувачів нами було прийнято рішення виокремити сім основних провідницьких рис, якими має володіти-керівник освітньої установи, серед яких: духовність; спрямованість на успіх; відповідальність; продуктивна миследіяльність; дорадництво; вміння провадити та жертовність. Ми пристаємо до думки, що саме ці означені якості найбільш точно описують особистість провідника, який здатен до адаптивного, гнучкого, інноваційного керування, і допоможуть менеджеру закладу освіти провадити свою діяльність на найвищому рівні.

Такий вибір якостей не є випадковим. Дослідницьким колективом на чолі з В. Крижком було визначено особливий феномен, що формується під час взаємодії компонентів особистості, їх перетині. Це – мультипликативний ефект, який і полягає у тому, що за високої організованості системи сума властивостей системи буде вища від суми властивостей її компонентів [6]. З погляду нашого дослідження мультиплікативність провідника – це випереджальний характер його мислення та управлінських дій. Відповідно до цього і провідництво в освіті є випереджальною, самокерованою, інноваційною, емерджентною діяльністю учасників освітнього процесу, спрямованою на забезпечення прогресу освітньої системи, її структур та успішну самореалізацію всіх учасників цієї системи [7].

Провідник працює у «власному» середовищі, яке немає обмежень, має найвищу ступінь свободи. Провідники здатні перевести своє бачення, інтенсивність і творчість з особистого рівня на рівень загальний і перетворити їх у мету, структури та процеси. Тому у своєму розвитку він повинен пройти шлях власного вдосконалення від незалежності до взаємозалежності. Відповідно до позиції американського освітянина Стівена Кові, керівник проходить три етапи по осі зрілості власних цінностей: залежність – незалежність – взаємозалежність [8]. Адаптуючи це під наше дослідження, можемо стверджувати, що на етапі «залежності» освітній провідник характеризується такими якостями, як професійна та соціальна активність, керівник прагне застосовувати свої знання та досвід в обраній сфері, набуває здатності до адаптації та до інновацій, намагається орієнтуватися в постановці та розв'язанні педагогічних завдань, але при певних невдачах не бере на себе цілковиту відповідальність. На противагу цьому на етапі «незалежності» освітній провідник характеризується, перш за все, наполегливістю. Такий керівник прагне до успіху, а тому вміє протистояти викликам, здатен вирішувати конфлікти, ухвалювати критичні рішення. Також проявляється така провідницька якість, як спрямованість на успіх, яка реалізується через прагнення до самоосвіти, здатність до саморозвитку та розвиток навичок самоконтролю, самооцінки власної діяльності. Такі керівники вміють приймати вчасно альтернативні рішення.

Керівник, перебуваючи на останньому етапі свого розвитку – «взаємозалежність», однією з основних своїх має є вміння провадити. Основною ціллю є генерування нових ідей та відхід від старих фіксованих стереотипів та ідей, внесення змін; він прагне перебудувати стереотипні схеми.

Однак сучасний соціум пропонує нам зовсім іншу реальність. Наразі у закладах освіти України працює майже 600 тисяч педагогічних працівників. Усі з вищою освітою та амбітними прагненнями щодо професійної самореалізації. Однак наші дані засвідчують, що 82% педагогів свій рівень діяльності оцінюють як рутинний: вони не мають можливості вирватися з тенет вимог, приписів, рекомендацій, рейтингування тощо.

15% перебувають на адаптивному рівні – вони відстоюють свою думку, планують свою роботу, вони беруть участь в організації громадських заходах, послідовність у виконанні та завершенні будь-якого завдання, здатні приймати вчасно альтернативні рішення, прагнуть застосовувати свої знання та досвід в обраній сфері, однак їх потенціал ще є нестійким. І лише 3% педагогів є носіями провідницького бачення розвитку освіти, а не лише успішного виконання освітніх стандартів. Тому управління закладами освіти в Україні потребує комплексного підходу, який би враховував усі виклики та перспективи, сприяючи покращенню якості освіти та розвитку педагогічних кадрів до провадження власної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Ми виходимо з розуміння системи освіти як надзвичайно складної соціально ментальної субстанції, в якій відбувається процес прогресу суспільства та державності. Наразі освітня політика країни передбачає модернізацію управління в освіті та науці через упровадження найкращих управлінських практик і систем мотивації. Україна володіє невичерпним ресурсом власних, на жаль, малодосліджених, етнічно орієнтованих ідей становлення і прогресу освіти в руслі глобалізаційних реалій. Одна з них – провідництво в освіті. Свої подальші зусилля ми спрямовуємо на опрацювання технологій, методик розвитку провідницьких рис та розвиток здатності виконувати провідницьку місію в здобувачів вищої педагогічної освіти та керівників у процесі підвищення їх професійної майстерності.

Література:

1. Менеджмент в освіті: підручник / Редакція: проф. В. Крижка. К. : Освіта України, 2020. 465 с.

2. Генеза провідництва в освіті: колективна монографія / За заг. ред. проф. І. Богданова. Київ : Освіта України, 2019. 476 с.

3. Шатун В.Т. Основи менеджменту: Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 376 с.

4. Мурашко М.І. Менеджмент персоналу: Навч.-практ, посіб. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 311 с.

5. Peters, Thomas J., Waterman, Robert H. In Search of Excellence: Lessons from America's Best Run Companies. USA: New York, Harper & Row, 1982. 360 c. ISBN 0060150424.

6. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

7. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності: колективна монографія / Загальна редакція: проф. І. Богданов; передмова академіка НАПН України В. Андрущенка. К. : Освіта України, 2017. 368 с.

8. Кові Стівен Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей. 5-те вид. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2020. 384 с.

References:

1. Kryzhko, V. (Ed.) (2020). Menedzhment v osviti: pidruchnyk lektsii. K. : Osvita Ukrainy. 465 p. [in Ukrainian].

2. Bohdanov, I. (Ed.) (2019). Heneza providnytstva v osviti: kolektyvna monohrafiia. K. : Osvita Ukrainy 476 p. [in Ukrainian].

3. Shatun, V.T. (2006). Osnovy menedzhmentu: Navchalnyi posibnyk. Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly. 376 p. [in Ukrainian].

4. Murashko, M.I. (2002). Menedzhment personalu: Navch.-prakt, posib. K.: T-vo «Znannia», KOO. 311 p. [in Ukrainian].

5. Peters, Thomas J., Waterman, Robert H. (1982). In Search of Excellence: Lessons from America's Best Run Companies. USA: New York, Harper & Row. 360 c. ISBN 0060150424.

6. Kryzhko, V. (Ed.) (2020). Upravlinnia zakladom osvity: Pidruchnyk dlia zdobuvachiv druhoho rivnia vyshchoi osvity pedahohichnykh universytetiv. 2-e vyd. pererob. i dopov. Berdyansk: BSPU. 506 p. [in Ukrainian].

7. Bohdanov, I (Ed.) (2017). Providnytstvo v osviti. Vid idei do vichnosti: kolektyvna monohrafiia lektsii. K. : Osvita Ukrainy. 368 p. [in Ukrainian].

8. Kovi, Steven R. (2020) 7 zvychok nadzvychaino efektyvnykh liudei. 5-te vyd. Kharkiv : Klub Simeinoho Dozvillia. 384 p. [in Ukrainian].

Abstract. *The article presents the factors that determine the formation of the guiding paradigm in the national educational space of Ukraine; its features; the nature and peculiarities of the polyparadigmatic nature of the educational space of Ukraine are determined. The conditions in which the current management of educational institutions takes place are considered; the features of guides - heads of educational institutions are studied; the phenomenal nature of the guide's personality is established; the role of innovative approaches to the development of guiding traits of educational heads is characterised.*

Keywords: *guidance; guide; guiding traits; management of development.*

Статтю надіслано: 18.04.2024 р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-062
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-062

УДК 373.5.015.31:316.46

FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF CADETS

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ КУРСАНТІВ

Holiardyk N.A. / Н. А. Голярдик
Candidate of Psychological Sciences, associate professor / к. психол. н., доцент
ORCID: 0000-0001-9624-7582
National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, 29000
Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 29000

Анотація. *У статті окреслено специфіку розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів у освітньому процесі й створення психологічних умов для реалізації цього завдання. Метою статті є особливості формування та розвитку лідерських якостей курсантів.*

Стаття спрямована на аналіз змісту та умов розвитку лідерських якостей курсантів як пріоритетну форму навчання задля зростання рівня їх професійної діяльності.

Ключові слова: *лідерські якості, професійна діяльність, організаторські якості, професійна компетентність.*

Вступ.

Підготовка кожної людини до ефективної професійної діяльності, до повноцінного життя у суспільстві, яке характеризуватиметься якісною взаємодією з іншими індивідами, – це пріоритетне завдання кожного навчального закладу. Саме тому освітній процес маю бути так організований, аби кожен майбутній офіцер відчув сприятливі умови для самореалізації, для формування лідерських якостей або таких якостей, які в подальшому будуть корисними в професійній діяльності.

Правильна та логічна організація освітньої діяльності передбачає використання у своєму процесі лише ефективних та змістовних способів і форм навчання, що забезпечить навчальному закладу закономірно та сформувати лідерські якості майбутніх офіцерів під час професійної підготовки названої категорії людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням проблеми формування та розвитку якостей, які підтверджують лідерську позицію особистості, присвячено досить велику кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників (Ф. Бекон, Г.В.Ф. Гегель, Д. Локк, М. Монтень, Платон, Сократ, Г. Спенсер, Й. Фіхте, Г. Шелінг, Д. Юм), праксеології (Т. Котарбінський, Т. Пщоловський).

Питанням формування та розвитку організаційних або ж лідерських якостей присвячені наукові дослідження М. Боришевського, О. Ілліної, В. Моляко, В. Татенка та ін. Як предмет психологічного дослідження лідерські якості знайшли своє висвітлення в працях відомого українського ученого Л. Уманського та його наукової школи (С. Саричев, О.Чернишов та ін.).

Особливості формування лідерів, удосконалення умов для їхнього розвитку, а також шляхи підвищення рівня лідерських якостей і формування соціально активної особистості розглядають у своїх наукових розвідках Д. Алфімова, В. Пономаренко, А. Приятельчук, Т. Прохоренко, О. Тихомирова, М. Школяр та ін.

У сучасній українській педагогіці та психології розробляються проблеми організаційної психології, а саме: психологічна готовність до управлінської діяльності (Л. Карамушка), індивідуально-психологічні риси менеджера освіти (Н. Коломінський), соціально-психологічна регуляція організаційної діяльності (В. Казміренко, В. Третьяченко, Ю. Швалб); управлінська культура керівника (С. Королюк), формування навичок організаторської діяльності у майбутніх керівників прикордонних підрозділів (Л. Мотозюк, Є. Потапчук) та ін.

Однак, проблема формування лідерських якостей у курсантів, окреслення специфіки розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів у освітньому процесі й створення психологічних умов для реалізації цього завдання залишається недостатньо дослідженою.

Отже, **метою статті** є особливості формування та розвитку лідерських якостей курсантів. Стаття спрямована на аналіз змісту та умов розвитку лідерських якостей курсантів як пріоритетну форму навчання задля зростання рівня їх професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Підготовка курсантів – майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі – це планомірне поєднання теоретичних та практичних знань, це формування взаємовідносин у навчальній групі, це виховний процес, що в результаті кваліфікуємо як професійну військову підготовку курсантів. Сучасна військова підготовка набула проблемно-діяльнісного характеру, вона передбачає не просто надання курсантам певних теоретичних відомостей чи практичних навичок, а здобуття майбутніми офіцерами знань у процесі пошуку та діяльнісного підходу під час навчання і виховання.

Основним критерієм ефективності педагогічної системи професійної підготовки курсантів у військових закладах вищої освіти є навченість і готовність майбутніх офіцерів до виконання своїх функціональних обов'язків. Саме тому, на нашу думку, лідерські якості повинні дозволити офіцеру з високою ефективністю в майбутньому здійснити певне завдання під час виконання професійної роботи. Здійснення функціональних обов'язків майбутніми офіцерами в подальшій професійній діяльності може відбуватися у складних ситуаціях, тобто у таких умовах, які або значно ускладнюють досягнення поставленої мети, або є ризикованими для власного життя, або ж потрібно виконанати роботи за дуже короткий проміжок часу тощо. Звичайно, такі ситуації передбачають, що курсант має бути підготовленим до усіх видів складної роботи, бути морально та психологічно стійкою особистістю, пройти якісну віськово-професійну підготовку [1, с. 72].

Говорячи про особливості формування та розвитку лідерських якостей курсантів, окреслимо поняття готовності до професійної діяльності. Так, рівень готовності виконувати професійні обов'язки – це специфічне на надзвичайно складне явище, яка характеризується перш за все соціальною, моральною та психологічною стійкістю особи із повністю сформованим світоглядом, наділеною вольовим характером, духовними цінностями, цілеспрямованою тощо.

Зважаючи на зазначені теоретичні дані щодо професійної готовності, зауважимо, що сучасний офіцер повинен виконувати всебічне забезпечення роботи підрозділу, тобто бути лідером та організатором усієї професійної діяльності.

Формування та розвиток лідерських якостей у майбутніх офіцерів – це свого роду основа професійної компетентності, набуття якої передбачає усвідомлення курсантом своїх прагнень до даної діяльності, прагнення до самовдосконалення тощо [2, с. 27-28].

Професійна компетентність – це здатність майбутнього офіцера продуктивно та кваліфіковано виконувати поставлені перед ним завдання відповідно до його кваліфікації, проявляється при застосуванні теоретичних відомостей в поєднанні з практичними навичками під час здіснення певних видів роботи, результатом чого буде досягнення бажаної цілі.

Складовими професійної компетентності є: суто професійна компетентність (спеціальна, технологічна, комп'ютерна, суб'єктна, правова, економічна та ін.); комунікативна професійна компетентність (комунікативна – здатність до співробітництва, соціально-перцептивна, діагностична, етична, емпатійна, соціокультурна, конфліктна та ін.); різностороння особистісна компетентність (психологічна, індивідуальна, аутопсихологічна, культурна, рефлексивна й ін.).

Враховуючи специфіку, властиву професії офіцера, професійні компетентності можна поділити на такі групи: військова компетентність; організаційно-педагогічна компетентність; морально-бойові якості [3].

А. Маркова, досліджуючи особливості професійної компетентності, виокремила чотири види, які стосуються фахівця будь-якої сфери діяльності, у тому числі і офіцерів:

1. Професійна компетентність, яку кваліфікують як спеціальну або професійну. Такий вид компетентності передбачає наявність у фахівців високий рівень професійних вмінь та практичних навичок.

2. Професійна компетентність, яка кваліфікується як соціальна. Такий вид компетентності передбачає вміння фахівців працювати в команді, спільно виконувати поставлені завдання, вдало взаємодіяти.

3. Професійна компетентність, яка кваліфікується як особистісна, тобто здатність фахівців до саморозвитку, самовдосконалення, прагнення до підвищення кваліфікації з метою успішного виконання завдань та якісного усунення проблеми.

4. Професійна компетентність, яка кваліфікується як індивідуальна. Такий вид компетентності характеризується володінням засобами саморегуляції, здатність до професійного росту, наявність професійної мотивації [4, с. 172].

Повністю погоджуємося з позицією О. Богданюка, який пише: «Як складова готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності професійна компетентність виражається, у першу чергу, в їх суб'єктивній та об'єктивній готовності приймати рішення, які забезпечують виконання оперативно службових завдань, особливо у складних умовах несення служби. Формування професійної компетентності спирається, насамперед, на рефлективність позиції фахівця і мотиваційні засади саморозвитку. Ця компетентність передбачає поєднання здатності до творчого вирішення проблем та наявність професійних умінь» [2, с. 28].

На нашу думку, результативність професійного становлення майбутнього офіцера буде залежати в першу чергу від того, як відбувається освітній процес у навчальному закладі, тобто від того, за допомогою яких форм, методів та засобів курсанти отримують потрібну для майбутньої професійної діяльності теоретичні знання та практичні навички. Не менш важливим аспектом при здобутті професійної освіти майбутніми офіцерами є і їхні особистісні риси – наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність, самооцінка тощо.

Оскільки особистість майбутнього офіцера є носієм соціального досвіду, ми вважаємо, що його професійні та особистісні якості – це інструмент, що певною мірою впливає на результат виконання покладених на нього функцій за призначенням. Тому необхідно створити психолого-педагогічні передумови формування професійної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів, їх повної самореалізації. Професійна підготовка з однієї сторони є виявленням взаємодії людини із соціумом, а з іншої – чинником особистісного розвитку та самовдосконалення.

Розвиток лідерських якостей як складової професійної готовності курсанта повинен включати в себе такі основні психолого-педагогічні складові: емоційно-вольові; професійно-етичні; особистісні.

Водночас дидактичними складовими у формуванні організаторських якостей майбутніх офіцерів є: когнітивна (знання та їх застосування); функціональна (практичні уміння і навички); мотиваційна.

Зважаючи на труднощі майбутньої професійної діяльності офіцера, його службові функції та передбачаючи, в які ситуації може потрапити майбутній офіцер, ми окреслимо окремі, на нашу думку, важливі психологічні та педагогічні чинники, які сприятимуть розвитку лідерських якостей курсантів, а саме: розвивати емоційну стійкість і вольову саморегуляцію; формувати у майбутніх офіцерів як психічні стани «бойового збудження», бойового азарту, упевненості в собі, в своїй зброї, товаришах і командирах, так і стану зосередженості, спокою тощо; розвивати і зміцнювати у майбутніх офіцерів мотиви бойової діяльності; формувати якнайповніше уявлення про характер майбутнього бойового завдання, умови його виконання, можливі варіанти розвитку обстановки і способи дій в них; створювати бойовий настрій на завдання; знижувати рівень тривожності особового складу; формувати та закріплювати певну мотиваційну спрямованість на ефективність досягнення поставленої мети; формувати певну установку, що сприяє правильним діям і здатності особистості до самовдосконалення при реалізації поставленої мети; формувати управлінську самосвідомість і управлінську концепцію [5, с. 25].

До психологічних особливостей, які можуть яскраво характеризують лідерські якості, належать формально-динамічні особливості в комунікативній сфері: комунікативна ергічність, комунікативна пластичність, комунікативна швидкість, комунікативна емоційність.

Висновки.

Опрацювавши наукові джерела щодо сутності, специфіки, формування та розвитку лідерських якостей ми дійшли висновків, що лідерство – це вміння організувати свою професійну роботу та роботу підлеглих таким чином, щоб колектив відзначався згрупованістю, мав спільну мету, працював злагоджено та свідомо ставився до виконання своїх функціональних обов’язків. До лідерських якостей належать такі особистісні та професійні якості, як відповідальність, здатність швидко адаптуватися до нових умов, цілеспрямованість, взаємоповага, вміння передбачити результат роботи, вольовий характер тощо.

На нашу думку, лідерська позиція вимагає від особистості високого рівня професійної підготовки саме в аспекті взаємодії з іншими людьми, тобто впевненості у своїх діях, чіткості у прийнятті рішень та при виконанні поставлених завдань, вміння цілеспрямовано йти до поставленої мети.

Перспективами подальших досліджень є розробка корекційної програми щодо лідерських якостей курсантів.

Література:

1. Бірюк О.В. Підготовка офіцерського складу та перспективи військової кар’єри: Матеріали міжнар. семінару «Відносини між Збройними Силами, суспільством і державою». Секція «Військова освіта та підготовка». Київ, 22–23 червня 2000 р. Київ:Академпрес, 2000. С. 71–73.

2. Богданюк О.Д. Професійна компетентність майбутніх офіцерів прикордонників – основа якісної підготовки до службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка, соціальна робота. 2013. Вип. 29. С.27-29.

3. Боровик Л. В. Місце психологічної компетентності офіцера-прикордонника у структурі його професіоналізму. *Сучасна наука в мережі інтернет* : матеріали шостої всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. URL: http://intkonf.org/kand-psih-n-borovik-lv

4. Мірошніченко А. А. Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості командирських компетенцій майбутніх офіцерів прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький, 2016. № 5(7). С. 170–180.

5. Потапчук Є.М., Тихончук А.О. Проблеми психологічної підготовки робітника правоохоронних органів держави до управлінської діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії прикордонних військ України.* 1999. №10. С.23-29.

References.

1. Biryuk O.V. (2000) *Pidhotovka ofitsers'koho skladu ta perspektyvy viys'kovoyi kar"yery.* [Biryuk O.V. Officer training and military career prospects]. *Materialy mizhnar. seminaru «Vidnosyny mizh Zbroynymy Sylamy, suspil'stvom i derzhavoyu». Sektsiya «Viys'kova osvita ta pidhotovka». Kyyiv, 22–23 chervnya 2000 r. Kyyiv:Akadempres.* Pp. 71–73.

2. Bohdanyuk O.D. (2013) *Profesiyna kompetentnist' maybutnikh ofitseriv prykordonnykiv – osnova yakisnoyi pidhotovky do sluzhbovoyi diyal'nosti*. [Bohdanyuk O.D. The professional competence of future border guards is the basis of quality training for official activities]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Pedahohika, sotsial'na robota. Vyp. 29.* Pp. 27-29.

3. Borovyk L. V. (2018) *Mistse psykholohichnoyi kompetentnosti ofitsera-prykordonnyka u strukturi yoho profesionalizmu.* [Borovyk L.V. The place of psychological competence of a border guard officer in the structure of his professionalism]. *Suchasna nauka v merezhi internet : materialy shostoyi vseukrayins'koyi nauk.-prakt. internet-konf.* URL: http://intkonf.org/kand-psih-n-borovik-lv

4. Miroshnichenko A. A. (2016) *Vyznachennya kryteriyiv, pokaznykiv ta rivniv sformovanosti komandyrs'kykh kompetentsiy maybutnikh ofitseriv prykordonnykiv u protsesi vyvchennya zahal'noviys'kovykh dystsyplin.* [Miroshnichenko A. A. Determination of criteria, indicators and levels of formation of commander competencies of future officers of border guards in the process of studying military disciplines]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya : Pedahohichni nauky. Khmel'nyts'kyy, № 5(7).* Pp. 170–180.

5. Potapchuk YE.M., Tykhonchuk A.O. (1999) *Problemy psykholohichnoyi pidhotovky robitnyka pravookhoronnykh orhaniv derzhavy do upravlins'koyi diyal'nosti.* [Potapchuk E.M., Tikhonchuk A.O. Problems of psychological preparation of the employee of state law enforcement agencies for managerial activities]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi prykordonnykh viys'k Ukrayiny, №10.* Pp. 23-29.

Abstract. *The article outlines the specifics of the development of leadership qualities of future officers in the educational process and the creation of psychological conditions for the implementation of this task. The purpose of the article is the peculiarities of formation and development of leadership qualities of cadets.*

The article is aimed at analyzing the content and conditions for the development of leadership qualities of cadets as a priority form of education for the growth of their professional activity.

Keywords: *leadership qualities, professional activity, organizational qualities, professional competence.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-063
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-063

UDC 351. 35.08 (477)

INNOVATIVE APPROACHES IN PUBLIC SERVANTS TRAINING TO ENSURE POST-WAR REGIONAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

Zolotarov V.F.
PhD in Economics, Professor
ORCID: 0000-0001-8924-3268
Kuts Yu.O.
Doctor in PA, Professor
ORCID: 0000-0002-8629-012X
Educational and Scientific Institute "Institute of Public Administration",
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022
Sergeyeva O.Yu.
PhD in PA, Assistant Professor
ORCID: 0000-0001-6304-2273
Department of Business Foreign Language and Translation,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022

***Abstract**. This article is devoted to the search for innovative approaches to the organisation of public servant training to ensure post-war regional development in Ukraine. It is noted that public servants' training involves obtaining an appropriate educational qualification level. It is proposed to include in the educational process innovative approaches to master the following competencies: writing and preparing official documents; holding presentations and establishing verbal communication; taking managerial decisions, considering the responsibility and level of preparedness of each official; counselling and listening skills; chairing and conducting meetings effectively. The conclusion is made on the key aspects of the principles of public servants training organisation to ensure sustainable post-war regional development in Ukraine: system integrity of professional training; advanced nature of training; high versatility of knowledge and skills; involvement of public authorities; close interrelation of practice and experience; informational and analytical support; internship of lecturers in government agencies.*

***Keywords**: Innovative approach, training of public servants, post-war development in Ukraine, public service, civil service, service in local self-government bodies, regional development.*

Introduction.

Until recently, the Ukrainian state was on the verge of successful and radical reforms in regional development. But the treacherous full-scale invasion of the Russian aggressor on February 24, 2022, into our country, forced us to direct the lion's share of the resources of the Ukrainian society to overcome the invader's attempts to destroy Ukraine as a state. However, today scientists and practitioners of public administration should already pay primary attention to the creation of a holistic mechanism for the post-war reconstruction of the country. In our opinion, such a restoration should begin with the formation of a managerial corps for the implementation of the concept of post-war regional development, in which civil servants and local government officials will play a key role, that is why priority must be given to the preparation of qualified officials.

A large number of scientific papers are devoted to the organization of public servants' training. So, the conceptual definition of public service was given by O. Petrenko and O. Antonov *[11]*, M. Karp *[4]*, the second section of

V. Malinovsky's work "Public Service in Ukraine" *[8]* is devoted to the theoretical foundations of public service. L. Antonova solves the problems of professionalization of civil servants and employees of local governments *[1]*, legal regulation of the professional development of civil servants lies in the field of view of scientific research of O. Lutsenko *[7]*, Bulkat M. *[2]*, while T. Vasilevskaya, S. Shevchenko, N. Sidorenko, V. Gradovsky, L. Akimova and O. Akimov *[18]* focus on trends in the development of scientific provisions on public and state service agencies and local self-governments. Scientists of the Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of NAPA presented the textbook "Public Service" *[14]*. Some authors expend their scientific efforts precisely to the development of methods for public servant training in various areas, in particular: N. Kolisnichenko *[5]*, N. Larina *[6]*, O. Parkhomenko-Kutsevil *[10]*, A. Perov *[12]*, Tsalko T. *[16]* and others. The introduction of innovative forms of training in the system of civil servants advanced training is devoted to the scientific works of K. Protsak and I. Matviy *[13]*, M. Izha and T. Pakhomova *[3]*, Yurchenko V. *[17],* and many other scientists. But, at the same time, scientists could not have predicted such a course of events, when the organization of public servant training is going on during the period of martial law, and there are practically no theoretical works on the formation of a new generation of managers to ensure post-war regional development in Ukraine.

The article is aimed at the theoretical development of innovative approaches to the organisation of public servant training to ensure post-war regional development in Ukraine. To achieve this goal, the authors used general scientific and special research methods, in particular: a systematic approach, which is the methodological basis of the whole work, is used in solving most of the research tasks set in this article; synthesis, logical generalization – in determining the social significance of the public servants training organization; abstraction and grouping – in the formation of the main provisions on the formation and functioning of innovative approaches to the system of public servant training to ensure post-war regional development; comparative analysis and generalization – in the study of modern trends and problems of the development of public service in Ukraine.

Main text

Professional education for representatives of public authorities, including vocational training and advanced training, plays a key role in improving the efficiency of local state administrations and representative bodies of local self-government, the system of local councils as a whole, especially in ensuring the post-war restoration and sustainable regional development of the Ukrainian state. The need to solve the personnel crisis in public administration bodies for the restoration of territories actualizes the problem of systemic improvement of the effectiveness of public servants and local government officials training in the context of design thinking, project management, reengineering and digitalization of management processes, adgil and project development technologies, marketing and territory development strategies, timing *[3]*.

After the victory, public servants, at the regional level in particular, will be entrusted with an extraordinary task – the restoration of the affected territories and the formation of mechanisms for regional development.

Training of public servants and local government officials involves obtaining the appropriate educational qualification level, in particular, a master's degree in specialities aimed at professional activity in the field of public service and local self-government bodies. Professional development of public servants includes training in order to update and develop the necessary skills, abilities and knowledge for the most effective solution to the tasks of their professional activities. Conditions for training and advanced training of public servants are created in the corresponding institutions of higher education. Professional training of public servants is an intensive process, as it requires the fastest development and optimal methods of organization. This is due to the need for constant updating of information caused by rapid changes in modern society, especially related to the war of russia against sovereign Ukraine, constant innovations in legislation and other factors. The preparation of a new generation of public servants will qualitatively change public service as such.

Taking into account the limited terms and frequency of public servant training in modern Ukraine, as well as the tendency for its reduction, it is time to significantly increase the effectiveness of the public servant professional training system and advanced training system. When increasing the scale of the training, it is important to focus on deep qualitative changes in this process. The effectiveness of training officials is determined by the quality and effectiveness of the educational process itself.

As for innovative methods of training heads of different levels of public service, K. Protsak and I. Matviy suggest using focus groups; interviews in front of the camera; trainings; role-playing games; general discussions; and mini-lectures. All of them should be based on modern concepts of leadership *[13]*.

To provide training for the required number of civil servants and local government officials, O.Serdiuk., L. Gorbatyuk and B. Bozhko justify the advantages of a mixed form of education *[15]*. At the same time, the implementation of modern information technologies and the emergence of new approaches to the learning process allow teachers to introduce the most optimal methodology for the development and acquisition of communicative competence by students, which successfully combines online learning with the presence of a teacher in a classroom *[17]*.

We consider the training and professional development of officials as a complex process that includes the development of intellectual skills, a system of professional knowledge and professional skills necessary for effective public administration. With this in mind, it is important to focus on specific areas of training aimed at practical aspects of the implementation of official powers of public authorities to ensure sustainable post-war regional development in Ukraine.

An important aspect of the integrity of training and advanced training of public servants is the assimilation of the skills and abilities necessary to perform managerial duties. In local public authorities, conducting annual assessments of public servants activities, interviews and questionnaires allows you to determine the needs for professional training and improvement of their skills. The priority in the system of professional training becomes qualification improvement in the corresponding educational institutions. However, in practice, it is also important to pay special attention to the professional development of personnel in local state administrations and representative bodies of local self-government. The use of such forms of advanced training as self-education, training at the workplace and internships can become an additional tool for the effective development of professional skills and knowledge.

It should be acknowledged that in some cases there is no appropriate implementation and use of these methods of advanced training. It is important to focus on the motivation to study, considering it as a condition for increasing the level of professionalism. The results of professional training and professional development of public servants largely depend on their desire to improve their professional skills and knowledge.

Due to the difficulties in establishing an effective link between the assessment of work and the quality of professional duties of officials of local public authorities, it is important to introduce mechanisms that contribute to the formation of the desire to improve business and personal qualities, as well as improve their professional level. Managerial professional development of officials can become more effective if we take into account the analysis of skills and knowledge necessary for the performance of official duties, as determined by the annual assessment of their activities and by interviews. Establishing a cohesion of professional development and labour evaluation can help stimulate the development of public servants.

Additionally, the priority of advanced training is given to participation in the educational process in the corresponding educational institutions. However, attention should be paid to other forms of professional development, such as self-education, on-the-job training and internships, which are currently underused.

In the context of managerial personnel training to ensure post-war regional development in Ukraine, a scientifically sound approach to the organization of advanced training of government officials is extremely important. In order to improve the system of vocational education and management training, a number of measures are proposed that will contribute to the effective development of public administration and meet the needs of regional development:

1) attention to online counselling: it is important to provide access to online counselling for government officials; this will allow them to receive relevant information and advice in real-time, which will increase their professional competence;
2) attracting future students to program formation: it is important to take into account the opinions of future students when developing training programs; this can be done by sending the program structure to the authorities in advance to obtain feedback and recommendations;
3) ongoing training of public servants: it is necessary to focus on the continuous professional development of public servants as an important component of successful public administration and ensuring sustainable regional development;
4) introduction of testing methodology: it is important to develop a testing methodology to identify professional competencies and weaknesses of public servants; this will identify the needs for training and development of personnel;

5) target order and individual approach: it is vital to introduce the practice of developing a target order and an individual approach to identifying the training needs of each employee following the specifics of his work and functions;
6) attracting professional psychologists: it is necessary to attract professional psychologists to work with the staff of the local state administrations; this will help to identify and solve problems in the professional and personal development of personnel.

The proposed professional training of public authority officials explicitly as institutional professional training in the public authority bodies themselves is a promising direction for improving the quality of management and developing the personal professional skills of public servants. The introduction of such programs can make such training more effective and practice-oriented.

Summary and conclusions. The conducted analysis allows us to highlight some key aspects of innovative approaches to the organisation of public servant training for ensuring post-war regional development in Ukraine. It is characterized by systemic integrity of training, i.e. it brings together various aspects, such as managerial, financial, economic, humanitarian, legal and social training, together with deep specialization and takes into account regional and local peculiarities, it will provide more holistic training of public servants so they can respond to the challenges of modern management focusing on sustainable post-war regional development.

Hence there is inherent to these approaches an advanced nature of training that emphasizes modern technologies, trends and practices that will allow public servants to be prepared for future challenges and trends in their fields of activity. The next important ingredient is the high universality of skills and knowledge – the development of a wide range of skills and knowledge will enable public servants to work effectively at different levels and in related areas, which is becoming important in today's dynamic environment, especially under martial law.

Also, the involvement of specialists and heads of public authorities, and the integration of experience and expertise of internal and external specialists will make it possible to create more practical and life-oriented training programs, which should be directed on mechanisms for sustainable post-war regional development in Ukraine. Innovative approaches are targeted at a close relationship of practice and experience – emphasizing the importance of practical application of the acquired knowledge and skills through various forms of training will ensure a deeper assimilation of the material. Information and analytical support is an integral part of public servant training as the use of modern state digital services, tools and analytical methods will help public authorities to make decisions more effectively and develop programs for sustainable post-war regional development in Ukraine. Moreover, internships of lecturers in public authorities will provide those who are engaged in training and advanced training of public servants with the opportunity to maintain the relevance and urgency of training programs and strengthen the relationship with the real practice of public administration.

Further research in this direction is desirable to focus on ongoing and advanced training of public servants, as well as taking into account the context and characteristics of local and regional public authorities, which will form a system adapted to the requirements of the modern paradigm of public administration, aimed at sustainable post-war regional development in Ukraine and will increase the level of professional qualifications of public servants.

References:

1. Antonova L. V. (2020). Profesionalizaciya derzhavnyx sluzhbovciv ta sluzhbovciv orhaniv miscevoho samovryaduvannya yak napryam realizaciyi teoriyi liderstva v publichnomu upravlinni [Professionalization of civil servants and employees of local self-government bodies as a direction for the implementation of leadership theory in public administration] Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok [Public Administration: Improvement and Development], URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/6.pdf. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.1.4.

2. Bulkat M. S. (2023). Tendenciyi rozvytku naukovyx polozhen" shhodo publichnoyi, derzhavnoyi, sluzhby v orhanax miscevoho samovryaduvannya [Trends in the development of scientific provisions on public, public, service in local governments] in Pravo ta derzhavne upravlinnya [Law and Public Administration], № 3, pp. 33-42. DOI: 10.32782/pdu.2023.3.5

3. Izha M., Paxomova T. (2022). Konceptual"ni pidxody do innovacijnyx mexanizmiv publichnoho upravlinnya vidnovlennyam terytorij [Conceptual Approaches to Innovative Mechanisms of Public Management of Restoration of Territories] in Aspekty publichnoho upravlinnya [Aspects of Public Administration] volume 10 (3), pp. 5-10. DOI:https://doi.org/10.15421/152214.

4. Karpa M. I. (2011). Publichna sluzhba [Public service] in Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya [Encyclopedia of public administration] u 8 t. / nauk.-red. kol. : YU. V. Kovbasyuk (holova) [ta in.], volume 8, 630 s. pp. 486-487.

5. Kolisnichenko N. M. (2020). Inshomovna komunikatsiya u pidhotovtsi publichnykh sluzhbovtsiv: yevropeysʹkyy dosvid ta ukrayinsʹki realiyi [Foreign language communication in the training of public servants: European experience and Ukrainian realities] in Monohraphy / N. M. Kolisnichenko. Odesa : ORIDU NADU, p.216.

6. Larina N. B. (2020). Vprovadzhennya resursno-merezhevoyi modeli u profesiynomu navchanni publichnykh sluzhbovtsiv [Implementation of resource-network model in professional training of public servants] in Pravo ta derzhavne upravlinnya [Law and Public Administration]. № 1, volume 2, pp. 220-244. DOI https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-2.37.

7. Lutsenko O. YE. (2023). Pravove rehulyuvannya profesiynoho rozvytku derzhavnykh sluzhbovtsiv [Legal regulation of professional development of civil servants] in Naukovyy visnyk Uzhhorodsʹkoho Natsionalʹnoho Universytetu [Scientific Bulletin of Uzhgorod National University], volume 75, part 3., pp. 41-46 DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.7.

8. Malynovsʹkyy V. YA. (2018). Publichna sluzhba v Ukrayini [Public service in Ukraine]: pidruchnyk [Coursebook]. Kyyiv : Vydavnychyy dim «Kondor». P. 312

9. Myxal"chenko I. Innovating Education: innovacijnyj pidxid do navchannya ta vykladannya [Innovating Education: an innovative approach to learning and teaching] URL: https://pon.org.ua/novyny/10386-innovating-education-innovaciinyi-pidkhid-

do-navchannia-ta-vykladannia.html.

10. Parkhomenko-Kutsevil O. (2017). Innovatsiynyy pidkhid do pidhotovky derzhavnykh sluzhbovtsiv ta osib mistsevoho samovryaduvannya [Innovative approach to the training of civil servants and local authorities] in Publichne uryaduvannya [Public Administration], № 1 (6), pp. 152-158.

11. Petrenko O. S., Antonova O. V. (2011). Publichna sluzhba [Public service] in Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya [Encyclopedia of public administration] u 8 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrayiny ; –nauk.-red. kolehiya : YU. V. Kovbasyuk (holova) ta in. K. : NADU, 2011. T. 3 : Istoriya derzhavnoho upravlinnya / nauk.-red. kolehiya : A. M. Mykhnenko (spivholova), M. M. Bilyns′ka (spivholova) ta in. pp. 375-376.

12. Pyerov A. Pravovi zasady profesiynoho navchannya derzhavnykh sluzhbovtsiv Ukrayiny [Legal basis of professional training of civil servants of Ukraine]. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19973/pierov.pdf .

13. Procak K. V., Matvij I. Ye. Innovacijni pidxody do rozvytku kompetencij publichnyx sluzhbovciv [Innovative approaches to the development of competencies of public servants]. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/jan/15348/visnyk2018-86-91.pdf.

14. S. M. Ser′ohin, N. A. Lypovs′ka (2020). Publichna sluzhba: navch. posib. [Public service: coursebook], Dnipro : DRIDU NADU, 280 p.

15. Serdyuk O. I., Horbatyuk L. M., Bozhko B. V. Vprovadzhennya innovacijnyx form navchannya v systemu pidvyshhennya kvalifikaciyi derzhavnyx sluzhbovciv ta posadovyx osib miscevoho samovryaduvannya Poltavs"koyi oblasti [Implementation of innovative forms of training in the system of advanced training of civil servants and local government officials of the Poltava region] in Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok. Elektronne faxove vydannya [Public administration: improvement and development. Electronic professional publication]. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/44.pdf . DOI: 10.32702/2307-2156-2019.10.42

16. Tsalko T. R. (2021). Problemy suchasnoyi pidhotovky ta kadrovoho zabezpechennya derzhavnoyi sluzhby v Ukrayini [Problems of modern training and staffing of civil service in Ukraine] in Publichne administruvannya ta natsional′na bezpeka. Elektronne naukove vydannya [Public administration and national security. Electronic scientific publication], № 1 (17), pp. 17-24. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17616/1_2021_18-25.pdf . DOI: 10.25313/2617-572X-2021-1-6973.

17. Yurchenko V. (2021). Derzhavne upravlinnya [Public administration] in Naukovyj visnyk [Scientific Bulletin], № 1 (7), pp. 303-317. URL:https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)-303-317.

18. Vasylevska T., Shevchenko S., Sydorenko N., Gradivskyy V., Akimova L. and Akimov O. (2022). Development of professional competence of public servants in the conditions of d ecentralization of public authority in AD ALTA: Journal of interdisciplinary research, vol. 12, issue 2, special issue XXIX, pp. 61-66.

Article sent: 18.04.2024

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-066
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-066

CLASSROOM MANAGEMENT IN THE PROCESS OF CLIL APPLICATION

Myronenko Tetyana
https://orcid.org/0000-0002-0965-0232
Professor, PhD, V.O.Sukhomlynskyi
National University of Mykolaiv, Ukraine
Dobrovolska Lesia
https://orcid.org/0000-0002-5304-4133
Assistant Professor, PhD, V.O.Sukhomlynskyi
National University of Mykolaiv, Ukraine

Abstract. *The article discusses the implementation of CLIL (Content and Language Integrated Learning) in educational institutions in Ukraine, focusing on the challenges and potentials of teaching subjects through English. The authors examine the fundamental principles and successful strategies of CLIL in secondary schools. They provide various activities utilizing the CLIL approach within the classroom, including integrated lessons aligned with the school curriculum. Hence, it is suggested that integrating all CLIL elements is most beneficial during the initial stages of adopting this approach. Additionally, the article presents a structured sequence of activities for effective classroom management in CLIL, based on authentic materials.*

Keywords: *CLIL, implementation, principle, classroom management, emersion, activity, a foreign language, content.*

Introduction.

The objective of advancing education at every level in Ukraine is to continually align it with the European and global educational standards. A crucial aspect of this endeavor involves ensuring the acknowledgment of Ukrainian skilled professionals in Europe and fostering strong connections with educators and researchers. Achieving this goal demands a substantial enhancement in the training of specialists, equipping them with deep expertise in their respective fields, fostering creative thinking and readiness to adopt and apply innovative ideas and methodologies, thereby enriching their future professional career.

In order to fulfill the aforementioned objectives, education must prioritize the acquisition of a foreign language, treating it not only as an academic subject but also as a vital component of professional training in line with the standards set forth in the Bologna Declaration. A highly effective approach to achieving this goal is through the incorporation of integrated learning methodologies into the educational framework, particularly Content and Language Integrated Learning (CLIL). This method operates on the principles of language immersion, treating a foreign language as an instructional tool for learning various subjects within the curriculum. CLIL involves utilizing multimedia resources and subject-specific terminology to cultivate proficiency in both the native and foreign languages while simultaneously developing professional skills.

Main Text.

The concept of foreign language immersion, on the basis of CLIL approach, has been extensively researched by scholars including P.Calvé, J.Cummins, A.Safty, K.Clark, C.L.Walker, P.Mehisto, D.March, M.J.F.Martin, in collaboration with K.Võlli and H.Asseriga [4;5;6]. Their work has made a substantial contribution to the advancement of this approach.

The term CLIL, which stands for content and language integrated learning, was coined by D.Marsh (Finland). He conceptualized it as an educational approach that emphasizes the relationship between the learner's first language (L1) and the target language (L2). He also emphasizes that CLIL involves language acquisition, though in a supportive role, as it integrates language learning seamlessly into subject instruction without separate language teaching [2].

CLIL is regarded by scholars as an innovative learning approach characterized by its dynamism and holistic nature. According to D.Marsh, it serves as a dynamic and motivating force in education. He highlights that subjects, or specific topics within subjects, can be explored through case studies conducted in a foreign language, effectively integrating the target language into subject matter instruction. This approach enables students to study the subject itself through the lens of the target language. By offering contemporary, precise, and engaging content, CLIL facilitates both professional knowledge acquisition and foreign language mastery. Communication in a foreign language within this framework facilitates the purposeful development of communicative functions in the target language and enhances students' integrated language skills [3]. Educational programmes designed for CLIL implementation are characterized by a close integration of various disciplines, reflecting a predominant trend in curriculum development in Western Europe [5].

The current situation in Ukrainian education shows successful implementation of the CLIL approach within modern Ukrainian schools, particularly within the National Ukrainian School (NUSH) [1]. This success is nevident through the introduction of immersion courses and a series of integrated lessons. Integrated lessons not only boost students’ motivation but also render the second language (L2) learning process more deliberate and conscious. This approach places a strong emphasis on development students’ individuality, empowering them to engage in critical thinking during self-study.

Allowing students to study content without constant correction of their L2, the CLIL approach aids in overcoming language barriers. Common language errors are analyzed and explained, facilitating ongoing language development at the end of each lesson. Within the framework of Ukrainian linguistic didactic principles, CLIL emphasizes interdisciplinary connections and fosters the creation of an immersive foreign language environment within the educational setting.

A CLIL lesson is similar to an English language integrated skills lesson, except that it includes obtaining professionally oriented language material. It is delivered by one or two teachers (a language and a content teacher) and is based on the material directly related to a content-based subject. A CLIL approach refers to both communicative and lexical approaches, and aims to guide language processing, acquiring professional knowledge, developing professional skills and, at the same way, supports language production.

In order to successfully manage classroom interaction in CLIL application we have designed activities to familiarize with classroom management techniques in conducting a CLIL lesson. The activities were designed within the Erasmus + project 610427-EE-2019-EPPKA2-CBHE-JP «Foreign Language Teacher Training Capacity

Development as a Way to Ukraine's Multilingual Education and European Integration» (MultiEd) application. CLIL lessons follow the structure we applied within the Erasmus+ DeTEL project implementation under the guidance of Aston University.

Spark

Activity 1. Based on your teaching experience, define the term "classroom management". What should classroom management include?

Activity 2. Fill in the mind map with the constituents of classroom management.

Input

Activity 3. Read the extract from the article by Hue Min-tag and Li Wai-shing concerning the definition of classroom management. The information is taken and adapted from *Classroom management – Creating a Positive Environment* by Hue Min-tag and Li Wai-shing, pp.3-5.

Effective classroom management is crucial for fostering a positive learning environment, yet often, the focus has been primarily on teachers' instructional roles rather than on the necessary knowledge and skills for managing and maintaining discipline. This oversight may stem from varying interpretations of what "classroom management" entails. Teachers' personal experiences of schooling and cultural backgrounds often shape their understanding of this concept, influencing their social and moral values and shaping a common language related to management and discipline.

The term "classroom management" has been defined diversely, depending on the specific aspects under consideration, philosophical perspectives, and operational approaches. Below are some examples illustrating different viewpoints on classroom management:

- It is a dimension of effective teaching, and a process through which an effective classroom environment is created (Good and Brophy, 1997).
- It focuses on student behaviour, especially discipline problems, and deals with issues of low learning motivation and poor self-esteem (Campbell, 1999).
- It refers broadly to all activities that teachers carry out in the classroom. It aims to promote student involvement and cooperation (Sanford et al., 1983, cited in Jonesand Jones, 2001).
- It emphasizes the educational value of promoting the growth of students. Its focus is also on proactive and developmental classroom practices, rather than those with negative features of control and punishment (McCaslin and Good, 1992).

Although teachers make sense of classroom management in different ways, in general they have a common approach to promoting classroom discipline. It includes the following features (Hue, 2005):

• adopting effective approaches to teaching and learning;

• having plans for avoiding disruption;

• establishing a positive relationship with students;

• using knowledge of individual students and the class to develop appropriate strategies for discipline; and

• being sensitive to the influence on classroom management of factors such as the student seating plan, the arrangements for floating classes, and the examination schedule.

• First, it is a necessary condition for the creation of a supportive, respectful learning environment. Effective teaching and learning can take place only if there is good order and a positive learning climate in the classroom. The view that discipline is a crucial dimension of classroom management and is essentially a means to create the necessary conditions for learning has been endorsed by various educationalists (e.g. Ames, 1992; Corrie, 1997).

• Second, it is a proactive and developmental way to promote the growth of students, in terms of their personal, social and emotional selves. There is a commonly held perception that classroom management, particularly when it refers to discipline and punishment, is related to reactive control and sterile practices. However, classroom discipline should never be considered in isolation from the students' academic, personal and social growth. This is because positive classroom management has enormous potential for increasing students' motivation, learning and self-esteem and, more specifically, positive disciplinary practices can give students a sense of achievement.

Reflect on the following:

1) What is classroom management?

2) What concepts refer to classroom management?

3) Why should a teacher use classroom-management strategies effectively?

4) What concepts can you apply in planning a CLIL lesson?

Activity 4. Study the information about "8 Teaching Techniques for the CLIL Teacher's Soul" https://www.fluentu.com/blog/educator/clil-teaching/ and compile a table of comparison of the traditional and CLIL classroom management.

Activity 5. What are the peculiarities of the teacher's role in traditional and CLIL classroom management? Write down a list of actions that the teacher performs in the CLIL classroom. Compare your list to the one below. Comment on the differences.

Activity 6. Read the article by K.Papaja "The role of a teacher in a CLIL classroom" https://www.unifg.it/sites/default/files/allegatiparagrafo/06-07-2017/papaja_the_role_of_a_teacher_in_a_clil_classroom.pdf.

Reflect on the following:

1.What are the competencies required to a CLIL teacher?

2. What challenges does a CLIL teacher face?

3. What are the prerequisites to teach CLIL?

4. How do you understand the term "English as a medium of instruction"? How does it coincide with teaching content through language?

Follow up Activities

Activity 7. Watch the video "How to bring CLIL into your classroom" https://www.youtube.com/watch?v=kR6OnEqq1Fc and be ready to present classroom management techniques to apply in teaching CLIL. Think about the difference between a traditional and a CLIL lesson organization/ challenges content and language teacher faces.

Activity 8. Point out the main differences in compiling a template to a CLIL lesson with a template to a Language or Subject lesson from the point of view of classroom management.

Formative assessment / *Activity 9.* Study the given table for lesson planning in CLIL (taken and adapted from https://www.pinterest.com/pin/784963410023963642/?autologin=true) for further usage in your professional activity. Create your own table for a CLIL lesson.

Summary and Conclusion.

The implementation of the CLIL approach in Ukrainian schools typically involves incorporating integrated lessons into the school curriculum. At the initial stages of introducing this approach, it is most practical to utilize various CLIL elements. In Ukraine, fully conducting subject instruction in the second language (L2) can be challenging, so the focus tends to be on integrating CLIL elements into English lessons. In this scenario, the foreign language serves as a means to achieve content objectives.

While secondary schools in Ukraine are steadily integrating integrated lessons, higher educational institutions are placing less emphasis on CLIL implementation, particularly in teaching professionally oriented courses.

References

1. Zakon Ykrayiny "Pro Vyschy Osvity" [Law of Ukraine on Higher Education] (2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text [in Ukrainian]

2. CLIL in higher Education. Towards a Multilingual Language Policy/ Inmaculada Fortanet – Gomez. – Bristol. Bufalo. Toronto. –2013.– 284 p.

3. David Marsh. Introduction: Content and Language Integrated Learning. – Oxford. – 2009. – 178 p.

4. Peeter Mehisto, Maria Jesus Frigols, David Marsh (2008) Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning and Multilingual Education. Macmillan book for teachers, 2008, p-238.

5. Putting CLIL into Practice / Phil Ball, Keith Kelly, John Clegg. – Oxford. – 2015. – 336 p.

6. Teaching through a foreign Language. A guide for teachers and schools to using foreign language in content teaching/ Maria Pavesi, Daniels Bertocchi, Marie Hofmannova, Monika Kazianka. –Tie Clil. – 2001.– 32 p

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-073
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-073

УДК 159.9

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MANAGERIAL WORK OF WOMEN AND MEN: A COMPARATIVE ANALYSIS.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Minotska O.O. / Міноцька О.О.
student / студентка.
Umerova K.A. / Умерова К.А.
student / студентка
Dluzhynskyy V.O. / Длужинський В.О.
student / студент
Shutiak I. A./ Шутяк І. А.
Заслужений вчитель України/Zasluzhenyy vchytel Ukrainy
ORCID: 0000-0003-1237-1055
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law,
Khmelnytskyi, Heroes of the Maidan, 8, 29013
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Героїв Майдану, 8, 29013

Анотація. *Ця дослідницька робота спрямована на порівняльний аналіз психологічних аспектів управлінської праці жінок та чоловіків. Порівнюючи стилі керівництва, вплив особистісних характеристик на управлінську ефективність та стресостійкість, а також особливості комунікації та конфліктів у робочому середовищі, дослідження виявляє ключові відмінності та схожості між чоловіками та жінками в управлінській діяльності. Результати надають важливі висновки для практичного застосування у розвитку управлінських навичок на робочому місці.*

Ключові слова: *гендерна рівність, управлінська праця, порівняльний аналіз, соціокультурний контекст, психологічні аспекти, гендерні відмінності, стиль управління, стресостійкість, ефективність комунікації.*

Вступ.

У сучасному світі, де роль жінок та чоловіків в суспільстві постійно еволюціонує, розуміння психологічних аспектів їхньої управлінської праці є ключовим для досягнення успіху в організаційному середовищі. Незважаючи на значні зміни в сприйнятті гендерних ролей та стереотипів, які відбулися протягом останніх століть, питання гендерної рівності та впливу статі на управлінські практики залишаються актуальними та обговорюваними.

Ця стаття присвячена проведенню порівняльного аналізу психологічних аспектів управлінської праці жінок та чоловіків. Розглядаючи такі ключові аспекти, як стилі керівництва, особистісні характеристики, комунікація та управлінська ефективність, ми прагнемо виявити як відмінності, так і спільні риси управлінського стилю жінок і чоловіків. Розуміння цих аспектів може допомогти у покращенні управлінських практик, підвищенні ефективності та створенні сприятливого та рівноправного робочого середовища для всіх працівників.

Засвідчення статті науковою базою та практичними висновками може стати важливим внеском у розвиток діалогу про гендерну рівність та підтримку різноманітності в сфері управління.

Основний текст.

Сучасне дослідження управлінської праці жінок та чоловіків визначається широким спектром академічних та практичних напрямків, що відображають тенденції суспільного розвитку, включаючи розширення ролі жінок у керівництві, зростання уваги до гендерної рівності та розвиток різноманітних організаційних моделей. Актуальність порівняльного аналізу управлінської праці жінок та чоловіків визначається кількома ключовими факторами:

- гендерна рівність у бізнесі та управлінні, а саме стремління до створення справедливих умов для кар'єрного зростання та розвитку як для чоловіків, так і для жінок, є одним із основних пріоритетів сучасного суспільства. дослідження в галузі управління дозволяють визначити перешкоди та переваги, з якими стикаються жінки та чоловіки у процесі управління [3];
- розмаїття керівницьких стилів, тобто порівняльний аналіз дозволяє розглянути різноманітність підходів до управління, відмінності у стилях лідерства та їх вплив на організаційні результати в контексті гендерних різниць;
- вплив соціокультурного контексту; культурні, соціальні та історичні чинники впливають на уявлення про ролі жінок і чоловіків у суспільстві та організаціях. порівняльний аналіз дозволяє врахувати ці впливи та їхні наслідки для управлінської практики;
- практичні наслідки - розуміння відмінностей та схожостей управлінської діяльності жінок та чоловіків допомагає розробляти ефективні стратегії розвитку та розширення можливостей для всіх працівників, незалежно від статі.

Порівняльний аналіз управлінської праці жінок та чоловіків виявляється необхідним і важливим в контексті постійного розвитку сучасного організаційного середовища. Здійснення такого аналізу дозволяє збагатити розуміння факторів, що впливають на ефективність керівництва, та розкрити можливості для покращення практик управління [2].

Наведені вище аргументи свідчать про актуальність подальших досліджень у цій області, а також визначають напрямки для практичного застосування отриманих результатів. Зокрема, управління розмаїттям стилів керівництва, врахування соціокультурного контексту та розробка політик гендерної рівності можуть сприяти створенню сприятливого та рівноправного робочого середовища.

Розгляд теоретичних підходів до розуміння управлінської діяльності з психологічної перспективи відображається через призму різних концепцій і моделей, які допомагають пояснити, передбачити та оптимізувати поведінку та рішення керівників. На прикладі досліджень управлінської праці жінок та чоловіків, різниця між статями може розглядатися з погляду таких психологічних аспектів.

Соціальна роль і стереотипи теорії соціальної ролі та соціальних стереотипів визначають, як очікування суспільства впливають на поведінку керівників різних статей. Наприклад, стереотипи про лідерство можуть впливати на те, які ролі призначаються жінкам і чоловікам у керівництві [1].

Емоційний інтелект дослідження емоційного інтелекту вказують на те, що жінки та чоловіки можуть мати різний рівень виявлення і керування емоціями у процесі управління. Це може впливати на спосіб спілкування, прийняття рішень та реагування на стресові ситуації.

Соціальні мережі та підтримка дослідження соціальних мереж та підтримки в організаційному середовищі можуть показати, як жінки і чоловіки будують свої професійні контакти та використовують їх для досягнення успіху у кар'єрі.

Мотивація та цінності вивчення мотивації та особистісних цінностей може розкрити різницю в пріоритетах жінок і чоловіків у контексті управління, що впливає на їхню мотивацію та цілеспрямованість у досягненні організаційних цілей.

Отже, розуміння психологічних аспектів управлінської діяльності дозволяє краще розуміти різницю між статями у контексті управління та розвивати практичні стратегії для підвищення ефективності керівництва незалежно від статевої приналежності.

Розглянемо відмінності в управлінській діяльності чоловіків та жінок через певні аспекти. Наявно показано це в таблиці 1.

Табл.1 - Гендерна відмінність в управлінській діяльності

Аспект	Жінки	Чоловіки
Стиль управління	Зазвичай більш тендітні та демократичні	Схильні до більш авторитарного стилю
Міжособистісність	Схильні до співпраці та звернення до командного підходу	Частіше виявляють конкурентність та лідерські якості
Стресостійкість	Мають вищу схильність до емоційного спілкування та співчуття	Частіше проявляють стресостійкість та мають тенденцію приховувати емоції
Підходи до ризику	Можуть бути більш обережними та консервативними	Частіше приймають ризики та зосереджені на результаті
Емоційна інтелігентність	Схильні до більшої емоційної інтелігентності та виявляють більшу емпатію	Менш виражена емоційна інтелігентність, але частіше зосереджені на логіці та об'єктивності

Табл.1 – складено авторами за допомогою використаних джерел.

Узагальнюючи, можна сказати, що гендерні відмінності проявляються в управлінській діяльності у різних аспектах, таких як стиль управління, міжособистісність, стресостійкість, підходи до ризику та емоційна інтелігентність [6].

Жінки, як правило, демонструють більш тендітний, співпрацюючий і емоційно-орієнтований підхід до управління, виявляють спрямованість на командну роботу і співчуття. Вони можуть бути обережнішими у виборі ризиків та більш відкритими щодо власних емоцій.

Натомість чоловіки частіше виявляють авторитарність, конкурентоспроможність і лідерські якості. Вони можуть приховувати свої емоції, бути більш стресостійкими і зосередженими на досягненні результатів.

Ці відмінності не означають, що один підхід кращий за інший, але вони можуть впливати на стиль управління та підходи до прийняття рішень в організаційному середовищі.

Також розглянемо що ж спільне мають чоловіки та жінки в сфері управлінської діяльності, ці дані представлені в таблиці 2.

Табл.2 - Спільні гендерні риси в сфері управлінської діяльності

Аспект	Опис
Мотивація	Спільними для багатьох можуть бути особисті цілі, визнання, виклики та можливість розвитку
Ефективність комунікації	Якісна комунікація з ключовими навичками, такими як емпатія, слухання та чіткість
Стресостійкість	Здатність до ефективного управління стресом та адаптація до змін
Етика роботи	Схильність до етичної поведінки та дотримання професійних стандартів
Самомотивація	Здатність до внутрішньої мотивації і самокерування у досягненні цілей
Управління часом	Навички планування та прийняття рішень щодо ефективного використання часу

Табл. 2 – складено авторами за допомогою використаних джерел.

Узагальнюючи, у сфері управлінської діяльності існують спільні гендерні риси, що виявляються у мотивації, ефективності комунікації, стресостійкості, етиці роботи, самомотивації та управлінні часом. Незалежно від статі, управлінці мають подібні цілі, такі як досягнення успіху та розвитку, вони спроможні ефективно спілкуватися та пристосовуватися до змін, вони дотримуються етичних стандартів та здатні мотивувати себе та інших до досягнення цілей, а також мають навички ефективного управління часом. Ці загальні риси свідчать про те, що успішне управління базується на загальних принципах та якостях, які можуть бути розвинуті та вдосконалені кожним управлінцем незалежно від статі [9].

Висновки. Загальний висновок полягає в тому, що сучасні дослідження управлінської праці жінок та чоловіків відображають різноманітні аспекти та напрями, що відображають тенденції суспільного розвитку. Актуальність порівняльного аналізу управлінської праці визначається кількома ключовими факторами, включаючи гендерну рівність, розмаїття керівницьких стилів, соціокультурний контекст та практичні наслідки.

Порівняльний аналіз управлінської праці жінок та чоловіків є необхідним і важливим в контексті постійного розвитку сучасного організаційного середовища. Він допомагає збагатити розуміння факторів, що впливають на ефективність керівництва, та розкриває можливості для покращення практик управління.

Розгляд теоретичних підходів до управлінської діяльності з психологічної перспективи дозволяє краще розуміти різницю між статями у контексті управління та розвивати практичні стратегії для підвищення ефективності керівництва незалежно від статевої приналежності. Розгляд відмінностей у управлінській діяльності через різні аспекти, такі як соціальна роль, емоційний інтелект, соціальні мережі та підтримка, мотивація та цінності, вказує на необхідність і важливість подальших досліджень у цій області для практичного застосування отриманих результатів.

Гендерні відмінності в управлінській діяльності проявляються у різних аспектах, включаючи стиль управління, міжособистісність, стресостійкість, підходи до ризику та емоційну інтелігентність. Жінки частіше проявляють тендітний, співпрацюючий підхід та більшу спрямованість на командну роботу, водночас чоловіки націлені на лідерство та конкурентоспроможність. Проте, ці різниці не визначають, який підхід є кращим, а лише впливають на стиль управління та прийняття рішень.

Незважаючи на це, існують спільні гендерні риси в сфері управлінської діяльності. Так, як мотивація, ефективність комунікації, стресостійкість, етика роботи, самомотивація та управління часом. Навіть якщо управління різними статями може мати певні відмінності, загальні принципи та навички все одно є важливими для успішного керівництва.

Список використаних джерел

1. Табанова А. І. Гендерні стереотипи та їх вплив на трудову діяльність: Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні підсумки? 2014 року: реалії та перспективи». — Львів, 26-27 грудня 2014. – С. 90-93.
2. Чернявская Т.П. Личностные особенности собственников и не собственников бизнеса: гендерный аспект. Наука і освіта. Південний науковий центр НАПН України. Одеса. 2013. - С. 29-33.
3. Глушкова Н.М. Гендерні особливості управління трудовим колективом. Актуальні дослідження в соціальній сфері матеріали XX Міжнародної науково практичної конференції (м. Одеса, 17 листопада 2022 р.) / гол. ред. В. Корнещук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2022. – 180 с. С.56-58.
4. Кузьмін А.А. Психологічні аспекти лідерства в гендерному вимірі. Матеріали VIII Міжнародної науково-технічної конференції «Актуальні задачі сучасних технологій». — Тернопіль. Тернопільський національний технічний університет. 27-28 листопада 2019. – С.132-133.
5. Гендерні особливості стилів керівництва. URL: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=7688
6. Eagly, A. H., & Koenig, A. M. (2006). Social Role Theory of Sex Differences and Similarities: Implication for Prosocial Behavior.
7. Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. Psychological review, 109(3), 573.
8. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2004. – С. 120.
9. Молчанова Ю. Психологічна підготовка керівних кадрів освіти: актуальні питання формування мети і завдань: Вісник Нац. академії держав. управління при Президентові Укр. - 2011/2. - N 3. - С. 221-228.

Abstract. *This research work is aimed at a comparative analysis of the psychological aspects of managerial work of women and men. By comparing leadership styles, the influence of personal characteristics on managerial effectiveness and stress resistance, as well as the characteristics of communication and conflicts in the work environment, the study reveals key differences and similarities between men and women in managerial activities. The results provide important conclusions for practical application in the development of managerial skills in the workplace.*

Key words: *gender equality, managerial work, comparative analysis, socio-cultural context, psychological aspects, gender differences, management style, stress resistance, communication effectiveness.*

Науковий керівник: викладач, Заслужений вчитель України, Шутяк І.А.
Стаття відправлена: 15.04.2024
Шутяк І.А.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-075
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-075

УДК 766:16:378

APPLICATION OF ABSTRACTION PROCESSES IN DESIGN-PROJECTION

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕСІВ АБСТРАГУВАННЯ В ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННІ

Romanenko N. G./ Романенко Н.Г.
DSc-Tech, prof. / д.т.н., проф.
ORCID: 0000-0003-2161-5736
Cherkassy state technological university,
Cherkassy, 460 Shevchenko Boulevard, 18006.
Черкаський державний технологічний університет,
м. Черкаси, бульвар Шевченка 460

Анотація. *В роботі здійснено аналіз можливостей застосування процесів абстрагування в дизайн-освітньому процесі, в дизайн-графіці творення образу. Інноваційним засобом оновлення дизайн-освітнього процесу є активація дизайн-мислення. Як синтез фантазії, логіки і розрахунків автора, дизайн-мислення є не тільки найуспішнішою світовою методикою створення інновацій, а і здатне підштовхувати творчу особистість до абстрагування, до створення творчого продукту. Викликало зацікавленість дослідити процес напрацювання абстрактних концепцій та можливостей їх впровадження в начальний процес образного творення, в процесах дизайн-проєктування.*

Ключові слова: *інноваційні процеси, дизайн-освіта, абстрагування, візуальні комунікації,*

Вступ. Важливість інноваційного оновлення в дизайн-освітньому процесі беззаперечна, як і в будь-якій сфері сучасного життя, якщо особа, заклад, установа тощо бажають досягати кращих результатів у своїй діяльності. В дизайн-проєктуванні таким кроком є активація дизайн-мислення. Як синтез фантазії, логіки і розрахунків автора дизайн-мислення є найуспішнішою світовою методикою створення інновацій, яку активно використовують у роботі такі компанії, як Facebook, Google, Apple тощо.

Не менш важливим фактором сьогодення є широкий масив інформаційного простору, в якому розвиток дизайн-освітнього простору постійно пов’язаний із зростанням напрямків інформаційної комунікації. І якщо розглядати абстрагування як метод комунікаційного пізнання світу, то його широке використання в художньо-образній творчості цілком обґрунтоване. Метою роботи є дослідження абстрактних концепцій та можливостей їх впровадження в начальний процес образного творення, в процесах дизайн-проєктування.

Основний текст

Концептуальне розуміння системи сучасної вищої дизайн-освіти не може обійтися без надання знань здобувачам вищої освіти з психології творчості. Навчальний контент підготовки магістрів спеціальності Дизайн в Черкаському державному технологічному університеті (ЧДТУ), які здобувають вищу освіту за програмою «Дизайн і візуальна культура», містить навчальну дисципліну Методологічні основи дизайн-освіти (далі МОДО). Окремий розділ МОДО знайомить студентів із загальними ознаками творчого мислення особистості, образною творчістю. На практичних заняттях напрацьовуються задачі з типізації й художнього абстрагування [1].

Розробкою методів стимуляції творчості особистості, учені, філософи, математики займалися ще до нашої ери [2, стор. 106-107]. Чуттєво-конкретним виразом індивідуальності автора є, створений ним, художній образ, що узагальнює виділені ним (автором) суттєві ознаки конкретних об’єктів як певний змістовий комплекс [3]. Автор виявляє серед купи ознак дещо загальне, типізує. Відкидаючи випадкове, несуттєве, творча особистість прагне до пізнання необхідно-важливого, зрозумілого, тобто абстрагується. Саме ця розумова операція, як синтез свідомого і несвідомого, є визначальною особливістю діяльності творчої особистості, узагальнюючи процес креативне абстрагування. Основними важелями впливу форматування художнього образу є наступні операції:

- абстрагування як основа досягнення образної виразності;
- типізація - інструмент абстрагування;
- прийоми абстрагування – метафора, трансформування, стилізація, гіпербола, гротеск тощо.

Незважаючи на те, що використання абстрактних концепцій може ускладнювати розуміння ідеї щодо візуалізації тієї чи іншої тематичної направленості, проте абстрагування здатне розширити простір для експериментів, активувати творчий потенціал автора. Візуальна комунікація, вирішуючи комунікаційне завдання як засіб передачі образної інформації, передбачає використання зображень, шрифтів, знаків, відео тощо, а естетичне представлення комунікації, естетика смаку автора проявляється за допомогою відомих засобів образного творення: форма, колір, фактура, композиційне узгодження простору, типографіка [4].

Ще одним істотним фактором щодо необхідності використання абстрактних концепції у роботі дизайнера, є шалений потік візуальної інформації. З однієї сторони інформаційні технології сьогодення розширюють світогляд студента, надають змогу молодим талантам реалізовувати свої проекти, втілюючи власні ідеї особисто, без додаткової допомоги. З другої сторони – виникає необхідність в уявному нехтуванні неістотними і другорядними ознаками предметів і явищ, не важливими зв'язками і відносинами між ними, у виділенні головного, тобто, мова знову іде про абстрагування. Наприклад, відомий практикуючий дизайнер-графік Кевін Бенабдельфак пропонує для ефективного спілкування у бізнес-структурах систематизувати візуальні комунікації за 10 типами, що включають: графіку, рекламу, ілюстрації, книгодрукування, смайлики, комп’ютерну графіку, анімацію, слайди, 3D моделі, відео, серед яких істотне місце належить мультимедійному дизайну [5]. Коротко характеризуючи мультимедійний дизайн як віртуальну комунікацію, що комбінує графічний дизайн, мистецтво слова, музику, анімацію, слід зазначити, що художня мова цих видів мистецтв синтезує новий віртуальний продукт екранного середовища гаджетів, візуальна екранна композиція який має не тільки привертати увагу ілюзією руху, але і відповідати існуючим законам композиційної цілісності [6]. Абстрагування автора при створенні такої віртуальної комунікації - обов’язкове; проблема розробки науково обґрунтованих методик навчання комп’ютерній анімації з використанням відеоматеріалів, є актуальною. В якості прикладу можна навести застосування 2D-анімації при створенні шрифтової композиції. Студентка магістратури спеціальності «Дизайн», здійснюючи свою педагогічну практику (в рамках засвоєння навчальної дисципліни МОДО) в групі студентів третього курсу освітньої програми «Графічний дизайн» з навчальної дисципліни «Шрифтове мистецтво» за темою: «Історія та теорія каліграфії», запропонувала анімувати в 2D свою власну шрифтову композицію. З точки зору педагогічних підходів, 2D-анімація є досить простою за технічним забезпеченням й більш результативною щодо використання широкого спектру художніх стилів та виразів. При створенні візуальних композицій можливе застосування як традиційної мальованої анімації так і векторної цифрової. На прикладі власного плакату: «Мова-Зброя» (Іл. 1), застосовуючи програму Adobe After Effects, студентка анімувала її у 2D.

Ілюстрація 1. Приклад каліграфічної композиції.
Автор – Євгенія Бабченко

Створюючи ілюзії руху за допомогою послідовності намальованих у цифровому вигляді зображень каліграфічної композиції та анімуючи у 2D, процес розуміння студентами шрифтової графіки значно спрощувався, а візуальне сприйняття плакату посилювалося. Ілюзія рухомих зображень стимулює творче мислення та уяву студентів, спонукає до абстрагування, сприяє більш ефективному розумінню видів каліграфії, а також розвитку їх цифрової грамотності і абстрактного мислення.

Досить цікаво і естетично виразно в своїй дипломній роботі використала концептуальне абстрагування студентка магістратури Нечай Марія. Концентруючи увагу глядача на важливих, істотних аспектах, студентка запропонувавши серію листівок під девізом: «Світло нашого життя». Простір листівки, який має організувати колаж, повинен складатися з двох частин, одну з яких узагальнює термін «світло», другу - словосполучення «наше життя». Філософське тлумачення терміну «світло» досить широке. Як природна сутність, світло – це промениста енергія, що випромінюється Сонцем або будь яким штучним джерелом, сприймається зором і робить видимим навколишнє середовище. Тема «світла» пронизує багато-чисельні духовно-культурні й релігійні джерела. Між природним світлом і темрявою ночі, які тут, на Землі, міняють один одного, розвивається вся наша історія і сприймається людством як конфлікт між світлом і темрявою, як аналогія між життям і смертю [7]. Джерелом світла є вогонь, або розігрітий до тисяч градусів Цельсія, метал (лампочка накалювання), без якого людям дуже важко обходитися. Тому не дивно, що вже в стародавні часи люди почали сприймати вогонь як образ (символ) життя, добра, тепла. Символічним образом джерелом світла стала свіча, що і було використано для авторського фото-пошуку змісту листівок в якості основного компоненту. Наприклад, композиція листівки (Іл. 2), під назвою «Колоски історії», спонукає до спогадів щодо подій власної історії, її зв’язку з давниною [8]. Концептуальній зміст листівки містить свічки, закодовані у вигляді архітипічних образів, а саме: перемогу над будь-якими ворогами уособлює образ Давида, а свіча у вигляді колони з пілястрами – образ Божественного світла, що сяє у Всесвіті як знак благодаті, віри, духовної радості тощо. Елементи фото-композиції ілюстрації 2: фотоальбом, свічки у формі античних фігур теплого кремового кольору, обрамлені віночком колосків, спонукають до спогадів подій власної історії, її зв’язку з прадавньою історією і надихають на перемогу.

Ефективність візуального розкриття теми при використанні концептуального абстрагування значно поширюється, якщо візуальні комунікації, а саме: графіка, ілюстрації доповнюються ще одним видом мистецтва – літературним. Кожна листівка має бути наділена відповідним візуальним змістом. Під керівництвом консультанта дипломного проєкту, старшого викладача кафедри дизайну Галицької Олена, стиль серії листівок, вище обумовленого проєкту Марії Нечай, було змінено (Ілюстрація 3). На світлому тлі листівки солярні знаки і афоризми, зокрема Антуана де Сент Екзюпері: «В людині я люблю світло. Полум’я скаже мені чи гарна свічка». Простір листівки у вигляді колажу має дві частини, світла частина узагальнює термін «світло», темна «наше складне життя». Дві свічки чекають свого часу. Зміст листівки підтримує суть афоризму, автор якого прирівнює горіння свічки до життя людини, а позитив, який вона несе – із світлоносністю свічки. Абстрагуючись, автор листівки підштовхує глядача порівняти свої життєві вчинки із горінням свічки, виокремити в них позитив і негатив, за необхідністю, використати свічки.

Ілюстрація 2. «Колоски історії».

Ілюстрація 3. Листівка із серії «Світло нашого життя»

Викликає зацікавленість ще один зразок абстрагування в дизайн-графіці, наведений на Ілюстрації 4. Композиція листівки із вищезазначеної серії, також, розбита на дві частини: «світло» і «наше життя». Висловлювання: «Єдине, що має значення, скільки світла ти випромінюєш на своєму шляху», узагальнюючи світлу сторону змісту листівки, розташоване на сірому тлі із солярними знаками, належить Стівену Кінгу – американському письменнику, якого за змістовністю творчого здобутку, називають «королем жахів». Зміст колажу листівки (Іл. 4), узагальнюючи «наше життя», досить брутальний: прив'язана до стовпа кожушина і три свічки на ній, неначе, чекають свого часу для спокути вчинку, наслідком якого є прив'язана шкіра вбитої тварини.

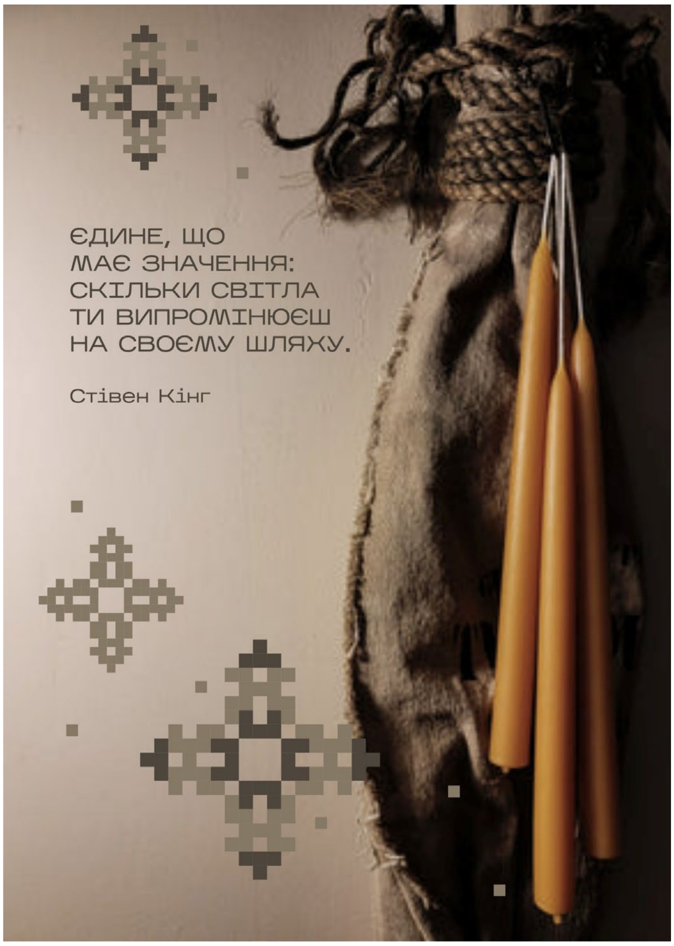

Ілюстрація 4. Листівка із серії «Світло нашого життя»

Створюючи нову художню реальність, дизайнерка за допомогою літер і шрифту наводить літературний авторський текст, підтримуючи його суть відповідним зображувальним змістом композиції.

Висновки

1. Творча індивідуальність автора (художника, дизайнера) виявляється в здатності створення художнього образу, а основою досягання образної виразності цього образу є процес абстрагування.

2. Шалений потік візуальної інформації сьогодення викликає необхідність в уявному нехтуванні неістотними і другорядними ознаками предметів і явищ, у виділенні головного, що цілком обґрунтовує застосування процесів

абстрагування.

3. Концептуальне абстрагування, активізуючи дизайн-мислення, уособлює необхідну складову дизайн-проєктування.

Література:

1. Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Методологічні основи дизайн-освіти» для здобувачів освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 022 Дизайн усіх форм навчання Освітньої програми Дизайн (за видами): [Електронний ресурс] / [упоряд. : Романенко Н. Г.]; М-во освіти і науки України, Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси : ЧДТУ, 2022. – 68 с.

2. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник / Н. А. Карпенко. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 156 с.

3. Кайдановська О. Художній образ у системі творчого мислення / Новий Акрополь. Філософія. Культура. Волонтерство. URL: http://surl.li/stehp (дата звернення 03.03.2024).

4. Романенко Н.Г. Естетика смаку сучасної візуально-пластичної мови дизайну / The VIII International Scientific and Practical Conference "Modern technologies of human development", November 06-08, 2023, Bordeaux, France. 37-39 p URL: https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4713

5. Кевін Бенабдельхак. 10 видів візуальної комунікації / K-Graphiste. URL : https://k-graphiste.com/uk/blog/type-communication-visuelle/ (дата звернення 10.03.2024).

6. Безугла Р. І. Концептуалізація вебдизайну в мистецтвознавчому дискурсі : досвід теоретичного опрацювання. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Мистецтвознавство. 2020. Вип. 34. С. 94–100.

7. Ірина Дмитрів. Образ світла у творчості Богдана Ігоря Антоновича / Мистецтвознавство. Літературознавство. URL : http://surl.li/stejr (дата звертання 24.03.2023).

8. Романенко Н.Г., Шребтій В.С., Нечай М. Цифрова фотографія в дизайні візуальних комунікацій. Освітній контент / Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтв: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти : матеріали VIII Міжнародної науково-практичої конференції (с. Світязь Шацького району Волинської області, 16–18 червня 2023 року) ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 318-322. URL:https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4712.

References

1. Metodychni rekomendatsii do samostiinoi roboty z dystsypliny «Metodolohichni osnovy dyzain-osvity» dlia zdobuvachiv osvitnoho stupenia «mahistr» zi spetsialnosti 022 Dyzain usikh form navchannia Osvitnoi prohramy Dyzain (za vydamy): [Elektronnyi resurs] / [uporiad. : Romanenko N. H.]; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkaskyi derzhavnyi tekhnolohichnyi universytet. – Cherkasy : ChDTU, 2022. – 68 s.

2. Karpenko N. A. Psykholohiia tvorchosti: navch. posibnyk / N. A. Karpenko. – Lviv: LvDUVS, 2016. – 156 s.

3. Kaidanovska O. Khudozhnii obraz u systemi tvorchoho myslennia / Novyi Akropol. Filosofiia. Kultura. Volonterstvo. URL: http://surl.li/stehp (data zvernennia 03.03.2024).

4. Romanenko N.H. Estetyka smaku suchasnoi vizualno-plastychnoi movy dyzainu / The VIII International Scientific and Practical Conference "Modern technologies of human development", November 06-08, 2023, Bordeaux, France. 37-39 p URL: https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4713.

5. Kevin Benabdelkhak. 10 vydiv vizualnoi komunikatsii / K-Graphiste. URL : https://k-graphiste.com/uk/blog/type-communication-visuelle/ (data zvernennia 10.03.2024).

6. Bezuhla R. I. Kontseptualizatsiia vebdyzainu v mystetstvoznavchomu dyskursi : dosvid teoretychnoho opratsiuvannia. Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Mystetstvoznavstvo. 2020. Vyp. 34. S. 94–100.

7. Iryna Dmytriv. Obraz svitla u tvorchosti Bohdana Ihoria Antonovycha / Mystetstvoznavstvo. Literaturoznavstvo. URL : https://dspu.edu.ua/sites/youngsc/AQGS/2014_10/Language/131-135.pdf (data zvertannia 24.08.2023).

8. Romanenko N.H., Shrebtii V.S., Nechai M. Tsyfrova fotohrafiia v dyzaini vizualnykh komunikatsii. Osvitnii kontent / Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho ta zarubizhnoho mystetstv: kulturolohichnyi, mystetstvoznavchyi, pedahohichnyi aspekty : materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychoi konferentsii (s. Svitiaz Shatskoho raionu Volynskoi oblasti, 16–18 chervnia 2023 roku) ; Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. Lviv – Torun : Liha-Pres, 2023. S. 318-322. URL: https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4712.

Abstract

Introduction

The importance of innovative renewal in the design-educational process is undeniable, as in any sphere of modern life, if a person, institution, etc. wants to achieve better results in their activities. In Design-projection, such a step is the activation of design thinking. As a synthesis of imagination, logic and calculations of the author, design thinking is the most successful global method of creating innovations, which is actively used in the work of such companies as Facebook, Google, Apple, etc.

An equally important factor today is a wide array of information space, in which the development of design-educational space is constantly connected with the growth of directions of information communication. And if we consider abstraction as a method of communicative knowledge of the world, then its wide use in artistic creativity is fully justified. The purpose of the work is the study of abstract concepts and the possibilities of their implementation in the educational process of creation, in the design-projection processes.

The main part

A conceptual understanding of the system of modern higher design education cannot do without providing higher education students with knowledge on the psychology of creativity. The educational content of the master's degree training of Design at the Cherkasy State Technological University (ChSTU), who are pursuing a higher education under the "Design and Visual Culture" program, includes the study discipline Methodological Foundations of Design Education (hereinafter MODO). A separate section of MODO introduces students to general signs of creative thinking of an individual, imaginative creativity. Typing and artistic abstraction tasks are practiced at seminar classes.

Scientists, philosophers, and mathematicians were engaged in the development of methods of stimulating individual creativity even before our era. A sensuously - concretely expression of the author's individuality is an artistic image created by him, which summarizes the essential features of specific objects highlighted by him (the author) as a certain meaningful complex. The author finds something common among a bunch of signs, typifies. Rejecting the random, inconsequential, a creative personality strives for knowledge of the necessary-important, understandable, that is, it abstracts. It is this mental operation, as a synthesis of the conscious and the unconscious, that is a defining feature of the activity of a creative personality, summarizing the process of creative abstraction. The following operations are the main levers of influence on the formatting of an artistic image:

• abstraction as a basis for achieving figurative expressiveness;

• typification - a tool of abstraction;

• techniques of abstraction – metaphor, transformation, stylization, hyperbole, grotesque, etc.

Despite the fact that the use of abstract concepts can make it difficult to understand the idea of visualizing a particular thematic direction, abstraction can expand the space for experiments and activate the author's creative potential. Visual communication, solving the communication task as a means of conveying visual information, involves the use of images, fonts, signs, videos, etc., and the aesthetic presentation of communication, the aesthetics of the author's taste is manifested with the help of known of means of visual creation: shape, color, texture, compositional coordination of space, typography.

Another important factor regarding the need to use abstract concepts in the designer's work is the frenzied flow of visual information from which one must choose the main thing. Multimedia design comes to the rescue. A master's student in the "Design" specialty, carrying out her pedagogical practice (as part of learning the educational discipline of MODO) in the group of students of the third year of the educational program "Graphic Design" from the educational discipline "Font art" made an animation in 2D font composition. Using the example of her own poster: "Language-Weapons" (author Yevgenia Babchenko), using the Adobe After Effects program, the student animated the composition. The illusion of moving images stimulated students' creative thinking and imagination, encouraged abstraction, contributed to a more effective understanding of the types of calligraphy, as well as the development of their digital literacy.

Master's student Nechai Maria used conceptual abstraction quite interestingly and aesthetically expressively in her thesis. Focusing the viewer's attention on important, essential aspects, the student offered a series of postcards under the motto: "The light of our life." The space of the postcard, which should be organized by the collage, should consist of two parts, one of which is summarized by the term "light", the second by the phrase "our life". The effectiveness of visual disclosure of the topic when using conceptual abstraction is significantly increased if visual communications are supplemented by another type of art - literary.

Conclusions

1. The creative individuality of the author (artist, designer) is manifested in the ability to create an artistic image, and the process of abstraction is the basis for achieving the expressiveness of this image.

2. The frenetic flow of visual information today makes it necessary to ignore insignificant and secondary features of objects and phenomena, to highlight the main ones, which fully justifies the application of abstraction processes.

3. The process of abstracting the personality, activating design-thinking, is a necessary component of design-projection.

Keywords: *innovative processes, design education, abstraction, visual communications.*

Стаття надіслана: 19.04.2024
Романенко Н.Г.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-090
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-090

УДК 373.2.091.3–027.31

THE MODERN APPROACH TO ACQUIRING CHILDREN WITH THE NATURAL ENVIRONMENT USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПРИРОДНИМ ДОВКІЛЛЯМ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Duka T.M./ Дука Т.М.
candidate of Pedagogical Sciences, associate professor Department of Psychology and Child Development Pedagogy / кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
ORCID: 0000-0002-8186-3769
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova, 28, 20300
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Умань, Садова, 28, 20300

Abstract. *The article outlines the problematic field of issues related to educational reforms in the context of the Concept of Development of Pedagogical Education and Integration with the European Educational Area. The main directions of research on the use of innovative technologies in the process of introducing preschool children to the natural environment are highlighted. It is proved that preschool age is a sensitive period for harmonious development, since it is during this period that the basis of personality culture is laid, and the mechanisms of morality are formed. It has been established that the use of innovative technologies in order to form an awareness of the natural environment in preschool children is an effective modern educational tool.*

Key words: *preschoolchildren, familiarisation with the natural envir onment, innovative technologies of preschool education.*

Introduction.

Preschool age is a unique period for the formation of a child's personality, as this period intensifies the child's perception of the world around him or her.

Much attention in the preschool period is paid to the formation of cognitive interests in children. The issue of forming cognitive interest in preschool children is one of the most relevant in the modern space of scientific research, as it combines complex processes of personality development: psychophysiological, biological, social, etc.

Main text.

Modern teachers try to use innovative technologies in organising various activities that promote the development of preschoolers' cognitive interest. Preschool age is a period of flourishing children's activity. Children's desire to learn something unknown, the desire to experience new sensations, to learn new information about the world are characteristic features of their behaviour. It is the satisfaction of children's curiosity in the process of various forms of cognitive and research activities that helps preschoolers to form the necessary ideas about the world around them and its overall picture. The child's cognitive activity and interest is formed throughout preschool childhood. It is essential to find effective means of implementing children's requests, with a convincing theoretical justification.

The development of cognitive interest in preschool children is of great interest to researchers. Modern research on cognitive interest is based on the works of I. Bekh,

Z. Horodniychuk, L. Dolynska, H. Kostiuk, O. Skrypchenko, and others. Modern researchers also note the influence of cognitive interest on the development of mental activity and the formation of the preschool child's personality. According to I. Karuk, cognitive interest is «an active, motivated, emotional attitude of a child to the object of knowledge, which should be systematically taken into account and developed in the process of educational activity, as it affects the formation and development of the child's personal orientation». [1, c. 90]. According to the definition of C. Pavlienko, cognitive interest is «the child's independent initiative activity focused on cognition of the surrounding reality, taking into account the need to solve cognitive tasks in specific situations» [3, c. 50]. T. Ponimanska emphasises that «curiosity is characterised by the focus of cognitive activity on identifying hidden features and properties of an object, on using it in new conditions, on manipulating objects and symbols» [4].

Based on the analysis of existing educational programmes for the education and development of preschool children, it can be noted that the cognitive development of a child, his cognitive activity is covered in all sections of the programmes and is aimed at their implementation in the course of all educational work in modern preschool education institutions. These normative documents emphasise that cognitive activity is an important factor in the harmonious development of a preschooler's personality [4, c. 156]. It should be noted that preschool age is characterised by curiosity, which will help the child to better understand the relationship between objects and phenomena of the world around them.

The modern teacher prefers active teaching methods, and the source of the child's experience is search, research, and play. Interaction between a teacher and a preschool child during the educational process takes place mainly during play. Play is the main activity of preschoolers. In play, a child does not learn to live, but lives his or her true, independent life [2]. A game is a type of unproductive activity where the motive lies not in the result but in the process itself. Play, the most important type of children's activity, plays a huge role in the development and upbringing of a child. It is an effective means of forming the preschooler's personality, moral and volitional qualities, and the need for the world is realised in play. Many works by famous teachers and psychologists have been written about the benefits of play. The game is one of the most important and basic forms of development of subject-practical competence, and it should also be noted that underdevelopment of play activities significantly affects the nature of children's productive activity. Let's focus on games with natural materials. It is known that almost all prominent philosophers and educators of the past attached great importance to nature as a means of educating children. Thus, J. A. Komensky saw nature as a source of knowledge, a means of developing the mind, feelings, and will. According to most prominent educators, getting to know nature plays a huge role in mental, aesthetic and moral development, and sensory education is the main means of educating children and the basis for their all-round development. Preschool age is a period of intensive sensory development of a child – improving his or her orientation in the external properties and relations of objects and phenomena, in space and time. By interacting with and perceiving objects, a child begins to assess their shape, colour, size, weight, temperature, surface properties, etc. with increasing accuracy [1]. After reviewing the pedagogical works and practical experience of educators, we decided to focus on games with natural materials. Because games with natural materials have an unlimited range of influence on a child's development. They provide the child with sensory experience, develop analysers and sensory abilities. Methods of sensory cognition, the ability to identify certain qualities of objects are developed in the process of meaningful interesting activities, especially in play. Thinking, logical operations, the ability to generalise and draw conclusions are developed. Observational skills and interest in natural factors are developed. Games with natural materials contain a significant cognitive element. This brings them closer to didactic games. But in a didactic game, the educational element appears as the main content of the game, and in games with natural materials it is included in the process of creation, activities where children practically apply natural material and learn its qualities, properties [3].

Children's play with natural materials (sand, water, clay, snow, etc.) is a historically developed activity of children, which consists in reproducing the actions of adults and is aimed at orientation and cognition of the subject reality. Games with natural materials take place in three stages: cognition of the qualities of the object; understanding of the properties when the state of natural materials changes; use of natural materials in specific children's activities. Based on the analysis of the works of O. Bilan, O. Hroshovenko, N. Lysenko et al, the following classification of games with natural materials was identified: games to clarify children's ideas about the properties of wet and dry sand; practical actions with sand on special «sand tables»; acting out situations with children based on fairy tales, poems, and games on the «sand table»; games to expand ideas about the properties of water using a table-bath; games-experiments with water (with the participation of an adult); teaching children to self-massage their hands before playing with water and sand using various massagers, both special (balls, rollers, rings) and improvised (cones, chestnuts, nuts); games and playful exercises with water and plastic figures; comparing the weight of the same amount of sand in different physical conditions (dry and wet); musical and didactic games with loose materials. It is during games with natural materials that a child develops natural-practical competence, as these games combine most types of activity: constructive (sand castles, animals from cones, hedgehogs from chestnuts), artistic and productive when decorating works and decorating castles, Easter cakes, labour activity of collecting natural materials and only for decoration, etc. Conclusions. Games with natural materials ensure the full development of the child, and the development of subject and practical competence, thanks to emotional reinforcement when gaining new knowledge, the child remembers better. The child develops fine and gross motor skills, tactile perception, expands vocabulary and knowledge about the peculiarities of using substitute objects during games and constructive activities.

It should be noted that children's cognitive activity is gradually shifting from objects to relations between objects and phenomena. A preschool child is interested in objects and actions with them, the relationship of people with the world around them, the causes of natural phenomena and their importance for nature and human life. In children of primary and secondary preschool age, this can be seen through the emergence of cognitive questions: «Why is this happening?», «Why water the plants?», «Where do snowflakes come from?», «How do birds sing?».

Therefore, one of the means of forming preschoolers' cognitive activity towards the natural environment is the use of mnemonics.

The importance of using mnemonics for preschool children is due to the fact that preschool children have a predominantly visual and visual memory. Mnemonics is the use of methods and techniques that facilitate the memorisation of any information. This happens through the so-called «encoding of information» into auditory, visual or graphic images. Thus, when using mnemonic techniques and methods, children improve their memorisation process, develop associative thinking, oral communication and, as a result, increase their cognitive interest in the natural environment.

Mnemonics in the work with preschool children in the process of forming cognitive interest in the natural environment can be used through the following techniques:

- a picture that depicts a word (phrase or whole sentence). Looking at a mnemonic picture, a child better remembers the names of natural phenomena, animals, plants, vegetables, fruits, etc. Work with such visual symbols should be gradually complicated;
- a chain of pictures - 3-4 images that are placed in a certain order and indicate a sequence of actions. Usually, such chains of pictures remind preschoolers of certain responsibilities or rules of behaviour (washing hands before eating, putting on warm clothes in the cold season before going outside, etc.), and there may also be rules for any game or work on the site (in the nature corner);
- mnemonics are a set of logically connected pictures (letters, words, symbols, etc.). Mnemonic tables are interesting for children aged 4-6. Such tables can encode the plot of a sequential story or fairy tale. It can be noted that mnemonic tables are useful in working with preschool children when studying the seasons and their signs, natural phenomena, etc. («Seasons Sequence», «Natural Phenomena in Winter», «Natural Phenomena in Autumn», «Magical Properties of Water», etc.).

Thus, mnemonic tables can be used to solve the following tasks:

1) development of mental processes (attention, imagination, memory, speech); - formation of cognitive interest; - mastering mnemonic techniques by children, which will allow them to learn this or that information independently; - development of children’s creative abilities; - formation of children’s desire to continue their education at school; - education of self-confidence in children; - overcoming self-doubt; formation of the ability to realise their own natural potential [5].
2) mnemonic schemes are schematic representations of objects or natural phenomena that can be supplemented with symbols and accompanied by a certain text. For example, each line of a poem can be represented as a mnemonic scheme. Using this technique, children can learn not only poems, but also proverbs, sayings, etc. [5].
3) mnemonic games are didactic games aimed at memorisation, where there is a

picture of an object and a choice among pictures; games based on a chain of pictures to create stories; games for grouping pictures; games for guessing the coded titles of fairy tales, etc.

4) mnemonics and exercises. Simple mental exercises can be done with children at home. Such exercises can reduce stress from learning and help your child learn new information quickly. These can be the following tasks:
5) learning poems, when children represent each line of a poem in the form of a table or diagram. The images should be in front of the child's eyes while reading and while repeating the text of the poem;
6) practicing reading a text in which some words are replaced by symbols or pictures, which will help to develop logical and imaginative thinking;
7) drawing a picture. The preschooler looks at the picture carefully for a few minutes, after which he or she needs to draw the picture on his or her own, conveying everything as accurately as possible;
8) creating a picture based on a read (listened to) text. The preschooler reflects the plot of the story or fairy tale at his/her own discretion;
9) depicting a passage of text with the help of a drawing or symbols. During this type of activity, the child comes up with mnemonic squares and chains. This activates children's imagination and creative thinking [6].

Conclusions.

Thus, during the preschool years, children undergo significant positive changes in their personality development and the formation of cognitive interest in everything around them.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Standart doshkilnoi osvity) (nova redaktsiia) (2021) [Basic component of preschool education (Standard of preschool education) (new edition)]: Naukovyi kerivnyk: T.O. Pirozhenko prof., doktor psykholohichnykh nauk. chlen-korespondent NAPN Ukrainy; Avt. kol-v: Biaier O.M., Bezsonova O.K., Brezhnieva O.H., Havrysh N.V., P.,Kosenchuk O. H., Kornieieva O.L., Lysenko H. M., Levinets N. V., Mashovets M.A., Mordous I.O., Nerianova S. I., Pirozhenko T. O., Polovina O. A., Reipolska O.D., Shevchuk A. S. Kyiv,. 37 p. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].

2. Bohush, A.M., Rudenko, Yu.A. (2005). Zbahachennia slovnyka doshkilnykiv ekspresyvnoiu leksykoiu narodnykh kazok [Enriching the vocabulary of preschoolers with expressive vocabulary of folk tales]. Odesa : Polihraf, 254 p. [in Ukrainian].

3. Horopakha, N.M. (2005). Spivpratsia doshkilnoho navchalnoho zakladu ta rodyny u vykhovanni ekolohichnoi kultury ditei [Cooperation between the preschool educational institution and the family in raising children's ecological culture]. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity. Vyp.31, pp. 15-21. [in Ukrainian].

4. Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv [Child: Educational program for children from two to seven years old] (2020) / nauk. ker. proiektu V.O. Ohneviuk; avt. kol.: H.V. Bielienka, O.L.Bohinich, V.M.Vertutina (ta in.); nauk. red. H.V.Bielienka; Kyiv, un-t im. B.Hrinchenka: Kyiv, un-t im. B.Hrinchenka. 440 p. [in Ukrainian].

5. Iskryzhytska, A., Sorochynska, O. (2020) Formuvannia pryrodnycho-ekolohichnoi kompetentnosti u ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy ihrovykh tekhnolohii [Formation of natural and ecological competence in children of older preschool age by means of game technologies]. URL: http://eprints.zu.edu.ua.pdf. [in Ukrainian].

6. Koniukhova, T.S. (2005). Charivnyi promin. Kazky pro pryrodu dlia ditei doshkilnoho i molodshoho shkilnoho viku [Magic ray. Fairy tales about nature for children of preschool and primary school age]. / Za zahalnoiu redaktsiieiu H.V. Bielienkoi. Simferopol, 408 p. [in Ukrainian].

Анотація. *У статті окреслено проблемне поле питань щодо освітніх реформ у контексті Концепції розвитку педагогічної освіти та інтеграції з європейським освітнім простором. Виокремлено основні напрями досліджень із використання інноваційних технологій в процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з природним довкіллям. Доведено, що дошкільний вік є сензитивним періодом для гармонійного розвитку, оскільки саме у цей період закладається базис культури особистості, відбувається становлення механізмів моральності. Встановлено, що використання інноваційних технологій з метою формування ознайомлення природного довкілля у дітей дошкільного віку є ефективним сучасним освітнім засобом.*

Ключові слова: *діти дошкільного віку, ознайомлення з природним довкіллям, інноваційні технології дошкільної освіти.*

Article sent: 20.04.2024 р.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-097
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-097

УДК 378.091(477)

SOCIO-POLITICAL BACKGROUND AND FACTORS OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF TEACHING COLLEGES IN UKRAINE IN 2014-2021

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ТЛО І ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ В УКРАЇНІ У 2014 – 2021 РОКАХ

Vintoniak O. V. / Вінтоняк О. В.
c. ph. s. / к. п. н
ORCID: 0000-0003-0040-3582
Kolomyia Pedagogical College,
St. 12 Ivana Franka Street, Kolomyia, Ivano-Frankivsk Region, Ukraine, 78200
Коломийський педагогічний фаховий коледж,
вул. Івана Франка, 12, м. Коломия, Івано-Франківська обл., Україна, 78200

Анотація. *У статті проаналізовано суспільно-політичне тло та чинники, які визначали розвиток педагогічних коледжів в Україні в період від ухвалення 1 липня 2014 р. Верховною Радою Закону України «Про вищу освіту» до початку 24 лютого 2022 р. повномасштабної агресії рф проти України. З'ясовано потенційно негативний вплив на їх реформування складного військово-політичного і соціально-економічного становища в країні та погіршення демографічної ситуації і недофінансування національної системи освіти.*

Ключові слова: *педагогічний коледж, фаховий коледж, фахова передвища освіта, вища освіта, демографічна криза, суспільно-політичне становище, підготовка майбутніх учителів.*

Вступ.

Ухвалений 1 липня 2014 року Верховною Радою Закон України «Про вищу освіту» започаткував новий етап розвитку педагогічних коледжів та ще чинних за того часу педагогічних училищ. Згідно з нашою періодизацію, він тривав до появи 6 червня 2019 року Закону України «Про фахову передвищу освіту» (ФПО). Розвиток цих закладів освіти між двома означеними законодавчими актами визначаємо як етап невизначеності та турбулентності, позаяк зі зміною статусу через нормативно-правову невпорядкованість вони опинилися в стані невизначеності, що негативно позначалося на їх іміджі та якості підготовки майбутніх фахівців.

На наступному етапі, який співвідносимо із часом від ухвалення в червні 2019 р. Закону України «Про фахову передвищу освіту» до початку 24 лютого 2022 р. повномасштабної агресії рф проти України, більшість колишніх педагогічних колежів та училищ функціонували в статусі фахових педагогічних коледжів, які переживали складні суперечливі процеси внутрішньої трансформації. Для їхнього розуміння важливе значення має визначення чинників і суспільно-політичного тла, які детермінували розвиток педагогічних коледжів на двох означених етапах.

Отже, порушена проблема визначається науковою актуальністю та практичною значущістю, позаяк вона фактично ще не стала предметом ґрунтовних аналітичних студій, а нерозв'язані у 2014–2021 рр. проблеми досі позначаються на діяльності фахових педагогічних коледжів.

Основний текст

Три віддалені кількома місяцями знакові події стали переломними в розвитку не лише системи освіти, а й усього суспільного життя України. У листопаді 2013 р. – лютому 2014 р. країною потужною хвилею прокотилася Революція гідності у вигляді масового національно-патріотичного руху (мітинги, демонстрації, страйки, силове протистояння) на підтримку європейського вектора зовнішньої політики держави та проти корупції влади і свавілля правоохоронних органів. Вона справила потужний вплив на кристалізацію національної самосвідомості молоді й освітянської спільноти та після трирічного політичного протистояння актуалізувала обговорення Верховною Радою нового Закону України «Про вищу освіту» [див.: 3], який був ухвалений 1 липня 2014 р. та започаткував радикальні зміни в системі ступеневої освіти.

Між цими двома подіями в лютому-березні 2014 р. відбулося російське збройне вторгнення в Крим, що спричинило тимчасову окупацію півострова. Відтак розпочата у квітні 2014 р. російська агресія на Сході України (Донбасі) призвела до виникнення т. зв. Донецької та Луганської «народних республік». Таким чином, вони тимчасово вийшли зі сфери контролю українського уряду та системи управління національною освітою, що поставило перед нею нові, небачені раніше виклики.

За означеної суспільно-політичної ситуації нові стратегії, пріоритети, цілі та конкретні механізми розвитку національної системи освіти окреслювалися в таких розроблених МОН України і затверджених Урядом базових документах, як «Стратегія реформування вищої освіти 2015–2020 рр.», «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [4], «Концепція розвитку педагогічної освіти» (2018) [1] та ін. Вони засвідчили, що система вищої освіти України виявилася доволі чутливою і вразливою не лише до внутрішніх суспільно-політичних потрясінь, а й світових, європейських освітніх викликів, трендів, інновацій. При цьому як найбільша гуманітарна сфера країни система освіти залишалася одним із ключових суб’єктів державотворення і націотворчих процесів та провідним соціальним інститутом, що генерує формування людського капіталу.

Аналіз означених документів уможливлює стверджувати про зміну самої методології визначення стратегії розвитку національної системи освіти. Замість традиційних лінійного та системного підходів, які спрямовували на застосування «комплексу заходів для подальшого вдосконалення і розвитку», вона стала розроблятися на основі синергетичного підходу, який передбачає врахування всіх аспектів розвитку суспільних (освітніх, педагогічних) процесів і явищ у їхньому взаємозв’язку, цілісності та проєктує поступ не лише за висхідною лінією, а й стан мінливості, що виявляється в кризі, стагнації, падінні. Тому, з’ясовуючи сучасний стан і перспективи розвитку педагогічної освіти в Україні в глобальному освітньому контексті, автори її Концепції (2018) визнавали, що «майбутнє характеризується станом невизначеності», тому у змісті формальної загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти посилюється увага до формування універсальних компетентностей та розуміння потреби навчання впродовж життя [1, с. 6-7].

Головні виклики, з якими зіштовхувалася національна система освіти України загалом та ФПО зокрема, стосувалися несприятливої демографічної ситуації, адже формування контингенту здобувачів вищої освіти початкового і першого рівнів та фахової передвищої освіти передусім визначається кількістю випускників закладів загального середньої освіти (ЗЗСО). Порівняно з показником 2003 р. у 192 тис. осіб, станом на 2018 р. їхня чисельність скоротилася на 63 % [4]. Про посилення цієї тенденції сигналізувало зменшення питомої ваги здобувачів освіти з-поміж населення: якщо 1995 р. на 10 тис. громадян країни припадало 120 студентів коледжів, технікумів і училищ, то на 2019 р. цей показник зменшився утричі до 41 особи [4].

Поряд із демографічною кризою посилювалася тенденції до освітньої міграції: з 2008 до 2017 рр. кількість випускників українських шкіл, які виїхали для подальшого навчання закордон, зросла втричі – з 24,2 тис. до 79,2 тис. [4]. Цей процес набув масштабного характеру внаслідок безпрецедентного (7-8 млн) потоку біженців з України до країн Європи та США, Канади, який спричинила повномасштабна збройна агресія рф проти України 24 лютого 2022 р.

За досліджуваного періоду (та в тривалій перспективі) негативний вплив на формування контингенту студентів закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти справляли слабка мотивація щодо її здобуття випускників ЗЗСО та низький рівень підготовки, професійної орієнтації і відсутність навичок самонавчання в абітурієнтів, обмеженість і нерівні умови доступу до якісної вищої та фахової передвищої освіти (останнє стосується й осіб з особливими потребами). Недосконалими залишалися системи зовнішнього незалежного тестування (ЗНО) та формування державного замовлення.

Результати ЗНО відображали стійку тенденцію щодо падіння рівня загальної освітньої підготовки випускників середніх шкіл. Негативне враження на громадськість мали результати міжнародних досліджень PISA. Так, станом на 2018 р. вони засвідчили, що 26 % 15-річних підлітків України не досягли базового рівня сформованості читацької грамотності. А показник другого базового (із шести) рівнів математичної грамотності виявився ще гіршим. 2022 р. (порівняно з попередніми роками) кількість українських учнів, які не досягли цього другого рівня, зросла до 58 % [2; 6].

З-поміж інших чинників і викликів, які детермінували розвиток педагогічних коледжів і училищ у 2014–2021 рр. варто згадати недостатнє та неефективне фінансове забезпечення розвитку вищої та фахової передвищої освіти. Визначена Законом України «Про освіту» 2017 р. норма асигнувань на освіту не менше 7 % від ВВП за рахунок коштів державних і місцевих бюджетів та інших незаборонених джерел системно порушується. Як наслідок освітня галузь щороку недофінансовувалася на 15-16 %. Показовим індикатором такого становища є витрати на 1 студента вишу. У 2015–2019 рр. номінально вони зросли з 19,3 до 30,4 тис. грн на рік, але фактично зменшилися через девальвацію. За цим показником у 0,86 тис. дол. США Україна істотно поступалася іншим країн світу: Польщі (3,1 тис.), Німеччині (14,25 тис.), Великій Британії (16,9 тис.) тощо. Паралельно скорочувалися обсяги державного замовлення на підготовку кадрів у ЗВО, зокрема, увпродовж 2010-2018 рр. зі 160 тис. на 42 % [4, с. 17; 5].

На реформування і трансформацію національної системи освіти різнобічний вплив справляв широкий комплекс інших зовнішніх і внутрішніх суспільно-політичних та освітніх чинників. Вони потребують предметного ґрунтовного вивчення, тож спочатку концентровано окреслимо їхній спектр для розуміння загального тла і детермінант розвитку педагогічних коледжів і училищ у межах досліджуваного періоду.

На їхньому поступі та діяльності негативно позначався низький престиж педагогічної праці та втрата кадрового потенціалу України. Зменшення кількості коледжів, училищ і технікумів призвела до скорочення у 2010–2019 рр. чисельності їхнього викладацького складу на 37 %, до 22,5 тис. осіб (в університетах, академіях, інститутах ці показники становили 22,4 % та 133,5 тис. осіб). Чинна сітка тарифів ставок у ЗВО та ЗФПО зумовлювала зниження матеріальної зацікавленості викладачів. 2018 р. їхня середня заробітна плата становила близько 4,7 тис. дол., що було у 12-14 разів менше, аніж у розвинених каїнах Європи, наприклад у Німеччині (58,8 тис.), Великій Британії (54.2 тис.) та ін. [4, с. 19].

Хоча Україна взяла чіткий курс на євроінтеграцію, стала членом Болонського процесу, просунулася в розробці відповідної нормативно-правової бази, її реальна інтегрованість до європейського та світового освітнього простору залишалася на низькому рівні. Це виявилося в неефективному пропагуванні вищої освіти України на міжнародній арені, недостатній участі у європейських освітніх і наукових програмах, слабкому використанні потенціалу українських вишів у підготовці іноземних студентів, зростанні відставання матеріально-технічної бази українських закладів освіти від іноземних тощо [1; 2; 4; 6]. Порівняно з вітчизняними ЗВО технічного і природничого профілю ці проблеми були ще гострішими в педагогічних університетах та інститутах, особливо коледжах і училищах.

Висновки.

Отже, означені й інші зовнішні та внутрішні чинники, як і загальне суспільно-політичне становище України, виявилися несприятливими для розвитку її національної системи освіти. Це відповідним чином позначилося на процесах реформування педагогічних коледжів і училищ, які після ухваленого в червні 2019 р. Закону України «Про фахову передвищу освіту» з особливою силою відчули тягар складного соціально-економічного і політичного становища та нерозв’язаних раніше проблем. Відтак вони опинилися перед черговими небаченими раніше загрозами і викликами, спричиненими повномасштабною агресією рф проти України.

Література

1. Концепція розвитку педагогічної освіти. Затверджено Наказ МОН України від 1.07.2018 р. № 776. https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti.

2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / М. Мазорчук та ін. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с URL : https://testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/12/PISA_Report_UKR.pdf.

3. Стадний Є. Діма, прощай, Діма, простi! *LV.ua*. 2 червня 2016. https://lb.ua/society/2014/07/03/271740_osvita_.html.

4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки; Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

5. Сумбаєва Л. П. Сучасний стан розвитку коледжів в Україні та їх фінансування. *Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка*. 2019. Вип. 2. С. 153-158.

6. Україна в міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2022: про що свідчать результати. https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022.

References

1. Concept of development of pedagogical education. The Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated July 1, 2018 No. 776 was approved. https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti.

2. National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2018 / M. Mazorchuk et al. Kyiv: UTSOYAO, 2019. 439 p. URL: https://testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/12/PISA_Report_UKR.pdf

3. Stadny E. Dima, farewell, Dima, simple! LV.ua. June 2, 2016. https://lb.ua/society/2014/07/03/271740_osvita_.html.

4. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032; Approved by order of the Cabinet of Ministers of Ukraineм dated 23.02.2022 No. 286 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

5. Sumbayeva L. P. The current state of development of colleges in Ukraine and their financing. Scientific notes of "KROK" University. Series: Economy. 2019. Issue 2. P. 153-158.

6. Ukraine in the international study of the quality of education PISA-2022: what the results show. https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022.

***Abstract**. The article analyzes the socio-political background and factors that determined the development of pedagogical colleges in Ukraine in the period from the adoption by the Verkhovna Rada of the Law of Ukraine "On Higher Education" on July 1, 2014 until the beginning of the Russian Federation's full-scale aggression against Ukraine on February 24, 2022. The potentially negative impact on their reformation of the complex military-political and socio-economic situation in the country and the deterioration of the demographic situation and underfunding of the national education system has been clarified.*

***Key words**: pedagogical college, professional college, professional pre-higher education, higher education, demographic crisis, socio-political situation, training of future teachers.*

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit32-00-100
DOI: 10.30890/2567-5273.2024-32-00-100

УДК 337:669:531

INTEGRATION OF PHYSICAL AND PROFESSIONAL KNOWLEDGE IN THE CONDITIONS OF TRAINING FUTURE ENGINEERS: A PRACTICAL ASPECT

ІНТЕГРАЦІЯ ФІЗИЧНИХ ТА ФАХОВИХ ЗНАНЬ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Huliaieva L.V. / Гуляєва Л.В.
c.ped.s., as.prof. / к.пед.н., доцент
ORCID: 0000-0002-9766-4860
Ivachnenko E.I. / Івахненко Є.І.
c.t.s., as.prof. / к.т.н., доц.
ORCID: 0000-0002-0210-2575
Tatarchuk T.V. / Татарчук Т.В.
c.t.s., as.prof. / к.т.н., доц.
ORCID: 0000-0002-6408-0463
Zaporizhzhia Polytechnic National University, Zaporizhzhia, Zhukovskoho, 64, 69063
Національний університет «Запорізька політехніка», Запоріжжя, Жуковського, 64, 69063

Анотація. *В роботі розглядається питання інтеграції фізичних та фахових знань в умовах підготовки майбутніх інженерів в контексті Стандарту вищої освіти для галузі знань 13 Механічна інженерія. Система інтегративних завдань фахового спрямування з фізики на прикладі ливарного обладнання спрямована на формування загальних, фахових компетентностей, на досягнення програмних результатів навчання щодо фахової підготовки майбутніх інженерів.*

Ключові слова: *інтеграція, фізичні та фахові знання, компетентності, майбутній інженер, ливарне обладнання*

Вступ.

Підготовка майбутніх інженерів в Україні регламентована Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту», «Стандартом вищої освіти України». В Стандарті вищої освіти України [6] подано перелік компетентностей випускника, нормативний зміст підготовки бакалавра, який сформульований у термінах результатів навчання. Майбутні фахівці відповідно до певної галузі знань набувають загальні, фахові компетентності, які підпорядковані результатам навчання. В означеному документі, наприклад, галузі знань 13 Механічна інженерія в процесі освітньої діяльності майбутні фахівці повинні набути загальні компетентності, зокрема, здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; фахові компетентності: здатність аналізу конструкцій та процесів на основі законів, теорій та методів природничих наук; здатність застосовувати і інтегрувати знання. Одним із програмних результатів навчання, наприклад, є наступний - концептуальні знання і розуміння фундаментальних наук, що лежать в основі відповідної спеціалізації на рівні, необхідному для досягнення інших результатів освітньої програми.

Під час опанування фаховими знаннями, навичками, компетентностями майбутні інженери вивчають об’єкти професійної діяльності відповідно певної спеціалізації. В роботу будь-якого технічного об’єкта покладені інтегративні знання, які об’єднують знання фахового спрямування та природничо-математичного напрямку, зокрема, знання з фізики. Ні в кого не викликає сумнівів, що можна розуміти практичну частину об’єкта професійної діяльності в якості користувача, але прийняти висококваліфіковане рішення щодо створення, модернізації, експлуатації, певних параметрів обладнання, вдосконалення технологічного процесу інженеру без фундаментальних знань здійснити дуже складно.

Викладачі під час підготовки майбутніх інженерів реалізовують в умовах освітнього процесу вимоги, які передбачені законодавчою базою України щодо підготовки фахівців. Відповідно до зазначеного вище було прийнято рішення на прикладі ливарного обладнання розглянути пояснити деякі інтегративні завдання фахового спрямування з дисципліни «фізика» та «обладнання ливарних цехів» на прикладі поворотного механізму з фрикційним кінематичним зв’язком [1, 3] для навчання майбутніх інженерів означеної вище галузі знань.

Основний текст.

Мета інтегративних завдань фахового спрямування – творче перенесення знань природничих наук, зокрема, фізики до ситуації професійного спрямування завдяки взаємопов’язаним та взаємообумовленим мисленнєвим операціям [5] (аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню, узагальненню). Реалізація програмних результатів навчання здійснюється шляхом формування концептуальних знань і розуміння фундаментальних наук для підготовки фахівця.

Мисленнєве виділення фахових знань щодо, наприклад, основних частин приводу повороту каруселі автомату (електродвигуна, черв`ячного редуктора; фрикційного ролика; каруселі, пневмоциліндра) та знань з фізики (обертальний рух) призводить до створення моделі та встановлення зв’язків та відношень між знаннями, які необхідні для майбутнього фахівця

В результаті отримуємо нове співвідношення, яке подане в таблиці 1.

Таблиця 1 - Інтеграція фахових знань та знань з фізики

Знання з дисципліни «Обладнання ливарних цехів»	Знання з дисципліни «Фізика»
Поворотний механізм з фрикційним кінематичним зв’язком. Розрахунок часу розгону механізму. Фрикційна пара. Фрикційна передача. Привод повороту каруселі автомату. Коефіцієнт тертя у фрикційній передачі. Обертальний момент фрикційнійної передачі. Момент сил тертя у фрикційній передачі.	Обертальний рух. Кут повороту. Модуль вектора кута повороту. Напрямок вектора кута повороту. Кутова швидкість. Напрямок вектора кутової швидкості. Лінійна швидкість. Напрямок вектора лінійної швидкості. Кутове прискорення. Напрямок вектора кутового прискорення. Момент сили. Напрямок вектора вектора моменут сили. Сила тертя.

Авторська розробка

Отримане співвідношення виражається у мисленнєвому об’єднанні частин, елементів (інтеграції фахових знань та знань з фізики) в одне ціле, результатом якого є створення інтегративного продукту освітнього процесу для навчання майбутніх інженерів (компетентнісно-орієнтовані фізичні задачі).

Завдяки операціям аналізу та синтезу об’єкт пізнання (технічне обладнання та характеристики обертального руху) хоча і належить окремим системам (освітньому процесу з відповідних дисциплін), але не розділяється на окремі частини, а є єдиним та виявляє спільні властивості.

Порівняння об’єкту пізнання дає можливість відшукати спільні та відмінні суттєві властивості згідно вибраним показникам порівняння.

Мисленнєва операція абстрагування дає можливість виділити в об’єкті пізнання частину однакових ознак та не враховувати інші на певному етапі навчання в умовах поетапного формування розумових дій майбутніх інженерів. Розглядаючи обертання абсолютно твердого тіла на першому етапі поетапного формування розумових дій можна абстрагуватись від певних технічних ознак фрикційного ролика та каруселі та використати означену вище фізичну модель. В результаті введеного абстрактного поняття (абсолютно твердого тіла) для конкретного поняття (означеного вище технічного обладнання) можна сформувати знання щодо фізико-технічних характеристик обертального руху. Майбутнім інженерам на даному етапі доцільно, на наш погляд, пропонувати розв’язувати наступні інтегративні фахові завдання, які являють певну систему навчальних завдань. Покажемо деякі приклади.

Завдання 1. Ознайомлення з технічним об’єктом. Згідно фахової літератури з’ясувати для системи «фрикційний ролик-карусель»

1) основні частини приводу повороту каруселі автомату (див. рис. 1);

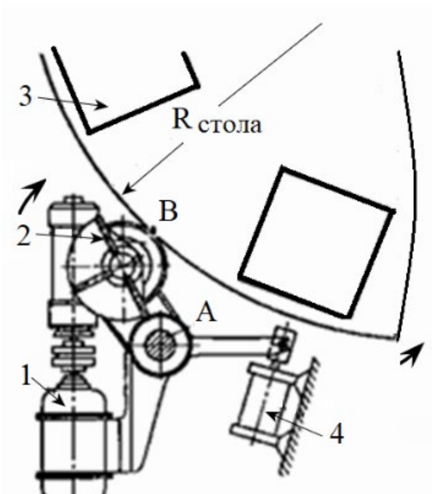

Рис. 1. Механізм з фрикційним кінематичним зв’язком:
1 *– електродвигун та черв`ячний редуктор,* ***2*** *– фрикційний ролик,* ***3*** *– карусель,* ***4*** *– пневмоциліндр*

Джерело: [1]

2) принцип роботи, який полягає в наступному: фрикційний ролик насаджено на вихідному валу черв`ячного редуктора; під час повороту каруселі фрикційний ролик притискається до її ободу пневмоциліндром і відбувається

поворот каруселі (стола). На рисунку 1 розглянуто випадок, коли фрикційний ролик повертається за годинниковою стрілкою.

Завдання 2. Аналіз навчальної літературу з дисципліни фізика щодо законів обертального руху.

Завдання 3. Розв'язання компетентнісно-орієнтованих задач майбутніми інженерами галузі знань 13 Механічна інженерія.

Задача 1. Згідно аналізу фахової літератури [1] та навчальної літератури [4] з дисципліни фізика створити модель технічного об'єкта для системи «фрикційний ролик-карусель» і на рисунку вказати напрямки наступних векторів, а саме: напрямок вектору елементарного кута повороту, напрямок вектору зміни кутової швидкості, напрямок вектору кутового прискорення, напрямок вектору лінійної швидкості, напрямок вектору обертального моменту в системи «фрикційний ролик-карусель».

Відповідь. На рисунку 2 подана абстрактна модель для системи «фрикційний ролик-карусель». Для встановлення напрямків означених вище векторів в системі «фрикційний ролик-карусель» введемо наступні позначення, саме: $d\vec{\varphi}_{\text{р}}$ – вектор елементарного кута повороту фрикційного ролика, $d\vec{\omega}_{\text{р}}$ – вектор зміни кутової швидкості фрикційного ролика, $\vec{\beta}_{\text{р}}$ – вектор кутового прискорення фрикційного ролика, $\vec{\vartheta}_{\text{р}}$ – вектор лінійної швидкості фрикційного ролика, $\vec{R}_{\text{р}}$ – радіус – вектор фрикційного ролика, $\vec{M}_{\text{р}}$ – вектор моменту сили фрикційного ролика; $d\vec{\varphi}_{\text{к}}$ – вектор елементарного кута повороту каруселі, $d\vec{\omega}_{\text{к}}$ – вектор зміни кутової швидкості каруселі, $\vec{\beta}_{\text{к}}$ – вектор кутового прискорення каруселі, $\vec{\vartheta}_{\text{к}}$ – вектор лінійної швидкості каруселі, $\vec{R}_{\text{к}}$ – радіус – вектор каруселі, $\vec{M}_{\text{к}}$ – вектор моменту сили каруселі.

Для визначення напрямків цих векторів в системи «фрикційний ролик-карусель» відносно осей координат *Ox, Oy,Oz* можна скористатись правилами, які були подані раніше [2].

Вектор кутового прискорення каруселі спрямований вздовж осі обертання в сторону елементарного приросту кутової швидкості - за віссю *Oy*.

Вектор кутового прискорення фрикційного ролика спрямований вздовж осі обертання в сторону елементарного приросту кутової швидкості - проти осі *Oy*.

Момент сили, що повертає фрикційний ролик за годинниковою стрілкою вважають від`ємним. Вектор обертального моменту у фрикційному ролику спрямований вздовж осі обертання проти осі *Oy*.

Момент сили, що повертає карусель проти годинникової стрілки вважають додатнім. Вектор обертального моменту каруселі спрямований вздовж осі обертання за віссю *Oy*.

Напрямок вектору кутового прискорення та напрямок вектору обертального моменту співпадають.

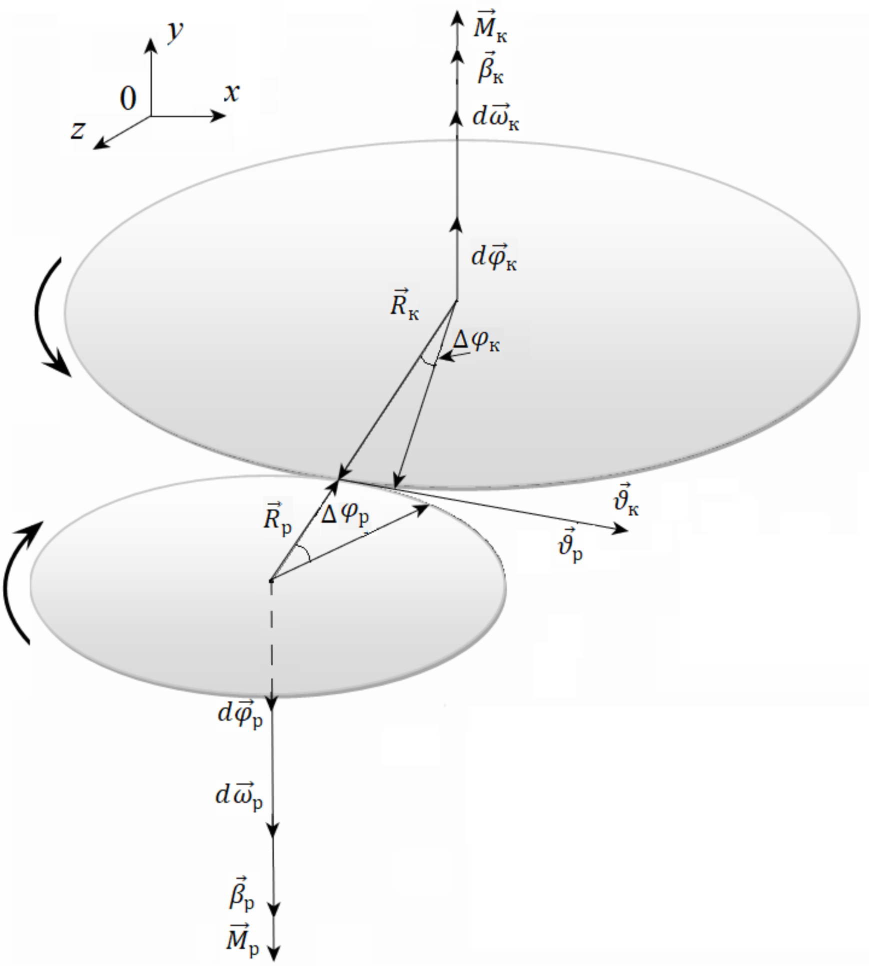

Рис. 2. Напрямки векторів кута повороту, зміни кутової швидкості, кутового прискорення, обертального моменту в системі «фрикційний ролик-карусель»

Авторська розробка

Напрямок лінійної швидкості каруселі та фрикційного ролика в точці В можна встановити згідно наступних міркувань. В точці ***В*** лінійна швидкість каруселі та фрикційного ролика спрямовані по дотичній. Напрямки лінійних швидкостей фрикційного ролика та каруселі співпадають за напрямком поступального руху правого гвинта під час його обертання від $\vec{\omega}_{ролика}$ до $\vec{R}_{ролика}$ або від $\vec{\omega}_{стола}$ до $\vec{R}_{стола}$ відповідно.

Задача 2. Заповнити таблицю 2, вказати значення проекцій відносно осей координат *Ox, Oy,Oz* наступних векторів, а саме: вектору елементарного кута повороту, вектору зміни кутової швидкості, вектору кутового прискорення, вектору лінійної швидкості, вектору обертального моменту в системі «фрикційний ролик-карусель»..

Відповідь подана в таблиці 2.

Задача 3. Порівняти значення лінійних швидкостей каруселі та фрикційного ролика. *Відповідь*. Лінійна швидкість каруселі та фрикційного ролика за модулем рівні за умови відсутності просковзування.

Таблиця 2 - Проекції векторів відносно осей координат *Ox, Oy,Oz* в системі «фрикційний ролик-карусель»

№ п/п	Вектор	Фрикційний ролик			Карусель		
		Проекції векторів відносно осі					
		Ox	*Oy*	*Oz*	*Ox*	*Oy*	*Oz*
1	елементарного кута повороту $d\vec{\varphi}$	0	$d\varphi_y >$	0	0	$d\varphi_y > 0$	0
2	зміни кутової швидкості $d\vec{\omega}$	0	$d\omega_y >$	0	0	$d\omega_y > 0$	0
3	кутового прискорення $\vec{\beta}$	0	$\beta_y > 0$	0	0	$\beta_y > 0$	0
4	лінійної швидкості $\vec{\vartheta}$	$\vartheta_x > 0$	0	0	$\vartheta_x > 0$	0	0
5	обертального моменту $\vec{M}$	0	$M_y > 0$	0	0	$M_y > 0$	0

Авторська розробка

Задача 4.. Порівняти значення кутових швидкостей каруселі та фрикційного ролика. *Відповідь*. Кутові швидкості каруселі та фрикційного ролика ($\omega = \upsilon / r$) різні. Кутові швидкості обернено пропорційні їхнім радіусам.

Задача 5. Порівняти значення тангенціальних прискорень каруселі та фрикційного ролика. *Відповідь*. Тангенціальні прискорення каруселі та фрикційного ролика рівні ($a_\tau = d\upsilon / dt$).

Задача 6. Порівняти значення кутів повороту каруселі та фрикційного ролика. *Відповідь*. Кути повороту каруселі та фрикційного ролика різні.

Задача 7. Процес розгону поворотного механізму із фрикційним кінематичним зв'язком супроводжується пробуксовкою фрикційного ролика. Фрикційний ролик під час обертання каруселі притискається до її ободу пневмоциліндром з силою 100 Н. Коефіцієнт тертя у фрикційній передачі дорівнює 0,4. Визначити обертальний момент, який передається механізму, який розганяється. Діаметр каруселі дрівнює 1 м.

Розв`язання. Обертальний момент, який передається каруселі (механізму, що розганяється) визначається моментом сил тертя у фрикційній парі і дорівнює

$$M_{\text{оберт}} = M_{\text{терт}} = \mu F R_{\text{стола}} = 40\ H.$$

Задача 8. Визначити момент інерції каруселі. Вважайте карусель суцільним диском товщиною 20 мм, радіусом 1 м, густина металу 7800 кг / м^3.

Розв`язання. Момент інерції каруселі дорівнює

$$J = \frac{mR^2}{2} = \frac{\rho V R^2}{2} = \frac{\rho \pi h R^2}{2} = 245\ \text{кг} \cdot \text{м}^2.$$

Задача 9. Визначити кутове прискорення поворотного механізму із фрикційним кінематичним зв’язком. Необхідні дані можна взяти із задач 1, 2.

Розв`язання. Запишемо закон динаміки для обертального руху

$$M_{\text{терт}} = J\beta, \qquad \beta = 0{,}16 \ \ 1/c^2.$$

Задача 10. Визначити кутову швидкість поворотного механізму із фрикційним кінематичним зв’язком через 1 с.

Розв`язання. Кутова швидкість каруселі дорівнює

$$\omega = \ \omega_0 + \beta t = 0{,}16 \text{ рад/с}.$$

Задача 11. На який кут повертається карусель поворотного механізму із фрикційним кінематичним зв’язком при досягненні швидкості $0{,}16$ рад/с?

Розв`язання. Кут повороту дорівнює $\varphi = \ \omega t = \ 0{,}16 \text{ рад} \approx 9{,}4°$.

Задача 12. За який час поворотний механізм із фрикційним кінематичним зв’язком досягне робочої частоти 1,55 Гц?

Розв`язання. Час розгону поворотного механізму із фрикційним кінематичним зв’язком дорівнює

$$t = \frac{\omega}{\beta} = \frac{2\pi\nu}{\beta} = 61c.$$

Отже, оновлення освітнього процесу в аспекті інтеграції фахових знань та фізичних знань спрямовано на формування комплексних знань, сприяє підвищенню їх системності, узагальненості.

Висновки.

Були розглянуті наступні питання, а саме:

- ✓ вимоги щодо фахової підготовки майбутніх інженерів в контексті Стандарту вищої освіти для галузі знань 13 Механічна інженерія;
- ✓ формування загальних компетентностей (здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу), фахових компетентностей (здатність аналізу конструкцій) в аспекті розвитку мисленнєвих операціій;
- ✓ питання інтеграції фізичних та фахових знань реалізується в процесі розв’язання інтегративних завдань з фізики фахового спрямування.

Були отримані наступні результати.

На підставі аналізу вимог щодо досягнення програмних результатів навчання майбутніх інженерів згідно законодавчої бази України запропоновані інтегративні завдання фахового спрямування доцільно впровадити в освітній процес для галузі знань 13 Механічна інженерія.

Література.

1. Горский А.И. Расчет машин и механизмов автоматических линий литейного производства / А.И.Горский. М.: Машиностроение, 1978. – 551с.

2. Hulyaeva L. Competence-oriented physical tasks: educational guide [for teachers, students of higher education institutions; physics teachers and high school students of general educational institutions, employees of methodical departments of educational institutions, graduate students, scientists] / L. Gulyaeva, T. Tatarchuk –

Karlsruhe: ScientificWorld-NetAkhatAV, 2022. – 195 p.

3. Гуляєва Л.В. Самостійна робота майбутніх інженерів / Л.В. Гуляєва Т.В. Гуляєва // "Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки Серія: Педагогічні науки. – Вип.3. – Бердянськ : БДПУ, 2019. – С.246 – 255. с.

4. Зачек І. Р., Курс фізики: Навчальний підручник / І. Р Зачек, І. М. Кравчук, Б. М. Романишин, В. М Габа., Ф. М. Гончар– Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2002 р.– 376 с.

5. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімова, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. - К.: Либідь, 2001. -560 с.

6. Стандарт вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня галузі знань 13 – Механічна інженерія,– [Електроний ресурс] – Режим доступу. –https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21 /136-metalurgiya-bakalavr.pdf.

References:

1. Gorskiy A.I. Calculation of machines and mechanisms of automatic foundry lines [*Raschet mashin i mehanizmov avtomaticheskih liniy liteynogo proizvodstva*], (1978).

2. Hulyaeva L., Tatarchuk T. Competence-oriented physical tasks: educational guide [for teachers, students of higher education institutions; physics teachers and high school students of general educational institutions, employees of methodical departments of educational institutions, graduate students, scientists (2022).

3. Hulyaeva L.V., Tatarchuk T.V. Independent work of future engineers [*SamostIyna robota maybutnIh InzhenerIv*] "Scientific Notes of Berdyan State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences Series: Pedagogical sciences. – Issue 3. (2019). pp. 246 – 255.

4. Zachek I. R., Kravchuk I. M., Romanishin B. M., Gaba V. M., Gonchar F. M. Physics course: Study textbook [*Kurs fIziki: Navchalniy pIdruchnik*], (2002).

5. TrofImova Yu.L., Ribalka V.V., Goncharuk P.A. et al. Psychology: Textbook [*PsihologIya: PIdruchnik*], (2001).

6. Standard of higher education of Ukraine for the first (bachelor) level of field of knowledge 13 – Mechanical engineering [*Standart vischoYi osvIti UkraYini dlya pershogo (bakalavrskogo) rIvnya galuzI znan 13 – MehanIchna InzhenerIya*], https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20 standarty/12/21/136-metalurgiya-bakalavr.pdf., last accessed 2023/05/20

Abstract. *The Ukrainian system of training future engineers is clearly regulated by a number of laws, such as "On Education" and "On Higher Education", as well as "Standard of Higher Education of Ukraine". The latter contains a list of competencies that a graduate must master and the normative content of bachelor's training, formulated in the requirements for learning outcomes.*

Among the key results of educational activities for future professionals in the field of 13 Mechanical Engineering is the understanding of fundamental sciences, which are the basis for specialization and achievement of other goals of the training program. In the learning process, students acquire general and specialized competencies such as abstract thinking, analysis and synthesis, as well as the ability to analyze structures and processes based on scientific laws, theories and methods.

The goal of the integrative tasks of the professional direction is the transfer of knowledge of natural sciences, in particular physics, into the field of professional activity with the help of various thinking operations, such as analysis, synthesis, comparison, abstraction and generalization. The use of these operations in relation to professional knowledge and knowledge of physics leads to the creation of models and the establishment of connections between them, necessary for future professional activities.

The considered relationship combines professional and physical knowledge into a single system, which is expressed in the creation of integrative products of the educational process, such as competence-oriented physical tasks. These tasks, solved with the help of analysis and synthesis, make it possible to identify common and distinctive features between the objects of knowledge and to abstract from unnecessary technical details at the early stages of learning.

In the training of future engineers, teachers take into account the requirements of educational legislation and offer integrative tasks in physics and foundry equipment to solve practical problems in the field of mechanical engineering.

Key words: *integration, physical and professional knowledge, competences, future engineer, foundry equipment*

Стаття відправлена: 30.04.2024 р.

CONTENTS

Innovations in Pedagogy, Psychology and Sociology

International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und innovative Technologien

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 84.86)

Issue №32
Part 3
April 2024

Development of the original layout - Sergeieva&Co

Signed: April 30, 2024

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

Articles published in the author's edition

ISSN 2567-5273

www.moderntechno.de

e-mail: editor@moderntechno.de